

Antenne 2019

Trends in alcohol,
tabak en drugs
bij jonge Amsterdammers

with English summary

Ton Nabben - Annemieke Benschop

ANTENNE 2019

TRENDS IN ALCOHOL, TABAK EN DRUGS BIJ JONGE AMSTERDAMMERS

Ton Nabben – Annemieke Benschop

m.m.v.

Dirk J Korf, Jacqueline Krouwel, Evelien Mettievier Meijer en Judith Noijen

I
INTRO

II
PANEL UITGAANDERS

III
PANEL KWETSBARE JEUGD

IV
SURVEY JEUGDZORG

V
MARKT

VI
SAMENVATTING

VII
SUMMARY

BILAGE A
PANEL UITGAANDERS

BILAGE B
SURVEY JEUGDZORG

BILAGE C
MARKT

LITERATUUR

Antenne 2019 (Jellinekreeks nr. 31) is uitgevoerd door de Hogeschool van Amsterdam (Faculteit Gezondheid, Faculteit Maatschappij en Recht) in opdracht van Jellinek Preventie.

Uitgave: Rozenberg Publishers
Omslagontwerp: Anne Toledo
English summary: Michael Dallas

Nabben, T. & Benschop, A. (2020) *Antenne 2019: Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

ISBN 978 90 361 0623 0

Trefwoorden: uitgaan, alcohol, tabak, cannabis, drugs, trends, preventie

© 2020. Auteursrechten voorbehouden.

I
INTRO

II
PANEL UITGAANDERS

III
PANEL KWETSIBARE JEUGD

IV
SURVEY JEUGDZORG

V
MARKT

VI
SAMIENVATTING

VII
SUMMARY

BILAGE A
PANEL UITGAANDERS

BILAGE B
SURVEY JEUGDZORG

BILAGE C
MARKT

LITERATUUR

INHOUD

I	INTRO.....	5
II	PANEL UITGAANDERS	19
III	PANEL KWETSBARE JEUGD	88
IV	SURVEY JEUGDZORG.....	105
V	MARKT	144
VI	SAMENVATTING.....	185
VII	SUMMARY	192
	BIJLAGE A PANEL UITGAANDERS	200
	BIJLAGE B SURVEY JEUGDZORG	211
	BIJLAGE C MARKT.....	234
	LITERATUUR	246

I
INTRO

II
PANEL UITGAANDERS

III
PANEL KWETSBARE JEUGD

IV
SURVEY JEUGDZORG

V
MARKT

VI
SAMENVATTING

VII
SUMMARY

BIJLAGE A
PANEL UITGAANDERS

BIJLAGE B
SURVEY JEUGDZORG

BIJLAGE C
MARKT

LITERATUUR

I INTRO

Andere tijden	6
1 Een gecombineerde monitor	7
2 Cijfers uit voorgaande Antennes	8
2.1 Coffeeshopbezoekers.....	9
2.2 Club- en festivalgangers	9
2.3 Cafébezoekers	10
2.4 Mbo-studenten	11
3 Andere Amsterdamse cijfers	11
3.1 Algemene bevolking	11
3.1.1 Rioolwater	13
3.2 Scholieren en studenten	14
3.3 Verslaving.....	16
3.4 Arrestaties	16
3.5 Sterfte.....	17
4 De volgende hoofdstukken	18

Andere tijden

In de vorige Antenne begonnen we ons voorwoord met een terugblik op 25 jaar monitoring van het gebruik van genotmiddelen bij jonge Amsterdammers en concludeerden we dat het uitgaansleven, de drugsmarkten, de bevolking en de toeristenindustrie substantieel waren meegegroeid met de stad. Amsterdam beleefde volgens voormalig burgemeester van der Laan een 'Derde Gouden Eeuw' waarin de economische en culturele hausse werkte als een magneet op toeristen, werk- en woningzoekenden en bedrijven die de stad veel fortuin bezorgden. Naar wat de toekomst zal brengen kunnen we slechts gissen, zo schreven wij. Maar de hoogtijdagen van het roken liggen achter ons en er zullen vanwege de globalisering van drugsmarkten ongetwijfeld nieuwe middelen op de markt blijven komen. Het toerisme blijft groeien, net als het inwonersaantal dat richting het miljoen kruipt.

The sky is the limit. Zo leek het althans, totdat het coronavirus de wereld in een pandemie stortte en alles knarsend tot stilstand kwam. Rond half maart besloot de regering op dringend advies van het RIVM tot een intelligente lockdown en moesten scholen, verpleegtehuizen, horecagelegenheden en clubs hun deuren sluiten. Schiphol viel stil. Amsterdam veranderde van een levendige en bruisende stad in een bijna uitgestorven stad. De maatregelen zorgden voor een bijna dystopische ervaring.

Het is goed om te weten dat de beschreven ontwikkelingen op de drugs- en gebruikersmarkt in deze Antenne dateren uit andere tijden, toen clubs en cafés propvol waren en de festivalmachine als vanouds overuren draaide. Op het moment van schrijven (zomer 2020) mogen de cafés, restaurants, bioscopen en sportscholen weer voorzichtig open, mits de anderhalve meter afstand gewaarborgd blijft. Festivals en andere grootschalige (indoor) evenementen mogen nog geen doorgang vinden. Over wat de gevolgen zijn voor het alcohol- en middelengebruik in Amsterdam, kunnen we hier nog niet berichten. Maar het laat zich nu al raden dat het stilgevallen uitgaansleven een episode beleeft die historisch, uniek en ongekend is. In de volgende Antenne zullen we uitgebreid in gaan op de gevolgen voor het alcohol- en drugsgebruik en hoe Amsterdammers het ervaren hebben dat een bruisend uitgaansleven niet meer vanzelfsprekend is.

1 Een gecombineerde monitor

Antenne rapporteert al sinds 1993 trends op de Amsterdamse drugsmarkt. Elk jaar wordt op basis van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens het middelengebruik van jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. De **multi-methodische onderzoeks aanpak** van Antenne kent drie vaste onderdelen: een panelstudie onder twee verschillende doelgroepen, een survey en analyse van testresultaten van drugstestservices. Sinds 2017 wordt Antenne ook uitgevoerd in de regio Gooi en Vechtstreek.¹

In het **uitgaanspanel** worden de trends in de uitgaanswereld door middel van halfjaarlijkse individuele interviews met insiders op de voet gevolgd. De focus ligt op de gebruikersmarkt in het uitgaansleven, met specifieke aandacht voor de trendsetters. Globaal worden drie segmenten bestreken. Het reguliere uitgaansleven dat over de hele stad is verspreid, maar voornamelijk is geconcentreerd in het centrum (mainstream). Een veel kleiner segment dat voornamelijk buiten de ring ligt (underground) en een overlappend deel dat het beste van de twee werelden wil verenigen en in de afgelopen jaren fors is uitgebreid (upperground). De trendsetters binnen de segmenten hebben een scherp oog voor nieuwe ontwikkelingen op de drugsmarkt en geven duiding aan het middelengebruik op sociale settings en het middelengebruik van hun eigen achterban. In het **panel kwetsbare jeugd** zijn veldwerkers vertegenwoordigd die contact hebben met de Amsterdamse straatjeugd. De jongeren zijn veelal laagopgeleid en brengen hun vrije tijd grotendeels door in de eigen woonbuurt. Zij zijn de tegenpool van de wat oudere, doorgaans hoogopgeleide trendsetters in het uitgaansleven.

De panelstudie onderzoekt geruchten, signalen, trends en hypes maar kunnen geen precieze cijfers leveren over het middelengebruik in de netwerken. Daartoe omvat Antenne ook een jaarlijkse **survey** onder specifieke groepen jongeren of jongvolwassenen. Afwisselend zijn coffeeshopbezoekers, club- en festivalgangers, cafébezoekers, mbo-studenten, en jongeren in de jeugdzorg. Onder deze laatste groep is in 2019 voor de vierde keer een survey uitgevoerd.

Uitslagen van laboratoriumanalyses van drugs die door gebruikers bij de **testservice** van Jellinek Preventie en GGD Amsterdam worden aangeboden, leveren indirecte

¹ Luijk, Nabben & Korf (2018); Korf, Benschop & Nabben (2019).

informatie over (trends op) de Amsterdamse drugsmarkt. Omdat deze informatie komt van een selecte groep gebruikers, is deze op zichzelf niet representatief voor de gehele Amsterdamse gebruikerspopulatie of drugsmarkt. De testresultaten kunnen echter wel aanwijzingen verschaffen over de marktzijde van middelengebruik.

De ervaringen met Antenne hebben een model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs opgeleverd. In het onderstaande schema worden vier opeenvolgende fasen onderscheiden. De vierde fase van dalende populariteit kan, na korte of lange tijd, weer gevolgd worden door een herhaling van de cyclus. Per fase is aangegeven welk onderdeel van Antenne de meest relevante informatie oplevert.

Model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs

FASE	ANTENNE ONDERDEEL
1. TRENDSETTERS Introductie van nieuwe middelen of manieren van gebruik en revival van oude middelen of manieren van gebruik.	Panelstudie
2. TRENDVOLGERS Verspreiding van middelen in subculturele settings (vaak met muziek als dragende, bindende kracht).	Survey (vooral uitgaanders) Preventie indicatoren
3. MAINSTREAM Verdere verspreiding onder een breder publiek van jongeren en jongvolwassenen.	Survey (vooral mbo-studenten) Preventie indicatoren
4. DALENDE POPULARITEIT Middelen verliezen aan invloed onder trendsetters.	Panelstudie

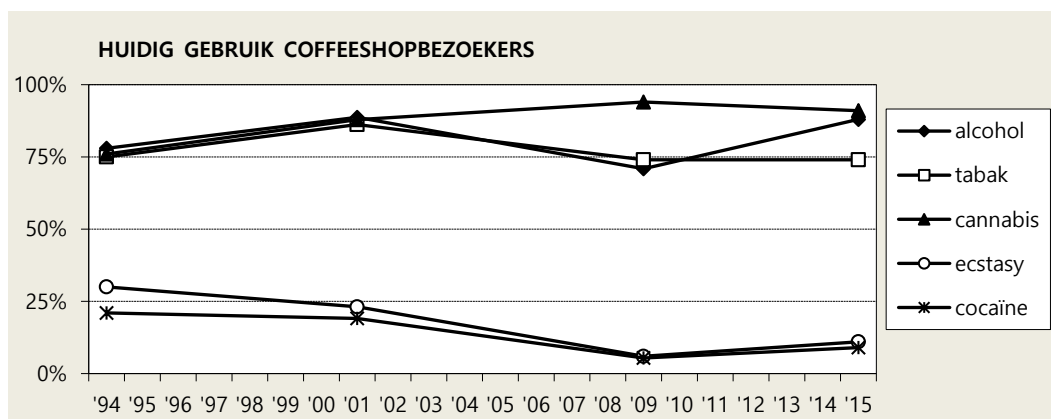
2 Cijfers uit voorgaande Antennes

In dit inleidende hoofdstuk worden de cijfers en trends uit de surveys onder coffeeshopbezoekers, club- en fesitvalgangers, cafébezoekers en mbo-studenten van eerdere jaargangen van Antenne kort weergegeven.² We beperken ons hierbij op tot *huidig* gebruik (laatste maand) van tabak, alcohol, cannabis, ecstasy en cocaïne. Resultaten van voorgaande surveys onder jongeren in de jeugdzorg komen in hoofdstuk IV aan bod.

² Voorgaande jaargangen (vanaf 2003) zijn te vinden op www.hva.nl/antenne.

2.1 Coffeeshopbezoekers

Coffeeshopbezoekers zijn in het kader van Antenne viermaal onderzocht.³ Bij de laatste survey in 2015 waren negen van de tien coffeeshopbezoekers huidige blower (91%). Dat lijkt logisch maar in 2001 en 2009 werden er meer niet-blowers aangetroffen in coffeeshops. Bijna driekwart was huidige roker (74%) en 88% was huidige drinker. Het aandeel rokers was vrijwel hetzelfde als in 2009, maar het aandeel huidige drinkers was fors gestegen. Het huidige gebruik van ecstasy en cocaïne nam af tussen 2001 en 2009, maar steeg weer in 2015: van 6% naar 11% voor ecstasy en van 5% naar 9% voor cocaïne.

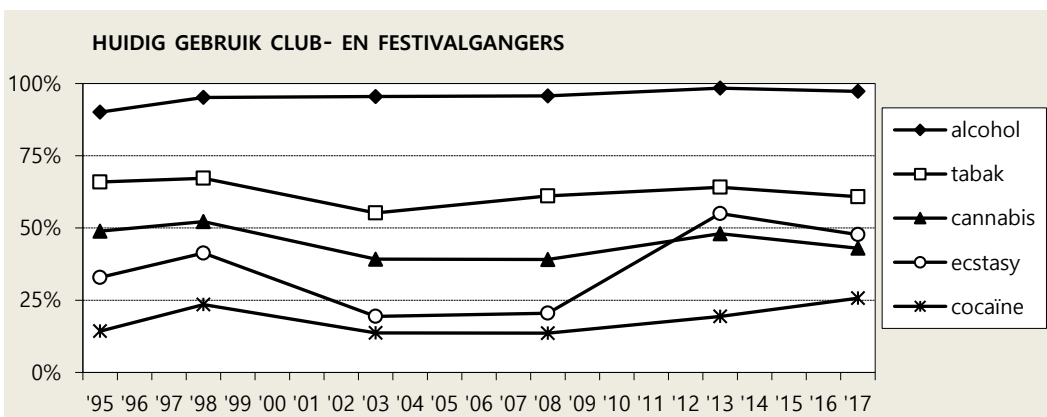

2.2 Club- en festivalgangers

Bezoekers van clubs en festivals (of party's of raves) waren zes keer onderwerp van de Antenne survey.⁴ In 2017 was vrijwel iedereen huidige drinker (97%), zes op de tien waren huidige roker (61%) en vier op de tien huidige blower (43%). Bijna de helft (48%) had de laatste maand ecstasy gebruikt en ongeveer een kwart (26%) cocaïne. Het aandeel huidige rokers bleef vrij stabiel, maar het aandeel dagelijkse rokers halveerde. Huidig ecstasygebruik verdubbelde tussen 2008 en 2013, maar in 2017 daalde dit weer licht.

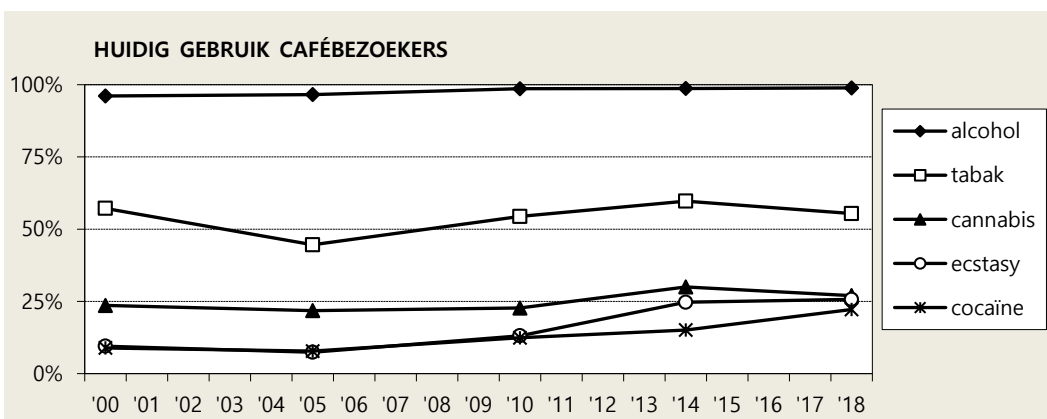
³ Korf, Nabben & Schreuders (1995); Korf, Nabben & Benschop (2002); Nabben, Benschop & Korf (2010); Nabben, Benschop & Korf (2016). Steekproefgrootte respectievelijk: 142, 230, 266, en 227. Gemiddelde leeftijd: 21 (doorsnee, maximale leeftijd was 25), 27, 28 en 25.

⁴ Korf, Nabben & Schreuders (1996); Korf et al. (1999); Korf, Nabben & Benschop (2004); Benschop, Nabben & Korf (2009); Nabben, Benschop & Korf (2014). Steekproefgrootte respectievelijk: 462, 456, 404, 646, 633 en 639. Gemiddelde leeftijd: 24 tot 28 jaar.

2.3 Cafébezoekers

Bezoekers van cafés verspreid over Amsterdam zijn in vijf keer onderzocht.⁵ In elke survey bleken, op een enkeling na, alle onderzochte cafébezoekers huidige drinkers. In 2018 was meer dan de helft (55%) huidige roker en ruim een kwart (27%) huidige blower. Het aandeel huidige rokers veranderde nauwelijks sinds 2000, maar het aandeel dagelijkse rokers is meer dan gehalveerd. De afgelopen maand gebruikte 26% ecstasy en 22% cocaïne. Na een aantal jaren van stijgende gebruikscijfers, stagneerde het ecstasygebruik, maar het cocaïnegebruik nam verder toe.

⁵ Korf, Nabben & Benschop (2001); Nabben, Benschop & Korf (2006); Benschop, Nabben & Korf (2011); Benschop, Nabben & Korf (2015); Korf, Nabben & Benschop (2019). Steekproefgrootte respectievelijk: 504, 408, 590, 523 en 540. Gemiddelde leeftijd: 25 tot 27 jaar.

2.4 Mbo-studenten

In 2016 is binnen de Antenne reeks voor het eerst een survey gehouden onder mbo-studenten in Amsterdam.⁶ Aan de survey deden 1.972 studenten mee (gemiddeld 19 jaar). De respondenten vormden een goede afspiegeling van de totale populatie mbo-studenten in Amsterdam wat betreft geslacht, leeftijd, sector en kwalificatieniveau. Bijna twee derde van de mbo-studenten (65%) was huidige drinker, bijna een derde (35%) huidige roker en bijna één op de vijf (22%) huidige blower. Huidig gebruik van ecstasy (7%) en cocaïne (3%) kwam weinig voor onder mbo-studenten.

3 Andere Amsterdamse cijfers

Antenne richt zich op het uitgaansleven en middelengebruik van Amsterdamse jongeren en jongvolwassenen. Om een breder beeld te krijgen van de Amsterdamse gebruikerspopulatie volgt hier een kort overzicht met additionele cijfers over (1) middelengebruik onder de algemene bevolking, (2) middelengebruik onder scholieren en studenten, (3) verslaving, (4) drugsmisdriven en (5) drugsgerelateerde sterfte.⁷ Zie voor meer (gedetailleerde) cijfers ook de 'Genotmiddelenmonitor Amsterdam' die de GGD sinds 2020 publiceert.⁸

3.1 Algemene bevolking

De GGD Amsterdam voert sinds 2002 vierjaarlijks een gezondheidsonderzoek uit, waarbij onder andere het gebruik van tabak, alcohol en drugs onder de algemene bevolking van Amsterdam wordt gemeten.⁹ Daarvoor (tussen 1987 en 2001) is in het kader van het Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO) vijfmaal het gebruik van drugs bij grote, representatieve steekproeven van de Amsterdamse bevolking van 12 jaar en

⁶ Nabben, Luijk, Benschop & Korf (2017).

⁷ De meeste cijfers zijn ook in voorgaande Antennes terug te vinden. Waar mogelijk zijn gegevens aangevuld en geactualiseerd.

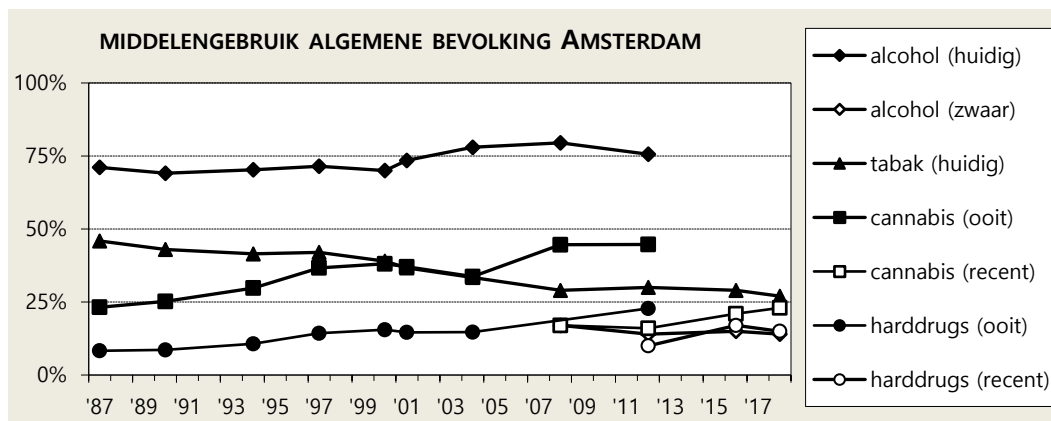
⁸ Wijffels et al. (2020).

⁹ Dijkshoorn (2002); Uitenbroek et al. (2006); Dijkshoorn, Van Dijk & Janssen (2009); Dijkshoorn et al. (2013); Van den Boom et al. (2017). In 2018 vond een tussentijdse meting plaats (Dijkshoorn et al., 2019). Door de jaren heen werden afwijkende leeftijdsgroepen onderzocht: 1999/2000: 16 tot 55 jaar, 2004: 18 tot 55 jaar, 2008: 16 tot 55 jaar, 2012: 19 tot 65 jaar, 2016: 19 jaar en ouder, 2018: 19 t/m 64 jaar.

ouder onderzocht.¹⁰ Cijfers (voor zover gerapporteerd) uit beide onderzoeken zijn gecombineerd en opgenomen in de grafiek.

Op basis van de gegevens uit de laatste Gezondheidsmonitor van 2018 rookt ruim een kwart (27%) van de Amsterdammers. Het percentage rokers hoger onder mannen (31%) dan onder vrouwen (23%). Het aandeel rokers laat vanaf 1987 een geleidelijke afname zien, maar vanaf 2008 lijkt deze afname te stagneren. Het aandeel zware rokers (dagelijks 20 sigaretten of meer) is echter wel flink gedaald (van 7% in 2008 naar 3% in 2016). Het aandeel huidige drinkers (laatste maand) onder de Amsterdamse bevolking ligt al een aantal jaar zo rond de driekwart (76% in 2012). Sinds 2008 wordt vooral gekeken naar het aandeel 'zware' en 'overmatige' drinkers.¹¹ In 2018 kan 14% van de volwassen Amsterdammers worden aangemerkt als zware drinker.

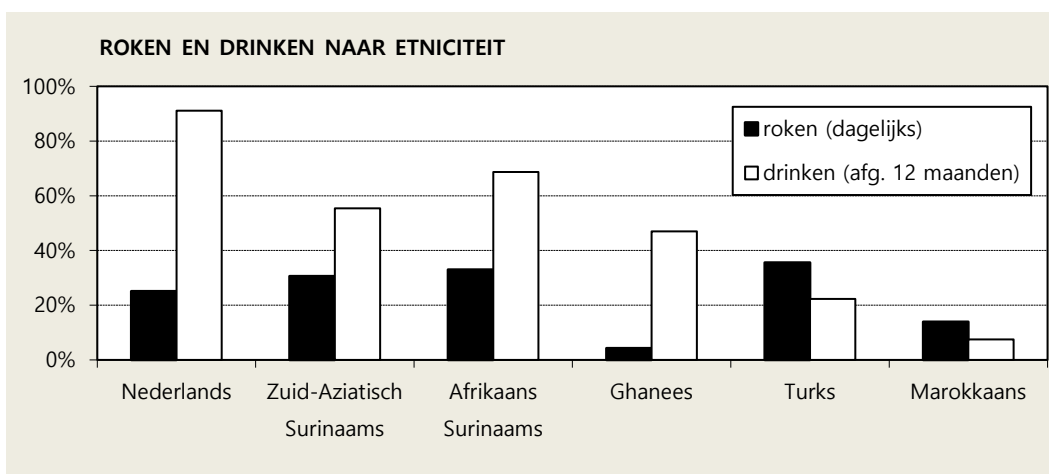
Het percentage Amsterdammers dat ooit cannabis gebruikte leek na de eeuwwisseling licht te dalen, maar in 2008 en 2012 lag het weer op 45%. Recent gebruik (laatste jaar) van cannabis onder Amsterdammers nam toe van 16% in 2012 naar 23% in 2018. Onder de algemene bevolking van Amsterdam steeg het ooit-gebruik van harddrugs (ecstasy, cocaïne, amfetamine, GHB, LSD en/of heroïne) de afgelopen jaren licht, tot 23% in 2012. Het recente gebruik (laatste jaar) van harddrugs onder Amsterdammers steeg van 10% in 2012 naar 15% in 2016. Het aandeel cannabis- en harddrugsgebruikers is het grootst onder jongere inwoners (19- tot 34-jarigen).

¹⁰ Abraham, Kaal & Cohen (2003). Meer recente jaargangen van het NPO rapporteren geen afzonderlijke cijfers meer over Amsterdam (Rodenburg et al., 2007; Van Rooij et al., 2011).

¹¹ Zware drinkers: drinken minstens één dag in de week zes of meer (mannen) of vier of meer (vrouwen) glazen alcohol. Overmatige drinkers: drinken gemiddeld meer dan 21 (mannen) of 14 (vrouwen) glazen alcohol per week.

In 2010 zijn AMC en GGD Amsterdam het HELIUS (Healthy Life in an Urban Setting) onderzoek gestart om inzicht te krijgen in de gezondheid van Amsterdammers met een verschillende afkomst en de oorzaken van gezondheidsverschillen. Hoewel de onderzochte Amsterdammers met een migratieachtergrond niet per se representatief zijn voor de totale etnische bevolkingsgroep die ze vertegenwoordigen, geven resultaten wel duidelijke aanwijzingen voor verschillen in rook- en drinkgedrag.¹²

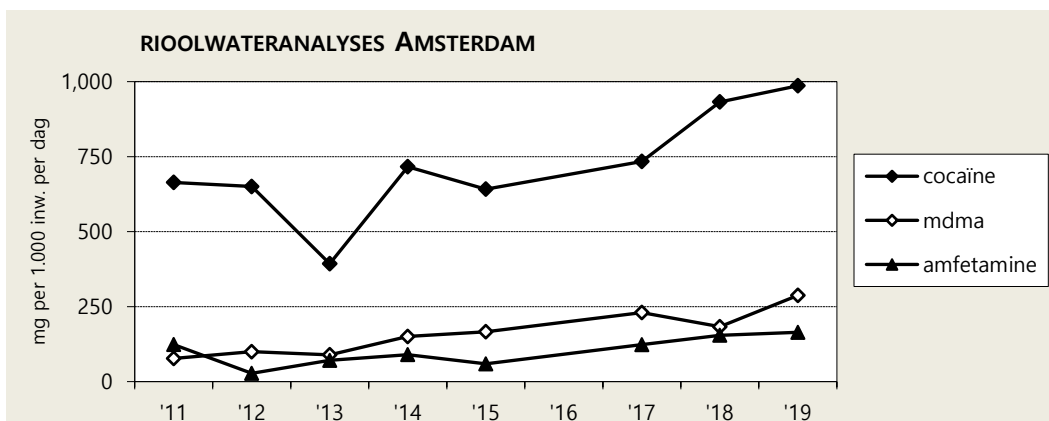

3.1.1 Rioolwater

In 2019 is voor de achtste keer onderzoek gedaan naar drugsresiduen in afvalwater in Amsterdam (en andere Europese steden).¹³ De resultaten worden weergegeven in mg per 1.000 inwoners per dag. De cijfers houden dus geen rekening met de aanwezigheid van toeristen, forenzen en andere bezoekers die niet in de stad wonen en zeggen ook niets over individuele gebruikers. Vergeleken met het jaar daarvoor werd in het Amsterdamse rioolwater van 2019 meer cocaïne en MDMA (werkzame stof van ecstasy) aangetroffen. De hoeveelheid amfetamine bleef min of meer gelijk. Er werd ook een geringe hoeveelheid methamfetamine gemeten (31,5 mg per 1.000 inwoners per dag).

¹² Snijder et al. (2017); Visser et al. (2017); Van Amsterdam et al. (2020)..

¹³ Gedetailleerde cijfers op <http://www.emcdda.europa.eu/topics/pods/waste-water-analysis>, hier zijn ook afzonderlijke cijfers voor weekend- en weekdagen te vinden.

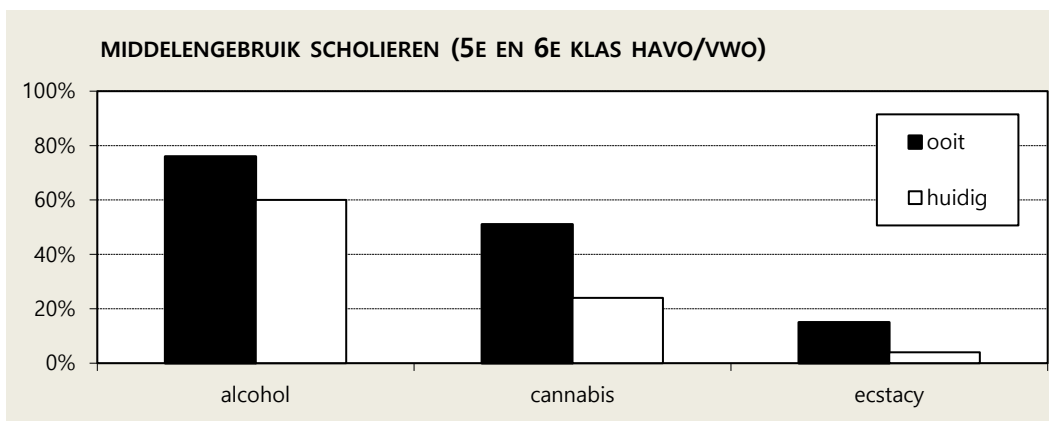
3.2 Scholieren en studenten

De landelijke Gezondheidmonitor Jeugd, waaraan ook de GGD Amsterdam deelneemt, levert cijfers over jongeren uit de tweede klas (12 tot 15 jaar) en vierde klas (14 tot 17 jaar) van het voortgezet onderwijs in Amsterdam. Bij de laatste meting van 2019 had 17% van de leerlingen ooit gerookt, 42% ooit alcohol gedronken, en 16% ooit geblowd. De afgelopen 4 weken rookte 3% dagelijks, dronk 11% vijf op meer glazen alcohol op één gelegenheid (binge drinken), en blowde 9%. Landelijk zijn er grote verschillen tussen tweede- en vierdeklassers; voor Amsterdam zijn (nog) geen afzonderlijke cijfers per leerjaar beschikbaar.¹⁴

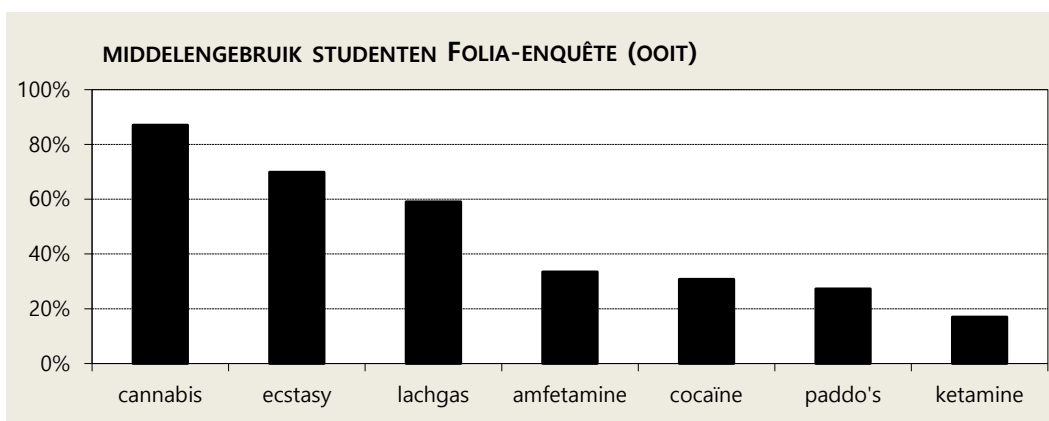
In 2016 is het alcohol- en drugsgebruik van 1.076 Amsterdamse leerlingen uit de vijfde en zesde klas (havo en vwo) onderzocht door de GGD Amsterdam en Jellinek Preventie.¹⁵ Driekwart van de leerlingen heeft ooit alcohol gedronken (76%), de helft heeft ooit cannabis gebruikt (51%) en 15% heeft ooit ecstasy gebruikt. In de afgelopen maand dronk 60% alcohol, gebruikte 24% cannabis en gebruikte 4% ecstasy.

¹⁴ <https://statline.rivm.nl/#/RIVM/nl/dataset/50077NED/table?dl=3C946>

¹⁵ Dijkshoorn, Schilthuis & Van Bakkum (2016).

Eind 2013 deden 540 studenten van de UvA en de HvA mee aan een online drugsenquête van het universiteitsmagazine Folia.¹⁶ Een ruime meerderheid (87%) bleek ooit hasj of wiet te hebben gebruikt. Ook ecstasy (70%) en lachgas (59%) hadden de meeste studenten wel eens gebruikt. Met amfetamine, cocaïne, paddo's en ketamine had een kleiner percentage van de studenten ervaring.

In 2014 deed het Bureau Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam, in opdracht van Advalvas, Folia en Het Parool, onderzoek naar alcoholgebruik onder 332 Amsterdamse voltijdstudenten (hbo en universiteit, gemiddeld 23 jaar). Van hen dronk 76% weleens alcohol; op een doordeweekse dag gemiddeld 3 glazen, in het weekend gemiddeld 5 glazen.¹⁷

¹⁶ Maartje Geels, *Zweven op een wolkje van geluk*, FoliaMagazine, 20 november 2013.

¹⁷ Henk Strikkers, *Eén kater per maand, #stud*, augustus 2014.

3.3 Verslaving

Verslaafden in behandeling

Bij de Amsterdammers die in behandeling zijn bij de verslavingszorg, staat alcohol bovenaan. In 2018 ging het om 2.481 alcoholverslaafden. Andere verslavingen volgen op afstand: heroïne 1.039, cannabis 1.020, cocaïne 704, amfetamine 133 en GHB 41.¹⁸

Crackverslaafden

In 2013 is een schatting gemaakt van het aantal crackverslaafden in Amsterdam.¹⁹ Dit aantal is lastig te bepalen omdat er voor crackverslaafden geen substitutiebehandeling beschikbaar is (zoals er wel een methadonprogramma is voor heroïneverslaafden). Op basis van een combinatie van registraties van methadonverstrekking (crackverslaafden die eveneens opiaten gebruiken) en gebruikersruimten, alsmede een veldsteekproef van crackgebruikers die via een variant van de sneeuwbal methode waren benaderd, werd het aantal crackverslaafden op circa 2.500 geschat. Ongeveer driekwart was man en verreweg de meesten waren ouder dan 35 jaar.

Sputtenruil

Om het risico van besmetting met gevaarlijke infectieziektes als hepatitis en hiv te beperken, kunnen druggebruikers hun gebruikte spuiten omwisselen voor schoon, nieuw injectiemateriaal. Met de daling van het aantal drugverslaafden is ook het aantal omgeruilde spuiten drastisch gedaald. Begin jaren negentig werden jaarlijks meer dan een miljoen spuiten geruild. Sinds 2007 waren dit er minder dan 200.000 en dit aantal is gestaag verder gedaald. In 2018 lag het aantal geruilde spuiten op 89.650.²⁰

3.4 Arrestaties

In 2018 werden door de politie eenheid Amsterdam 1.300 drugsmisdrijven geregistreerd; een stijging van 5% ten opzichte van 2017, maar vrijwel gelijk aan het aantal drugsmisdrijven van 2016.²¹ Tot 2014 werd niet het aantal geregistreerde misdrijven, maar het aantal aanhoudingen geregistreerd. Er werd toen ook onderscheid

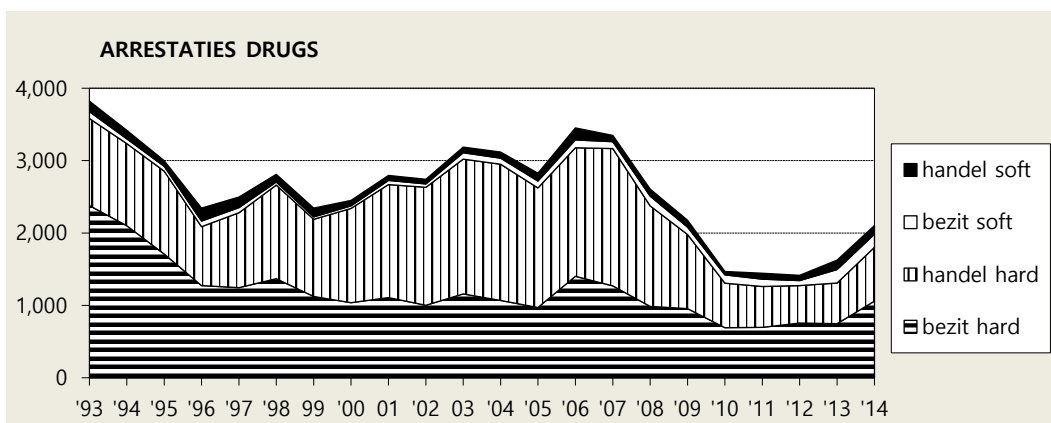
¹⁸ Wijffels et al. (2020).

¹⁹ Pérez et al. (2013).

²⁰ Amsterdam in cijfers 2019: Tabel 7.2.5 Sputtenruil, 1990-2018 (OIS Amsterdam, 2019).

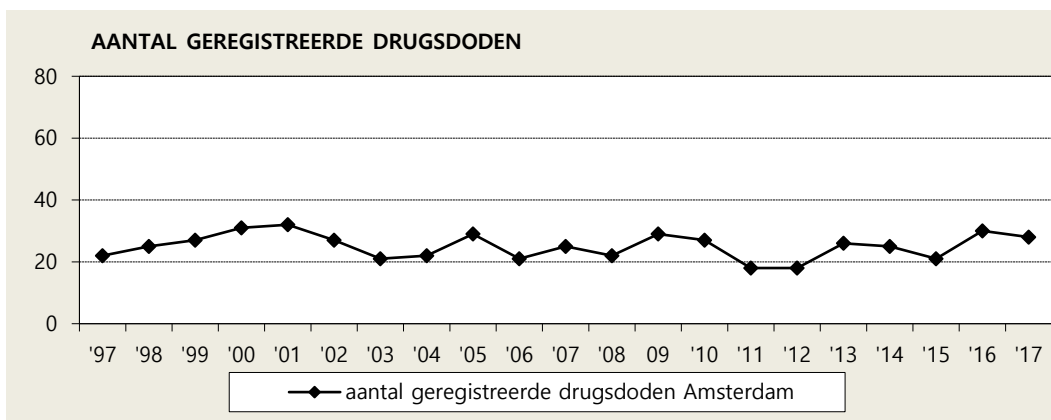
²¹ Amsterdam in cijfers 2019: Tabel 3.1.1 Misdrijven landelijke definitie in Amsterdam 2016-2018 (OIS Amsterdam, 2019).

gemaakt tussen aanhoudingen wegens (1) drugshandel en drugsbezit en (2) soft- en harddrugs (zie onderstaande grafiek). In 2014 werden in de regio Amsterdam-Amstelland 2.104 aanhoudingen verricht wegens overtreding van de Opiumwet.²² Dit aantal was tot 2011 min of meer stabiel, maar tussen 2012 en 2014 was er een stijgende trend te zien.

3.5 Sterfte

In 2017 werden er in Amsterdam 28 sterfgevallen ten gevolge van een overdosis drugs geregistreerd.²³ Afgezien van wat schommelingen, is het jaarlijks aantal drugsdoden in Amsterdam al zo'n twintig jaar redelijk stabiel.

²² Amsterdam in cijfers 2015: Tabel 3.1.7 Aanhoudingen in verband met drugs in de regio Amsterdam-Amstelland, 2008-2014 (OIS Amsterdam, 2015).

²³ Amsterdam in cijfers 2019: Tabel 7.2.9 Drugsdoden, 1998-2018 (OIS Amsterdam, 2019).

4 De volgende hoofdstukken

In de volgende hoofdstukken gaan we in op de trends in middelengebruik onder jonge en jongvolwassen Amsterdammers in 2019. De resultaten van het uitgaanspanel onder insiders uit verschillende scenes in de uitgaanswereld worden in **hoofdstuk II** uitgebreid besproken. **Hoofdstuk III** toont de resultaten van het panel over kwetsbare jeugd. De bevindingen van de survey onder jongeren in de jeugdzorg worden in **hoofdstuk IV** gepresenteerd. Tot slot wordt in **hoofdstuk V** op basis van informatie uit de panelstudie en een analyse van gegevens van de testservice een beschrijving gegeven van de Amsterdamse drugsmarkt.

In **hoofdstuk VI** (Nederlands) en **hoofdstuk VII** (Engels) vatten we de belangrijkste bevindingen samen. Meer gedetailleerde informatie over het uitgaanspanel en de tabellen met cijfers van de survey en de testservice zijn te vinden in de **bijlagen**. Daarna volgt een lijst met geraadpleegde **literatuur**.

II

PANEL UITGAANDERS

1	Weerbaar.....	20
2	Het uitgaanspanel	21
2.1	Het Amsterdamse uitgaansleven	22
2.2	Netwerken en distinctie in het uitgaansleven.....	27
2.3	Ontwikkelingen in het uitgaansleven.....	33
2.4	Ontwikkelingen uitgaansleven 2019	37
3	Middelengebruik	38
3.1	Alcohol.....	47
3.2	Tabak en cannabis.....	50
3.3	Stimulantia	54
3.3.1	Ecstasy.....	55
3.3.2	Cocaïne	60
3.3.3	Amfetamine.....	65
3.4	Narcosemiddelen	66
3.4.1	GHB.....	68
3.4.2	Combinaties	71
3.4.3	Lachgas	72
3.4.4	Ketamine	74
3.5	Nieuwe Psychoactieve Stoffen	77
3.5.1	Synthetische cathinonen	78
3.5.2	Fenethylamines.....	80
3.5.3	Andere NPS.....	80
3.6	Psychedelica.....	81
3.7	Overige middelen	82
4	Trends	84

1 Weerbaar

Als één woord vaak genoemd werd in het levendige drugsdebat van 2019, dan was het wel ondermijning. Ook Amsterdam kon niet achterblijven en kondigde aan een offensief te starten tegen de ontwrichtende gevolgen van drugshandel in de stad. Na het programma *Weerbare mensen, weerbare wijken*, dat inzet op het verminderen van de sociale ontwrichting van buurten en de kwetsbaarheid van jongeren door drugshandel, richtte de daaropvolgende notitie *De weerbare stad* haar pijlen vooral op de economische en financiële ondermijning door drugshandel.²⁴ Volgens de gemeente zijn er concrete signalen dat ondermijnende activiteiten of een risico daarop een kritisch punt hebben bereikt. Samen met het gezondheidspreventieve beleid, gericht op drugsgebruik, krijgt het nieuwe drugsprogramma voor de stad Amsterdam langzaamaan gestalte. De criminele oorzaken van ondermijning worden vooral gekoppeld aan drie segmenten: drugshandel, mensenhandel en witwassen/fraude. De gemeente wil inspelen op een brede samenwerking tussen gemeentelijke diensten, met de politie, het OM, de belastingdienst en tal van andere maatschappelijke partners, om de groeiende invloed van een parallelle criminele economie terug te dringen ter bescherming van de Amsterdamse lokale samenleving. In de loop van 2020 komt het college naar buiten met een meer omvangrijk uitvoeringplan.²⁵ Dit richt zich op het tegengaan van het (verder) afglijden van kwetsbare jongeren in de drugshandel, het versterken van wijken en groepen en netwerken in de strijd tegen drugshandel, en gezondheidspreventie. In deze Antenne komen enkele van de genoemde thema's in onze panelstudie aan bod. Via ons uitgaanspanel blijven we nauwgezet de Amsterdamse drugsmarkt van vraag en aanbod in het uitgaanscircuit volgen. In hoofdstuk III krijgen we via ons buurtpanel met professionals (ambulant jongerenwerk en straathoekwerk) juist meer inzicht in de kwetsbare (straat)groepen in volksbuurten. De huidige zorg van de gemeente over de ontwrichtende ondermijning ligt vooral in dit domein. Een jungle voor sommigen die een flitscarrière willen maken met drugsverkoop en eerder een negatief rolmodel zijn voor kwetsbare jongeren die verblind worden door snel geld en afgedwongen respect.

²⁴ Gemeente Amsterdam (2019a, 2019b).

²⁵ Gemeente Amsterdam (2020).

2 Het uitgaanspanel

In dit deel van Antenne 2019 doen we verslag van de eenenvijftigste (T51) en tweeënvijftigste (T52) meting in respectievelijk voorjaar/zomer en najaar/winter 2019.²⁶ Het huidige panel in het uitgaansleven telt **22 panelleden**, die **22 netwerken** omvatten. De set kenmerken van de netwerken (etniciteit, sekse, leeftijd, opleiding en werk) staan in bijlage A beschreven.

De panelleden hebben vooral zicht op het trendsettende segment in het Amsterdamse uitgaansleven. De netwerken/scenes vertegenwoordigen het dance- en urbangenre én scenes waar muziek van minder groot belang is (o.a. homo-, kunst- en cafésscenes). De panelleden hebben primair of secundair contact met netwerken en publieksgroepen. Een panellid met een **primair** contact maakt zelf ook deel uit van een netwerk, scene of vriendengroep en vertelt vanuit een insidersperspectief over middelengebruik. Bij **secundair** contact spreekt een panellid eerder vanuit zijn of haar professionele rol in het uitgaansleven (bijv. glazenophaler, portier, organisator, dj, barbediende, boeker of programmeur). In dit hoofdstuk komen de trends in het uitgaansleven en het middelengebruik aan bod en eindigen we met conclusies over de belangrijkste trends volgens de panelstudie.

Geruchten, signalen, trends en hypes

Geruchten zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

Signalen zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen, waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Van **trends** is sprake wanneer we uit diverse onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen. Ze zijn het resultaat van een cumulatie van ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Er is een duidelijke verspreiding van het gebruik van een "nieuw" middel of van een "nieuwe" toedieningswijze, dan wel een revival van "oude" middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken. Of van een afname in gebruik.

Hypes zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklept.

²⁶ Dit verslag gaat dus over ontwikkelingen die plaatsvonden vóór de coronacrisis.

2.1 Het Amsterdamse uitgaansleven

Het reguliere uitgaansleven telt circa honderd danslocaties.²⁷ Een kwart daarvan behoort tot de grote clubs en poppodia (750-1.500 bezoekers) en een kwart tot kleine clubs (250-750 bezoekers). De andere helft is een mix van feestcafés, zaaltjes, boten, loodsen en studio's met een onregelmatige avondprogrammering. Een tiental uitgaanslocaties heeft een 24-uurslicentie. Een meerderheid van de panelnetwerken houdt vooral van dance- en urbanmuziek: twee hoofdstromingen met veel subgenres in hun kielzog.²⁸ Door de schaalvergroting is de club- en festivalcultuur meer mainstream geworden, maar – gezien de vele artiesten en internationale bezoekers – ook kosmopolitischer. De luxe hotelbarcultuur in de binnenstad is door alle voorspoed fors gegroeid. Het clubcircuit (en de caféhoreca) trekt in de huidige 'Derde Gouden Eeuw' elk weekend weer tienduizenden bezoekers die in steeds grotere getale uitwaaiëren over inmiddels alle stadsdelen binnen de ring.²⁹

Ook de festivalsector in Nederland groeide flink en kwam in 2018 voor het eerst boven de grens van 1.000 muziekfestivals, die in totaal ca. 26.5 miljoen bezoekers trokken.³⁰ Op 7 juli 2018 werden maar liefst 40 festivals tegelijkertijd georganiseerd. Er waren in 2019 zo'n 422 dancefestivals, waarvan de meeste in Amsterdam.³¹ De toename van het aantal festivals kan vooral worden toegeschreven aan de groei van het aantal 'kleinere' festivals.³²

²⁷ Om de anonimiteit van clubs, cafés, coffeeshops, et cetera te waarborgen noemen we geen namen van horecagelegenheden als er informatie wordt gegeven over drugsgebruik op een desbetreffende locatie.

²⁸ Clubs en party's programmeren vaak verschillende muziekgenres. We richten ons meer specifiek op clubavonden en party's die populair zijn bij stappers binnen het dance- en urbangenre. Het popcircuit komt slechts zijdelings aan de orde.

²⁹ Halverwege 2017 zei toenmalig burgemeester Eberhard van der Laan dat Amsterdam al een tijdje met de 'Derde Gouden Eeuw' bezig was. Hij verwees daarmee naar twee eerdere periodes van voorspoed en succes in de geschiedenis van de hoofdstad. De hausse die Amsterdam economisch en cultureel doormaakt werkt als een magneet op werk- en woningzoekenden, buitenlandse toeristen, expats en bedrijven. (Gemeente Amsterdam Stadsarchief, *Amsterdam en de weg naar de Derde Gouden Eeuw*, www.amsterdam.nl, 31 januari 2018).

³⁰ Van Vliet (2019).

³¹ Denis Doeland, *Data: Dance festivalmarkt lijkt te stabiliseren in 2018*, denisdoeland.com, 26 december 2018.

³² Het aandeel dancefestivals met een capaciteit van 1.500-5.000 bezoekers groeide van 39% in 2017 naar 58% in 2018. Het segment met meer dan 20.000 bezoekers kromp van 18% naar 13%. (Denis Doeland,

Beleidskader dance events

Nog even afgezien van het brede nieuwe drugsprogramma, blijft het 'Amsterdamse beleidskader dance events' (2015) voor het uitgaansleven onveranderd.³³ De beleidslijn voor dance-events met betrekking tot drugs is verder verbreed naar dancefeesten in de reguliere horeca. Het streven naar drugsvrije feesten is daarbij leidend. Sinds enige jaren is een meer evenwichtige balans tussen preventie en repressie uitgangspunt van beleid geworden. Concreet wordt er minder op zero-tolerance en meer op preventie ingezet, met als doel het beperken van (gezondheids)risico's als gevolg van onder andere het gebruik van uitgaansdrugs. De organisatoren zijn primair verantwoordelijk voor de veiligheid op en rond het evenemententerrein (o.a. reguleren bezoekersstromen, visiteren bezoekers, tegengaan van bezit, handel en drugsgebruik).³⁴ Ter controle en naleving van de vergunningvoorschriften wordt de 'peilstokmethode' gehanteerd onder toezicht van een team met afgevaardigden van verschillende diensten (o.a. politie en GGD).³⁵

Grenzen aan de groei

Toch staat ondanks alle jubelverhalen het Amsterdamse festivallandschap volgens de culturele kwartiermakers onder druk.³⁶ Organisatoren merken een verandering in de betrekkingen tussen gemeente, organisaties en inwoners en zien eerder meer dan minder barrières opdoemen. Een keur aan breed gewaardeerde feestculturen (o.a. Vrijland, DGTL, Landjuweel, Appelsap en Vunzige Deuntjes) krijgt vanuit bestuur en maatschappij meer weerstand te verduren. En ook kleinschalige locaties (o.a. Diemberbos, Blijburg en Ruigoord) worden meer beperkt in hun mogelijkheden. Deze creatieve humuslaag, waar ook de eerste nachtnota uit 2003 op doelde, dreigt te worden omgeploegd door allerlei nieuwe bezwaarprocedures.³⁷ Het zou volgens voorstanders een gevoelige aderlating zijn voor de stad, omdat deze initiatieven vanuit jong

Column: dance festivalmarkt onder druk (deel 1), denisdoeland.com, 10 juli 2017; Denis Doeland, Data: Dance festivalmarkt lijkt te stabiliseren in 2018, denisdoeland.com, 26 december 2018)

³³ Het 'Amsterdamse beleidskader dance events' (Gemeente Amsterdam, 2015) is een vervolg op de door het College reeds eerder vastgestelde notitie 'Uitgangspunten voor beleid ten aanzien van grootschalige dansfeesten met betrekking tot (hard)drugs' uit 2008. Ten aanzien van softdrugs wordt gehandeld conform het gedoogbeleid (Gemeente Amsterdam, 2015, pag. 18).

³⁴ Naar de achterban moet verder duidelijk worden gecommuniceerd over huisregels. De organisator moet ook zorg dragen voor: professionele beveiligers en hulpverleners, voorlichting over gezondheidsrisico's van uitgaansdrugs, een drugskluis, gratis drinkwater en een chill-out plek.

³⁵ In de vijfhoek is besloten dat wordt gestart met circa 10 'informatiegestuurde' peilstokbezoeken per jaar.

³⁶ Thomas Gurney-Champion & Arjan Ranjbar, *Weerstand tegen festivals? Ga met organisatoren in gesprek*, Parool, 2 oktober 2019.

³⁷ Van Bellen et al. (2003).

ondernemerschap op rootsniveau ook plek bieden voor maatschappelijke en culturele interactie met als doel om genres en individuen met elkaar te verbinden. De nachtburgemeester heeft inmiddels het stokje doorgegeven en de lat heel hoog gelegd voor zijn opvolger. De visie van burgemeester Halsema op het nachtleven is vooralsnog minder uitgesproken dan die van haar voorganger, zegt Bram (94a). Dat geldt overigens niet voor haar standpunten jegens de vermeende maatschappelijke schade van drugsgebruik, waarbij ze juist een duidelijk appél doet op de medeverantwoordelijkheid van gebruikers.

Alternatief in drie klikken

Een andere zichtbare ontwikkeling in het Amsterdamse uitgaansleven, is de grote instroom van buitenlandse feesttoeristen op de uitgaanspleinen, maar ook op plekken waar de Amsterdamse incrowd komt.³⁸ Als gevolg hiervan verplaatste het zwaartepunt van de trendsettende en alternatieve club- en feestcultuur zich geleidelijk naar de randen van de stad. De panelleden zijn ambivalent over deze ontwikkeling. Kofi (132a) vindt dat we niet krampachtig over toerisme moeten doen. "Ze zijn er nu eenmaal en zie het als een vorm van vrijheid. Kijk liever naar je eigen kansen en mogelijkheden." Jesse (147a) sluit zich hierbij aan: "Je moet ervoor waken dat je zo authentiek mogelijk blijft. Maar zoveel mensen uit diverse landen met verschillende culturele achtergronden die samen dansen heeft ook iets magisch." En niet onbelangrijk is dat de influx van meer bezoekers ook extra inkomsten voor de clubcultuur garandeert, die nodig is om de leegstroom van Amsterdammers (ook in het festivalseizoen) op te vangen. "Er zijn inmiddels meer festivals dan dagen in het jaar", grapt Jesse (147a). Anderzijds dreigt de veelzijdige nachtcultuur te verwateren omdat de *movers* en *shakers* (trendsetters) hun heil vaker ergens anders in de stad zoeken.

De sluiting van de Sugar Factory in 2018 wordt als een veeg teken gezien. De groeiende monocultuur in het centrum dreigt de levendige, diverse en inclusieve clubcultuur te verdringen. De wereld als een *global village* en een nachtleven dat qua aanbod, net als in andere Europese steden, steeds homogener wordt. Daar komt bij dat toeristen en expats volgens panelleden weinig mengen met lokale stappers. Het toerisme is volgens sommigen een onverzadigbaar monster, nu ook de alternatieve rafelranden in het vizier van toeristen komen. Hoe lang blijven steden als Amsterdam en Berlijn nog cool nu

³⁸ Deze ontwikkeling is al enkele jaren gaande en werd in Antenne 2013 al gesignaleerd (Nabben, Benschop & Korf, 2014).

iedereen zijn 'unieke' ervaringen en ontdekkingen direct op sociale media deelt, vraagt Bram (94a) zich af. Het alternatieve en subculturele ontsluit zich tegenwoordig in slechts drie klikken. "Welke volgende stad wordt trendsetter, nu ook Berlijn massaal ontdekt is?" Clubmanager Jesse (147a) toont zich optimistischer. Veel evenementen worden gedeeld via sociale media, maar vergeet de mond-tot-mond reclame niet als mensen anderen vertellen over hun clubervaring. Clubs met een internationale programmering vallen op, maar ook artiesten pitchten hun Amsterdamse optreden bij hun eigen media. De fanatieke entourage koopt zo een ticket voor een weekend Amsterdam, zegt Jesse (147a). "Voor 80 euro ben je al hier vanaf Londen, inclusief een kaartje voor een tof feest." Kofi (132a) denkt dat de oplossing ligt in clubs die meer lef durven tonen en door het mengen van genres nieuwe groepen aantrekken, die weer de moeite nemen om in het centrum te gaan stappen. Organisatoren moeten dan wel meer samenwerken in plaats van zich alleen te bekommeren om de kaartverkoop. "We zijn minder ambitieus dan vroeger", vindt Kofi (134a). De huidige overvloed heeft het nachtleven verblind en gaat ten koste van vernieuwing. Valentijn (58a) vindt dat we best trots mogen zijn op 'onze' clubs en festivals. "Onze gastvrijheid en veiligheid; over alles is nagedacht. Je kunt zelfs met je telefoon betalen!" Hij realiseerde zich dit pas toen hij op een Spaans zwembadfeest met papieren consumptiebonnetjes aan het hannesen was.

Een versplinterd uitgaansleven

Sommige panelleden hebben weemoed naar de tijd van toonaangevende clubs als 11 en Trouw.³⁹ Ze waren een vast baken in de nacht, waar je ongeacht de programmering je altijd thuis voelde. Waar je zowel kon chillen als hard feesten. Het uitgaansleven is nu meer versplinterd en scènes lijken zich terug te trekken in hun schulp. Een herkenbare en 'vette club' die groepen verbindt wordt node gemist, vindt Lulu (156a). En voor zover bekend is er ook geen nieuwe rebelse lichtung als Gasten Zonder Grenzen in aantocht, die het nachtleven op zijn grondvesten deed trillen. Organisatoren die nu aan de bal zijn, kennen elkaar al jaren. Initiatieven van onderop laten op zich wachten. Daarnaast zijn er ook externe factoren. Het uitgaansleven krijgt meer tegenwind uit de hoek van bewonersgroepen, die zich met succes verweren tegen de oprukkende festivallisering. Met als resultaat dat er meer regels komen en het krijgen van een feestvergunning moeilijker wordt.

³⁹ De clubs sloten hun deuren in 2004 (club 11) en 2014 (club Trouw).

In het verlengde van deze ontwikkeling is ook de groei van nieuwe (tijdelijke) clubs en podia gestokt. De panelleden die vooruitkijken waarschuwen dat er op termijn een trits aan locaties de deuren moet sluiten. Wat er voor in de plaats komt is nog onzeker, maar makkelijk wordt het niet, nu de spannende rafelranden door grote bouwhonger worden geannexeerd. Alleen al in Noord staat een handvol locaties (o.a. Garage Noord, Sexyland, Skatecafé en Plllek) op de sluitingslijst. Het bewijst volgens sommigen hoe kwetsbaar de avontuurlijke nachtcultuur is.

Festivals

De traditionele festivaldrukke in de zomer trekt honderdduizenden bezoekers die massaal neerstrijken in parken en recreatiegebieden aan de randen van de stad. Naast de grote festivals (tienduizenden bezoekers) is er een keur aan kleine festivals (2.500-5.000 bezoekers) die zonder toeters en bellen, volgens Keesje (160a), net zo gezellig zijn en tickets onder de 20 euro verkopen. De organisatoren weten als geen ander hoe nauw het luistert bij de verwerende achterban. De concurrentie is moordend en kosten noch moeite worden gespaard om de festivalganger te verleiden met een spraakmakend programma. Wil je opvallen met een imposante dj line-up, een boeiende randprogrammering of juist een gezonde foodline?

De festivals worden veel bezocht, van een paar keer in de zomer tot (bijna) wekelijks door festivalcruisiers. De achterban van panelleden loopt vooral warm voor nieuwe festivals met innovatieve concepten in plaats van de zoveelste editie van Mysteryland en Dance Valley, die voor trendsetters toch doen denken aan een tijd die geweest is. Het speelveld voor creatieve Amsterdammers is vooral Noord en plekken buiten de ring. Kleine maar (ook grotere) festivals als Lentekabinet en Appelsap (Amsterdam), Wildeburg (Flevoland) en Down The Rabbit Hole (Nijmegen) doen het hart sneller kloppen. Net als het onverwoestbare Lowlands en Dekmantel niet te vergeten, dat leidend is voor de nieuwe lichte festivalgangers met een naar eigen zeggen 'verfijnde' muzieksmaak.

ADE

Ruim 400 duizend bezoekers uit een recordaantal van 146 landen bezochten het ADE festival van 2019, dat duurde van woensdag tot en met zondag met meer dan duizend evenementen op ruim tweehonderd locaties. ADE is uitgegroeid tot het belangrijkste wereldwijde platform voor elektronische muziek. Bij de gemeente kwamen meer klachten over geluidsoverlast dan in voorgaande jaren. Helaas is er bij een optreden van een dj in

de RAI met pepperspray gespoten en moesten zeker 130 mensen naar de EHBO. Velen zijn in het tumult bestolen.

2.2 Netwerken en distinctie in het uitgaansleven

De panelnetwerken vertegenwoordigen verschillende groepen, scènes en settings, en hebben allen een link met het uitgaansleven. Elk panellid vertelt vanuit zijn of haar perspectief over uitgaan in o.a. cafés, clubs en op festivals. Hierdoor krijgen we een dwarsdoorsnede van bezoekersgroepen in het uitgaanslandschap: van mainstream tot rafelrand. De uitgaansfrequentie per netwerk varieert en verloopt in golfbewegingen die meedeinen met de seizoenen. Verder zitten er binnen elk netwerk weer fracties die intensief uitgaan of (soms tijdelijk) een toontje lager zingen. Clubs hebben een leegloop in het festivalseizoen, wanneer iedereen naar buiten wil. Een deel gaat ook naar festivals en clubs in omliggende landen. Twintigers zijn ruim in de meerderheid, maar ook dertigers en veertigers blazen vaak nog hun partijtje mee. Een groot deel is hoogopgeleid en de man-vrouw-verhouding is ongeveer gelijk. De meesten studeren en/of hebben een baan. De netwerken in het urbanesegment zijn meer etnisch gemixt dan in het dancesegment. In sommige panelnetwerken zitten naar verhouding veel deelnemers die een werkrelatie hebben met het uitgaansleven (o.a. dj's, bookers, programmeurs, organisatoren van feestjes, in de garderobe of als barkeeper).

Keuzes, keuzes, keuzes

We noteren tijdens onze interviews vaak flarden van verhalen over de talloze feestjes waar onze panelleden zich met hun gevolg in onderdompelen. De opties zijn eindeloos, wat kiezen nog best ingewikkeld maakt. Het hangt er maar net van af wat iedereen wil: dansen, kletsen, hangen, druk, cool, met terras, zonder, in het centrum of daarbuiten? Het Skatecafé is hot bij een deel, maar dansen is daar krap. Disco Dolly dan? Te jong volgens sommigen, maar je kunt er wel weer lekker dansen. Eerst dan naar de Lux of de Kopstootbar? Of toch royaal neerploffen op een terras uitkijkend over het drukke IJ? De groep van Keesje (160a) heeft het de laatste tijd meer op de cafés gemunt, nu hun favoriete club 'Sugar' het loodje heeft gelegd. De School wordt als te elitair gezien in haar groep. De pijn van een coole club doet zich soms voelen. Keesje's (160a) vrienden zijn superkritisch. "Andere plekken zijn duur of er komen vooral toeristen waar je niks mee deelt. Het klinkt eigenlijk tegenstrijdig; er is genoeg. Alleen niet wat wij zoeken." Waar overigens nooit discussie over is, zijn de thuis- en verjaardagsfeesten bij vrienden. In sommige netwerken valt er elke maand wel ergens iets te vieren.

Uitgaanswerelden

De verhalen van panelleden kleuren het uitgaansleven en onthullen werelden die parallel lopen aan elkaar. Behalve de uitgaansgroepen in het urban- en dancecircuit zijn er scenes met wortels in het gay- en kunstmilieu. Voor even fladderen we als een nachtvlinder van het ene naar het andere netwerk, om een indruk te geven hoe druk de jonge garde het met feesten kan hebben.

Sophie (133a), fotograaf, zit in een scene van culturele smaakmakers (o.a. mode, design, muziek, kunst) die excelleren in het dance- en urbanmilieu. Naast festivals en clubs worden expositie bezocht en er worden evenementen georganiseerd van rafelrand tot in het stadshart. De groep kent elkaar van het volle nachtleven. "Het voelt als familie en het maakt niet uit waar je vandaan komt en wat je achtergrond is. We vinden dansen, muziek, liefde en gelijkheid belangrijk, de rest telt 's nachts niet mee. Samen vette dingen creëren, dat is onze drijfveer." Ed (126a), heeft veel kennis van psychoactieve stoffen en schrijft daar regelmatig over in magazines. Hij is tevens moderator van een drugsforum waar hij zijn drugskennis deelt met vrienden en 'drugserds' (o.a. journalisten, wetenschappers). Keesje (160a) zit in een groep van "Amsterdamse studentenmeisjes die van uitgaan houden en een tikkeltje hip". De aanhang van vriendjes gaat soms ook mee. "We gaan vaak naar barretjes om te kletsen, drinken en soms te snuiven. Als we echt hard willen, gaan we naar een festival of een club die er om bekend staat."

Na afloop gaan sommigen nog ergens bij iemand thuis crashen. Valentijn (58a) typeert zijn groep als mensen met goede banen die hard werken én hard feesten. "Uitgaan is losgaan, dansen, de sleur doorbreken, ontlading vinden, hoeren en sloeren. Tegelijkertijd is het ook sociaal omdat je nieuwe mensen ontmoet. We kletsen heel wat af." Ter compensatie van alle stadse hectiek staan sport en gezondheid hoog in het vaandel. Bij Nuri (118a) druppelen de eerste appberichtjes van vrienden standaard op vrijdag binnen: wat gaan we doen vanavond? Zelf hangt ze vaak met vriendinnen die promotiewerk doen voor een club en daarvoor in ruil als hostess mogen aanschuiven bij een vip-tafel.

"Een paar meiden komen via een speciale *sugar daddies* website in contact met mannen voor een avondje gratis stappen. Die gratis drankjes en lachgasballonnen lijken heel leuk, maar niets is voor niets. In de vip-scene draait alles om imago en *shine*. Er wordt toch een beetje verwacht dat je seks hebt met bepaalde mannen. Van het geld kopen we kleding, eten en ballonnen. Als een vriendin een goeie avond heeft gehad met een *daddie* dan

gaan we uit eten met wijntjes erbij. We gaan dan echt los! We willen gek doen en vrijheid ervaren nu het nog kan!”⁴⁰

Nicole (155a) voelt zich het meest veilig en vrij als ze op een gayfeest meer bloot gekleed durft te gaan. De mooiste nachten zijn als het dansen en de muziek in elkaar opgaan en de energie blijft stromen. “Alsof je als in een droom doorgaat naar een after en je in een intiem gezelschap zo lang mogelijk bij elkaar blijft en er alleen op uit gaat om nog wat ijs, fruit, drinken en sigaretten te kopen.” Dré (149a) zegt zijn ontspanning juist te vinden door meer inspanning te plegen en alle stress van de week samen met zijn gabbervrienden op een hardcorefeest eruit te zweten. In de stapgroep van Lex (145a) gooit iemand iets in de app als hij uit wil. Ze gaan het liefst naar schimmige plekken waar techno wordt gedraaid. “Iedereen is supergevoelig voor muziek. Laatst hadden we ruzie toen iemand per se naar Vieze Poezendek wilde, waar ze vooral hiphop en R&B draaien.” Lulu (156a) kan in een lang weekend als geen ander door het nachtleven zweven. Van een ‘reefje’ op Ruigoord, een kort slaapje, en door naar een illegaal feest om op een after te crashen met een groepje. Op zondag worden nog een paar clubs gecheckt. Ze vindt alles flex zolang het maar niet te gestileerd of superkitsch is. Op hiphopfeesten komt ze nooit. Dat is een parallelle wereld. Ook Jesse (147a), clubmanager en van jongs af aan actief in de Amsterdamse horeca, zit tot zijn kruin in het uitgaansleven. Hij kan elke club dromen. “De ene club voelt familiair, alsof je aan het borrelen bent met vrienden. Terwijl je in een andere club keihard danst, het liefst met je kop in de speakers.” Over zijn eigen club heeft hij duidelijke ideeën. De beste avonden zijn wanneer jonge en oudere ravers met elkaar versmelten.

Portiersperspectief nachtleven

In de panelmeting van 2019 spraken wij weer met een paar portiers over het nachtleven.⁴¹ Traditioneel komt de grote drukte op gang tussen 00:30 en 03:00 's nachts. Volgens de portiers is het uitgaansleven vooral in de binnenstad de afgelopen tien jaar anoniemer geworden omdat de oorspronkelijke bezoekersgroepen meer het centrum zijn gaan mijden.⁴² Tegelijkertijd is daar het aandeel toeristen en dagjesmensen fors

⁴⁰ Nuri zegt dat in de tweede interviewronde dat ze uit dit wereldje is gestapt en geen *gold digger* meer wil zijn. Ze zegt dat ze te veel stress kreeg van de (seksuele) verwachtingen van mannen.

⁴¹ Via een ondernemer in de beveiligingsbranche (153a/b, ruim 60 festivals per jaar en 100 kleine feesten) hebben twee portiers uit zijn team verteld over bezoekersgroepen, drugsgebruik, drugshandel en gezondheidsrisico's op een paar uitgaanslocaties in Amsterdam.

⁴² Nabben, Luijk & Korf (2018).

gegroeid. Sommige clubs worden overspoeld met expats die allemaal hun eigenaardigheden hebben. Volgens de portiers kun je de expats grofweg en zonder enige vorm van nuance indelen in groepen: "Indiërs gedragen zich als een eliteclubje die weinig openstaan voor feedback. Dan zijn er nog de *but why* Italianen en de standaard dronken Engelsen." Maar over het algemeen willen de meesten een leuke avond hebben. Voor bijzondere feesten zijn bezoekers bereid om lang in de rij te staan. "We weten dat op sommige avonden mensen komen om te drinken, dansen en drugs te gebruiken."

Het groepje beveiligers rouleert over een handvol clubs op verschillende plekken in de stad. Het voordeel van werken op een vaste plek is dat de organisatie hen vaker betreft in het clubbeleid en ook het contact met (vaste) bezoekers bevordert. Ze moeten blijven anticiperen op bezoekersgolven. Vooral tijdens het ADE worden veel uren gemaakt en is het alle zeilen bijzetten. De beveiligers van Frits (153a/b) waarderen de professionaliteit van hun werkgever, die principes heeft en zijn personeel niet overal aan bloot wil stellen. "Clubs met vip-tafels die je kunt afhuren zijn taboe omdat daar toch een ander publiek op af komt." Beveiligers zijn wel gewend aan bezoekers die drama schoppen, maar bij de vip-tafels zijn gasten onvoorspelbaarder. "Daar heb je écht een probleem als ze het niet met je eens zijn." Verder doen clubs en festivals soms denken aan dag- en nachtdiensten. Op de ene locatie vliegt de tijd, terwijl je op de andere locaties de uurtjes staat af te tellen. Portiers hebben een belangrijke rol, zegt clubhost MJ (146a). "Hij is een soort gastheer die de mensen buiten vertelt wat ze kunnen verwachten en welke dresscode er is. Hij kan een potentiële lastpak bij de ingang er al uit vissen." Een alert deurbeleid kan het aantal incidenten in clubs verkleinen. Maar eenmaal binnen ligt het er ook aan waar je precies beland bent. Is het een studenten-, techno- of hiphopfeest, of ben je verzeild geraakt op een plek waar seksueel contact is toegestaan.

"Er is een grijs gebied wat betreft seksueel contact. Je ziet hierbinnen het zogenaamde 'cruisen met mannen'; je knuffelt de een, je zoent met de ander, als je geen zin hebt dan beweeg je er soepel tussenuit. Dat verloopt meestal heel natuurlijk. Maar af en toe hoor je van iemand die zich misbruikt voelt, zonder dat het anderen opviel. Wij vinden consent super belangrijk: nee is nee! Anders lig je eruit. Hetzelfde geldt voor flirten met ons personeel. Dat kan leuk zijn, maar als iemand zijn grens aangeeft, dan moet je die respecteren. Mensen die denken dat alles kan hierbinnen, komen van een koude kermis thuis." (MJ, 146a)

Underground en subculturen

Jort (135a) is al jaren een van de stuwende krachten in de underground die veel vertakkingen heeft met broed- en vrijplaatsen die kriskras over de stad zijn verspreid. Hij is vooral belast met de organisatie. Een goeie rave vergt enige planning en draait op toegewijde vrijwilligers die de boel snel opbouwen en weer afbreken als het moet. Jort (135a) houdt zich bezig met de logistiek. Is er een auto beschikbaar? Zijn er speakers? Moet er een tent worden geleverd? Wie regelt bier, fris en eventueel soep als het buiten vriest? Er is stevig aan de weg getimmerd de laatste jaren. Er is zelfs een jonge fanatieke gayscene ontstaan die geregeld van zich laat horen. Een Amsterdamse rave kan soms wel 1.000 mensen trekken. Hoewel er het hele jaar door raves zijn, neemt de frequentie vanaf april toe en zijn er soms meerdere feesten in één weekend.

De Amsterdamse ravescene (ca. 5.000-10.000 personen) blijft stabiel in omvang en bestaat uit diverse muzikale subscenes (drum-'n-bass, dub step, psytrance en vooral techno), die vaak onderling weer aan elkaar zijn gelinkt. Insiders schatten het aantal organisaties op een stuk of tien. Tijdens de ADE organiseert de ravescene van oudsher een optocht door de stad met een paar duizend aanhangers te midden van de meegenomen soundsystemen. De raves worden georganiseerd op alternatieve buitenlocaties en soms in clubs. In de winter wordt er soms een extra tent opgezet. Het kat-en-muis-spel met de politie blijft een onderdeel van het ritueel. Meldingen in de scene over raves worden soms onderschept, waarna een dwangsom van 25.000 euro wordt opgelegd indien de rave toch doorgang vindt. Jan (144a) blijft er nuchter onder. "We gaan door zolang het leuk blijft." Het behoud van een elektronische subcultuur en vrije ruimtes blijft essentieel, daarvoor worden soms concessies gedaan zoals het aanvragen van een vergunning, dat in de oorspronkelijke rave-gedachte door sommigen als een doodzonde wordt gezien. Maar een rave is meer dan jezelf proberen te onttrekken aan rigide regels die autoriteiten bedenken. Juist het amateuristische en chaotische karakter vindt Lex (145a) de charme van een rave. "Ik hou van 8 euro reefjes op een asbestveldje waar van alles met een vette knipoog misgaat en iedereen in een deuk ligt." Het kan ook gebeuren dat je pardoes ergens terecht komt zonder dat je er naar op zoek was, zoals Nuri (118a) overkwam in een pand ergens in Nieuw-West.

"Alles was donker toen we binnen waren. We gingen zwerven door de gangen omdat we ergens muziek hoorden. Alles was leeg en bespoten met graffiti. We zagen nooduitgangen, stringetjes op de grond, lege flessen en kotsvlekken. Toen we de plek vonden werd ik haast bang! Iedereen was in z'n eigen space. Een jongen met een waterpistool die telkens

dezelfde beweging herhaalde en mensen keken mij met uitpuilende ogen aan. Ik denk dat ze iets psychedelisch op hadden. Ze leken allemaal zo kapot hard te gaan, wauw. De muziek was snel en eentonig.”

Hardcore en psytrance

De feestcafés op het Leidseplein zijn leuk voor de afwisseling, maar écht uitgaan blijven voor Dré (149a) en zijn gabbers toch de hardcorefeesten. “Hardstyle? Dat is voor mietjes,” gniffelt hij. Amsterdam is niet bepaald hardcorevriendelijk, want voor de meeste feesten moeten ze de provincie in. Dat gaat volgens hetzelfde ritueel. De aussies (speciaal tenue van het merk Australian) moeten aan. “Anders word je op je bek geslagen”, zegt Dré grappend. Iedereen heeft wel een paar outfits in zijn ‘gabberobe’, plus Nike Air Maxen om te jumpen en te hakkuh! In de besloten appgroep ‘helemaal knettah’, die ruim 8.000 leden telt, worden in de aanloop van een feest ook de laatste drugsnieuwtjes besproken: sos in Hengelo en veel keta in Friesland. Alles is bespreekbaar, op één onderwerp na: voetbal. Maar verder is het ‘eens een gabber altijd een gabber’. Wie overstapt naar hardstyle pleegt verraad.

De psytrancescene, die een bloeiperiode in de jaren negentig van de vorige eeuw beleefde, is de tegenpool van hardcore wat muziek betreft. Maar ook qua levenshouding, die eerder maatschappijkritisch is en waar psychedelica meer centraal staan. Ook deze scene staat op gespannen voet met het reguliere clubleven waar regelgeving een inbreuk maakt op de *do-it-yourself* filosofie van veel aanhangers. Naast feesten in Amsterdam en omgeving zijn ook de zomerse psytrancefestivals elders in Europa heel populair.

Gay en underground

Het homocircuit is rijk gezegend met cafés, sauna’s, en clubs en festivals die met een speciale programmering mikken op een veelzijdig homopubliek. De doorsnee stapper in het nachtleven is hoogopgeleid en twintiger. Toch zijn er nog relatief veel gays van dertig jaar en ouder die actief blijven uitgaan. Een trend die al langer gaande is, is dat de twintigers van nu zich minder gebonden voelen aan typische homo-uitgaanslocaties en de keuze meer laat afhangen van de muziekprogrammering. Ook het zogenaamde cruisen is bij velen niet het doel van de avond. En MJ (146a) merkt dat de scene zich soms verdrukt voelt door veranderingen in het programma-aanbod. De wens om in zijn club de deuren verder open te zetten voor heterokoppels en transgendervrouwen, viel niet bij iedereen in goede aarde. Een substantieel deel van MJ’s netwerk voelt zich

minder senang. Klassieke gayculturen (o.a. bears, fetisch, leer) zijn zieltoegend en de Gay Pride heet nu officieel Pride Amsterdam. Maar de jonge homogarde toont zich gelukkig met de bloeiende rave- en festivalcultuur (o.a. Is Burning, Spielraum, Boys Scout, Milkshake). Ook clubs als Nyx, Exit, Radion en niet te vergeten De School staan hoog op de lijstjes van panelleden. Vooral wildere feesten als Spielraum zijn erg in trek, merkt Valentijn (58a). "Harde techno in een rauwe clubomgeving is voor veel gays een nieuwe ervaring." Maar over het algemeen is de teneur dat feesten niet per se een homostempel hoeven te hebben, zolang ze maar *gay friendly* zijn. Dat neemt niet weg dat daarbinnen ook weer subculturen floreren die *queer inclusive* zijn. De ooit zo toonaangevende Funhouse- en Rapidofeesten trekken vooral een wat ouder publiek.

2.3 Ontwikkelingen in het uitgaansleven

Het Amsterdamse uitgaansleven biedt een breed spectrum aan locaties (cafés, clubs en festivals) waarbinnen weer allerlei uitgaansculturen in het urban- en dancedomein. De nuance ligt vaak in de (sub)culturele duiding. Iedereen heeft wel een idee wat commercieel, mainstream, hip of underground is, maar de grenzen zijn vloeibaar. In deze paragraaf vertellen panelleden over (nieuwe) uitgaanssettings, festivals en over muziekgenres. We sluiten af met de ontwikkelingen in 2019.

Settings (uitgaanslocaties)

Het Amsterdamse uitgaansleven bestaat uit een regulier segment (mainstream), een kleine underground, en een overlappend segment (upperground) dat elementen uit beide werelden wil verenigen. Het reguliere uitgaansleven biedt een brede muziekprogrammering. Dance en urban zijn grote stromingen, met daarnaast nog een bruisend circuit voor rock- en popartiesten. En er zijn van die momenten zoals het ADE, waar alles bijeenkomt en samensmelt tot één groot clubfeest. Voor Jesse (147a) zijn dit tropendagen omdat zijn club vijf dagen non-stop doorpompt met dj's, concerten, en performances; alles aaneengeregend door bezoekers die komen en gaan, sommigen net wakker, terwijl anderen hun bed nog niet hebben gezien. "Dat je een aantal dagen lang een soort stad vormt met elkaar, dat is echt waanzinnig! Je voelt zoveel verschillende *vibes*, iedere avond brengt weer een nieuwe dynamiek met zich mee. En dat alles binnen één club."

De sociale media spelen een grote rol in de feestcultuur. Facebook, Instagram en Snapchat voor de jongste generatie, zijn dominant aanwezig in het

communicatieverkeer. Facebook wordt vooral voor events gebruikt en WhatsApp voor groepsactiviteiten. Een 'snappie' (Snapchat) is handig omdat het bericht binnen 24 uur wordt gewist. Voor muzikmakers, marketeers en influencers zijn nieuwe technologische snufjes een speeltuin om 'content' te creëren. Toch denkt Bram (94a), trendwatcher, dat de sociale media zoals ze nu zijn georganiseerd op termijn onhoudbaar zijn. Facebook kan elke concurrent opkopen. Of er nou nieuwe platformen komen of niet. "Dit is fnuikend voor subculturen in het uitgaansleven." Hij denkt dat je als organisator geen onderdeel meer hoeft te zijn van een specifieke scene om bezoekers te werven. Je target gewoon een groep en legt je focus op promotie. Er zijn organisaties die geen écht netwerk en dus ook geen wortels hebben in de uitgaansscene.

Dit is niet het geval in de club die Jesse (147a) runt en waar een vast productieteam de vrije hand heeft om een duidelijk stempel te zetten die herkenbaar is bij de trouwe achterban. "Er wordt gezocht naar contrasten. Je moet er lekker kunnen ouwehoeren, maar ook een plek bieden waar je met je kop in de speakers weg kunt spacen." Bezoekers op dit soort feesten houden van 'ruig en losjes'. De tijdelijkheid van een plek verhoogt de urgentie bij sommigen om te clubben. Vaak is het andersom en bewegen commerciële clubs mee met wat het publiek wil.

"Nieuwe plekken ontstaan vanuit een idee geboren in een bepaalde niche. Maar je moet ook zien te overleven. Als je te hip wordt dan neemt de mainstream het over en krijg je alleen nog maar yuppen in je tent. De spanningsboog van Amsterdammers is klein. Ze willen telkens iets nieuws. Als initiatiefnemer zoek je naar een balans: je wilt iets unieks en non-commercieel, maar je moet wel genoeg verdienen om overeind te blijven." (Jesse, 147a)

Clubhost MJ (146a) ziet dat zijn clubclientèle een hang heeft om los te breken van het hier en nu, werk of een veilige kantoorbaan. Juist hier zoeken ze naar andere omgangsvormen dan ze gewend zijn. "Ook avontuur en escapisme spelen een rol: het ontdekken van andere regels en je grenzen durven verleggen." Sophie (133a) is minder te spreken over de huidige clubcultuur. "We missen een plek met een fijne chill. Sexyland en Garage Noord zijn leuk, maar je krijgt toch het gevoel dat je in een bouwkeet staat te dansen." Ze ziet wel het dilemma van een nieuwe club. Eerst komt hip. Dan de corpballen en vervolgens de drommen toeristen. Maar clubs hebben ook inkomsten nodig. "Aan vriendengroepen op de gastenlijst verdien je niet."

Veel clubs en podia programmeren voor diverse publieksgroepen en proberen zo goed mogelijk in te spelen op recente modes. Sommige clubs hebben een trouwer publiek

dan andere. Kofi (132a) roemt de diversiteit. "Wat je zoekt kun je vinden in Amsterdam." Hij vindt het positief wanneer twee organisaties met verschillende muziekgenres in Paradiso tegelijkertijd een feest geven.

In een deel van de clubs voert elektronische muziek de boventoon. Naast de vertrouwde (minimal) techno, house en electro, komen er soms nieuwe stijlen en cross-overs voorbij, die doorbreken of na een poos weer verdwijnen. Electro-punk, favela-funk en bubbling-techno zijn nog een niche, maar hebben volgens kenners zeker potentie om door te breken bij een groter publiek. Ook de cross-over met 'wereldse' muziekstijlen (techno met oosterse of Afrikaanse ritmes) wordt bekender. Het is wonderlijk om te zien als mensen uit hun dak gaan op salsa vermengd met ritmische techno. "Hoe gaaf is het als een dj twintigers helemaal gek kan maken met een nummer van 40 jaar geleden." En soms is er commotie, zoals wanneer met een acute stijlbreuk het trouwe publiek de gordijnen in wordt gejaagd. In een gayclub vond een paleisrevolutie plaats toen de typische 'circuit house' (vooral bij oudere groepen gays populair) opeens het loodje moest leggen voor hardere techno.

Culturele diversiteit

Menig panellid koestert de rijke clubcultuur en hoopt dat de gemeente dit voldoende beseft, nu in het licht van grote bouwplannen een aantal markante locaties dreigt te verdwijnen. Plekken die de stad juist een gezicht en eigen identiteit geven. Het alternatieve segment is een ratjetoe van groepjes en scenes die met elkaar zijn vertakt en waaruit weer nieuwe culturele initiatieven voortspruiten op gekke rafelrandjes. Soraya (146a) is kwartiermaker in het nachtleven en ziet het als haar taak om theater meer te integreren in de nacht. Ze noemt Lowlands en Sexyland als geslaagde voorbeelden. Bezoekers vinden het geweldig als ze in het levende experiment Sexyland naar een worstelwedstrijd kunnen kijken. En wat te denken van de Special Social Club voor mensen met een beperking. De week erop wordt er weer punk of hiphop gedraaid, de week daarna is er een trance- of acidfeest, en vervolgens weer een pubquiz. Volgens de bedenkers geven dit soort initiatieven het nachtleven meer kleur.

Net als de andere panelliden kijkt Soraya (146a) naar 2021; het jaar waarin veel contracten aflopen en coole locaties (o.a. Skatecafé, Sexyland, Noorderling, FC-Hyena, Goudfazant, Marktkantine, De School) als gevolg van de voortrazende gebiedsontwikkeling het veld moeten ruimen. "De tijdelijkheid van een project maakt een locatie aantrekkelijk. Een beperkte houdbaarheid maakt het vluchtig maar ook spannend", vindt Soraya (146a). "Maar het evenwicht blijft broos en dat maakt het ook

vermoeiend." Ze ziet dat charmante initiatieven soms liefdeloos door de platte commercie worden opgeslokt. "De ruimte wordt schaarser, duurder en het aantal vierkante meters voor gekke initiatieven kleiner." Ook Camille (141a) is kritisch. "We hebben zo langzamerhand meer wafel- dan rafelranden in de stad." De gemeente heeft de mond vol over verspreiding naar de buitenwijken, maar een petitie voor een nachtverbinding in het weekend met de metro naar Zuidoost wordt door de GVB direct als onrealistisch afgekappt.

Nu beseft ook de gemeente dat er geïnvesteerd moet blijven worden in nieuwe concepten. In de discussie over nieuwe clubs hoopt Camille (141a) dat er voldoende speelruimte overblijft in de nieuwe plannen die er ongetwijfeld gaan komen. Past een nieuwe club wel in een nieuwbouwproject zonder dat een projectontwikkelaar of toekomstige bewoners daar moeilijk over gaan doen?

Consensus of consent?

Een ontwikkeling die moeilijker te vatten is maar die tussen de regels en debatten door voortgaat, is de toegenomen aandacht en actie voor maatschappelijke discussies en thema's (o.a. me-too, gender, milieu) in het kritische deel van het nachtleven. Dit wordt opgepakt door clubs (o.a. De School), festivals (o.a. Digital) en andere safe spaces en vertaald in nieuwe ideeën en richtlijnen over consumptie en gedrag. Daarbij wordt voortaan ook rekening gehouden met de belangen van de minderheid. Besluitvorming vindt plaats op basis van consent, waarbij in tegenstelling tot consensus (unanimiteit) niet iedereen 100% voor hoeft te zijn om het besluit te kunnen en willen (laten) uitvoeren.

Dancehall is da sound

Getuige de verhalen van panelleden hoeft niemand zich te vervelen in de urbanscene, die de afgelopen jaren fors gegroeid is. Niet in het minst omdat Nederlandse rap mateloos populair is bij jongeren. Terwijl dancefeesten nog behoorlijk wit zijn, is het urbanggenre veel kleurrijker. De groepen die Kofi (132a) kent, gaan naar clubs en festivals. Cafés zijn minder in trek. De Jamrock en AfroLosjes 'fissas' (feestjes) in Zuidoost blijven onverminderd populair. In de stad organiseren Nyx, Bitterzoet, Paradiso en de Melkweg veel urbanavonden. De dancehall- en reggaescene trekt verschillende bezoekers. Sommigen komen alleen om te drinken, terwijl anderen 'lekker los willen' op de muziek, speciaal voor een artiest komen of hun *dance skills* willen etaleren. Ook het flirten en jagen is een favoriete bezigheid.

Voorals dancehall, een muziekgenre uit Jamaica, zit flink in de lift. Waar reggae vooral geassocieerd wordt met chillen, een zonnetje en een jointje, is dancehall juist

energiek. Festivals proberen die twee stijlen nu te combineren zodat je kunt dansen en chillen. "Niet iedereen weet dat dancehall echt een cultuur is met een eigen dans- en kledingstijl", doceert Kofi (132a). Die dansstijl en de speciale toasttechniek ziet hij weinig terug. "Dancehall is veel rijker dan wat we nu zien." Hij juicht het toe dat meer housefestivals ook een dancehall *stage* hebben. Maar zoals in elke subcultuur is er een angst voor *sell out*. Zeker nu ook grote merken als Desperados en Red Bull events sponsoren. Degenen van het eerste uur zijn bang dat de traditionele stijl door de komst van nieuwelingen binnen de scene verkwanseld wordt. Maar Kofi (132a) denkt juist dat een gezonde groei en wisselwerking tussen oud en nieuw het genre stimuleert om zich verder te ontwikkelen. Volgens Melissa (150a) valt er genoeg te kiezen. Ze komt haar vaste groep overal tegen op feesten. "Het is vaak chillen, hangen, smoken en drinken. Gezelligheid." Behalve op dancehall danst de groep ook graag op grime, UK en MMC. "Iedereen draagt toffe kleding. Het maakt niet uit of het duur of Primark is." Ook Nuri (118a) gaat geregeld naar feesten, plus een after als toetje. "Je hebt van die nachten dat je kapot hard gefeest hebt." Als ze het minder bont maken gaan ze naar chique clubs of naar cafés waar kroegeigenaren gaan glimmen als ze mooie dames binnen hebben. De shishalounges worden steeds vaker gemeden sinds lachgasballonnen daar de sfeer bederven.

2.4 Ontwikkelingen uitgaansleven 2019⁴³

- Het aanbod dreigt te verschromen nu vooral steeds grotere spelers en investeerders de dienst uitmaken in het dure centrum. Er blijft minder ruimte over voor ondernemers met creatieve plannen maar een krappe beurs.
- Het einde van een aantal populaire pop-up clubs is in zicht (2021), en er is zorg over de opvolging. Volgens insiders moet een masterplan waar verschillende partijen en initiatieven onder één dak (in Noord) worden gehuisvest soelaas bieden. Mogelijk komen er ook nieuwe initiatieven op locaties buiten de ring.
- Het uitgaansleven is versplinterd omdat er niet één verbindende club is waar iedereen zich thuis voelt. Panelleden zien momenteel weinig nieuwe feestorganisaties die bottom-up met veel tamtam furore maken.
- Naast meer samenwerking tussen disciplines (o.a. kunst, mode en muziek) om nieuwe doelgroepen te bereiken, wint ook in de horeca het idee om divergerende

⁴³ Deze ontwikkelingen in het uitgaansleven dateren dus nog van vóór de coronaperiode.

groepen op dezelfde locatie te bedienen zoals bij HEM, de voormalige munitiefabriek aan de rand van Amsterdam.

- Het Amsterdamse nachtleven stuit na een periode van uitbundige groei zo langzamerhand op haar grenzen. Culturele kwartiermakers en organisatoren voelen meer weerstand en barrières vanuit gemeente en maatschappij. Vooral het dreigende verlies van de creatieve humuslaag zou op rootsniveau een gevoelige aderlating zijn voor de stad.
- Het kritische deel van het nachtleven vertaalt maatschappelijke discussies en thema's (o.a. me-too, gender, milieu) steeds vaker in nieuwe ideeën en richtlijnen over consumptie en gedrag in het uitgaansdomein. Daarbij wordt in de uitvoering ook rekening gehouden met de minderheid.

3 Middelengebruik

De focus in dit hoofdstuk ligt op het middelengebruik in de panelnetwerken. We beginnen met de legale middelen (alcohol en tabak) waarna cannabis volgt. Dan komen de andere middelen aan bod in de volgorde: stimulantia, narcosemiddelen en de Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS). We eindigen met de psychedelica en overige middelen.

Voordat we de middelen afzonderlijk gaan bespreken zullen ze eerst in de context van drug (middel), set (mens) en setting (milieu) worden geduid en beschreven. De set- en settingfactoren zeggen meer iets over de aard van het gebruik, de verwachtingen en culturele verschillen, alsmede de omgeving waar middelen worden geconsumeerd. Zoals eerder al betoogd, vertegenwoordigen de panelnetwerken een bont gezelschap van groepen en scenes die het uitgaansleven bevolken. Een groep die niet is vertegenwoordigd, maar wel in volume toeneemt, zijn de feesttoeristen. Panelleden vertellen hier wel indirect over.

Van generatie X naar Z

De huidige panelnetwerken zitten in een cohort die door demografen en trendwatchers ook wel als millennials (generatie Y, geboren tussen 1980 en 1995) wordt getypeerd. Ze wonen vaak in stedelijk gebied en zijn (door technologisering) minder aan een vaste werkplek gebonden. Werk, studie en vrije tijd lopen door elkaar. Een gezonde en bewuste leefstijl combineren met drugsgebruik is niet uitzonderlijk. Als symbool voor deze leefstijl

typeerde de hoogste politiebaas in Nederland deze groep eerder al als 'yogasnuiver'.⁴⁴ Maar de invloed van de twintigjarige millennials is tanende nu generatie Z (geboren na 1995) het stokje overneemt. Bram (94a), redacteur van een jongerenplatform, ziet dat generatie Z de bakens verzet. Daarmee doelt hij op de ambities, gedrevenheid en de doelen die ze stellen. Het gedweep met een 'naar-de-kloten-gevoel', zoals bij de millennials uit generatie Y, is veel minder. Feesten mag niet ten koste gaan van een hoger doel. We zitten in een transitieperiode. De publieke opinie beweegt mee. Generatie Z is meer geïnteresseerd in maatschappelijke thema's dan het louter najagen van hedonistisch geluk. Ze voelen meer urgentie bij discussies over milieu, zwarte piet, sociale ongelijkheid en vliegschaamte. Ook binnen het nachtleven bemoeien ze zich met thema's over meer vrouwelijke dj's, gender-neutrale toiletten en recyclebare glazen. De actiebereidheid is groter. Politiek is weer belangrijk. Volgens marketeers is generatie Z serieuzer, minder dromerig en behept met meer verantwoordelijkheidsgevoel naar de toekomst, en zal volgens verwachting ook gematigder drugs gaan gebruiken. Patronen van gebruik gaan verschuiven, vermoedt Bram (94a/b) die ook een kentering ziet in alcoholgebruik. De toekomst is 0.0% en bierbrouwerijen verwachten dat het marktaandeel de komend jaren explosief zal gaan groeien. Generatie Z is kritischer over milieuthema's (o.a. plastic, stikstof, milieuafval). De huidige generatie drugsgebruikers zegt wel op de hoogte te zijn van thema's rond drugsafval en drugscriminaliteit, maar vooralsnog kiest ze niet om te stoppen met het gebruik van cocaïne en ecstasy.⁴⁵

Drugsgebruik in panelnetwerken

De panelleden die uitgaansculturen vertegenwoordigen zijn goed op de hoogte van middelengebruik en de (symbolische) betekenis die mensen daaraan geven. Sommigen nemen zelf deel aan drugsgebruik in groepsverband en vertellen hier 'van binnenuit' over. Daarnaast reflecteren panelleden over de perceptie, de roesbeleving en het imago van middelen in hun netwerk. Dat dit door de tijd heen kan veranderen, heeft de panelstudie in de afgelopen 25 jaar goed laten zien. Hypes en trends blijven nu eenmaal onderhevig aan de grillen van de drugsmarkt en de veranderende voorkeuren van nieuwe (sub)generaties. Een meerderheid van de netwerken in de panelstudie is na ongeveer 4 á 5 jaar vervangen.

In de uitgaanspraktijk ligt het zogenaamde subculturele kapitaal van een netwerk in het verlengde van het specifieke gebruik van drugs. Cocaïne is bijvoorbeeld minder setting-

⁴⁴ Korpschef Akerboom van de Nationale Politie muntte het woord 'yogasnuiver' op de internationale politietop in Rotterdam in 2018.

⁴⁵ Goossens & Van Damme (2019).

gevoelig dan ecstasy, GHB of ketamine, waarbij gebruikers meer rekening houden met de keuze van de setting. Overigens worden in de meerderheid van panelnetwerken vaak meerdere drugs gebruikt.

Patronen en effecten van polygebruik, serieel gebruik en combigebruik

We kunnen drie patronen van meervoudig drugsgebruik onderscheiden: (1) polygebruik, (2) serieel gebruik en (3) combigebruik.⁴⁶ *Combigebruik* is het gebruik van meer dan één drug of drugcategorie door één persoon op hetzelfde moment of binnen een nauwe tijdspanne ('sessie'). Bij *serieel gebruik* is er eveneens sprake van meerdere middelen, maar binnen een tijdspanne die langer is dan bij het combigebruik. De effecten van het gebruik overlappen elkaar vanwege de tussentijdse gebruiksintervallen niet. Bij *polygebruik* is er doorgaans geen beperking aan de tijdsperiode waarbinnen verschillende drugs worden gebruikt; dit kan zelfs enkele jaren zijn.

Om de subjectief beleefde interactieve effecten en motieven van (min of meer) simultaan gebruik te begrijpen kunnen we drie klassen categoriseren: (1) synergetische, (2) antagonistische en (3) additionele reacties.⁴⁷ Het effect van de *synergetische* interactie ('samenwerkende') is groter dan de som van de effecten van de afzonderlijke drugs ($1+1=3$). Bij *antagonistisch* zijn de effecten 'tegenwerkend', waardoor het effect van de combinatie kleiner is dan van de afzonderlijke drugs ($1+1=1$). Bij *additioneel* zijn de effecten de som van de afzonderlijke effecten ($1+1=2$).⁴⁸ In de complexe uitgaanspraktijk doet zich naast bovengenoemde ideaaltypische combinaties echter de complicerende factor voor dat gebruikers vaak meerdere middelen met elkaar combineren die binnen een korte tijdspanne zowel synergetisch als additioneel en antagonistisch kunnen werken, zeker wanneer alcohol en medicijnen worden meegerekend. Een vierde klasse om dit gebruik te duiden typeren we daarom als *eclectisch*, waarbij gebruikers verschillende middelen impulsief met elkaar mixen en in deze roes niet de som van de verschillende effecten meer kunnen overzien. Ten slotte willen we er nog op wijzen dat volgens het model van Zinberg de psychoactieve effecten mede beïnvloed worden door de dosis (drug), de verwachting van de gebruiker (set) en de omgeving waar het drugsgebruik wordt beleefd (setting).⁴⁹

Vijf profielen

De meeste panelnetwerken behoren ideaaltypisch tot een van de vijf profielen: **instromers, alternatieven, creatieven, sensualisten** en **psychonauten**.⁵⁰ Ze hebben

⁴⁶ Laudens (2004).

⁴⁷ Berenbaum (1989).

⁴⁸ Leccese, Pennings & De Wolff (2000).

⁴⁹ Zinberg (1984).

⁵⁰ Voor een uitgebreide profielbeschrijving, zie Nabben (2010).

allemaal een band met het uitgaansleven in de brede zin van het woord (cafés, clubs, festivals, concerten etc.), maar acteren op sommige kenmerken verschillend. De genoemde profielen zijn niet strikt van elkaar gescheiden en overlappen in het uitgaansleven. Op microniveau kunnen verschillende typen in één panelnetwerk zijn vertegenwoordigd. Soms speelt muziek een grotere rol of varieert het drugsgebruik (o.a. aard, frequentie, patronen) afhankelijk van de set en setting.

Instromers

Behoren tot de *absolute beginners*. Jonge groepjes die het uitgaansleven beginnen te ontdekken en waar alles (o.a. muzieksmaak, gender, setting- en drugsvoorkeur, kleding, gedrag) zich nog moet uitkristalliseren, zoals bij Sara-Lee (159a) die met iemand van haar school gaat stappen en in een onbekende wereld terechtkomt. Pas door herhaling van het stapgedrag leert zij mensen en scenes beter kennen. "Als je op een ander feest iemand nog een keer ziet, dan krijg je meer vertrouwen. We houden daarna contact via Instagram, Facebook en WhatsApp. Bij feesten maken we een nieuwe groep aan." Na verloop van tijd zien we dat een groep zich verder gaat ontwikkelen en opschuift naar een scene of domein waar het subcultureel kapitaal veel meer wordt uitgedragen en gekoesterd.⁵¹ Maar in het piepjonge netwerk van Sara-Lee (159a) staat alles nog in de kinderschoenen. De eerste clubs en festivals worden geboekt en qua verhalen is het vooral van horen zeggen. Vergeleken met de andere panelnetwerken is de groep qua drugsgebruik nog bleu, alhoewel er al een paar 'wijsneuzen' tussen zitten die behalve ecstasy en speed ook bekend zijn met 2C-B. Het is voor haar niet eens heel lang geleden dat ze voorlichting op school kreeg. Maar ketamine en 2C-B kwamen niet aan de orde. Voor de zekerheid heeft ze daarom de Red Alert app op haar telefoon geïnstalleerd, die bijvoorbeeld waarschuwde voor de blauwe Micky Mouse 2C-B.

Alternatieven

Dit segment vertegenwoordigt de grootste groep. De bandbreedte van panelnetwerken die primair aan muziekstijlen worden gelinkt is heel breed en ligt in de panelstudie tussen dance en urban. De deelnemers hebben veel kennis van muziekgenres, artiesten en dj's en weten feilloos de plekken van coole concerten. De groepen zijn tijdens het uitgaan vooral geïnteresseerd in dance- en urbanmuziek, inclusief de subgenres die hier weer uit voortspruiten. Maar er wordt ook veel naar rock, pop of het Nederlandstalig

⁵¹ Thornton (1995).

genre geluisterd. Het middelengebruik ligt bij urban over het algemeen op een lager niveau dan bij dance, en het palet aan middelen is minder divers. Hiphoppers genieten van jonko's (joints) en coole dranken (o.a. brandy, cognac, whisky, champagne) die een zekere status hebben in de scene. Concerten in dit milieu gaan soms vergezeld met het roken van joints, niet zelden gepromoot door de artiesten zelf. Stimulantia zijn beduidend minder populair omdat ze minder 'chill' zijn. Wazig van de ecstasy is niet cool in een scene waar veel gepronkt en gefliert wordt en iedereen op elkaar let.⁵² Maar ook in het urbanmilieu is er variatie tussen netwerken. De vrienden van Nuri (118a) gebruiken af en toe 'M' (MDMA, ecstasy) of lachgas op parkeerplaatsen.

In sommige netwerken wordt ook weleens door de week gebruikt. Bij het netwerk van Dré (149a) gaan drugs (naast alcohol) ook rond op verjaardagen (speed), als Ajax speelt (cannabis + cocaïne) of bij het poolen of gamen (speed + ketamine). Op hardcorefeesten gaat de rem eraf en wordt de dosering opgeschroefd. 2C-B wordt bewaard voor de after. "Hardcore zonder drugs beleef je toch anders", vindt Dré (149a). Hij schat dat de meerderheid wel iets neemt op een feest. Zijn vrienden doen aan 'schadebeperking': iedereen smokkelt zijn eigen drugs naar binnen. Wie gepakt wordt is dom. Eenmaal binnen worden de drugs weer gedeeld: een beetje keta, een 'nippie' pep of een 'likkie' MDMA. Terwijl Dré's vrienden wegens het schrale aanbod in de hoofdstad hun hardcore kicks buiten Amsterdam moeten zoeken, dompelt de groep van Lex (145a) zich in het weekend onder op een feest in een Amsterdamse buitenwijk. Iedereen is gepokt en gemazeld qua uitgaan en drugs. Het uitgaansleven heeft minder geheimen en mensen zijn met bepaalde middelen vertrouwd. De regels van vroeger (o.a. over dosering) worden in zijn netwerk minder strikt nagevolgd, vindt Lex (145a). "We zijn inmiddels zoveel gewend dat we onze schouders ophalen als er weer iets ergs in de media wordt geroepen over een middel."

Panelleden zien dat de experimenteerdrijf meestal na een paar jaar af begint te nemen. Simpelweg omdat men blijft plakken aan een vertrouwd middel. Ook in het milieu van Jan (144a) dooft de animo om te experimenteren. "Na vijf jaar weet je meestal wel wat je favoriete drugs zijn."

Creatieven

Deze kaste heeft een neus voor cool en hip en werkt zelf ook vaak in de creatieve sector (o.a. dj-s, bookers, designers, modemakers). Een deel is actief in het bedenken

⁵² Weijenberg (2012)

en faciliteren van nieuwe concepten in het uitgaansleven (o.a. organisatoren, reclamemensen, clubeigenaren). In de scene van Sophie (133a) zijn openingen van exposities een reden om elkaar te zien. Sommige expo's zijn verbonden aan een maatschappelijk thema (o.a. behoud Amazonewoud). Ze vindt dat het uitgaansleven meer is dan drinken, dansen en drugs. Ze ziet ook een bloeiende samenwerking tussen kunstenaarscollectieven, dj's en musea die flirten met het jonge nachtleven. In de groep van Valentijn (58a, mix van creatief en sensueel) wordt het drugsgebruik gepland. "Een avondje losgaan is leuk maar het moet wel in het werkschema passen." Gewoon overdag feesten is hun strategie tijdens het ADE. Clubmanager Jesse (147a) probeert de programmering zo af te stemmen dat naast de bekende ook onbekende dj's bezoekers blijven verrassen. "Ze komen voor de muziek en voor elkaar en drugs horen er vaak bij. Als alles klopt, komen ze terug."

Sensualisten

Bewegen zich in zowel het LHBTI als in het heteromilieu dat deels aan het uitgaansleven gelieerd is en waar vooral nadruk wordt gelegd op erotische en seksuele interactie. Muziek staat minder op de voorgrond dan bij de alternatieven. In de groep van Valentijn (58a) is seks niet de hoofdmoot op een stapavond, maar het kan wel een extra lading geven. "Bij het afteren stappen we nog wel eens samen onder de douche of in bad". Het drugspectrum in het betreffende LHBTI-milieu is breed en er wordt veel gecombineerd om in een stemming te komen die de sekslust aanwakkert dan wel verheugd. Narcosemiddelen, stimulantia en erectogenen worden in wisselende combinaties voor, tijdens of na het uitgaan gebruikt. Panelleden vertellen vaker over (grensoverschrijdend) risicogedrag, of het voorkomen daarvan door PrEP (ter voorkoming van hiv) te gebruiken. Tommy (152a) werkt op een plek waar seks en drugs nauw met elkaar zijn verbonden. In een niche wordt aan chemsex gedaan, dat vaak volgt na een nachtje stappen, waar ook saunabezoek onder kan vallen. Een klein deel gebruikt methamfetamine. Clubmanager MJ (146a) ziet ruwweg drie groepen. Eentje die pendelt tussen seks, dansen en socializen. De tweede groep zoekt vooral de gezelligheid en drinkt een borrel. De derde groep is meer gericht op seks, vaak in combinatie met drugs. Hij is in zijn nopjes nu de club dankzij nieuwe dj's ook de entourage uit de ravescene aantrekt.

Psychonauten

Deze uitgaanders beroepen zich op hun kennis en ervaring van vooral psychedelica en NPS. Ze zijn vaak als eerste op de hoogte van nieuwe middelen en volgen de actuele discussies op internetfora op de voet. De psychonauten zijn getalsmatig veel kleiner en ze presenteren zich niet per se als een muzikscene zoals de hardcore, techno of hiphop. Toch zijn er *gatherings* en kleine festivals (psytrance) waar relatief veel psychonauten naartoe gaan. In plaats van een seksuele of muzikale climax staat de spirituele (trip)ervaring meer centraal. Dat hoeft niet per se in een uitgaanssetting te zijn, maar kan ook als een groepsuitje in de natuur. Ed (126a) is actief op een drugsplatform waar kennis over drugs en ervaringen met elkaar worden gedeeld. Bij de psychedelica is er een groep die op zoek is naar fun en een groep die meer technische discussies voert over de effecten en betekenisgeving van een middel. Sommigen posten hun tripreports op drugsfora. Ed (126a) noemt deze tak van bestudering etnofarmacologie: "Je leert van het middel en van jezelf binnen de cultuur waar je deel van uitmaakt." In het hedonisme, dat hier haaks op staat, gaat het meer om het genieten naast de routineactiviteiten en stress van alle dag.

In sommige panelnetwerken zitten ook subgroepen die qua drugsvoorkeur langzaam opschuiven van stimulantia naar meer psychedelische middelen waaronder LSD, ayahuasca en DMT.

Gezondheid en risicogedrag

Naast de verhalen over middelengebruik en de verschillen tussen groepen, komen er ook (spontaan) thema's aan de orde die meer iets zeggen over de mentaliteit van een groep, de beleefde gezondheid, of risicogedrag in het algemeen. Ook maatschappelijke issues komen wel eens aan de orde. Wat vinden gebruikers van de discussies in de media over drugsschaamte? Voelen zij zich aangesproken op hun gedrag of zien ze hun gebruik meer als een *moral holiday*.⁵³ We hebben een paar discussielijnen met panelleden in enkele topics proberen samen te vatten. In zekere zin is het uitgaansleven met zijn vrolijkheid en escapisme ook een spiegel van de maatschappij waarin we leven.

Omgaan met risico's van drugs

In veel groepen zijn samen stappen en het gebruik van drugs een normale zaak. Het uitgaansleven kan intens maar ook heel vluchtig zijn. De (drugs)banden worden weer

⁵³ Matza (1964).

losser als groepsleden andere prioriteiten krijgen of minder uitgaan. Maar voor de meesten (in het huidige panel) is het nog niet zo ver. Het komt wel voor dat sommigen een poosje rustig aan doen, wetende dat 'hard uitgaan' ook een slijtageslag is. Mensen leggen met uitgaansdrugs vaak makkelijk contact met anderen. Maar het gebeurt ook dat je diepe zielenroerselen zelfs voor je vrienden verborgen blijven. Camille (141a) ziet soms met verbazing hoeveel middelen sommigen kunnen nemen. Een vriendin die mateloos is met alcohol, speed en ketamine haalt de schouders op als Camille er iets van zegt. Anderen maken het nog veel bonter, luidt dan het antwoord. En wat te denken van mensen die om de haverklap out gaan en daar geen rekenschap over af willen leggen? In alle eerlijkheid praten over je eigen drugsgebruik blijft een gevoelig punt, zegt Camille (141a). Schaamte, angst voor uitsluiting, controleverlies en afhankelijkheid passen immers niet in het plaatje van zorgeloos drugsgebruik. "Je maakt je niet bij iedereen populair als je zegt dat het niet goed met je gaat", zegt Lex (145a). "Gevolg is dat je langer blijft rondlopen met een probleem. En dat gaat schuren." Sophie (133a) kan er over meepraten. Ze houdt van feestjes, maar die halen haar ook uit haar ritme. Sporten en gezonde voeding zijn daarom een belangrijk tegengif. Na een feestzomer volgt meestal een retraite, waarin rust en regelmaat de boventoon voeren. Zij merkt meteen dat ze beter fotowerk aflevert. Wanneer zij de feestjes denkt over te slaan? Vroeg of laat gaat ze net als haar voorgangers kiezen voor een pad met minder drugs en drank in het weekend.

"Een paar in de groep willen behalve feesten en creatief bezig zijn ook gezond leven en sporten. Ik baal ervan als het weer laat wordt. Als je om 5 uur gaat slapen is het net ok. Maar als ik doorhaal tot 9 uur is het helemaal kut! Dan slaap je overdag, waardoor je dag naar de knoppen is en de dag daarop nog de échte kater moet komen. Eigenlijk is je hele ritme de rest van de week verstoord." (Sophie, 133a)

In de vriendengroep van Keesje (160a) is het in clubs en kroegen nog steeds *work hard, play hard*. De meesten zijn ambitieus, maar je moet ook af en toe los kunnen gaan. Maar Keesje (160a) merkt ook dat het steeds moeilijker wordt om alle ballen in de lucht te houden. Nachten werken in de horeca, eigen feestavonden en een master afronden beginnen hun tol te eisen.

Ook het kerngroepje van Nuri (118a) heeft een wilde tijd achter de rug. Maar nu ze nog jong zijn, kunnen ze gek doen en genieten ze van alle aandacht van jongens. Verplichtingen als school komen later pas, ofschoon ze best weten dat een afgeronde opleiding het leven later vergemakkelijkt. Twee vrienden hebben vanwege chronisch

verzuim hun opleiding afgebroken. "Iedereen heeft zijn eigen verslaving", zegt ze. De een heeft problemen met blowen, de ander met alcohol of lachgas. Een meisje gebruikte een poos bijna dagelijks ecstasy. Ze praat er veel over, want niemand heeft geheimen voor elkaar. Vanwege de uitbundige levensstijl van feesten met drank en ballonnen heeft iedereen in de groep schulden. De een probeert op te krabbelen door aan te pappen met een *sugar daddy*. Een ander doet af en toe escortwerk of is goed met haar, make-up of het maken van outfits.

Agendahedonisten met een burn-out

Uit verschillende hoek horen we tussen de regels door dat ook de zogenaamde agenda-hedonist weleens met een burn-out kampt. Kennelijk gaat het managen van werk, privé, drugs, sport en andere verplichtingen niet iedereen goed af. De verhalen over uitvallers beginnen op te vallen. "In mijn kring vallen mensen met bosjes neer", zegt Camille (144a). Het leven na de studentenperiode valt sommigen zwaar. Het samenwonen veroorzaakt spanningen, net als het hoge werktempo of het moeten dragen van meer verantwoordelijkheid. "Sommigen breken gewoon", zegt Camille (141a) die een handvol twintigers in haar directe omgeving weet met een burn-out. Ze schetst een beeld van haar overspannen generatiegenoten die richting de dertig gaan.

"Velen hebben leuke creatieve beroepen maar wonen in kleine huizen met hoge huren. Ze zijn ambitieus, hebben een boeiend sociaal leven, willen aan alle verwachtingen voldoen en vinden dat ze altijd bereikbaar moeten zijn. Altijd snel moeten reageren omdat het werk op één staat. Probleem alleen is dat niet iedereen zijn grenzen goed kan aangeven. Prioriteiten stellen is niet hun sterkste punt. Het gebied tussen vrije tijd en werk is heel diffuus. Iedereen wil blijven maar onderschat de druk van de sociale media niet. Je staat continu aan. Er is geen uitknop. Ze geven ook niet aan waarom ze de stekker er even uit zouden willen trekken. Bang zijn dat je de deadline niet haalt geeft veel stress. Het ondermijnt je gezondheid. Ik moet denken aan een vriendin die promotor is van tientallen festivals per jaar. Ze is al binnen twee jaar opgebrand en leidt nu aan een chronische moeheid. Ze gaat niet meer uit en vermijdt mensen."

Ook Soraya (150a) kampt met overspanningsverschijnselen. De combinatie van mantelzorg (chronisch zieke moeder) en zzp-werk met periodes van zestig uur breken haar op. Het paniekerige gevoel kwam na de vakantie direct terug. "Ik voel al paniek over de kleinste dingen. Het voelt als bungee jumping. Het is hollen of stilstaan." In haar zoektocht naar de kern van het probleem ontdekte Soraya dat ze haar grenzen

niet bewaakt en altijd loyaal naar anderen is. Nu ze behoefte heeft om zich terug te trekken, heeft ze minder contact met anderen.

Ook een paar andere panelleden zien vrienden die gebukt gaan onder een grote prestatiedruk. Het altijd maar ja zeggen is dodelijk. De norm is druk-druk-druk en perfect willen zijn. Je kunt ook ten onder gaan aan alle leuke dingen die je najaagt. Iedereen wil in Amsterdam blijven wonen omdat jonge mensen van de reuring genieten en het grote culturele aanbod. Maar voor hoe lang nog, vragen sommigen zich af. Panelleden zien de twijfel toeslaan. Amsterdam is cool, maar tot welke prijs wil je hier blijven wonen? De huren zijn torenhoog, de kamers klein en een woning kopen is een utopie. Wie wil hier nog 800 euro voor twaalf vierkante meter met een gedeelde keuken betalen?

3.1 Alcohol

Een ruime meerderheid in (bijna) elk panelnetwerk drinkt regelmatig alcohol. Het aantal glazen verschilt echter per individu en groep. De panelleden (zowel uitgaanders als bar- en clubmedewerkers) zitten in netwerken waar deels matig maar deels ook stevig wordt gedronken (meer dan 10 glazen per keer). Mannen drinken vaker en gemiddeld meer glazen per gelegenheid dan vrouwen, en jongeren met een westerse achtergrond drinken frequenter en doorgaans meer glazen dan jongeren met een niet-westerse achtergrond. In de zomer wordt er uitbundiger gedronken dan in de winter. Ook de drankkeuze verschilt per uitgaanscultuur. Verschillende panelleden maken zich zorgen over het drinkgedrag van vrienden en bekenden in hun netwerk. Wat doe je als je overdag een alcoholwalm bij iemand ruikt? Als de fles al vroeg opengaat of je elke week met een kater opstaat? De vriendinnen van Nuri (118a) worden af en toe dronken tijdens het stappen. Eén vriendin gaat niet meer naar school en drinkt elke dag. Bij de lunch gaat de fles al open onder het mom van: 't is maar een wijntje'. In de vriendengroep van Sara-Lee (159a) wordt dronkenschap eerder als een persoonlijke nederlaag gezien. En van oudsher zijn er ook fracties (o.a. blowers, psychonauten, gezondheidsfreaks, nieuwe gelovigen) in verschillende panelnetwerken waar alcohol slechts een marginale rol speelt in het leven. Maar personen die (voorgoed) met alcohol zijn gestopt vanwege de verwachte gezondheidswinst zijn vooral nog op één hand te tellen.

Helse katers

De keuze van drankjes en het type gelegenheid zeggen iets over de collectieve smaakbeleving. In het urbanmilieu, waar sterke drank wordt genuttigd, staat het merk vaker symbool voor een eigenzinnige leefstijl, status en succes. Het drinken van Hennessy cognac is zowel bij mannen als vrouwen populair, zegt Kofi (132a). Het merk is ondergedompeld in de scene en sponsort net als champagne-, wodka- en biermerken speciale evenementen in het uitgaansleven. Ook mixdrankjes zijn populair bij vrouwen in het urbansegment. Op festivals zijn mensen minder kritisch met alcohol, alleen al vanwege het feit dat cognac niet verkrijgbaar is.

De momenten dat er alcohol vloeit zijn talloos: tijdens het eten, het uitgaan of een bedrijfsborrel; op het terras, een verjaardagfeestje of een première; en zelfs voor het slapengaan. "Op exposities, openingen en thuisfeestjes. Er wordt eigenlijk altijd en overall veel gedronken als we elkaar treffen", zegt Sophie (133a). Toch ligt het zwaartepunt bij de meesten voornamelijk in het weekend of op vrijdagmiddag, wanneer met collega's of vrienden de afsluiting van de werkweek bezegeld wordt door het heffen van het glas. In sommige netwerken gaat het drinken van alcohol bijna automatisch gepaard met drugsgebruik en meer specifiek met cocaïne. Ter vermijding van hun cocaïne-zucht zijn een paar vrienden van Sophie (133a) gestopt met alcohol. Keesje (160a) krijgt naar eigen zeggen na een paar glazen al een dronken gevoel en de kater, die 'hels' is, moet dan nog komen. Het gebruik van cocaïne heeft een 'positieve' invloed op haar gevoel van dronken zijn. Het netwerk van Valentijn (58a) bestaat veel minder uit 'echte drinkers' omdat er vaker GHB wordt gebruikt. "Die twee passen niet goed bij elkaar." En de vrienden van Valentijn (58a) stoppen met drinken zodra ze op het feest zijn.

Overall wordt alcohol genuttigd. Maar wat er ook gedronken wordt, een lage omzet draai je volgens barkeeper Jesse (147a) pas als elke bezoeker minder dan 10 euro consumeert. Hij is sceptisch over de vermeende 'gezonde trend' van goed eten, sporten en minder alcohol, omdat hij dit laatste niet terugziet op een doorsnee dampende clubavond. Ook barkeeper Keesje (160a) weet hoe stevig er zelfs doordeweeks wordt gedronken bij concerten. Haar eigen vriendenkring kan er ook wat van.

"Iedereen drinkt en ook echt veel. Vaak is het drie of meer keer per week, en ieder weekend sowieso. En vaak ook nog een extra avondje in de kroeg en thuis bij en na het eten. Ik kan me zonder alcohol niet voorstellen. Het is er altijd 'on the side'. Ook op avonden als

er drugs worden genuttigd. Mensen die voorgenomen hebben om geen coke te gebruiken gaan na een paar drankjes vanzelf om. Hun voornemen verdwijnt als sneeuw voor de zon”.

De portiers aan de frontlinie hebben er ook zo hun gedachten over. Vaak gaat drugsgebruik gepaard met alcohol, slaapgebrek en weinig eten. “Het is een soort formule voor gedoe, je kan ervan uitgaan dat het dan op een gegeven moment mis gaat!”

Periodieke drooglegging

De consumptie van alcohol steekt in de panelstudie al ruim 25 jaar met kop en schouders uit boven het gebruik van andere middelen. Maar ondanks de bedenkingen van enkele panelleden over het afnemende alcoholgebruik, zijn er ook panelleden die wel degelijk een groeiende groep zien die kritischer is gaan denken over hun drinkgewoonte.

Over de hele linie zien we geleidelijk aan meer bewustwording omtrent de gezondheidsrisico's van (fors) alcoholgebruik. Verschillende panelleden zien echt een omslag in gedrag en het naleven van een alcoholvrije periode. De meerderheid blijft weliswaar alcohol drinken, maar een grotere groep last gedurende het jaar vaker een alcoholvrije fase in die volgt na een benevelde feestperiode. Camille (141a) vertelt over haar vrienden die na ADE 'gas terugnemen en de lever op vakantie sturen'. Er zijn ook panelleden die vertellen over het terugschroeven van alcohol door de week. Soraya (150a) merkt bij twintigers in haar omgeving dat ze bewuster zijn van de schadelijke effecten van hun drinkgedrag. Ook *dry january* lijkt met het jaar meer terrein te winnen, net als de 40 dagen alcoholvrije campagne 'Ik pas', die geënt is op de traditionele katholieke vastenperiode tussen Aswoensdag en Palmzondag.

Panelleden zien ook een opmars van non-alcoholische en soms cafeïne-bevattende dranken (o.a. gemberbier, Cambucha, Mate en Nightwatch). Een barkeeper meldt dat de vraag naar 0.0%-bier qua omzet binnen een jaar verdubbeld is. Ook de laag-alcoholische bieren van 0.5-2.0% zitten in de lift. In veel panelnetwerken heeft het drugsgebruik invloed op de alcoholconsumptie. Het aantal alcoholleenheden gaat eerder omlaag bij het gebruik van ecstasy, GHB, ketamine, cannabis en psychedelica (o.a. LSD, paddo's, 2C-B) en omhoog bij cocaïne en amfetamine, die de dorst lijken te verhogen.

Cocktails, mixen en boosters

De Amsterdamse horeca is een eldorado voor liefhebbers van bijzondere wijnen, bieren en sterke dranken. De stad telt inmiddels een stuk of twintig brouwerijen met aanpalende terrassen en drinklokalen. Meer Amsterdammers bestellen speciale bieren met een vaak hoger alcoholpercentage (6% - 11%) dan het gewone pils. Amsterdam had al zijn cocktail- en wijnbars en ook de champagne is in de hoofdstad sinds het jaar 2000 doorgebroken. Maar het is opvallend hoeveel speciale bars die zich richten op één drank er na de ginhype bij zijn gekomen. Sinds een paar jaar zijn er speciale whisky- en rumbars geopend. Ook de jeneverbar loopt als een tierelier. Liefhebbers van Japanse sake kunnen kiezen uit warme en koude varianten. Alcoholmerken hebben in de afgelopen jaren het *social branding* omarmd door meerwaarde te creëren voor consumenten en hun community. De commerciële uitdaging is om de 'geest' van het merk middels een uitgekende branding te promoten door informatievoorziening, beloning, entertainment en speciale (besloten) feestjes waar influencers en veel jong volk op afkomen. Een geloofwaardige social branding, zo is de gedachte, straalt ook af op het merk. Deze marketing wordt met succes door champagnemerken beheerst. Bij Hennessy (de grootste distributeur van cognac) zijn hiphop en cognac twee handen op een buik, sinds rappers 'Henny' in hun teksten bewieroken. De *shooters* en *boosters* blijven populair, evenals de klassiekers wodka-Red Bull en Bacardi-cola. Ook gin-tonic blijft scoren, gevolgd door de *skinny bitch* (wodka met spa rood), *dark & stormy* (gemberbier met rum) en de *moscow mule* (gemberbier met wodka). Campari is de nieuwe runner-up. We zouden bijna vergeten dat er ook nog gewoon bier, wijn en sterk (vooral wodka) wordt geschonken. Volgens barkeepers blijft daar nog de meeste vraag naar.

3.2 Tabak en cannabis

Tien jaar geleden konden café- en clubgangers overal nog sigaretten en/of joints roken. Vanwege stringentere regelgeving is het tabaksgebruik in de reguliere horeca nu nagenoeg uitgebannen. De sigarettenautomaten zijn in hoog tempo uit clubs en cafés verdwenen en er zijn slechts nog een paar vierkante meter over voor bezoekers die zich niet kunnen bedwingen. Het roken van sigaretten en joints in speciale cabines wordt nog oogluikend toegestaan, maar een algeheel rookverbod maakt daar naar verwachting in 2021 definitief een einde aan. Ook in coffeeshops zal dan het roken van tabak worden geweerd. Een joint (van hasj of wiet) mag alleen nog met speciale kruiden

worden gemengd. In de horeca zijn wel zorgen over het naderende totaalverbod. MJ (146a), die een club bestiert, ziet het aantal rokers afnemen, maar een definitief rookverbod gaat hem te ver. Hij moet denken aan schaars geklede bezoekers die trek in een peuk hebben. "Moeten we badjassen uitdelen als ze buiten willen roken?"

Het rookverbod geeft af en toe nog wrijvingen tussen de security en ongehoorzame bezoekers. Clubeigenaar Jesse (147a) heeft al twee forse boetes gekregen omdat iedereen door bleef paffen. Beveiligers in zijn club zien dat er nog aardig wordt gerookt. Vaak meer dan de buitenwacht denkt.

Er zijn netwerken waar nauwelijks gerookt wordt en netwerken waar bijna iedereen nog een sigaret opsteekt. Toch zien panelleden over de hele breedte een flinke afname (ook buiten de clubs) van rokers. De rookmomenten worden selectiever en er ontstaan meer gelegenhedsmokers. Sophie (133a) ziet dat er op feestjes en borrels nog gerookt wordt, maar daarbuiten niet meer.

Een deel van het panel is er niet rouwig om dat roken in cafés en clubs bijna verleden tijd is. De tijdgeest en het denken over roken is drastisch veranderd, merkt Camille (141a). Wie nu nog rookt beseft meer dat het ongezond is. Toch ziet ze beren op de weg. Een meerderheid van haar vrienden rookt. Voor het uitgaansleven zal het een aderlating zijn, verwacht ze. Roken is immers meer dan alleen het inhaleren van tabak. Het bevordert ook de sociale interactie tussen mensen.

Assie (hasj) en wierie (wiet)

In bijna elk netwerk zit wel een groepje dat af en toe een jonko (joint) opsteekt. En vaak nog met tabak erbij. Sinds blowen taboe is in het nachtleven, moet Melissa (150a) op haar qui-vive zijn als ze een voorgedraaide joint binnensmokkelt. Er is niks beters tijdens een concert dan met je vrienden genieten van een *spliff*. "Bij ons is assie de drug waarmee je contact maakt." De gedachtestroom komt op gang en je creatieve denken wordt gestimuleerd. Ook in de vriendengroep van Jesse (147a) gaat er tussen het dansen en het middelengebruik door altijd wel een joint rond. "Een goede onderbreking van de avond is als je even kunt chillen met een jointje." In de vriendengroep van Sara-Lee (159a) werkt het net andersom. De meesten worden moe van blowen, wat onhandig is tijdens het stappen. Een paar niet-rokers in haar omgeving drinken liever wietthee thuis.

"De ervaren smokers vinden het leuk om met speciale wietjes te experimenteren. Net zoals je dat ook kunt doen met speciale koffiesoorten. Ze willen daar ook extra voor betalen.

Ken je Moon Balls? Dat is in hasjolie gedoopte wiet van 40 euro per gram. Of Isolator bijvoorbeeld, een sterke hasjsoort" (Kofi, 132a)

In het urbanmilieu wordt in een paar netwerken fors geblowd. Qua status staat cannabis hier boven ecstasy en andere drugs. Een meerderheid gebruikt gecontroleerd. Een enkeling 24/7. "Dat mag je wel verslaafd noemen", zegt Nuri (118a), die zelf met blowen is gestopt uit angst voor een 'bad trip'. Volgens kenners geven de Sativa-varianten een higher gevoel dan de Indica-soorten, waar je slomer van wordt. Wiet (en vooral de varianten Amnesia en Super Silver Haze) staat bovenaan en is onder Nederlands-Surinaamse en -Antilliaanse jongeren populairder dan hasj, die meer door Nederlands-Marokkaanse jongeren gerookt wordt. Een klein deel wisselt wiet- en hasjgebruik af. In het dancecircuit wordt cannabis soms met stimulantia gecombineerd, en in het urbanmilieu vaker met lachgasballonnen. Het THC-gehalte bij de Haze blijft onverminderd hoog, volgens Kofi (132a), die merkt dat de meer fervente gebruikers een flinke tolerantie hebben. Toeristen willen daarentegen nog wel eens in de problemen komen van onze wiet. Horecamedewerkers en portiers zien het vaak gebeuren dat iemand flauwvalt of gedesoriënteerd raakt. Een portier denkt dat de wiet veel sterker is dan toeristen gewend zijn of aankunnen. Verder zien portiers toeristen (en expats) die tijdens een avondje Amsterdam tijdens het blowen de draad kwijtraken.

Het aanstaande wietexperiment is bij veel blowers geen gespreksonderwerp, zegt Kofi (132a). Maar de branche maakt zoetjes aan een professionaliseringsslag. De meer serieuze partijen blijven achter de schermen tot in de finesses aan hun product schaven, om een nobele kwaliteit te garanderen. De fijnproevers weten na de eerste hijs meteen of het inferieure of superieure wiet is. In de rij staan voor een naar verluidt goede coffeeshop is het wachten waard. Sommigen vinden het jammer dat de relaxte blowcultuur door de grote bezoekersstroom (mede door het toerisme) in het centrum onder druk is komen te staan.

"Nederland liep ooit voorop met het cannabisbeleid. Dat is veranderd, sommige landen zijn nu veel progressiever dan wij. Wat zal het effect daarvan zijn? Zal het invloed hebben op de positie van Amsterdamse coffeeshops? Een deel van de toeristen komt nu voor de cannabis-ervaring. Misschien dat dat in de toekomst wel gaat veranderen." (Kofi, 132a)

Vaporizers en e-sigaretten

Door de opkomst van nieuwe technologie kunnen consumenten door middel van vaporizers hun rook- en blowtechnieken aanpassen en verfijnen. Websites pluggen het vaperen als een minder ongezonde vorm van blowen. Overtuigde vapers beargumenteren

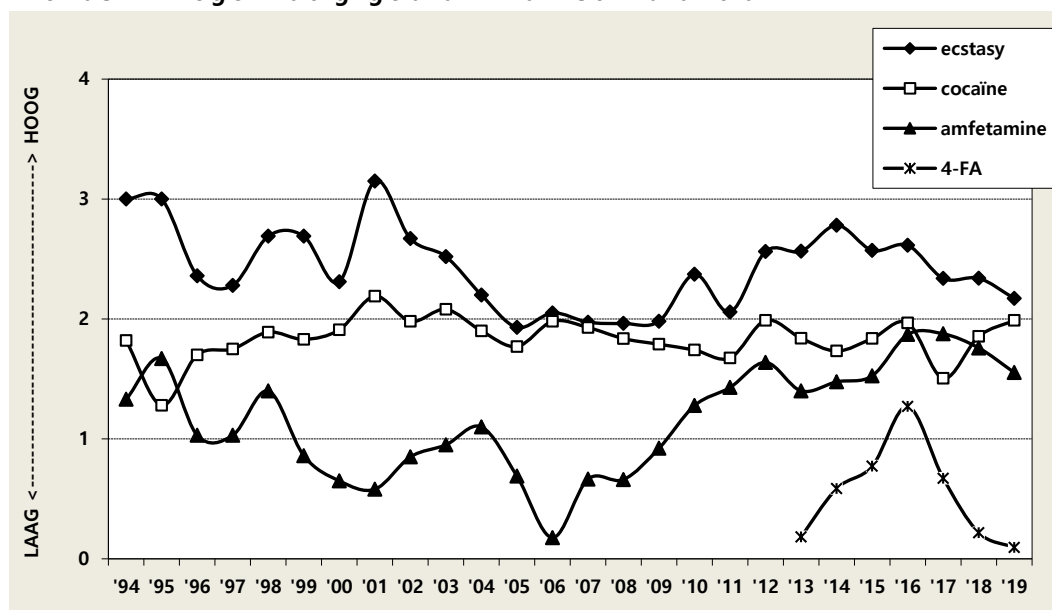
dat dampen schoner is omdat tabak en cannabis niet meer verbrand worden maar verhit (door een batterij) op een lagere temperatuur. Het vaperen (sommigen doen het via een bong) wordt op sommige locaties in het uitgaansleven oogluikend toegestaan. Het netto effect is dat de high van cannabis zonder tabak zuiverder aanvoelt. In de achterban van Ed (126a) is de vaporizer bezig met een opmars. Hij ziet dat dit instrument steeds prominenter wordt en ook als een gezonder alternatief wordt gezien. Er zijn al coffeeshops die vaporizers beschikbaar stellen. Camille's (141a) vrienden daarentegen steken liever een joint op tijdens het stappen. Vaperen is niet zo hun ding. Het ziet er suf uit en kan niet tippen aan het ritueel van draaien en delen. Vooralsnog blijft het vaperen in het panel beperkt tot een kleine groep van liefhebbers. Ook de aanschaf van een goede vaporizer (ca. 100 euro) is nogal prijzig. Sommigen voorspellen dat de definitieve doorbraak van het vaperen pas komt als de klassieke joint niet meer mag worden gerookt in coffeeshops. Maar de nieuwe vaping-technologie roept ook vragen op. Is het werkelijk wel zo gezond als fabrikanten beweren? Hoe schadelijk zijn de geïnhaleerde stoffen voor je longen?

De markt van e-sigaretten is eveneens volop in ontwikkeling. Maar panelleden lopen nog steeds niet massaal warm voor het nieuwe roken, waarbij de gebruiker alleen maar nicotinedamp inhaleert en de hoeveelheid nicotine zelf kan worden bepaald. Sommigen zien het als een tussenstap om op termijn helemaal te stoppen. Anderen, zoals de vrienden (gemiddeld 18 jaar) van Sara-Lee (159a) blijven zweren bij sigaretten. "We willen geen gadgets dus ook geen vapers. Wij houden van ouwerwetse vintage en beleefdheden. Tikkie's sturen doen we ook niet!" En verder doen ook de verhalen uit de Verenigde Staten over acute longschade en sterfgevallen sommigen afschrikken. Toch is het aantal verkooppunten in de stad de laatste jaren uitgebreid en hebben de klassieke tabakswinkels hun assortiment aangevuld met een breed palet aan liquid smaken. De e-sigaret is met een opmars bezig denkt Ed (126a), die ziet dat tabaksproducenten handig gebruik maken van influencers die betaald mogen showen met hun e-sigaret. Een andere ontwikkeling is dat de e-sigaret populairder wordt bij jongeren, nu sigaretten door prijsverhogingen steeds duurder worden. En tel daarbij ook nog het onschuldige imago onder jongeren op. Lex (145a) wordt in zijn vriendenkring gezien als de ambassadeur van het 'nieuwe roken', alhoewel hij op feestjes zelf ook nog wel eens snakt naar een peuk. Zijn vrienden mogen dan puffen van zijn pijp. Het gaat langzaam, maar een vijfde is al overgestapt.

3.3 Stimulantia

Hoewel de panelstudie kwalitatief van aard is, wordt de panelleden in de interviews telkens gevraagd welk deel van de scene of groep waar zij zicht op hebben regelmatig bepaalde middelen gebruikt. Dat biedt de mogelijkheid om (tot op zekere hoogte) ontwikkelingen op de kortere en langere termijn ook kwantitatief in kaart te brengen en te visualiseren in onderstaande grafiek (pag. 54).

Trends in regelmatig gebruik van stimulantia

In de grafiek zijn de antwoorden van de panelleden omgezet in een gemiddelde score per jaar, die loopt van laag (helemaal niemand in de panelnetwerken gebruikt regelmatig) tot hoog (meer dan driekwart gebruikt regelmatig).⁵⁴ De grafiek heeft uitsluitend betrekking op de panelnetwerken in het uitgaanscircuit (ook al wordt thuisgebruik meegenomen). Let wel: de panelleden uit de uitgaanscircuits rapporteren vooral over trendsetters. Zij zijn de (mogelijke) voorlopers van nieuwe ontwikkelingen, maar hun middelengebruik ligt hoger dan in het uitgaansleven in bredere zin (trendvolgers en mainstream).

Van de vier meest gebruikte stimulantia is de rangorde:

- 1 Ecstasy** – sinds 2014 licht schommelende neerwaartse trend, maar scoort anno 2019 nog steeds iets hoger dan tien jaar geleden;

⁵⁴ Regelmatig gebruik = minimaal één keer in het afgelopen half jaar. De individuele antwoorden worden als volgt omgezet in scores: 0 = 0%; 0,4 = 1-10%; 1 = 11-25%; 2 = 26-50%; 3 = 51-75%; 4 = 76-100%. Van alle panelleden worden per jaar (twee metingen) de scores opgeteld en gedeeld door het aantal scores.

- 2 **Cocaïne** – blijft vooral licht op en neer gaan; na een dip twee jaar geleden in 2019 weer terug op het oude niveau;
- 3 **Amfetamine** – bereikte in 2016 de hoogste piek ooit, stond in 2017 op nummer twee, en scoorde in 2018 even hoog als cocaïne; toch lijkt sprake van een daling, die in 2019 doorzet;
- 4 **4-FA** – was tot voor 2013 nauwelijks bekend, waarna een sterke opmars begon; in 2016 volgde echter een drastische omslag en in 2019 zijn er nauwelijks meer regelmatige gebruikers in de panelnetwerken.

3.3.1 Ecstasy

Regelmatig gebruik van ecstasy in de panelnetwerken schommelde tussen 1994 en 2001 (zie grafiek op pag. 54). Na de piek van 2001 was er een gestage daling tot 2005. Vervolgens bleef het regelmatig gebruik van ecstasy tot 2009 vrij stabiel, maar op een lager niveau dan in de jaren negentig. Met een lichte aarzeling in 2011 ging het daarna weer omhoog, maar na 2014 is de trend dalend. In alle panelnetwerken of scènes zitten regelmatige ecstasygebruikers, maar in de meeste netwerken is het niet (meer) de meerderheid die dat regelmatig doet.

Ecstasy in het uitgaansleven

Ecstasy blijft nog koploper bij veel jonge clubbers en festivalgangers. In de uitgaanssurvey van Antenne 2017 was ecstasy cannabis zelfs voorbijgestreefd in populariteit.⁵⁵ Maar tegelijkertijd is het drugspectrum sinds de jaren negentig van de vorige eeuw breder geworden en is ecstasy nu één van de opties waar gebruikers uit kunnen kiezen. Dit zegt iets over de huidige drugsmarkt (*supply*), maar ook over de consumentengroepen (*demand*) die door de tijd heen veranderen, evenals de settings waar drugs worden gebruikt. "Ecstasy valt niet meer op," zegt Lulu (156a). "Iedereen heeft het in huis, maar de ecstasymomenten worden schaarser per jaar." Er zijn meer panelnetwerken waar de gouwe ouwe partypil op zijn retour is. Een belangrijke bevinding en wetmatige constante in de panelstudie is dat veel uitgaanders op termijn hun interesse voor ecstasy verliezen (wet van de afnemende meeropbrengst). Het middel wordt voorspelbaar, de bijwerkingen heviger of de impact van de roes past niet meer in iemands leven. In de vriendenkring van Sophie (133a) dooft het ecstasygebruik

⁵⁵ Recent (laatste jaar) gebruik 66% versus 64% (Nabben, Luijk & Korf, 2018). Overigens zegt recent gebruik nog weinig over de frequentie.

langzaam uit. "Het is toch wel een heftig middel waar je een beetje van de kaart raakt. Coke kun je wel in bijna elke setting doen." Stappers willen nog wel eens switchen van ecstasy naar cocaïne dat qua roesbeleving beter controleerbaar is.

"De nieuwigheid is er wel vanaf, maar ecstasy blijft toch een beetje speciaal op een festival en niet zomaar in de kroeg op vrijdag. Op festivals in de zomer zijn er altijd mensen die 'aan de pillen' zijn. Er zijn ook mensen die bewust niet voor ecstasy kiezen vanwege de dip erna en daarom cocaïne gebruiken." (Kofi, 132a)

In de groep van Dré (149a) blijven pillen echter onlosmakelijk verbonden met hardcorefeesten. "Het blijft bijzonder als iedereen aan de pillen zit. Het geeft toch een bijzonder familiegevoel. Er is nooit ruzie."

Het uitgaansleven blijft ook nog steeds een springplank voor nieuwe groepen en uitgaansculturen. Voor nieuwelingen blijft ecstasy een spannend middel waar volop mee wordt geëxperimenteerd. Gebruikers leren dat de setting nauw luistert en invloed op je gedrag kan hebben. Met wie gebruik je en waar wel en niet? Het valt Nuri (118a) op dat er grote verschillen zijn tussen feesten met westerse en niet-westerse jongeren. De meer etnisch gemixte feesten zijn een cross-over tussen verschillende uitgaansculturen en muziekgenres. Daar waar house en hiphop met elkaar versmelten. Nuri (118a) ziet dat Nederlanders vaker ecstasy gebruiken, maar ook haar niet-westerse vriendinnen nemen bijna elk weekend 'standaard twee likjes MDMA'. De muziek speelt zeker een rol, want ze gaan vooral naar plekken waar dance wordt gedraaid. De portiers (153a) die het feestgedruis van afstand bekijken, zeggen dat het ecstasygebruik de laatste jaren stabiel is gebleven. "Mensen doen wat ze om zich heen zien. Als er veel pillen worden gebruikt dan zijn ze geneigd om mee te doen."

De kers op het weekend

Enkele panelleden zien – tegen de algemene trend in – een duidelijke opleving van ecstasy. Kofi (132a) herkent gebruikers op festivals aan hun 'blik' als ze 'van het padje' zijn. Hij ziet dat een mix van diverse uitgaansgroepen met een eigen oorspronkelijke muzieksmaak elkaars gedrag (onbewust) gaan kopiëren. En Keesje (160a) en MJ (146a), die werken in de feesthoreca, zien vooral een groeiende groep toeristen die gretig met ecstasy is. De brutalen vragen aan de bar waar ze pillen kunnen krijgen. "Hun beeld van Amsterdam is dat hier alles mag." Ook Jesse (147a) merkt dat toeristen dol zijn op ecstasy. "Het is echt een uitje voor ze. Ze kopen een kaartje voor een clubavond en

boeken direct een treinrit of vlucht. In Amsterdam regelen ze ecstasy. Het is de kers op het weekend.”

Dosering en gebruik

De meeste gebruikers in de panelnetwerken weten van de zuivere en hooggedoseerde ecstasymarkt (zie hoofdstuk V over uitslagen van de testservice). Er wordt wel verschillend gedacht over XTC-pillen en MDMA-poeder. Al sinds jaren wordt er over MDMA positiever gedacht dan pillen. Poeders en kristallen zouden zuiverder zijn dan ecstasypillen.⁵⁶ Afgezien van de verschijningsvorm (MDMA als kristal/poeder en XTC als pil) denkt een aanzienlijk deel van de gebruikers ook daadwerkelijk dat de roes anders wordt beleefd. Melissa (150a) ziet het verschil niet zo. “Wij zijn bij één pil al ready to party.” Ook in Valentijn’s (58a) milieu genieten pillen de voorkeur boven MDMA. “Van pillen krijg je tenminste een boost, waarschijnlijk ook door de speed”.⁵⁷ Er zijn echter ook panelleden die zweren bij MDMA. In Keesje’s (160a) turf is MDMA-poeder laagdrempeliger en ook makkelijker om een beetje te nemen. Bij Camille (141a) geloven ze dat MDMA meer ontspanning geeft. De kwaliteit van de roes is beter. Toch is de vermeende synthetische distinctie tussen pillen en poeders in de panelstudie vooral gebaseerd op gevoel, omdat bijna niemand naar de testservice gaat. De informatie over de zuiverheid van MDMA of pillen komt voornamelijk uit de tweede hand.

Door de steeds hoger gedoseerde pillen de afgelopen jaren, hebben steeds meer gebruikers hun consumptie aangepast door ecstasy vaker met tussenpozen te doseren in halfjes of kwartjes, of door een klein stukje van een tablet af te bijten. Wie klein doseert houdt namelijk meer controle over de werking. De doseringsrange tijdens een feest kan verschillen per persoon. Tijdens het stappen neemt de een genoeg met een halfje, terwijl de ander twee pillen neemt. Jesse (147a) hoort in zijn omgeving van bezoekers die pieken op 300 mg en meer. Maar bij de vrienden van Ed (126a) wordt er geconsumeerd zoals aanbevolen in de psychonautische literatuur.

“We gebruiken nooit pillen, maar altijd MDMA. Iemand koopt het in, laat het testen en verdeelt de inkoop dan over de groep. Er wordt altijd een dosering tussen de 80 en 120 mg afgewogen op een weegschaaltje. Een hogere dosering komt niet voor.”

⁵⁶ Dit staat haaks op de resultaten van de testservice, waaruit blijkt dat pillen niet per definitie minder zuiver zijn dan MDMA-poeders.

⁵⁷ Deze observatie wordt niet geschraagd door data van de testservice.

Valentijn (58a) is zich meer bewust geworden van de dosis-respons relatie bij inname van ecstasy. De dinsdagdip kan worden getemperd door minder ecstasy te nemen en er 5-HTP pillen bij te slikken om de kater te reduceren. Om de totale dosering te verminderen beginnen zijn vrienden later met gebruiken. In plaats van thuis wordt er nu pas een pil gedropt in de rij voor het feest.

Op grond van de verhalen komt een totale dosering bij de meesten eerder in de buurt van één dan twee pillen. In de feestpraktijk wordt de doseringshoogte beïnvloed door factoren als feestduur, vriendengroep, ervaring, etc.

In de meeste panelnetwerken ligt de frequentie van gebruik tussen een paar keer per jaar tot soms twee keer in de maand. Groepen met een hoge frequentie van gebruik zien we vooral in de beginperiode van het gebruik op feesten. Naar schatting wordt er in de meeste panelnetwerken minder dan tien maal per jaar gebruikt.

Positieve en negatieve effecten

De positieve effecten van ecstasy stralen af op de groep en verhogen de sfeer. Het spacegevoel, de intense muziekbeleving, de onbedwingbare energie, de contacten met anderen – alsof iedereen op eenzelfde golflengte zit. Die momenten moeten wel worden gepland, zegt Keesje (160a, eerste ecstasygebruik op de leeftijd van 16 jaar). Ecstasy neem je niet zomaar. Het moet net zo speciaal zijn als het festival, vindt ze. De groep leeft ernaartoe en komt eerst bijeen. In dancekringen is ecstasy meer genormaliseerd dan in het urbanmilieu, waar met uitzondering van alcohol en cannabis, drugs controversiëler zijn. Wie hier uit de toon valt met drugs heeft eerder iets uit te leggen, of wordt onderwerp van roddels. Melissa (150a) schaamt zich wel eens als vriendinnen 'zo heftig spacen' dat het duidelijk zichtbaar is.

Maar afgezien van de positieve effecten, vraagt Ed (126a) zich soms wel eens af wat mensen beweegt om dit te willen. Wat is die onderliggende drijfveer wanneer mensen uit de band willen springen? Is er een diepere behoefte om de alledaagse routines, taken en patronen zo nu en dan te verstoren? En waarom is de behoefte om gedragspatronen te doorbreken bij de één veel sterker dan bij de ander? Sara-Lee (159a, geboren rond 2000) is nieuwkomer in het nachtleven. Haar groep experimenteert sinds kort met ecstasy. De jongens nemen vaak hogere doseringen. Ze houdt het liefst controle bij ecstasy, wat trouwens de eerste keren op haar 16e niet goed lukte.

"Alles voelde super intens, ik ging zelfs hallucineren en het werd wazig om me heen. Om meer controle te krijgen ging ik tekeningetjes maken. Ook de tweede keer pakte niet goed uit. Ik merk dat ik het toch fijn vind om controle te houden, terwijl anderen juist de controle

willen verliezen. Ze drijven dan weg waardoor ik geen goed gesprek meer kan hebben. Ik merk wel dat sommigen door ecstasy makkelijker over zichzelf gaan praten en meer zelfvertrouwen krijgen. Het is een flexibele drug waar je op kunt feestvieren en chillen tegelijk.”

En ecstasy kan bij stelletjes ook wel eens tot verwarring leiden, bemerkte Ed (126a). Er is toch een verschil tussen de ‘ware’ en ‘chemisch’ beleefde liefde, vindt hij. Een serotoninerush in een zogenaamde liefdevolle setting kan ook een vertroebeld beeld geven van hoe je over die ander denkt en voelt.

Clubmedewerkers zijn regelmatig getuige van bezoekers die in de war of gedesoriënteerd zijn. Tussen ‘lekker gaan’ of ‘hard gaan’ zit wel een verschil, zegt Jesse (147a). “Je ziet het weleens aan bezoekers met té strakke koppen.” Bij hem is de grens of clubbers nog benaderbaar zijn, vooral in geval van calamiteiten. Jesse (147a) is ervan overtuigd dat je de gezondheidsrisico’s verlaagt als je eerlijk kunt zeggen wat je gebruikt hebt. Lex (145a) heeft het vaak gezien in clubs: mensen die zo wazig worden dat ze niet meer goed volgen wat er om hen heen gebeurt. Ook misselijkheid komt voor bij ecstasy. Van sommige pillen ga je eerder overgeven, zegt Sophie (133a). Gebruikers zeggen ook wel last te hebben van dips en een lager energieniveau in de dagen erna. Ze komen erachter dat er een verband is tussen de hoogte van de dosering en de gevoelde bijeffecten.

Combineren met ecstasy

Ecstasy wordt vaak met andere middelen gecombineerd. Met alcohol komt vaak voor, ofschoon gebruikers neigen naar minder alcoholinname bij ecstasygebruik. De puristen drinken er liever helemaal niet bij. Ecstasy wordt ook met andere stimulantia gecombineerd (amfetamine, cocaïne en 4-FA) om de euforie te dempen en/of weer meer energie te krijgen. Combineren met cannabis en/of narcosemiddelen (ketamine, GHB, lachgas) gebeurt vaak op een later tijdstip (o.a. op een after). In de groep van Valentijn (58a) is het ‘magische combitrio’ van ecstasy, GHB en ketamine populair. Dit om te voorkomen dat mensen meer ecstasy gaan bijnemen. In het netwerk van Nuri (118a) is de combinatie met lachgas een ‘gouden combi’. Een kleine groep combineert ecstasy (ook) met psychedelica. Berucht in het psytrance-milieu is de *candy flip* (ecstasy met LSD).

3.3.2 Cocaïne

Regelmatig gebruik van cocaïne bleef in de panelnetwerken tot 2001 stijgen (zie grafiek op pag. 54). Daarna bleef het redelijk stabiel, met tussentijdse schommelingen. In de periode 2006-2011 zagen we een lichte daling, die in 2012 plots voorbij was. Ook recent, in 2017, was er een dip, maar in 2019 is regelmatig cocaïnegebruik in de panelnetwerken weer terug op het oude niveau. In op twee na alle panelnetwerken of scenes zitten regelmatige cocaïnegebruikers. Het contrast tussen de netwerken is groter dan bij ecstasy, met aan de ene kant verschillende netwerken waarbinnen niemand of alleen een kleine minderheid regelmatig cocaïne neemt en aan de andere kant netwerken waarbinnen (bijna) iedereen dat regelmatig doet.

Coke kan overal

In netwerken waar cocaïne een opwekkende metgezel is, wordt er net zo makkelijk in de kroeg als op feestjes of bij iemand thuis gesnoven. Maar dan wel discreet. Zoals ook gebeurt met collega's na het werk. Keesje (160a) krijgt wel eens updates van een bekende relatie die op vrijdagmiddag met collega's uit de business snuivend de week evalueert. Ze was er een keer zelf bij.

“Laatst was ik mee naar een vrijmibo op de Zuidas waar de drank gratis is. Je wordt helemaal volgegooid, iedereen komt continu met wijn en bier aan. Ik kan zelf niet heel goed tegen drank, maar ik denk dat zij de coke ook gewoon nodig hebben om overeind te blijven! Er heerst totaal geen taboe op en het wordt gewoon samen met collega's gedaan.”

“Het komt bij ons voor op plekken waar gedronken wordt”, zegt Sophie (133a). Vroeg of laat komt er vanzelf een pakje op tafel. Zeker wanneer er een 'sos leverancier' in de groep zit die ook bevriende rappers van poeder voorziet. “Er wordt loyaal gedeeld en uitgedeeld. Iedereen weet wie de uitdelers zijn en wie de meesnuivers.” Nicole (155a) weet dat sommige dj's en organisatoren in de 'diepe uren' soms op coke vertrouwen. Maar clubeigenaar Jesse (147a) ziet cocaïne eerder voorbijkomen in de borrel- dan in de clubcultuur. En Lex (145a) weet dat cocaïne na een etentje met vrienden populair is. Voor 'hard feesten' worden weer andere middelen gebruikt. Bij Keesje (160a) is cocaïne ingebed in de sociale happenings met vrienden en op verjaardagen. Eentje regelt dan van tevoren cocaïne. Maar een spontane opwelling, zoals laatst tijdens het chillen bij een vriendin op het dakterras, komt ook voor.

“Al dat geklets vergt veel van je sociale skills. Cocaine is niet alleen populair omdat je er energie van krijgt. Het is ook een sociaal smeermiddel. Mensen die nuchter misschien minder gemeen hebben met elkaar, kunnen met een borrel en een snuifje lekker doorouwehoeren. Dan gaan de gesprekken ineens over politiek!” (Keesje, 160a)

Coke past niet bij ons

In de netwerken waar cocaine veel voorkomt zeggen panelleden soms wel eens te schrikken van het vanzelfsprekende snuifpatroon. “Het past eigenlijk bij elke situatie en dat maakt het ook verraderlijk”, vindt Sophie (133a), die weleens denkt dat half Amsterdam aan de coke zit. “Bij ons snuift tachtig procent, waarvan een enkeling dagelijks. De meesten nemen wekelijks of om de week.” Ook bij Keesje (160a) zijn de vrienden niet vies van een snuif, zoals we hiervoor zagen.

Maar de discussie over de zogenoemde snuifschaamte is ook in snuifkringen doorgedrongen. In Camille’s (141a) vriendengroep was het een hot topic na de gewelddadige dood van een advocaat.⁵⁸ “Het bewustzijn is er wel, maar er worden verder geen consequenties uit getrokken”, denkt Camille (141a). Als reactie liet minister van Justitie en Veiligheid Grapperhaus na de moord weten dat het klaar moet zijn met de normalisering van drugsgebruik: “Iedereen die een lijntje snuift, financiert misdadigers.”⁵⁹ Dat veel snuivers hier niet direct van onder de indruk zijn, doet denken aan een term die criminoloog Matza ooit heeft geboekstaafd als *moral holiday*.⁶⁰ Toch voelt men zo hier en daar enig ongemak, zoals de vriendengroep van Keesje (160a) waar de schaamtediscussie tot gedragsverandering heeft geleid.

“We hebben het daar wel over gehad; de criminaliteit die schuil gaat achter het middel, en dat wij daar ook aan bijdragen door te gebruiken. Het is best lastig, nog even afgezien van het effect op je gezondheid. Het geeft ons toch een vervelend gevoel, we gebruiken nu minder vaak dan vroeger.”

Cocaine is lang niet in alle netwerken populair, maar iedereen heeft er wel een mening over. Het beeld dat cocaine vooral een middel is van rijke mensen, klopt gewoon niet, zegt Jamie (113a). Ze kent als bezorger ook ‘ploeteraars’ en ‘schooiers’ die er niet vanaf

⁵⁸ Derk Wiersum, de advocaat van kroongetuige Nabil B., werd in 2019 geliquideerd in Buitenveldert, vlakbij zijn woning.

⁵⁹ Tobias den Hartog, *Grapperhaus: Iedereen die een lijntje snuift, financiert misdadigers*, AD, 21 september 2019.

⁶⁰ Deze term verwijst naar een tijdelijke uitspatting (o.a. carnaval, vrijgezellenavonden, raves) waarin mensen zich tijdelijk vrijgesteld voelen van waardeoordelen (Matza, 1964).

kunnen blijven. De meesten in haar kring doen het (veel vaker dan in het algemeen) één keer per week. Sommigen bellen vijf keer. Een paar panelleden vinden dat snuivers met vuur spelen. Voor Sara-Lee's (159a) vrienden is cocaïne een stap te ver. "Wie niet verslaafd wil worden moet er ook niet aan beginnen." "Coke past niet zo bij ons", vindt ook Melissa (150a). "Want wat ga je doen dan na een lijn?" Het valt haar wel op dat cocaïne bij hiphop artiesten een dankbaar raponderwerp is. "Coke is geen leuke drug en voegt niks aan de avond toe", vindt Valentijn (58a).

Gebruik, frequentie en dosering

Cocaïne wordt meestal gesnoven, soms gerookt (plofje), sporadisch gekauwd (gemalen cocablad) of als pastille gezogen (cocasnoepjes). Gebruikers ervaren een licht stimulerend gevoel. Klachten over de kwaliteit zijn sporadisch. Spuiten en basen komen niet voor in de panelnetwerken. De dosering van cocaïne tijdens een sessie in groepjes waar gesnoven wordt varieert van een paar lijntjes tot gemiddeld een kwart gram (4 á 5 lijntjes) per persoon. In sommige netwerken zijn er (groepjes) snuivers die een halve of hele gram (ca. 25 lijnen) per keer gebruiken.⁶¹ En wie daar nog boven zit is een 'jumbosnuiver', zegt Jamie (113a). Bij Sophie (133a) zitten er een paar tussen die in de buurt komen door soms 2 á 3 keer per week 1 á 2 pakjes per avond te verorberen. "Die gasten leggen pas écht dikke lijnen", zegt Sophie bijna met ontzag. "Met de meiden is het bescheidener en gezelliger, dan moet je denken aan een kwart gram per persoon op een avond."

Het cocaïnegebruik kan in netwerken over een langere periode zowel in dosering als frequentie toenemen. Keesje (160a) vertelt dat het gebruik in haar groep sinds een jaar een sprong heeft gemaakt. "Vorig jaar deelden we met Koningsdag één pakje met zijn vieren. Nu doen we één pakje met zijn tweeën." En Sophie (133a) weet nog goed toen cocaïne zeven jaar geleden in haar netwerk slechts mondjesmaat werd genomen. Het voelde toen nog speciaal. Sinds een paar jaar is er een versnelling in het gebruik geslopen (vaker en meer cocaïne). Nu wordt er bijna wekelijks gebruikt en loopt de teller op naar een paar honderd euro per maand aan cocaïne.

In een handvol panelnetwerken wordt vooral cocaïne (naast alcohol en tabak) geprefereerd en ligt het gebruik qua frequentie aanzienlijk hoger dan in de andere

⁶¹ Uit analyse van het rioolwater blijkt dat per dag in Amsterdam gemiddeld een kleine 3,5 kilo cocaïne wordt gebruikt. Het betreft hier zowel snuivers als crackgebruikers en toeristen. (Jos van Kempen, *Analyse rioolwater: stad snuift 3,5 kilo coke per dag*, Parool, 8 maart 2018).

panelnetwerken. Mannen bestellen vaker cocaïne en nemen vaak grotere porties dan vrouwen.

In kringen waar cocaïne domineert wordt (bijna) elke week en vooral in het weekend gesnoven. 'Functioneel' gebruik op het werk (van dj tot bankier) komt soms ook voor. Het gebruik vindt vaak in groepsverband plaats, maar sommige panelleden vermoeden dat er in hun scene ook solo gesnoven wordt.

Escapisme met een knipoog

Cocaïne wordt vaak geassocieerd met een vrolijke sfeer. Het ritueel van lijntjes leggen en om beurten snuiven is een onderdeel van het gedeelde genot. Na een paar borrels wordt de stemming meer uitgelaten en luidruchtiger. Over en weer worden grapjes gemaakt en wordt er over elk denkbaar onderwerp gediscussieerd. Het is deze vrolijke en licht ongeremde sfeer die mensen prettig vinden als ze cocaïne snuiven. Een bijkomstig voordeel volgens panelleden is dat de aanwezigen niet direct inkakken tijdens het borrelen. "Een stimulerend middel als cocaïne geeft ontspanning," zegt Camille (141a). Het is in haar vriendenkring echt een weekendding; snuiven als beloning na een volle werkweek. "Je moet het zien als vrolijk escapisme. Met een knipoog dus." In het netwerk van Soraya (150a) wordt zowel uit als thuis gesnoven. Van cocaïne blijf je – zeker vergeleken met ecstasy, ketamine en GHB – in controle terwijl je toch een beetje los kunt gaan. "Het is een stoute handeling die mensen leuk vinden en het heeft ook iets decadents." En privé thuis snuiven in een groepje is veel relaxter dan stiekem snuiven boven een wc-bril in de horeca. Ook Keesje (160a) ziet positieve effecten, want je wordt er socialer en slimmer van en het zet je op scherp. "Coke geeft je een stem." Maar alle vrolijkheid heeft ook een schaduwkant. Lastige mensen worden met cocaïne niet per se leuker. Sommigen klagen over opgefokte types en gasten die macho gaan doen. Het gebruik van cocaïne kan ook een dwingende kant hebben. Vooral als het middel te pas en te onpas tevoorschijn komt op elk sociaal moment. Mensen die regelmatig cocaïne gebruiken willen zich nog wel eens schuldig en zwak voelen, zegt Soraya (150a). Vooral hun onvermogen om controle te houden als ze een drang voelen om te gaan snuiven. Ook op momenten die helemaal niet handig zijn. Het gebeurt ook weleens dat je mensen moet ontlopen om te voorkomen dat je niet meegesleurd wordt in hun snuifwaan. En wat de gezondheid betreft, schrok Keesje (160a) wel na het lezen van een krantenartikel over de gevolgen van cocaïne voor het hart. Ze realiseerde zich toen pas dat gebruikers van cocaïne mogelijk aan meer risico's worden blootgesteld dan ecstasy. "We hebben geen idee wat coke precies met je lichaam doet". In het

uitgaansmilieu van Sophie (133a) speelt cocaïne een prominente rol, ofschoon er ook mensen tussen zitten die het rustiger aan zijn gaan doen. Door te stoppen met alcohol, verdwijnt ook de snuifzin. Ze weet dat er een zwart randje aan het gebruik zit. "Sommigen hebben schulden en je weet nooit precies wie dagelijks gebruikt en verslaafd is." Want cocaïne is ook een wereld van geheimen. De roes is minder goed herkenbaar dan bijvoorbeeld bij ecstasy en snuivers kunnen zich onbespied verdoven. Jamie (113a) vertelt over een vrouw die een paar keer per week cocaïne bestelt zonder dat haar partner dit weet. En Keesje (160a) probeert de drempel hoger te leggen wanneer ze (met anderen) besluit om te gaan snuiven, zodat het minder een gewoonte wordt. Het vermijden van met cocaïne doordrenkte borrels hoort daar ook bij.

Combi gebruik

De combinatie van cocaïne met alcohol (en vaak ook tabak) is volgens panelleden ijzersterk. Sophie (133a) vertelde in Antenne 2018 dat ze cocaïne een 'dronken drug' vindt omdat de zin in snuiven pas wordt aangewakkerd na een paar eenheden alcohol. Hier lijkt zich een stereotiep Pavlov-effect voor te doen. Snuivers hebben namelijk geleerd om twee zaken (drinken en snuiven) met elkaar te verbinden. Er wordt bij voorbaat al verwacht dat de ene handeling (alcohol drinken) automatisch leidt tot een andere handeling (dealer bellen). Keesje (133a): "Het wordt altijd met alcohol gecombineerd. Na twee of meer drankjes komt automatisch het pakje sos tevoorschijn." "Het is alsof de coke je weer naar een ander level tilt", zegt Sophie (133a). Veel snuivers gebruiken cocaïne voor een 'fitter' gevoel om de sloomheid te verdrijven. Anderzijds kan alcohol weer helpen om het 'strakke' en 'gejaagde' gevoel van cocaïne te dempen. Jamie (113a) ziet dat mensen bij deze combinatie stoerder gedrag vertonen en baldadig worden. "Opeens durven ze meer, gaan ze een grotere bek geven en krijgen een rappe babbel. Voetbalmaatjes die nakkies gaan doen met veel bier erbij veranderen in mongolen." Blowers willen ook nog wel eens met cocaïne combineren als ze meer energie willen. In één netwerk wordt wiet met cocaïne gerookt (blaka jonko). Tabaksrokers krijgen eerder zin om te gaan roken. Een volgende sigaret volgt meestal na een nieuwe snuif. Cocaïne wordt soms met ecstasy gecombineerd (discocoke) op festivals of in een club. Met amfetamine combineren komt weinig voor bij (primaire) cocaïnegebruikers. Cocaïne combineren met narcosemiddelen (GHB en ketamine) gebeurt om te dempen of weer actiever te worden. Soraya (150a) kan er geen touw meer aan vastknopen als vrienden ecstasy, cocaïne en ketamine door elkaar gaan husselen.

3.3.3 Amfetamine

Het regelmatig gebruik van amfetamine laat door de jaren heen soms forse schommelingen tussen opeenvolgende jaren zien (zie grafiek op pag. 54). Op de langere termijn was er een daling in de periode 1995-2001, gevolgd door een lichte stijging in de jaren 2001-2004 en daarna weer een sterke daling naar het allerlaagste niveau, in 2006. Vanaf 2006 was sprake van een opmerkelijke stijging die, met een lichte kentering in 2012, doorzette tot 2016. Sindsdien is er een lichte daling, maar anno 2019 zit regelmatig gebruik van amfetamine in de panelnetwerken nog wel rond het piekniveau van midden jaren negentig. Net als bij cocaïne zijn er panelnetwerken waar vrijwel niemand regelmatig gebruikt en netwerken waar de meerderheid dat doet, maar in geen enkel panel is (bijna) iedereen regelmatig gebruiker.

Amfetamine wordt gesnoven, als 'bommetje' (poeder in een vloeitje gewikkeld) geslikt of in een vloeistof (o.a. cola, bier) opgelost en gedronken. In geen enkel netwerk wordt gespoten. Amfetamine wordt vooral gecombineerd met alcohol, ecstasy, GHB en/of cocaïne. Speed is goedkoop en wordt als alternatief voor cocaïne gebruikt. Er zijn groepen die zweren bij amfetamine in plaats van cocaïne.

In een paar netwerken wordt **dexamfetamine** en **Ritalin** gebruikt. Voor een deel worden deze middelen gebruikt om de concentratie te verhogen of wanneer er gepresteerd moet worden (o.a. studie, tentamens, optreden). Enkele panelleden denken dat Ritalin de drempel naar amfetaminegebruik verlaagd heeft. In een paar netwerken duiken 'Dexxies' en 'Ritas' soms op tijdens het stappen. In de vriendengroep van Sara-Lee (159a) heeft niemand ADHD, maar wordt er wel Ritalin genomen voor extra energie. De werking is mild (sommigen vergelijken het met een microdosis) en beheersbaar.

Een echte aanjager

Amfetamine wordt niet door iedereen als een 'echte drug' gezien (zoals bijvoorbeeld cocaïne), maar eerder als een hulpmiddel ter verbetering van prestaties, om langer te feesten en om wakker te blijven. Speed is vooral functioneel en praktisch. Je hoeft ook niet telkens bij te nemen zoals bij cocaïne. In de hardcoregroep van Dré (149a) is amfetamine de gangmaker. Per persoon wordt een halve tot hele gram gebruikt. Sommigen nemen ook door de week of op feestjes thuis.

"Speed is onze bodem voor een feest maar het wordt ook op verjaardagsfeesten gebruikt. Een paar nemen keta en pep bij het gamen. Dat is echt de bom. Ketamine voor de fantasie en speed voor de scherpte. De jongens zitten dan te gamen en meiden kletsen met elkaar met een beetje MDMA erbij."

In het jongste panelnetwerk (Sara-Lee, 159a) vindt amfetamine gretig aftrek. "Je blijft energiek, houdt de controle over je acties en voelt je licht euforisch." Amfetamine geeft energie, maar de effecten kunnen ook langer dan gewenst aanhouden, met als gevolg dat het ten koste kan gaan van een goede nachtrust. Lusteloosheid ligt op de loer en ook het eetpatroon wordt verstoord, omdat amfetamine de eetlust dempt. Veelvuldig amfetaminegebruik kan leiden tot afzondering en een teruggetrokken bestaan. Een paar panelleden zien dit beeld bij verschillende gebruikers in hun directe omgeving.

Methamfetamine

Methamfetamine (crystal meth) is al twintig jaar verkrijgbaar op de Amsterdamse drugsmarkt, maar blijft geïsoleerd in extremere uitgaansniches.⁶² Het middel wordt gesnoven, gerookt of gespoten (slammen).

In de panelstudie zien we geen verspreiding. De verhalen over methamfetaminegebruik blijven grotendeels beperkt tot het geruchtencircuit. Volgens Lex (145a) omdat er een taboe op rust. "Het is een delicaat onderwerp en mensen lopen er niet mee te koop." Valentijn (58a) schat dat 10% in de alternatieve gayscene weleens 'Tina' heeft gebruikt.⁶³ De animo voor methamfetamine blijft laag vanwege de reputatie dat het middel 'superverslavend' is. Er hangt een stigma omheen en iedereen is er een beetje bang voor. Toch druppelen zo nu en dan ervaringen door van mensen die methamfetamine buiten het clubmilieu hebben gebruikt. Op gay dating apps wordt 'Tina' soms besproken. "Het is een echte afknapper", zegt Valentijn (58a). "Vooral als een potentiële leuke date voorstelt om ook G'tjes en Tina tijdens de seks te gebruiken." Ook clubeigenaar MJ (146a) hoort sporadisch over methamfetamine. Bezoekers hebben meer ervaring met speed, alhoewel er ook bezoekers zijn die methamfetamine alleen zeggen te reserveren voor seksfeestjes op privé-settings. Methamfetamine is een weinig geliefd gespreksonderwerp.

3.4 Narcosemiddelen

De narcosemiddelen (GHB, ketamine en lachgas) hebben al geruime tijd een vaste plek op de Amsterdamse drugsmarkt. Vergeleken met de stimulantia zijn het geen typische

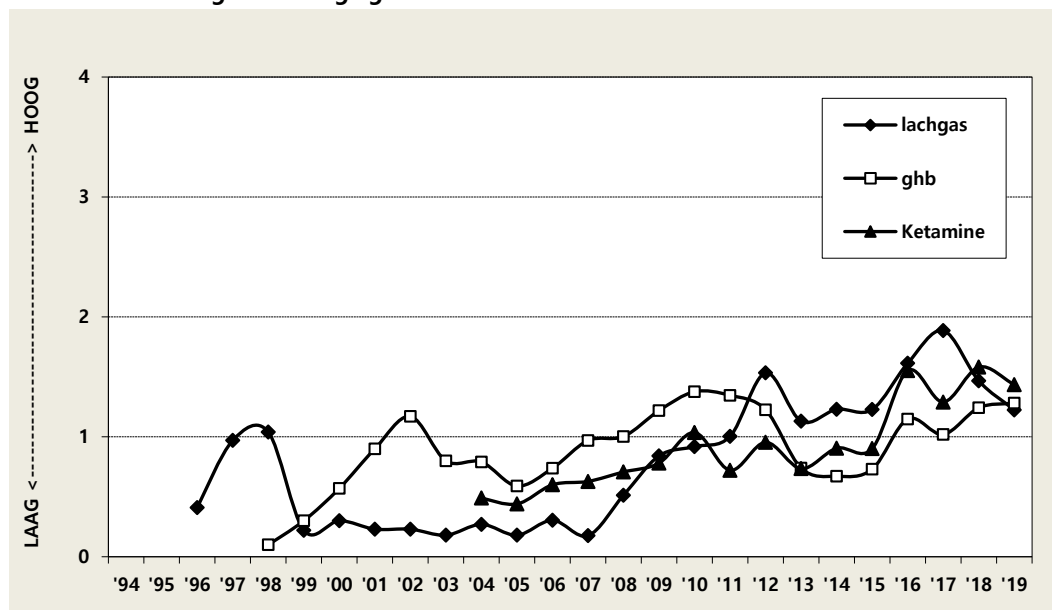
⁶² Ook in de jaren '70 van de vorige eeuw was het – toen nog Pervitine geheten – verkrijgbaar in de Amsterdamse drugscene (Nabben, 2010).

⁶³ Ter vergelijking: In een onderzoek van de Amsterdamse soa-polikliniek van de GGD (2016-2017) had 14% van de mannen die seks hebben met mannen (MSM) ervaring met methamfetamine (Achterbergh, 2017).

uitgaansdrugs. Met name GHB en ketamine zijn eerder middelen die gebruikt worden op privéfeesten en afterfeesten. Lachgas wordt ook wel op feesten, festivals en raves aangeboden (en op bijvoorbeeld Koningsdag eveneens op straat). Van deze drie narcosemiddelen is voor het regelmatig gebruik in de panelnetwerken de rangorde:

- 1 **Ketamine** – tussen 2013 en 2016 met wat schommelingen duidelijk in de lift; de laatste jaren wat onstabiel, maar op een blijvend hoog niveau.
- 2 **GHB** – laat sinds 2014 weer een opwaartse tendens zien; in 2019 geklommen naar de tweede plaats en terug rond het niveau van piekjaar 2010.
- 3 **Lachgas** – nam toe sinds 2004, stond sinds 2012 op de eerste plaats en scoorde in 2017 hoger dan ooit; sindsdien is het gebruik afgenomen (hoewel nog steeds op een hoger niveau dan tien jaar geleden) en is lachgas in 2019 gedaald naar de derde plaats.

Trends in regelmatig gebruik van narcosemiddelen

In de grafiek zijn de antwoorden van de panelleden omgezet in een gemiddelde score per jaar, die loopt van laag (helemaal niemand in de panelnetwerken gebruikt regelmatig) tot hoog (meer dan driekwart gebruikt regelmatig).⁶⁴ De grafiek heeft uitsluitend betrekking op de panelnetwerken in het uitgaanscircuit (ook al wordt thuisgebruik meegenomen). Let wel: de panelleden uit de uitgaanscircuits rapporteren vooral over

⁶⁴ Regelmatig gebruik = minimaal één keer in het afgelopen half jaar. De individuele antwoorden worden als volgt omgezet in scores: 0 = 0%; 0,4 = 1-10%; 1 = 11-25%; 2 = 26-50%; 3 = 51-75%; 4 = 76-100%. Van alle panelleden worden per jaar (twee metingen) de scores opgeteld en gedeeld door het aantal scores.

trendsetters. Zij zijn de (mogelijke) voorlopers van nieuwe ontwikkelingen, maar hun middelengebruik ligt hoger dan in het uitgaansleven in bredere zin (trendvolgers en mainstream).

3.4.1 GHB

Het regelmatig gebruik van GHB zwol aan vanaf 1998, bereikte een tussentijdse piek in 2002, maar daalde vervolgens tot 2005 (zie grafiek op pag. 67). Daarna volgde weer een gestage stijging. Binnen de panelnetwerken bereikte de tweede golf een piek in 2010. Daarna nam regelmatig gebruik van GHB weer af. Sinds 2012 stond GHB niet meer nummer één bij de narcosemiddelen, en vanaf 2014 zakte het middel naar de derde plaats. Sindsdien zien we echter weer een opwaartse trend en anno 2019 staat GHB op plek nummer twee. In ongeveer de helft van de panelnetwerken gebruikt niemand of slechts een enkeling (regelmatig) GHB, in een paar netwerken bijna iedereen.

GHB in clubs is een no-go

GHB is populair in gaykringen en de underground- en technoscene. Het middel wordt als sidekick met andere middelen gebruikt tijdens het uitgaan, maar misschien nog wel vaker in privé-settings en op afterfeesten. Al vanaf de introductie (twintig jaar geleden) heeft GHB een omstreden reputatie. In de beginperiode werd het middel in verband gebracht met enkele zedenmisdrijven, waardoor het in de media als 'rapedrug' werd bestempeld.⁶⁵ Daarna kwam GHB negatief in het nieuws omdat een groeiend aantal gebruikers 'out' ging, soms al na een geringe dosis. Langzaam werd duidelijk dat GHB ook verslavend kon zijn. Het middel heeft zich ook als een clubdrug ontpopt. Vanwege het controversiële karakter kreeg GHB in uitgaanskringen een slechte naam. Niet in het minst bij clubeigenaars en feestorganisatoren die geconfronteerd werden met gebruikers die per direct met de ambulance opgehaald moesten worden. Vanuit beveiligingsperspectief gezien is GHB een 'moeilijk' middel dat veel problemen kan geven. Verschillende clubondernemers werden gedwongen om harder op te treden tegen het gebruik en bezit van GHB. Er kwamen clubverboden en bezitters van GHB werden overgedragen aan de politie. Volgens beveiligers leidden deze stringentere maatregelen uiteindelijk tot minder incidenten in het uitgaansleven. Veel bezoekers weten dat GHB in clubs een 'no-go' is. De groepen die voor problemen zorgen zijn inmiddels wel bekend bij portiers en komen niet overal meer binnen. Een portier (153a):

⁶⁵ Korf et al. (2002b).

"Vooral GHB heeft tot de nodige incidenten geleid. Moest er weer een ambulance komen omdat er twee out lagen. Het is hoop gedoe. Wat opvalt is dat het vaak dezelfde groep is. Het zijn profi-feestvierders die hun problemen zelf denken op te lossen. Als iemand out gaat blijven ze uit de buurt. Bang voor de gevolgen dat ze een verbod krijgen of voor verhoor naar de politie moeten."

Daar kan Valentijn (58a) over meepraten sinds een vriend na controle mee moest naar het politiebureau. De portiers vonden drie ballonnetjes gevuld met GHB. Het verweer van de verdachte dat het niet een dealershoeveelheid zou zijn, werd door de politie niet ontvankelijk verklaard. Sommige clubmedewerkers en portiers hopen dat de strenge aanpak van GHB zijn vruchten heeft afgeworpen. MJ (146a, clubeigenaar) vertelt over de aangescherpte regels. Wie nu betraapt wordt met GHB krijgt meteen een clubverbod. Een fataal GHB-incident op een locatie elders in stad heeft alles op scherp gezet. "Het is nachtmerrie als zo iets op jouw locatie gebeurt." Niemand wil ambulances voor zijn club. De portiers zien er tijdens hun ronde in de club daarom scherp op toe of mensen niet wegdommelen en checken of ze nog aanspreekbaar zijn. De laatste tijd is het weer rustig, zegt MJ (146a). Hij denkt dat stringente deurcontroles hebben bijgedragen aan de afname van het aantal incidenten. "We vinden nu minder vaak buisjes." Hij hoopt dat de rotte appels eruit zijn gehaald. Maar voor hoe lang? Collega's in het nachtleven houden elkaar soms op de hoogte van de GHB-incidenten, maar Jesse (147a) vindt dat er meer overleg moet zijn. "Clubs zijn bang om over het onderwerp te praten, het is echt een taboe. Terwijl we toch in hetzelfde schuitje zitten en een oplossing moeten vinden".

De panelleden zien overigens niet een eenduidige ontwikkeling van GHB. Een deel van de panelleden ziet een afname van gebruik, terwijl anderen juist een toename van gebruik melden. Jesse (147a) ziet het gebruik in zijn club afnemen. "Maar dit zegt niks of er elders ook minder gebruikt wordt." Tekenend voor de verspreiding van GHB is het bestaan van GHB-cliques die opeens ergens verschijnen (met daarbij behorende incidenten), maar na een poos weer even snel verdwijnen om vervolgens elders weer op te poppen.

GHB een schrikbeeld

Professionals werkzaam in het uitgaansleven zijn GHB liever kwijt dan rijk. Maar ook onder gebruikers leidde GHB vanaf het begin al tot controversen. Volgens tegenstanders zijn 'clubcoma's' killing voor de sfeer. Degenen die out gaan realiseren zich niet voldoende wat voor een tumult ze veroorzaken. GHB is voor sommigen een schrikbeeld.

Dré (149a) en zijn kornuiten kunnen er met hun verstand niet bij wat mensen beziel om te flirten met een potentieel verslavend middel. Ook Jamie (113a) is zwaar 'anti-GHB' sinds ze in haar omgeving personen heeft zien afzakken naar dagelijks GHB-gebruik. Eentje gebruikte GHB om van de cocaïne af te komen, maar werd vervolgens afhankelijk van de GHB. Verschillende panelleden geven aan dat ze moeilijk in kunnen schatten hoeveel personen ook in afzondering GHB blijven gebruiken. Het is een van de redenen waarom gebruikers niet continu GHB in huis willen hebben.

Toch zijn er ook gebruikersgroepen die veel plezier zeggen te beleven aan GHB. In enkele netwerken wordt GHB als opwarmertje gebruikt voor de seks. Lex (145a) ziet een duidelijke seksuele connotatie als hij lichamen op de dansvloer met elkaar ziet versmelten. "Je wordt er lossier en socialer van", vindt Nicole (155a). "Alsof je een betere versie van jezelf wordt en minder onzeker." Anderen vinden GHB prettig om op te dansen en zien parallellen met ecstasy. Net zoals met andere middelen zoeken gebruikers elkaar op tijdens het uitgaan. MJ (146a) ziet de sfeer veranderen als een deel van de bezoekers op de GHB zit. De verwachting ligt vaak in het seksuele domein. Zeker als er gecombineerd wordt met Viagra en poppers. Ook Valentijn (58a) ziet dat de warme gloed van GHB meer geiligheid opwekt.

"Laat ik het zo zeggen: het is niet zo dat mensen GHB specifiek alleen voor de seks nemen. Maar met een G'tje op wordt er wel sneller gesekst. Onder invloed worden toch wel dingen gedaan die je nuchter minder snel zou doen: seks hebben op de wc's van de club bijvoorbeeld. Het werkt drempelverlagend."

GHB wordt ook als een 'ontspanner' gebruikt naast andere middelen, maar ook als alternatief voor ecstasy vanwege dezelfde mild-euforiserende werking. En vergeleken met ecstasy ondervinden gebruikers nauwelijks een dip de dag erna.

Dosering en out gaan

De meeste gebruikers doseren GHB bij na een tijdsperiode van één of anderhalf uur. De dosering varieert van 3 tot 5 ml per keer. In lage dosering werkt GHB ook als een upper. De 'incrowd' weet intussen wel hoe ze moet doseren. Het gaat eerder mis bij beginners en diegenen die onvoorbereid GHB gaan gebruiken en geen enkele notie hebben van dosering. Nicole (155a) vindt het belangrijk dat gebruikers van GHB op elkaar blijven letten.

Het gebruik op een avond kan oplopen van één buisje tot een stuk of zes buisjes. De frequentie van gebruik varieert in de panelnetwerken van één tot een paar keer per

maand. Sommige panelleden stippen aan dat er ook door de week gebruikt wordt. Een enkele keer treft MJ (146a) lege GBL-buisjes aan in zijn club. "Dat ruik je aan het buisje. Glazen worden er dof van." Ook bij Jesse (147a) vinden portiers lege buisjes waar GBL op staat. Hij heeft meer vragen dan antwoorden. Is GBL makkelijker (want geconcentreerder) te smokkelen? Is het functioneler? Volgens Lulu (156a) luisteren die milliliters per keer erg nauw en kan de uitwerking per persoon verschillen. "Je moet echt het omslagpunt in de gaten houden als je merkt dat alles wazig wordt en je de omgeving niet meer goed in je op kunt nemen." Je moet vooral de *rookies* in de gaten houden, zegt Lulu (156a). "En het komt helaas nog steeds voor dat iemand GHB uitdeelt zonder te vragen of iemand daar ervaring mee heeft. Het is toch geen kauwgum!" De negatieve werking van out gaan is bij de meesten bekend. De dosering blijft cruciaal. Jan (144a): "GHB wordt op feesten, maar ook veel op afters gebruikt. Meestal gaat het goed. Soms ligt er eentje een tukkie (van de GHB) te doen, maar je ziet ze ook 'vechten' om niet om te vallen na een te hoge dosering." "Ze balanceren dan op het randje", zegt Valentijn 58a). "Laatst moest er weer een ambulance komen." Mensen die in de problemen zijn gekomen op een feest krijgen na afloop een persoonlijke mail van de organisatie, zegt Jan (144a). Volgens panelleden zijn de meeste gebruikers niet bang voor verslaving omdat ze alleen tijdens het stappen en op afters GHB nemen. Sommige panelleden sluiten echter niet uit dat mensen ook weleens door de week GHB gebruiken als 'tussendoortje'.

3.4.2 Combinaties

GHB in combinatie met alcohol verhoogt de kans op out gaan. Voor sommigen een reden om GHB daarom niet met alcohol te combineren, alhoewel er soms toch een borrel bij wordt gedronken. In netwerken waar gecombineerd wordt, gebeurt dit onder andere met stimulantia (ecstasy, cocaïne, (meth)amfetamine en 3-MMC) voor de intensivering, neutralisering of demping van de roes. In een netwerk wordt GHB met 2C-B gebruikt voor een 'erotisch getint sprookje.' In sommige panelnetwerken (sensualisten) wordt GHB onder andere gecombineerd met Viagra, ketamine, amfetamine, cocaïne of ecstasy. De cocktails met GHB moeten de seksdrift opwekken. Als 'bottom' zorgt GHB met poppers voor ontspanning en geil gevoel, en als 'top' is de combi met Viagra geliefd.

3.4.3 Lachgas

Regelmatig gebruik van lachgas binnen de panelnetwerken vertoonde een duidelijke piek in de jaren '97-'98, viel daarna terug en bleef jarenlang stabiel op zeer laag niveau (zie grafiek op pag. 67). Sinds 2008 is er weer een opleving. Met de tussentijdse piek in 2012 belandde lachgas op de eerste plaats, waarna het gebruik verder toenam tot het hoogtepunt in 2017. De laatste twee jaar zien we echter een daling en anno 2019 is lachgas gezakt naar de derde plaats (overigens dichtbij GHB en ketamine). Toch ligt het gebruiksniveau nog steeds hoger dan tien jaar geleden. In tien panelnetwerken gebruikt niemand (regelmatig) lachgas, maar daartegenover staan zes netwerken waarbinnen de meerderheid regelmatig gebruikt.

Van cilinders naar tanks

In de afgelopen jaren werd lachgas ook bekender buiten het dancecircuit, waar het middel al ruim twintig jaar verkrijgbaar is en vooral als een gimmick wordt gezien.⁶⁶ Lachgas heeft inmiddels het urbanmilieu veroverd, niet in het minst door het promoten van lachgasballonnen door rapartiesten via sociale media. Sommige influencers zijn zelfs in de ballonnen-business gestapt om een graantje mee te pikken van deze lucratieve markt. Panelleden in het dancemilieu halen hun schouders op als lachgas ter sprake komt. Het gebruik is wat in onmin geraakt.

De beveiligers zien een andere kant van de markt en vertellen over chaotische toestanden 's nachts op de grote horecappleinen in het centrum waar tientallen verkopers met kleine tanks goede zaken doen.⁶⁷ De kleine cilinders en slagroomspuiten zijn inmiddels vervangen door grotere tanks. "Je ziet ze gewoon door hun hoeven gaan", zegt een beveiligers. "Mensen verwachten niet dat je onderuit kunt gaan met lachgas." Op grond van grootschalige straatverkoop en de daarmee gepaard gaande overlast heeft de gemeente in de zomer van 2019 een APV-verbod afgekondigd, waardoor de verkoop op straat aan banden is gelegd. Ook een toenemend aantal feestorganisatoren staan geen ballonnenverkoop meer toe. Dat neemt niet weg dat festival- en clubbezoekers op plekken buiten het centrum nog steeds ballonnenverkopers aantreffen.

⁶⁶ In *Roes met een luchtje* wordt dieper ingegaan op gebruik van lachgas bij jonge gebruikersgroepen buiten het uitgaansleven (Nabben, Van der Pol & Korf, 2017).

⁶⁷ Dit gaat vooral over de periode tussen de 51^e en 52^e meting (april-oktober 2019).

Litertanks in de mode

Af en toe een ballon kan geen kwaad, vinden de meeste panelleden. De roes duurt kort en na een paar ballonnen is de lol er vanaf. In de urbanscene begon lachgas de afgelopen jaren aan een opmars, ofschoon niet iedereen er dol op is, zegt Melissa (150a). "Niemand bij ons koopt een tank. Het geeft toch een duizelige space die mensen afschrikt." Het meeste gebruik ziet Melissa (150a) vooral bij de verkopers zelf. Groepen gebruikers combineren lachgas soms ook met shisharoken, drinken en ecstasy. Maar er zijn ook scenes in Amsterdam (buiten het uitgaansleven) waar het gebruik van ballonnen juist (fors) is toegenomen. In het netwerk van Nuri (118a) zijn ze overgestapt van slagroomflessen naar de grote litertanks. Gas uit een tank geeft volgens gebruikers een andere space en een intensere high. Bovendien kun je door het grotere volume non-stop gebruiken en de dosering per keer is hoger omdat er meer gas in de ballon kan worden gespoten.

Tankflessen met lachgas worden in verschillende maten (liters) aangeboden. Uit één liter haal je ca. 75 ballonnen. De tanks worden aangeboden via Snapchat, Instagram en Marktplaats, maar ook onder de toonbank verkocht via bedrijven. Ook koeriers doen goede zaken met de verkoop van lachgastanks van 2 liter die op bestelling via een koerier worden afgeleverd.

Dagelijks lachgas

Het begon met een grap, zegt Nuri (118a), toen een van haar vriendinnen opmerkte dat ze 'kapot veel ballonnen kon kopen' van haar eerste 'stufi'. De groep van Nuri gebruikt in auto's op parkeerplaatsen aan de randen van woonbuurten in Nieuw-West. Soms boeken groepjes jongens een hotelkamer en smokkelen een tank naar binnen voor een nachklang vermaak. Ze komen ook op plekken in het nachtleven waar Turkse en Marokkaanse jongeren dansen, drinken en blowen met een ballon erbij. In de groep van Sara-Lee (159a) wordt lachgas alleen op thuisfeestjes gebruikt. Iemand koopt een doos met vijftig patronen. Een ander regelt een slagroomspruit en crackers (klein werktuig waarmee je lachgaspatronen kunt kraken).

"Ons ritueel is dat we allemaal tegelijk onder zeil gaan. Je voelt een golf, het begint te kriebelen in je lijf, je bestaat even niet en de een na de ander begint opeens te lachen. Het is gezelliger als je het samen doet. Het verstrekt het groepsgevoel." (Sara-Lee, 159a)

Melissa (150a) ziet op urbanfeesten vooral lachgas achter de dj-booth. Evenals Kofi (132a), die zag hoe een groep backstage horizontaal keihard lag te spacen op ballonnen. Ook lachgas in de metro is bij groepjes minderjarigen een realiteit.

Sinds de komst van de grote literflessen is het sologebruik problematischer geworden. Dit zien we vooral in panelnetwerk van Nuri (118a) wier vriendinnen regelmatig lachgas nemen. Maar Nuri (118a) spant de kroon door er solo in een paar uur een 2-liter tank doorheen te jagen. Met behulp van haar spaargeld en studiefinanciering kocht ze soms vier 4-liter tanks (800 euro) die in één week leeg waren. Inmiddels krijgt ze hulp van een schoolcoach en ook de huisarts weet van de tintelingen in haar handen, waarvoor ze nu vitamine B12 krijgt voorgeschreven.⁶⁸ Nuri's gebruik is inmiddels teruggebracht naar twee tanks per week: 300 ballonnen. Langzaam begint het in de groep door te dringen hoe verslavend lachgas kan zijn. Ze hebben het onderschat. Aanvankelijk ervoer niemand gezondheidsklachten behalve dan de aanhoudende tintelingen in vingertoppen en tenen. Een vriend is verlamd geraakt na excessief gebruik (2 á 3 tanks per dag, 3 maanden lang). "Zijn benen werden steeds slapper, waardoor hij steeds vaker viel. Het lukte hem niet om te minderen totdat hij niet meer kon lopen."

3.4.4 Ketamine

De eerste signalen van opkomend gebruik van ketamine dateren uit 2000. Vanaf 2004 werd ketamine systematisch en zagen we een gestaag opwaartse lijn tot en met 2010 (zie grafiek op pag. 67). Sindsdien ging het wat op en neer, maar leek er over het geheel genomen sprake van een stabilisering. In 2016 gaat het regelmatig gebruik van ketamine in panelnetwerken met een sprong omhoog, waarna het, wederom met wat schommelingen, lijkt te zijn gestabiliseerd op een hoger niveau. In zeven panelnetwerken gebruikt niemand (regelmatig) ketamine, in vijf netwerken doet de meerderheid het, maar in geen enkel netwerk (bijna) iedereen.

Keta is de underground ontgroeid

De populariteit van ketamine neemt verder toe in netwerken waar al gebruikt wordt. De groepjes worden groter en de frequentie van gebruik stijgt. In een paar netwerken is ketamine inmiddels net zo populair als speed en cocaïne. "Ketamine is geen undergroundmiddel meer", zegt Jort (135a). Daarvoor ziet hij het middel te vaak op andere plekken rondgaan. Enkele panelleden blijven zich verbazen over de opmars van

⁶⁸ Chronisch gebruik van lachgas kan een tekort aan vitamine B12 geven (CAM, 2019).

ketamine, dat nou niet bepaald te boek staat als de feestneus van de Amsterdamse drugsmarkt. Er is een groeiend gebruik van ketamine in clubs en op festivals. "Mensen vinden het gewoon een interessant middel", zegt Sophie (133a). "Je blijft een beetje vaag en wazig van dat keta-effect". Ook Keesje (160a) vindt het intrigerend dat zo'n 'sloom middel' hoge ogen gooit bij haar vrienden. Het blijft spannend met doseren. "Je wil niet te erg van het padje raken."

Dosering en frequentie

Gebruikers zeggen dat je al bij een klein lijntje (gemiddeld kleiner dan bij cocaïne) effect voelt. Met een pakje ketamine doe je langer dan met een pakje cocaïne. Ketamine wordt gesnoven (puntje, nakkie, ketje) en soms opgelost als 'neusspray'. Ketamine werkt relatief kort. Ervaren gebruikers nemen per sessie hogere doseringen, oplopend van een halve gram (ca. 15-20 lijnen) tot een hele. Maar de meesten beperken hun gebruik tot een paar lijntjes per keer. "Je hoeft echt maar een kleine nak", zegt Sophie (133a). "Anders kun je helemaal niets meer". Onder gebruikers is de K-hole berucht en onvoorspelbaar.⁶⁹ "Deze voorkom je door af en toe een klein beetje te nemen zodat je er niet in één keer inschiet", zegt Nicole (155a).

Tijdreizen

Vergeleken met stimulantia werkt ketamine introvert. De setting luistert nauw, vooral bij hogere doseringen. Ketamine wordt in het uitgaansleven gebruikt (soms in cafés), maar ook op afters en in het park, zoals bij Lex (145a) die met vrienden ketamine in het Vondelpark probeerde. De vrienden van Dré (149a) doen keta voor de gein weleens in een feestcafé. Gebruikers kiezen bij een hogere dosering liever voor een privé-setting, want met een K-hole in een club ben je aan de goden overgeleverd. "Je kunt je toch niet helemaal laten gaan", vindt Sara-Lee (159a). "Je krijgt een gevoel van eruit zijn. Je normale stroom van gedachten stopt. Alsof je een poosje breindood bent. Dat is niet eng maar grappig."

Soraya (133a) vindt het moeilijk om het zweverige effect precies te omschrijven. "Keta is echt weird, een beetje trippy. Het is ook spannend dat die grens er is en je niet te veel wil gebruiken." Volgens Lulu (156a) doet niet alleen de setting ertoe. Ze merkt ook verschil in effecten bij ketamine. "Soms ga je bij een klein beetje van dat spul al tijdreizen. Als je echt uit je schoenen wordt geblazen, kun je beter thuis zijn." Ook de

⁶⁹ Een hevige ervaring met ketamine wordt een K-hole genoemd en gaat gepaard met dissociatie, verminderde motoriek en hallucinaties.

vrienden van Dré (149a) zoeken pas de echte gekte op zodra ze weer thuis zijn na het stappen.

Camille (141a) kent clubbers die tijdens het stappen voor de fun klein doseren en pas op een after royaler durven snuiven. Met ketamine heb je meer lol dan met amfetamine, zolang je niet helemaal de controle verliest en de angst meester wordt van je gedachten, je niet helemaal scheef gaat lopen of als een robot een biertje bestelt aan de bar. Gesprekken op de ketamine zijn diepgaand, maar gaan wel van de hak op de tak, zegt Nicole (155a). Voor de vrienden van Valentijn (58a) geeft ketamine een 'chille rush'. Het is een perfecte startup-drug die ook andere middelen een boost geeft. "Op die manier heb je bijvoorbeeld ook minder ecstasy nodig." Soraya (150a) heeft een ambivalent gevoel bij ketamine. "Bij ecstasy worden mensen een teddybeer, bij coke worden ze helder en met speed wakker. Maar ketamine? Mensen raken afwezig. Ze verwonderen zich om niks. Het is toch wel een psychedelicum."

Demping sociale interactie

Panelleden hebben soms moeite met de egoïstische kant van het middel. Wie in een K-hole zit is helemaal niet meer bereikbaar, maar ook bij kleinere doseringen hebben gebruikers de neiging zich af te zonderen. Ketamine dempt de sociale interactie. Soraya (150a) heeft al aardig wat mensen in een K-hole zien belanden. Sommigen dobberen helemaal weg, terwijl anderen er flink beroerd van kunnen worden. Flink in de war zijn en paniekaanvallen komen ook voor. En zwalken op de dansvloer van een club valt meer op dan bij een rave, vindt Jamie (113a). "Mensen krijgen balansproblemen en beginnen vaag te lullen. Maar dat is precies wat ze willen."

"Veel mensen vinden K de bom! Ze praten er net zo makkelijk over als bij cocaïne. Ik kan ze alleen niet meer volgen en accepteer dat ze dat niet snappen. Je sluit je af van anderen. De logica wordt anders. Ik ben er niet zo happig op. Ik snap ketamine niet. Ik snap mijn vrienden niet meer. Ik mis de aansluiting. Toen de laatste keer iedereen weer aan de ketamine ging ben ik afgehaakt." (Soraya, 150a)

Kitty flip en Calvin Klein

Ketamine wordt soms gecombineerd met ecstasy (kitty flip), amfetamine of met cocaïne (Calvin Klein). Stimulantia zorgen dan voor meer controle en de vaagheid van ketamine kan meer worden onderdrukt met amfetamine en cocaïne. Met psychedelica (LSD, 2C-B) wordt het 'spacegevoel' eerder vergroot. In het netwerk van Valentijn (58a) is GHB plus

ketamine en ecstasy een 'magisch trio'. Ketamine combineren met alcohol raden de meeste gebruikers af vanwege misselijkheid.

3.5 Nieuwe Psychoactieve Stoffen

De markt van Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS) is sinds 2009 fors gegroeid.⁷⁰ Ongeveer één keer per week wordt er een nieuwe stof aangemeld bij het EMCDDA.⁷¹ Toch komt maar een beperkt deel uiteindelijk op de Nederlandse en Amsterdamse gebruikersmarkt terecht. De meeste NPS-varianten blijven hier exotisch en onbekend. Ze zijn ongeschikt als clubdrug of kunnen niet tippen aan bestaande middelen. Gebruikers zijn steeds sceptischer geworden en de belangstelling neemt met de jaren af. Van alle 'designers' waar de vriendengroep van Jan (144a) de afgelopen vijf jaar mee experimenteerde zijn alleen 3-MMC en 5- of 6-APB overgebleven. Een nieuwe aanwas is er niet. Welke NPS voegen nog daadwerkelijk iets toe aan het bestaande drugspalet?

Weinig animo NPS

De huidige NPS-markt wordt in kleine kring gevolgd door liefhebbers die experimenteren met 'nichemiddelen' en experts als Ed (126a). Hij sprokkelt zijn kennis bijeen via vrienden en raadpleegt discussies en reviews over specifieke middelen op gespecialiseerde internetfora. Op zijn verlanglijstje staan o.a. 4-HO-MET, 4-HO-DET, 4-ACODMT (allemaal synthetische paddovarianten), ETH-LAD (LSD-variant) en 5-MEO-DMT. "Als er weinig tripreports op internet staan begin je met een lage dosering", zegt Ed (126a) die merkt dat de animo voor NPS verder afneemt, met uitzondering dan van 3-MMC.

De *synthetische cathinonen* en *fenethylamines* blijven het meest bekend.⁷² In minder dan de helft van de panelnetwerken zitten NPS-gebruikers, waarvan de meesten vooral 4-FA (o.a. 4-fluo, 4-FMP) kennen, dat na het verbod (in 2017 werd het op lijst I van de Opiumwet geplaatst) goeddeels van de markt is verdwenen. De beveiligers in de panelstudie zien bij de opkomst van een nieuw middel telkens hetzelfde mechanisme. Een klein groepje voorlopers flirt met een nieuwe high, samen met een paar

⁷⁰ Volgens de definitie van het EMCDDA zijn NPS: "Synthetic or naturally occurring substances that are not controlled under international law, and often produced with the intention of mimicking the effects of controlled drugs." (EMCDDA, 2014; Benschop et al., 2017).

⁷¹ EMCDDA (2019).

⁷² Synthetische cathinonen zijn chemisch verwant aan cathinone, één van de actieve stoffen in de plant khat (Meldpunt Nieuwe Drugs, 2012).

proefkonijnen die nieuwsgierig zijn. "Iemand heeft iets opgevangen over 3-MMC en wil het wel eens proberen. Als diegene een vette ervaring heeft dan volgt de rest vanzelf."

Nieuwe Psychoactieve Stoffen in panelnetwerken⁷³

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
SYNTHETISCHE CATHINONEN							
2-FMC (FLEFEDRON)	1	1	1	-	1	-	1
3-MMC	1	1	3	5	5	6	7
4-FMC (FLEFEDRON)	1	1	1	-	1	-	-
4-MEC	-	-	1	1	-	-	-
4-MMC (MEFEDRON)	3	2	3	4	4	3	2
BUPHEDRON	-	-	1	-	-	-	-
METHYLON (BK-MDMA)	1	1	1	2	2	1	1
FENETHYLAMINES							
2C-B (FLY)	4	6	7	11	12	11	9
2C-E	-	-	1	1	-	1	-
3-FPM	-	-	-	-	-	-	1
4-FA	8	12	15	20	14	9	4
4-FMA	-	-	-	-	-	-	1
5-MAPB	-	-	-	-	-	-	2
5- OF 6-APB	4	4	4	3	2	3	3
ANDERE MIDDELEN							
1P-LSD	-	-	1	2	2	1	1
3-MEO-PCP	-	-	-	-	-	-	1
4-ACO-DMT	-	-	-	-	-	1	1
4-HO-MIPT	-	1	1	-	-	1	1
5-MEO-DMT	1	1	1	3	-	1	1
5-MEO-MIPT	-	1	1	1	1	1	1
ETIZOLAM	-	1	1	-	-	1	1
2F-K (2-FLUORDESCHLOORKETAMINE)	-	-	-	2	1	-	1
LSZ	-	-	1	-	1	-	1
MDPV	-	-	1	-	1	-	-
MXE (METHOXETAMINE)	4	5	3	4	1	-	1

3.5.1 Synthetische cathinonen

In een enkel netwerk wordt geëxperimenteerd met synthetische cathinonen, waaronder **methylon (BK-MDMA)** en **mefedron (4-MMC)**. Een duidelijk signaal is dat panelleden nu een groeiende belangstelling zien voor **3-MMC** (3-M, 3, magnetron), na het verbod op 4-FA. Volgens Ed (126a) wordt er over 3-MMC in internetcommunities het meest

⁷³ In 2019 zijn er in het uitgaansleven 19 netwerken vertegenwoordigd.

gediscussieerd. Een deel van de mensen was vroeger fan van 4-FA, maar ook de promotie door smartshops zorgt voor meer bekendheid. 3-MMC wordt ook via internet aangeschaft. De prijs-kwaliteit verhouding is gunstig (15-20 euro per gram). Bij een grotere bestelling zakt de prijs naar 8-10 euro per gram. Gebruikers beschrijven het effect als 'coke-achtig', maar ook als mellow en stoned. In de groep van Lex (145a) is 3-MMC inmiddels uitgegroeid tot het populairste middel in het NPS-segment.

"We gebruiken met zijn vieren 2 tot 3 gram 3-MMC. We nemen elk half uur en blijven in control. Als er genoeg is, heb je niet het idee dat je veel neemt. Qua gevoel lijkt het op 4-FA. Achteraf heb je minder last van een jetlag-gevoel zoals bij ecstasy."

Panelleden noemen verschillende redenen voor deze opkomende markt. Elk weekend ecstasy is slopend, zegt Jan (144a). "3-MMC is een perfecte vervanger omdat je wakker blijft en ook een lichte euforie voelt." 3-MMC wordt in de sommige gayscenes gecombineerd met GHB. In sommige netwerken wordt elk weekend 3-MMC genomen. 3-MMC wordt meestal gesnoven, maar vanwege het branderige gevoel in de neus soms ook geslikt. Gebruikers halen gemiddeld twintig lijntjes (elk 50 mg) uit een gram. Vanwege de 'korte piekduur' nemen snuivers telkens bij. Na elke halfuur krijg je weer zin in 3-MMC, zegt Lulu (156a). "Het is een echte mind fuck, duivelsspul dat doet denken aan een soort 'methcoké'." In enkele netwerken gebruiken sommigen 2 tot 3 gram in het weekend. "Mensen kunnen er best wel gulzig van worden", zegt Nicole (155a). Maar de panelleden zetten ook vraagtekens bij 3-MMC en benoemen bijwerkingen. De behoefte om telkens opnieuw, soms op het dwangmatige af, bij te willen nemen wordt vaak genoemd. Jan (144a) ziet bij 3-MMC een reflexmatig verlangen naar een constante high dat aan cocaïne doet denken. De neiging om snel weer bij te nemen (in een sessie van soms wel 24 uur) vindt hij zorgelijk. Ook Nicole (155a) ziet hoe verslavend 3-MMC kan zijn, omdat sommigen behalve het weekend ook door de week zijn gaan gebruiken. Doorgaan op 3-MMC kan leiden tot uitputting, emotionele dips en slapeloosheid. Twee panelleden vertellen over mensen met blauwe en oranje plekken op het lichaam (na gebruik van ½ á 1 gram). In netwerken waar de doseringen hoger liggen worden meer negatieve bijeffecten gezien. Sommigen zijn gestopt vanwege de negatieve bijwerkingen of gaan, zoals in het netwerk van Jan (144a), weer op zoek naar 4-MMC (miauw-miauw) dat intenser werkt, maar minder begeerte opwekt naar telkens meer. MJ (146a) hoort vooral geruchten over 4-MMC, dat in een promiscue queer milieu ook tijdens de seks wordt gebruikt.

3.5.2 Fenethylamines

De snelle opmars van **4-FA** in de periode 2013-2016 is na het verbod afgeremd en anno 2019 bijna verdwenen (zie grafiek op pag. 54). Een kleine groep *believers* is overgebleven. In de vorige Antennes (2017 en 2018) vertelden panelleden dat de aanvoer van 4-FA (o.a. via webwinkels en App-dealers) na het verbod stokte en dat een deel van de gebruikersschare gevoelig bleek te zijn voor de gezondheidsrisico's (o.a. hoofdpijn, hartkloppingen, slaapproblemen) die ook in een informatiecampagne aan de orde kwam.⁷⁴ Nu 4-FA bijna is verdwenen, is **2C-B** (reeds in de panelstudie sinds de jaren '90) weer het meest populaire middel binnen deze stofgroep. Qua werking ligt het in het psychedelische spectrum, waar ook paddo's en LSD toe behoren. Gebruikers vergelijken 2C-B wel eens met een lichte LSD-trip die tijdens het uitgaan beter te controleren is. Op internetfora wordt veel gediscussieerd over de werking en effecten van 2C-B, dat meer psychedelische eigenschappen zou hebben dan ecstasy. In een paar netwerken wordt 2C-B op afters gebruikt, om 'na te spacen' na het uitgaan, of louter als thuismiddel. Valentijn (58a) vertelt over een weekenduitje met de groep die zich onderdompelde in een 2C-B-trip. Hij ziet dat het ook meer wordt gebruikt bij het stappen. In één netwerk is ervaring met **2C-B-FLY** dat langer werkt dan 2C-B en qua entactogene effect dichter bij ecstasy ligt. **3-FPM** (3-fluorfenmetrazine) duikt in de panelstudie nu voor het eerst op: het heeft vooral een stimulerende werking en zou volgens ingewijden, samen met **4-FMA**, een vervanger voor 4-FA kunnen zijn. **5-MAPB** heeft hetzelfde merkbare effect als MDMA maar is met 40-50 euro per gram wel fors aan de prijs. Over de risico's is weinig bekend. De MAPB-groep zou qua werking meer emphatogeen zijn dan de APB-groep.

3.5.3 Andere NPS

4-ACO-DMT is een synthetische vorm van psilocybine en in poedervorm verkrijgbaar. In het netwerk van Ed (126a) is het de meest geliefde NPS. Vergeleken met paddo's heeft het minder bijwerkingen (o.a. misselijkheid). **5-MEO-MIPT** (Moxy) wordt beschreven als een entactogene tryptamine ('synthetische paddo met een MDMA-achtig effect'). De werking van **1P-LSD** lijkt op LSD maar is makkelijker doseerbaar. Er zijn pilletjes 1P-LSD van 20 microgram in omloop. Bij LSD is de dosering (vaak op zegels) moeilijker in te schatten. **2F-K** is een ketamine-achtige stof met vergelijkbare dissociatieve effecten. In kleine kring is de onlangs verboden **MXE** populair bij drugsnerds die het nu via darkweb

⁷⁴ Van der Pol et al. (2017).

aanschaffen. **Etizolam** is rustgevend en milder van aard dan de benzodiazepine **oxazepam**.

3.6 Psychedelica

In twee derde van de panelnetwerken wordt **LSD** genomen (variërend van een enkeling tot meesten binnen een netwerk). Dat is meer dan zeven jaar geleden, toen **LSD** in minder dan de helft van alle panelnetwerken werd gebruikt.⁷⁵ Psychedelica (o.a. **LSD**, **DMT**, **ayahuasca**) spelen een marginale rol in het nachtleven. De huidige belangstelling voor psychedelica vertaalt zich niet direct in fors meer gebruik. Daarvoor zijn deze middelen te complex en te onbekend in bredere kring. De frequentie van gebruik is in vergelijking met andere middelen laag. Maar de impact van **LSD** of **ayahuasca** kan wel iemands wereldbeeld doen kantelen. Er is een groeiende wetenschappelijke belangstelling voor onderzoek naar psychedelica.⁷⁶ De media berichten met regelmaat over therapeutische bevindingen van ketamine, **LSD**, psilocybine, **MDMA** en **ayahuasca**.⁷⁷ Het boek *How to change your mind* over de vroege (jaren '60) en huidige psychedelische onderzoekswereld ligt in psychonautische kringen op het nachtkastje.⁷⁸ Maar de discussie omtrent psychedelica en hun toepassingen is ook kwetsbaar. De wildgroei van ayahuascaceremonies, bijvoorbeeld, kan wegens een gebrek aan kennis en ervaring bij aanbieders ook leiden tot riskante situaties.

Holistisch perspectief

In de afgelopen jaren was er in de panelstudie een groeiende interesse voor het microdosereren van **LSD** (en soms paddo's). Doorgaans wordt één of twee keer per week een kleine dosis genomen van maximaal 10-20 microgram. Deze verdunning is een vijfde tot een tiende van een normale dosering (75-125 microgram). Het microdosereren zou volgens de media overgewaaid zijn uit Silicon Valley (Californië). Maar de discussie is inmiddels geluwd en panelleden horen er weinig meer over, ofschoon een enkeling weet te vertellen dat er nog steeds psilobonbons c.q. chocotruffels met een microdosis verkrijgbaar zijn. Soraya (150a) kent een truffleexpert, die behalve microblokjes ook jumborepen verkoopt met een hogere dosering. Sommigen durven het aan om

⁷⁵ Nabben, Benschop & Korf (2013).

⁷⁶ Joost Breeksma, *Psychedelic Assisted Psychotherapy*, Drugscongres, 28 oktober 2019 (Power Point).

⁷⁷ Sessa (2012).

⁷⁸ Pollan (2018).

truffelchocolaatjes in een club of op een festival te nemen. MJ (146a) ziet weleens toeristen die slecht reageren op truffels in een club (o.a. overgeven, paniek).

Maar of het nou om een micro-, meso- of macrodosering gaat, sommige panelleden zien de belangstelling voor psychedelica groeien. Ze kunnen onze moraal en ons denken en begrip van de wereld veranderen. Het loslaten van verstarde denk- en leefpatronen kan heel bevrijdend voelen. De grootsheid van ervaringen met paddo's en LSD, maar ook de focus op details, vindt Soraya (150a) bijzonder. "Psychedelica horen echt bij deze tijd."

Tripmiddelen zijn niet alleen voor de fun. Ze kunnen mensen aansporen tot nadenken over het milieu vanuit een holistisch perspectief. De een kiest voor een thuisstrip. "Maar kamperen met mescaline in de Biesbosch kan ook leuk zijn", vindt Ed (126a).

Ayahuasca en changa

In verschillende panelnetwerken (creatieven en psychonauten) hebben kleine groepjes de afgelopen jaren meer ervaring opgedaan met **ayahuascaceremonies**, die overal in het land worden georganiseerd.⁷⁹ De huidige populariteit wordt onder andere verklaard door een groeiende wens meer holistisch te kijken naar de relatie tussen de natuur, de mens en zijn wereld.⁸⁰ In een paar netwerken wordt geëxperimenteerd met **changa**, een kruidenmengsel dat gerookt wordt en zowel een DMT-extract (bij voorkeur plantaardig) als een MAO-remmende plant (bijvoorbeeld de ayahuasca-liaan *Banisteriopsis Caapi*) bevat. De roes is kort en intens en lijkt op DMT. Door de combinatie met een MAO-remmer verloopt de trip volgens gebruikers rustiger en meer gecontroleerd. Changa wordt ook wel 'rookbare ayahuasca' genoemd. In het mengsel zit een variëteit aan kruiden die vaak een eigen unieke receptuur is. Een changatrip duurt ongeveer tien minuten. Twee keer zo lang als bij DMT, dat lastiger te doseren is. DMT wordt gerookt en/of via een vaporizer geïnhaleerd.

3.7 Overige middelen

Viagra en/of Kamagra, Cialis en Cobra (de laatste twee worden ook wel 'weekendpil' genoemd omdat ze langer werken) worden in een derde van de panelnetwerken gebruikt (soms door een minderheid, soms door de meesten). Deze erectogenen

⁷⁹ Het vervoer, bezit en gebruik van het hallucinogene drankje ayahuasca is in 2019 door de Hoge Raad definitief verboden in Nederland.

⁸⁰ Van Bussel (2016).

worden vooral gebruikt in promiscue milieus (o.a. link met seks- en fetisjfeesten, nachtsauna's). Op sommige locaties vinden beveiligers regelmatig Viagra bij het fouilleren. Viagra wordt gecombineerd met stimulantia, narcosemiddelen (vooral GHB) en met poppers. MJ (146a) waarschuwt echter voor de populaire combinatie poppers met Kamagra omdat beide middelen de bloedvaten verwijden, waardoor het bloed uit het hoofd wegstroomt. "Laatst zag ik een jongen die knock-out was gegaan van deze combi. Hij had verder niks anders gebruikt." Viagra is verkrijgbaar in pilvorm (strip van vier) maar ook als Kamagra, dat in pil- of in gelvorm (oral jelly) met een smaakje wordt aangeboden (zeven sachets voor 15 euro). Panelleden zeggen dat Kamagra op de zwarte markt makkelijker te krijgen en goedkoper is dan Viagra. Erectogenen worden veel gebruikt op (besloten) seksfeesten en bij seksdates. Viagra wordt ook gebruikt als erectiebevorderend middel na gebruik van (veel) alcohol of stimulantia. Een insider van de erotische underground zegt daar het volgende over.

"Deze middelen zijn broodnodig als je feest viert en seks hebt zoals deze mannen dat doen. Anders is het fysiek niet meer mogelijk om seks te hebben na een bepaald moment. Het wordt ook gebruikt als de G of ecstasy ervoor zorgen dat iemand niet meer kan". (MJ, 146a)

Poppers worden in bijna de helft van alle panelnetwerken gebruikt (maar niet altijd door de meerderheid), vaak in vergelijkbare milieus als Viagra. Poppers worden gebruikt met stimulerende middelen en zijn in verschillende sterktes verkrijgbaar in winkels (onder de toonbank) en op sommige uitgaanslocaties. De flesjes worden vaak gedeeld door bezoekers en door partners tijdens de seks. Poppers geven een korte euforie en veroorzaken een high gevoel. Ongelukken komen weinig voor. Knoeien kan leiden tot huidirritaties. Soms wordt er geklaagd over hoofdpijn na gebruik.

Slaap- en kalmeringsmiddelen ('pammetjes', 'benzo's') worden in driekwart van de netwerken genomen (meestal door een minderheid); om in te slapen of als dempend c.q. ontspannend effect na het gebruik van stimulantia. "Je wilt gewoon een goeie nacht maken na een feest", zegt Sophie (133a). Slaapmiddelen worden ook door de week gebruikt als mensen nog naweeën ondervinden (slecht slapen) van een 'verstoord weekend'. Panelleden zien dat slaap- en kalmeringsmiddelen vaker worden aangeboden door bezorgdiensten (06-dealers).

4 Trends

Het Amsterdamse nachtleven stuit na een periode van uitbundige groei zo langzamerhand op haar grenzen. Culturele kwartiermakers en organisatoren merken dat de veelzijdige feestcultuur meer weerstand krijgt vanuit bestuur en maatschappij. Kleinschalige (alternatieve) locaties worden beperkt in hun slagkracht als gevolg van meer bezwaarprocedures. In het centrum dreigt het aanbod te verschromelen nu vooral grotere spelers en investeerders de dienst uitmaken, waardoor er minder ruimte overblijft voor ondernemers met een krappe beurs. Het naderende einde van een aantal populaire pop-up clubs versterkt dit onbehagen. Het groeiende feesttoerisme ontdekt ook de coole plekken buiten het centrum. De stad heeft tegenwoordig meer wafel- dan rafelranden, merkt een panellid op. In sommige panelnetwerken slaat de twijfel toe of wonen in Amsterdam nog wel haalbaar is. De huren zijn hoog, de woningen klein en koopwoningen zijn onbetaalbaar geworden. Amsterdam blijft (naast alle kritische kanttekeningen) een aantrekkelijke stad voor jongeren met ambitie, maar tot welke prijs?

Anderzijds valt er nog genoeg te beleven in het nachtleven, dat behalve voor clubben en raven ook een plek begint te worden waar verschillende disciplines (o.a. kunst, mode en muziek) vaker samenwerken en nieuwe doelgroepen aanboren die zich niet alleen op muziek willen richten. Het idee dat divergerende groepen met een gevarieerd cultureel aanbod op één locatie vermaakt kunnen worden, wint langzaam terrein. De thans opkomende generatie Z zou meer geëngageerd zijn dan de vorige (millennials) en meer organisatoren zien het uitgaansdomein ook als een 'laboratorium' voor het pluggen van maatschappelijk relevante en controversiële thema's (o.a. me-too, gender, milieu) die vertaald worden in nieuwe ideeën en richtlijnen over consumptie en gedrag. Het **middelenrepertoire** in panelnetwerken verschilt soms aanzienlijk. Hypes en trends blijven aan verandering onderhevig, zoals de panelstudie in de afgelopen 25 jaar heeft laten zien. Het huidige drugspectrum is (mede door de voortvarendheid van bezorgdiensten en webwinkels) veel breder dan vroeger. Het drugsgebruik ligt hoger in het dance- dan in het urbanmilieu, waar (met uitzondering van alcohol, cannabis en lachgas) een groter taboe op middelengebruik is in de eigen community. Maar op festivals met een blend van muziekgenres en etnische groepen, lijken de grenzen meer fluïde en staan bezoekers meer open om met (andere) drugs te experimenteren.

De **algemene trend** is dat ecstasy, cocaïne en amfetamine nog steeds leidend zijn. Ecstasy is iets populairder dan cocaïne, maar de laatste jaren is de trend net als bij amfetamine dalend. Het gebruik van cocaïne daarentegen zit de laatste paar jaar weer in de lift. Het gebruik van narcosemiddelen ligt op een veel lager niveau, maar ook deze middelen behoren in veel netwerken inmiddels tot het vaste drugsrepertoire. Het gebruik van lachgas daalt sinds een paar jaar, terwijl GHB weer terug is op het niveau van piekjaar 2010. De sterke stijging van ketamine van een aantal jaar geleden is afgezwakt het middel maar blijft op een hoog niveau. Psychedelica en NPS (Nieuwe Psychoactieve Stoffen) blijven vooral in kleine subgroepen populair. Het gebruik van NPS is duidelijk over het hoogtepunt.

Over de hele linie bezien is het drugsgebruik in de panelstudie ten opzichte van opzichte van 2018 (iets) gestegen bij GHB, ketamine en cocaïne, en juist gedaald bij ecstasy, amfetamine, 4-FA en lachgas.

Een ruime meerderheid in (bijna) elk panelnetwerk drinkt regelmatig **alcohol**; het aantal glazen verschilt echter per individu en groep. Mannen drinken vaker en gemiddeld meer glazen per gelegenheid dan vrouwen; westerse jongeren drinken frequenter dan niet-westerse jongeren. Jongeren in het urbanmilieu kennen meer status toe aan alcohol. In sommige netwerken gaat het drinken van alcohol bijna automatisch gepaard met cocaïne. Ondanks dat alcohol de grote gangmaker blijft in het uitgangleven, is er een groeiende groep die kritischer naar zijn drinkgedrag kijkt. Er ontstaat meer bewustwording omtrent de gezondheidsrisico's van (fors) alcoholgebruik. Steeds meer lassen ten minste één keer per jaar een alcoholvrije periode in. Lichte en alcoholvrije bieren beleven een stevige opmars.

In sommige kringen wordt nog stevig gerookt en geblowd, maar over de hele linie is sprake van een stabiele neergang van **tabak**- en **cannabis**gebruik. Naast scherpere regelgeving zijn meer uitgaanders kritischer over gezondheidsrisico's van tabak. Een meerderheid van de rokers en blowers inhaleert nog steeds op de klassieke manier; het aantal e-sigaretten en vaporizers lijkt toch mondjesmaat toe te nemen.

Ecstasy blijft koploper bij veel jonge clubbers en festivalgangers in vooral het dancemilieu en minder breed bij urban, ofschoon hier ook subgroepen van gebruikers zijn. De positieve effecten van ecstasy stralen af op de groep en verhogen de sfeer, het spacegevoel, de intense muziekbeleving evenals een onbedwingbare behoefte om contacten te leggen met andere bezoekers. De huidige gebruikers hebben hun dosering (vaak met 'kwartjes' en 'halfjes') afgestemd op de zuivere en hooggedoseerde

ecstasymarkt. In de meeste panelnetwerken ligt de frequentie van gebruik tussen een paar keer per jaar tot soms twee keer in de maand (vooral bij jonge gebruikersgroepen en/of in de beginperiode). Een wetmatige constante in de panelstudie is dat veel uitgaanders op termijn hun interesse voor ecstasy verliezen. De bijwerkingen worden heviger, het middel voorspelbaar of het past niet meer goed in iemands leefstijl.

Cocaïne staat in veel panelnetwerken – anders dan ecstasy – niet primair als feestdrug bekend. Het is eerder een 'opgewekte metgezel' die zich net zo makkelijk thuis voelt in het café, op huisfeestjes of andere gelegenheden waar vrienden bijeenkomen om te drinken en te socializen. Het aanbod is groot en over de kwaliteit wordt niet geklaagd. Regelmatige gebruikers hebben vaak de beschikking over meerdere nummers van bezorgdiensten. In sommige kringen kleeft aan cocaïne een negatief imago. In de panelnetwerken waar cocaïne gangbaar is wordt het vaak gecombineerd met alcohol. In tegenstelling tot andere middelen (o.a. ecstasy, GHB en ketamine) zeggen gebruikers met cocaïne meer in controle te blijven. De meesten zijn gelegenhedsgebruikers die vaak spontaan met andere vrienden meesnuiven. Toch zien panelleden over een langere periode bij sommigen ingeslepen snuifpatronen ontstaan met frequenter gebruik en een hogere dosering per keer.

Net als bij cocaïne zijn er panelnetwerken waar vrijwel niemand regelmatig **amfetamine** gebruikt én netwerken waar de meerderheid dat wel doet. Pep of speed is vooral populair bij jonge twintigers die stevig uitgaan. Amfetamine wordt niet door iedereen als een échte drug gezien, maar meer als een hulpmiddel ter verbetering van prestaties, om langer te feesten etc. Door het vlakke roeseffect wordt amfetamine vaak als een ongecompliceerd middel gezien. **Methamfetamine** blijft geïsoleerd in extremere uitgaansniches die deels verwant zijn aan het nachtleven.

De narcosemiddelen GHB, lachgas en ketamine hebben al geruime tijd een vaste plek op de Amsterdamse drugsmarkt. Vergeleken met de stimulantia zijn het geen typische uitgaansdrugs. **GHB** heeft zich gaandeweg meer als clubdrug ontpopt, maar heeft vanwege het controversiële imago ook een slechte naam in het uitgaansleven. Niet in het minst bij clubeigenaars en feestorganisatoren die door de aanhoudende incidenten genoodzaakt zijn steeds harder op te treden tegen bezit en gebruik. Het middel is populair in sommige gaykringen en de underground- en technoscene. GHB werkt (licht) euforiserend en wordt gebruikt als lustopwekker, ontspanner of als demper bij stimulantia. Ondanks dat gebruikers voorzorgsmaatregelen zeggen te nemen (GHB is

moeilijk te doseren) rapporteren panelleden nog steeds verhalen van gebruikers die out gaan.

Lachgas piekte al eerder in de jaren negentig van de vorige eeuw en beleefde een nieuwe opleving vanaf 2015. Ook in het urbanmilieu beleefde lachgas een hoge vlucht bij vooral jonge groepen (met weinig drugservaring) die lachgas niet direct als een echte drug zien. Het positieve imago in de levendige clip- en snapcultuur (Snapchat) leidt tot meer *copycat* gedrag. Een (zorgwekkende) ontwikkeling is dat er sinds een paar jaar ook grotere litertanks worden verkocht, met als gevolg dat de dosering (meer lachgasballonnen per sessie) en frequentie van gebruik fors kan toenemen. In de afgelopen jaren worden meer gezondheidsincidenten gerapporteerd bij groepen kwetsbare jongeren. De gemeente heeft in 2019 een APV-verbod afgekondigd, waardoor de verkoop op straat aan banden is gelegd.

Het gebruik van **ketamine** is de laatste jaren verder toegenomen in netwerken waar al gebruikt werd. Volgens sommigen is ketamine de status van undergroundmiddel ontstegen. Vanwege de dissociatieve en mild-psychedelische effecten blijft de roes complexer dan die van stimulantia. De meeste gebruikers nemen kleine doseringen en zijn beducht om de controle (vooral in clubs) kwijt te raken (K-hole). Maar er zijn ook gebruikers die verder durven gaan in het verkennen van hun grenzen. Ketamine blijft een middel dat veelal in privé-settings (o.a. afters, thuisfeestjes) wordt gebruikt.

De markt van **Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS)** is over zijn hoogtepunt. Vooral 4-FA dat in een meerderheid van de panelnetwerken veel opgeld deed, is sinds het verbod in 2017 op zijn retour en nagenoeg verdwenen van de markt. 3-MMC, dat volgens sommigen een cocaïne-achtig effect heeft, begint bekender te worden, maar vooralsnog in een beperkt aantal panelnetwerken. Panelleden zien wel dat sommige gebruikers (op korte termijn) craving ontwikkelen.

Psychedelica (o.a. LSD, paddo's, psychedelische truffels, DMT en ayahuasca) spelen een bescheiden rol in het uitgaansleven. De groeiende wetenschappelijke aandacht voor onderzoek naar psychedelica wordt in sommige panelnetwerken op de voet gevolgd. Over microdoseringen (vooral LSD) wordt weinig meer vernomen. Sommigen denken dat psychedelica in de nabije toekomst meer invloed gaan krijgen op ons kritische handelen en denken over de wereld.

III

PANEL KWETSBARE JEUGD

1	Buurtgroepen	90
1.1	Sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie.....	91
1.2	School, werk en vrije tijd	93
1.3	Problemen in de buurt en criminaliteit.....	94
2	Middelengebruik	97
2.1	Alcohol	99
2.2	Cannabis	100
2.3	Andere middelen	101
3	Samenvatting	103

In Amsterdam maken sommige jongeren deel uit van straatgroepen, waarbinnen delinquent gedrag eerder regel dan uitzondering lijkt te zijn. Aan de hand van een panelstudie willen we zicht houden op de ontwikkeling van groepen probleemjongeren, hun leefsituatie en hun middelengebruik. De groepen worden in het buurtpanel vertegenwoordigd door vijf professionals die zicht hebben op verschillende jongerencliques, die hun vrije tijd (grotendeels) in de woonbuurt doorbrengen. De namen van de panelleden en de jongeren zijn gefingeerd (en zijn dus niet hun werkelijke namen). De professionals (jongeren- en straathoekwerkers) die aan het woord komen werken in verschillende stadsdelen. Jongerenwerker Marius (103a) heeft Frank vervangen in Amsterdam-Noord. Senna (155a), meidenwerker in Oud-West, vervangt Pamela en Shanti die wegens ziekte en zwangerschap een poosje uit de running waren. Coördinator en jongerenwerker Abid (161a) is nieuw in het buurtpanel en vertelt over een problematische groep in Nieuw-West. Driss (158a) en Fared (83a) vertegenwoordigen respectievelijk de stadsdelen Oud-Zuid en Oost. De vijf professionals vertellen over vijf groepen/netwerken met in totaal circa 100 Amsterdamse jongeren.

Professionals in 5 stadsdelen

CODE	FUNCTIE/ STADSDEEL	N	LEEFTIJD (GEM.)	MAN	AFKOMST	PROBLEMATIEK/ RISCOFACTOREN
Fared (83a)	Straathoekwerk Oost	25	18-27	100%	80% Mar 20% Ned	problemen thuis, criminaliteit, drugshandel, blowen
Senna (155a)	Meidenwerk Oud-West	20	12-25	0%	60% Mar/Tur 40% mix	huisvesting, school, financiën
Abid (161a)	Coördinator jongerenwerk Nieuw-West	20	16-23	90%	90% Mar 10% mix	criminaliteit, problemen thuis, drugshandel
Marius (103a)	Jongerenwerk Oud-Noord	8	21-28	100%	50% mix 50% Ned	straatdealers, drugshandel
Driss (158a)	Ambulant jongerenwerk Oud-Zuid	30	13-23	100%	10% Ned 90% mix	problemen thuis, armoede, schoolverzuim, blowen

1 Buurtgroepen

De professionals werken met groepen (buurt)jongeren, waarvan een deel als problematisch wordt getypeerd.⁸¹ Marius (103a) vertelt over een groepje buurtdealers in Amsterdam-Noord die al jaren actief zijn. De groep is stabiel. Een enkele keer zit iemand in detentie. De groep gaat voor elkaar door het vuur als het moet. Men schroomt niet om de familie erbij te halen. Marius (103a) kent de groep al langer en probeert ze te overtuigen dat het dealerschap geen toekomst heeft. Hij vindt dat ze slaaf van hun werk zijn. "Het is hard werken! Als 's nachts de telefoon gaat en iemand een pakje wil, dan moet je gaan. Anders bellen ze een ander. Je bent nooit helemaal vrij." Wat de jongens delen is een voorkeur voor series als *Top Boy*, een rauwe Netflix-serie waar twee Londense dealerbendes hun lucratieve handel in een arme flatwijk uitvechten. Ook films met drugscriminaliteit als thema scoren hoog. Eén van de jongens vertelde onlangs tegen Marius (103a) dat *American Gangster* hem inspireerde om te gaan dealen.⁸²

Senna (155a) is meidenwerker en begeleidt een etnisch gemixte groep van meisjes/vrouwen in Oud-West. De groep is mobiel en verplaatst zich in wisselende formaties door de stad. Hun actieradius is groot, getuige de bezoeken aan tal van hotspots (o.a. shishabars, cafés, winkels) die ze voor een deel kan *tracken* op social media. Senna (155a) legt ook nieuwe contacten in de wijk met meiden die het verkeerde pad op dreigen te gaan of al op drift zijn geraakt.

De ervaren straathoekwerker Fared (83a) is goed bekend met de Marokkaanse doelgroep in Oost. De buurt is de afgelopen jaren in rap tempo veranderd. In het spoor van studenten en kapitaalkrachtige bewoners hebben ook traiteurs, hippe cafés en koffiebarretjes hun deuren geopend. Tegelijkertijd zijn er in de afgelopen jaren aardig wat percelen (o.a. cafés, coffeeshops en shishabars) op last van de burgemeester gesloten. In deze louche omgeving probeert de misdaad voet aan de grond te krijgen en heeft Fared (83a) gezien hoe de drugsmisdaad greep probeert te krijgen op kansarme straatjongens.

⁸¹ Jongeren ervaren problemen op een of meer verschillende leefgebieden (o.a. huisvesting, financiën, ouders, politie, LVB).

⁸² De film is gebaseerd op het leven van Frank Lucas, die vanaf eind jaren zestig tot midden jaren zeventig een van de grootste heroïnehandelaren van New York was.

Driss (158a) werkt in een ervaren team van jongerenwerkers dat stadsdeel Zuid onder zijn hoede heeft. Probleemjongeren worden in beeld gebracht en zo nodig begeleid naar de hulpverlening. Met een preventieve aanpak probeert zijn team zowel individuen als groepen aan te spreken die zich richting de criminaliteit dreigen te ontwikkelen. In de praktijk komt een (nieuwe) groep meestal in beeld als buurtbewoners en wijkagenten bij het jongerenwerk aankloppen. Een deel vermijdt het jongerencentrum en blijft liever op straat hangen, weet Driss. De meiden in de buurt zijn vaak als eerste op de hoogte en mixen makkelijk met groepjes jongens. Een klein deel pleegt vermogensdelicten in de wijk of dealt hasj en wiet.

De groep van nieuwkomer Abid (161a) in Nieuw-West zit 'tot aan hun kruin in het straatleven' en zijn idolaat van *drill*, een nieuwe stroming in de rap die een gewelddadige vorm van muziek belichaamt en in New York en Londen inmiddels al tientallen slachtoffers zou hebben geëist bij rivaliserende bendes.⁸³ De Amsterdamse politie heeft bij twee groepen in Nieuw-West en Oud-Zuid aanhoudingen verricht, zegt Abid. Hij is kritisch over de drill rage, waar jongens in filmpjes gewapend met messen (shanks) rondlopen en elkaar opjutten. Op een Brits filmpje op Instagram (die iemand uit zijn groep liet zien) wordt een jongen met schijnbaar plezier door een groep toegetakeld en neergestoken. Na zo'n gewelddadige aberratie vindt er vaak een vergeldingsactie plaats door de groep van het slachtoffer. Het baart Abid zorgen dat jongeren deze filmpjes zo enthousiast pluggen. De buurtgroep van Driss (158a) kickt meer op hun eigen hiphopclipjes die ze op YouTube uploaden en die soms een hit worden. "Ze lopen dan als Michael Jackson door de wijk en glimmen van trots als zo'n clipje al 50.000 keer bekeken is." In de clips wordt gekoketteerd met geweld, geld, dure spullen en blokken hasj. Maar de geshowde roem blijkt vaak van korte duur omdat de clips weinig geld opleveren.

1.1 Sociaal milieu, opvoeding en gezinssituatie

De positie van probleemjongeren is weinig rooskleurig. Een deel van hen komt uit een kwetsbaar milieu met veel psychosociale problematiek. De ouders zijn werkloos of zitten in de schuldsanering. De zwakke sociaalmaatschappelijke positie van zo'n gezin straalt ook op jongeren af. Het sociale isolement van ouders is funest, want jongeren die in

⁸³ Kleinberg & Mc Farlane (2020) zien na bestudering van Londense politiedata over door jongeren gepleegde geweldsdelicten geen duidelijke relatie tussen drill muziek en straatgeweld.

armoede opgroeien beginnen vaak met een achterstand in hun leven. De jongeren die Fared (83a) begeleidt hebben bijna allemaal (alleenstaande) 'armoedeouders'. Sommige zijn 'spookkinderen' die hun eigen plan trekken en niet meer op het thuisadres staan ingeschreven (maar daar wel nog slapen) zodat de ouders niet op de uitkering gekort worden. De helft van Fared's groep kampt met gedragsproblematiek en/of is licht verstandelijk beperkt. Ook bij Abid (161a) en Driss (158a) komen veel jongeren uit gebroken gezinnen met sociale problemen, schulden of ouders in detentie. Een instabiele thuissituatie lijkt de gemene deler te zijn in deze groepen. Soms is er sprake van diepe armoede of speelt middelengebruik of psychische problematiek een rol. Veel ouders kunnen het niet bolwerken. Moeders die elke maand de eindjes aan elkaar moeten knopen hebben daar zoveel stress van dat liefdevolle aandacht voor hun kinderen erbij inschiet.

Jongerenwerkers zien dat de deelname aan een groep deels door de situatie thuis wordt bepaald. Wie sociaal en psychisch verwaarloosd wordt of op jonge leeftijd uit huis wordt gezet, zoekt zijn heil in een groep die als buffer dient. Sommigen logeren bij elkaar of slapen een poos in de garagebox op een matras. Dit vergroot de onderlinge loyaliteit. "Je gaat je vriend niet verraden als hij dingen doet waar je het niet mee eens bent", zegt Driss (158a). Jongens die in een negatieve spiraal komen worden in de groep niet gecorrigeerd als de andere leden in hetzelfde schuitje zitten. "Op den duur wordt het foute gedrag vergoelijkt omdat de buitenwacht sowieso een negatief beeld van hen heeft." Abid (103a) ziet in dit soort gevallen dat klagende buurtbewoners door de groep als een gemeenschappelijke vijand worden gezien. Dit creëert ook een verbondenheid in de groep: wij tegen de rest.

Mobiele netwerken

Maar niet alle jongeren komen uit een kansarm milieu. Er zijn ook subgroepjes die qua etnische samenstelling en sociale achtergrond meer gemêleerd zijn. Jongerenwerker Marius (103a) ziet jongens uit arme gezinnen ook omgaan met vrienden uit de betere milieus. Het leuke aan Noord vindt hij de smeltkroes (*melting pot*) van jongerenculturen die met elkaar blenden tot een aparte (sub)cultuur. Tijdens de volwassenheid zoeken sommigen weer aansluiting bij groepen met eenzelfde culturele achtergrond. Driss (158a) vindt dat het klassieke denken over zogenaamde groepen verouderd is en spreekt liever over netwerken waar jongeren elkaar in wisselende formaties op verschillende plekken in de buurt en daarbuiten treffen. Zijn netwerk van jongeren in Oud-Zuid is daar een bewijs van. Nu zitten er weer nieuwe jongens uit Zuidoost bij die

ze kennen van Instagram en Snapchat. De buurt is minder blij en ziet hen vooral als een hinderlijke groep die herrie maakt en troep achterlaat. De laatste tijd heeft een subgroep (binnen het netwerk) het op een seniorencomplex gemunt. Zodra het daar te heet onder hun voeten wordt, wijken ze uit naar een garage elders. Soms maken ze 'uitstapjes' naar andere buurten in Oost.

De meidengroep van Senna (153a) uit Oud-West is ook geregeld te vinden op andere plekken in de stad. Tot gruwel van hun ouders lappen ze de strenge opvoedingsregels aan hun laars. Ze komen laat thuis, bezoeken shishabars en gaan om met oudere jongens en mannen. Om roddel en achterklap in de buurt te voorkomen wijken ze daarom uit naar andere stadsdelen. De meiden zijn erg mode- en statusgevoelig. Aanpappen met oudere mannen hebben sommigen tot kunst verheven. De machtsverhoudingen zijn diffuus, maar het beeld van de loverboy die weerloze meisje inpalmt, lijkt hier niet op te gaan. In plaats daarvan zien de meiden mannen met geld juist als een prooi, die je kunt verleiden tot het kopen van begeerde luxe. "Het is kicken voor een meisje als ze in het weekend met een Tesla wordt opgehaald." Behalve dat ze het voor de gezelligheid zeggen te doen, zijn de meiden zuinig met hun verhalen. Senna (153a) krijgt er niet goed hoogte van of ze ook seksuele diensten aanbieden in ruil voor die luxe. Ook de collega's van Driss (158a) merken dat de seksuele omgangsvormen bij moslim-meisjes (14/15 jaar) vrijer worden. De extra ruimte die ze claimen benutten sommigen om seks te hebben met jongens. Toch geven enkele casussen die in zijn team zijn besproken te denken. Het 'nee' van een meisje wordt, zoals later blijkt, niet vanzelfsprekend door de ander gerespecteerd. Meisjes zijn hier ambivalent over. Een jongen kan leuk en lief doen maar ook een bedreiging zijn.

1.2 School, werk en vrije tijd

De meeste jongeren zijn laaggeschoold c.q. praktisch opgeleid (vmbo/mbo-niveau 1-2) en voor sommigen is de schoolcarrière geplaveid met obstakels. De meeste meiden in Senna's (153a) groep gaan officieel nog naar school. Maar hun 'schoolritme' is eerder een ritueel van elk jaar opnieuw inschrijven en gedurende het studiejaar weer afhaken. "Ééntje uit de groep gaat nog wel naar school, maar weet precies hoe vaak hij komen moet om geen lastige vragen te krijgen", zegt Marius (103a). Een deel van de jongeren heeft baantjes (o.a. receptionist, kassière, pompbediende, taxichauffeur, magazijnmedewerker). In de groep van Fared (83a) heeft driekwart geen baan. Net als bij Abid (161a) verdient een deel de kost met criminaliteit.

In de communicatie met anderen over zijn jongeren netwerk probeert Driss (158a) het beeld van de zogenaamde hangjongeren te nuanceren. Simpelweg omdat de structuur van een vaste hangplek, een harde kern en één leider veel diffuser is geworden. De 'groepen' ontpoppen zich meer als fluïde netwerken die continu van samenstelling veranderen. De invloed van social media is ook hier zichtbaar, vindt Driss (158a). Iemand stuurt een appje over een chille plek en de groep trekt daarheen. Ze komen bijeen om muziek te luisteren. Als ze geld hebben gaan ze naar de supermarkt en als ze willen blowen zoeken ze een stil plekje. Voor de jonge groepen is uitgaan niet aan de orde. De straat, het jongeren centrum en de plekken rond supermarkten zijn meer hun turf. Het maakt ook uit of je in de Diamantbuurt woont of in een duurdere wijk waar jongeren in het ouderlijk huis een eigen chill-plek hebben. De oudere groep is wel reislustig en gaat net zo makkelijk naar sjeke clubs in het centrum als naar disco's en shishabars elders in de Randstad.

1.3 Problemen in de buurt en criminaliteit

Uit de verhalen van jongerenwerkers valt op hoeveel groepjes in de verschillende stadsdelen een link hebben met drugshandel. Soms klein, zoals een paar jongens uit de groep van Driss (161a), die in de buurt bekend staan als straatdealer van hasj en wiet. Een deel van de groep blowt zelf ook en hoeft daarvoor niet speciaal naar de coffeeshop. Driss probeert het kaf van het koren te scheiden. "Welke jongens kun je uit een straatnetwerk halen en hebben potentie om verder te groeien?" Vergeleken met anderen zitten zijn jongeren nog niet zo diep in de criminaliteit. Hulpverleners hebben nog een zekere greep op ze en instanties begeleiden de gezinnen waaruit ze komen. Vooralsnog is er alleen sprake van overlast en drugsgebruik. Toch zijn de zorgen van Driss er niet minder om. Bang dat het overmatige blowen en de negatieve spiraal waar jongeren elkaar in bevestigen meer greep op de groep gaat krijgen. Hun droom blijft toch: 'uit de wijk komen, veel geld verdienen en goed zijn voor je moeder'. Die droom op een legale manier volbrengen is een echter een uitdaging, zegt Driss, wetende hoe ongeduldig sommigen zijn. De optie om cocaïne aan yuppen te verkopen is ook aantrekkelijk. Zeker als ze anderen in die business kennen. De kans is reëel dat sommigen hun droom najagen door te kiezen voor deze *short cut*. Bovendien heb je met voldoende doekoe ook meer status. Status die je ook kunt krijgen als je een keer gepakt wordt en je mond houdt. Het vergroot de kans dat je voor een groter klusje wordt gevraagd. De grens is soms flinterdun. Ook wie gewoon naar school gaat maakt

kans op een uitglijer die grote gevolgen kan hebben. Veel jongeren beseffen dit onvoldoende, vindt Driss. Daarom blijft hij erop hameren dat jongeren hun toekomstperspectief verknallen als ze stoppen met school of voor criminaliteit kiezen. De groep van Fared (83a) is een stuk verder op de criminele ladder. Nagenoeg iedereen heeft een strafblad voor inbraak, dealen en drugstransporten. Ondanks dat sommigen een poosje verdwijnen, blijft de groep redelijk stabiel. De politie houdt ze in het vizier, maar heeft onvoldoende capaciteit om erbovenop te blijven zitten. De hogere misdaad wint geleidelijk aan invloed in zijn stadsdeel, vindt Fared. De topcriminelen blijven buiten schot maar hebben een lange arm. Hun handlangers proberen jongeren te werven voor klusjes die variëren van het regelen van pistolen en scooters, tot drugsvervoer naar het buitenland of het rippen van drugs bij een concurrent. De jongeren die geïnvolveerd zijn redeneren heel primair op hun betrokkenheid bij de misdaad. Drugshandel levert meer op dan de kans dat je de lotto wint.

Ook in Abid's (161a) groep zijn sommigen al meermaals in aanraking geweest met de politie. Vaak gaat het dan om een taakstraf of een boete. Een klein deel is actief in het criminele circuit en veroordeeld voor diefstallen, dealen, afpersing, rippen (roofovervallen) en plofkraken. Een grotere groep is bekend met hulpverleners die contacten hebben met het gezin. Het toekomstperspectief is ingewikkeld, zegt Abid. "Wie eenmaal in het wereldje zit, komt er moeilijk meer uit. En wat is het alternatief? Vriendschappen en inkomen zijn geworteld in zo'n crimineel netwerk, maar de omgangsvormen zijn verhard. Men kent weinig genade. Als een jongen vanwege een vete bedreigd wordt, dan heeft dat ook gevolgen voor zijn familie."

Het groepje van Marius (103a) dealt in Noord. In sommige buurten zijn ze in concurrentie met een andere groep. Tussen de bedrijven door is er ook verveling. Soms huren ze een auto en parkeren die ergens in de buurt om voorbijgangers te intimideren. In dealerkringen zijn nummers (van klanten) geld waard, omdat je daarmee snel een nieuwe bezorglijn kunt opzetten. Er worden daarom wel eens pogingen gedaan om een telefoons van dealers te stelen. Daarnaast zijn er ook wisselingen van positie in de kerngroep. Zodra iemand door de politie eruit wordt gehaald (de oudste heeft al een paar keer vastgezet) staan er nieuwe jongens klaar om het over te nemen. De vervangers hebben als loopjongen al bewezen dat ze loyaal zijn. "Iedereen wil snel geld verdienen. Dat is niks nieuws onder de zon in Noord. Je hebt hier ook veel helers. Je rolt hier zo in. Een keer voor je broer of buurjongen een scooter jatten en je krijgt een deel van de opbrengst. Dat smaakt naar meer." Het criminele geld wordt verschillend

besteed. De een rookt het op (cannabis), de ander pakt de pont en gaat shoppen of investeert in het opzetten van een eigen lijn.

Kwetsbaar voor criminaliteit

Verschillende jongerenwerkers benadrukken de kwetsbaarheid van jongeren met een licht verstandelijke beperking. Fared (83a) ziet de druk (van de groep) op deze jongeren, die soms alles aan willen grijpen voor geld. Driss (158a) ziet eenzelfde mechanisme in zijn wijk waar de 'zwakkere broeders' in een opportunistische straatcultuur het onderspit delven en misbruikt worden voor illegale hand- en spandiensten. De toegang tot criminele netwerken is laagdrempelig voor LVB-jongeren, zegt Abid (161a). "Wie langdurig op straat rondhangt wordt eerder in de verleiding gebracht om zijn scooter uit te lenen of voor een beetje geld een pakketje af te leveren."

Volgens jongerenwerkers is er te weinig zicht op jongeren met contacten in criminele netwerken. Hoe diep zitten ze erin? Flirten ze er vooral mee of laten ze zich meeslepen tot een impulsieve daad? "Je denkt dat een jongen gewoon naar school gaat en sport, tot je ineens hoort dat hij opgepakt is voor een plofkraak", zegt Abid (161a) die veel informatie plukt via social media. Het steekt hem dat professionals vaak achter de feiten aanlopen.

"Sommige jongens worden uitgezocht vanwege hun netwerk. Als je een familielid hebt met een goede baan of de juiste contacten dan wordt dat als een voordeel gezien voor wie zijn illegale inkomsten wil witwassen. Niet iedereen komt uit een problematisch gezin. Sommige jongeren maken bewust een afweging tussen het kiezen van een bijbaantje of een keer iets jatten. Als je een Rolex van 35.000 kunt afpakken van iemand in het criminele wereldje, dan hoef je je daarover niet slecht te voelen. Als je dat met iemand samen doet dan heb je een aardig startkapitaal om een eigen handeltje op te zetten. Anderen kopen er kleding van of gaan luxe stappen."

Marius (103a) weet dat sommige jongens (al dan niet onder dwang) psychosociale hulp hebben gehad. Het is een taaie problematiek. De lijst met problemen (schoolverzuim, drugshandel, gebruik, diefstal, overlast) is lang en sommigen zijn al door de wol geveerd en behoorlijk *streetwise*. "Ze weten precies wat ze moeten zeggen om hulpverleners op afstand te houden", zegt hij.

Samenwerking instanties en blinde vlekken

De jongerenwerkers zitten vaak met andere partners in het stadsdeel aan tafel zodat iedereen goed op de hoogte blijft van elkaars werkzaamheden. Toch hoopt Marius

(103a) dat instanties in de voorlichtingsfeer proactiever worden en meer met eigen initiatieven komen. "Er valt echt wel wat te behalen in de wijk", zegt hij. "Jongeren hebben vaak geen idee waar ze aan beginnen als ze flirten met criminaliteit. Snel en makkelijk geld verdienen klinkt aantrekkelijk. De andere kant van de medaille is dat daarachter een keiharde wereld schuilt." En Driss (158a) vindt het nuttig dat het straathoekwerk nu ook meer met GGZ-medewerkers de wijk in trekt om met straatjongeren in contact te komen. "Wij hebben het contact, maar niet de expertise. De GGZ heeft wel de expertise, maar niet het contact", merkt Driss. "Ze krijgen nu ook meteen een gezicht bij instanties, in plaats van dat wij ze met veel moeite ergens naartoe moeten begeleiden."

Ervaren jongerenwerkers kennen de sentimenten in een buurt en voelen ook aan wat er bij bevolkingsgroepen speelt. Marius (103a) merkt dat de mentaliteit in Amsterdam-Noord verandert sinds het percentage 'yuppen' toeneemt. "De politie wordt sneller ingeschakeld bij overlast; er worden meer meldingen gedaan." Nog niet zolang geleden losten de 'Noorderlingen' dit soort akkefietjes zelf op. "Die zeggen rustig: als je nou nog één keer door de straat komt met je vuurwerk dan trek ik je kop d'r af." Hij merkt dat de nieuwkomers minder geduld en feeling hebben met de oorspronkelijke buurtmores. "Het is ook een beetje een way of life als je hier woont." Een ander meer onbestemd gevoel heeft Abid (161a) in Nieuw-West wanneer de aanslag met een busje op het Telegraafgebouw en op de advocaat Derk Wiersum ter sprake komt en de impact die het heeft op zijn wijk. Achter de aanslag met het busje zaten jongens uit zijn wijk. Telkens als de politie met manschappen moet schuiven om dergelijke aanslagen op te lossen krijgen andere groepen in zijn wijk weer meer lucht. Abid vindt dat de gemeente te weinig oog heeft voor dit soort processen. "Moet het eerst weer escaleren voordat er weer aandacht komt voor mijn buurt?"

2 Middelengebruik

De set en setting van alcohol- en drugsgebruik bij risicojongeren verschilt aanzienlijk met die van hoogopgeleide stappers in het uitgaansleven. Het middelengebruik bij moslimjongeren is binnen hun oudercultuur een controversieel onderwerp. Het geloof is voor een deel een beschermende factor omdat alcohol simpelweg haram (verboden) is. Ook andere middelen zijn haram, of het middel nu in een laboratorium is ontwikkeld

of direct afkomstig is uit de natuur. Voor jongeren die wel gebruiken, kunnen de verboden een belemmering zijn om daar open over te praten met anderen.

Opvallend is dat middelengebruik en drugshandel in verschillende groepen nauw verweven zijn met elkaar. Fared's (83a) groep in Oost kent elkaar door en door. De pleinen zijn een trefpunt om hun zaken te bespreken. Door de snelle carrières van anderen in hun omgeving zien ze dat criminaliteit loont. "Doekoe bindt hen", zegt Fared (83a). "Klusjes worden onderling verdeeld of aan anderen gegund. Voor wat hoort wat." Abid (161a) weet dat er in zijn wijk cannabis, lachgas en cocaïne wordt verkocht. Naast de kleine dealer kern kent Marius (103a) ook jongeren die wel eens losse klusjes uitvoeren in ruil voor een beetje cannabis of geld. Het zijn jongeren uit een 'prima gezin en met gezond verstand'. Zij maken soms een afweging of ze snel geld willen verdienen of meer moeite moeten doen voor een bijbaantje.

"Het gebruik in de buurt is niet zo zeer veranderd, maar de handel wel. Jongeren pronken veel meer met hun criminele activiteiten dan tien jaar terug. Als je toen een delict had begaan dan verzwegen je dat liever. Nu worden er op social media vaak toespelingen gemaakt op het plegen van criminele activiteiten." (Marius, 103a)

Marius weet dat ze hem niet alles vertellen, maar met alle puzzelstukjes bij elkaar heeft hij toch een aardig beeld van het middelengebruik in verschillende groepjes. Sommigen gebruiken lachgas, blowen of doen het allebei. Hij kent ook snuivers die erbij drinken. In onderstaand overzicht is omvang en dynamiek van middelengebruik binnen de groepen van de panelleden schematisch weergegeven. In de volgende paragrafen wordt verder ingegaan op het gebruik van alcohol, cannabis en andere middelen.

Middelengebruik kwetsbare jongeren

	P/D*	83a	153a	161a	103a
ALCOHOL	P	****	***	***	****
	D	=	=	=	=
CANNABIS	P	*****	***	****	****
	D	=	=	=	=
ECSTASY	P	****	**	*	*
	D	=	=	=	=
COCAÏNE	P	****	.	*	**
	D	+		=	=
CRACK/BASECOKE	P
	D				
AMFETAMINE	P
	D				
GHB	P
	D				
KETAMINE	P
	D				
LACHGAS	P	****	****	****	***
	D	+	=	=	=
HEROÏNE	P
	D				
METHAMFETAMINE	P
	D				
POPPERS	P
	D				
MEDICIJNEN ZONDER RECEPT	P
	D				
PSYCHEDELICA	P
	D				

*P = prevalentie gebruik laatste halfjaar (· 0%, * 1-10%, ** 11-25%, *** 26-50%, **** 51-75%, ***** 76-100%)

*D = dynamiek laatste jaar (+ toegenomen, - afgenomen, = stabiel)

2.1 Alcohol

Buurtjongeren verschillen in de mate waarin zij alcohol nemen. Nederlandse jongeren drinken meer en ook vaker op verschillende gelegenheden; Marokkaanse jongeren drinken het minst; Surinamers en Antillianen zitten daar tussenin. Vooral oudere jongeren en rapgroepjes drinken biri (bier) maar houden ook van Bacardi (met cola),

Jack Daniels en Hennessy, die ook door Amerikaanse rappers vaak worden geplugd. Soms delen ze een fles in het weekend. Muziek erbij, jonko's (joints) en je hebt een fissa (feestje). Met Ramadan wordt er gevast en (uitzonderingen daargelaten) niet gedronken en geblowd. Drinken verhoogt de gezelligheid, maar jongerenwerkers zien dat alcohol ook het zelfvertrouwen opvijzelt. Jongens durven meer als ze drinken. En al helemaal als er meisjes in het spel zijn. De meiden in Senna's (153a) clubje proberen af en toe wat uit door bijvoorbeeld winegums met wodka te mixen voor een zoetere smaak. Als ze uitgaan drinken ze alcohol die door de heren wordt betaald. Drinken gebeurt vooral op feesten en in shishabars waar ze soms cocktails serveren.⁸⁴ Daar worden weer snappies (Snapchat filmpjes) van gemaakt voor vrienden, die dit vrolijke drinkgelag van champagne geserveerd met sterretjes moeten missen. In een paar groepjes wordt alcohol gecombineerd met cocaïne of lachgas. Senna hoort van meiden dat ze daar zen van worden. "Je wordt verlamd en alles om je heen wordt heel traag." Maar de populairste combinatie is met cannabis omdat dit middel bij veel straatjongeren nog populairder is.

2.2 Cannabis

Cannabis scoort in de groepen hoger dan alcohol (zie overzicht op pag. 99 en wordt veel frequenter gebruikt. Terwijl het gebruik van alcohol meestal beperkt blijft tot af en toe in het weekend, wordt cannabis ook door de week en soms elke dag gebruikt. Blowen of smoken, zoals veel jongeren zeggen, is aanzienlijk populairder dan drinken. Jongeren beginnen soms eerder met blowen dan met alcohol, waar vooral bij Marokkaanse jongeren een groter taboe op rust. De groep van Fared (83a) smookt dagelijks (vooral hasj). "Ze roken het als sigaretten en zeggen dat het ontspanning geeft." Jongeren met ADHD worden er naar eigen zeggen relaxed van. Tien joints per dag is geen uitzondering in een groep waar dag- en nachtritme omgekeerd is. Ze blijven op tot 5 uur 's ochtend en worden om 5 uur 's middags wakker, waarna ze de stad in trekken. Fared krijgt te horen dat ze juist paranoïde worden als ze stoppen met blowen. Het plezier van het blowen is allang verdwenen. Zijn jongeren blowen vooral om psychische en lichamelijke klachten te dempen. Fared denkt ook dat er een onderliggende angst meespeelt: "Als je stopt moet je ook je leven veranderen." Jongens

⁸⁴ De shishabars, -lounges of waterpijpcafés zijn vooral bij moslimjongeren populair. De shisha is soms het middelpunt op thuis- en autofeestjes, maar in het park of portiek komt ook voor.

die wel zijn gestopt hadden een sterke motivatie. Bijvoorbeeld omdat blowen en een salafistische geloofsleer niet verenigbaar is. De meiden in Senna's (155a) groep gebruiken wierie (wiet) en assie (hasj) als panacee tegen de dagelijkse stress. Ze vinden het prettig om 'lekker laag te liggen en te chillen met vrienden.' Ze blowen in coffeeshops, maar ook op thuisfeestjes. Een paar meiden blowen dagelijks. Dezelfde verhalen horen we ook van Driss (158a) en Marius (103a). Ze blowen allemaal en drinken daar soms een 'danny' (Jack Daniels) of 'henny' (Hennessy) bij om te imponeren. Het is een ritueel dat hoort bij de straatcultuur in Noord. De meerderjarige dealers maken winst uit doorverkoop aan minderjarigen in de buurt. Daarmee kunnen ze hun eigen gebruik financieren en is de cirkel weer rond. Een cannabisverkoper in je vriendengroep? Je moet stevig in je schoenen staan om niet mee te doen!

"Het gaat in mijn groep voornamelijk om blowen. De wiet krijgen ze via straatdealers. Het is leuk hoor die leeftijdsgrens bij coffeeshops, maar straatdealers profiteren er goed van. De overheid kan mooie wetten bedenken, maar hier gelden de regels van de straat." (Driss, 158a)

Abid (161a) en Driss (158a) denken dat veel blowen het kernprobleem is in hun groepen. Blowen en problemen thuis of op school vormen een giftige cocktail. Bovendien onderdrukt het de wil om je in te spannen. "Jongens die op straat rondhangen bewegen te weinig en kijken te veel op hun telefoon", vindt Driss, die met lede ogen moet constateren dat dagelijks blowen en overlast veroorzaken in de wijk is genormaliseerd in zijn groep. Oudere jongens doen het tenslotte ook, zo wordt geredeneerd, en zijn dus een rolmodel voor de jongere garde. Cannabis op straat is net zo makkelijk verkrijgbaar als in de coffeeshop. Minderjarigen in de groep komen er via bekenden of straatdealers vanzelf mee in aanraking. Er wordt op straat maar ook in auto's gebruikt waar soms ook lachgas rondgaat. Sommigen blowen liever in een andere wijk uit angst voor represailles van familieleden.

2.3 Andere middelen

Lachgas komt na cannabis en alcohol als derde middel uit de bus. Het gebruik van lachgas is breder verspreid dan bij ecstasy en cocaïne, omdat ook minderjarigen met het middel experimenteren. Veel jongeren zien lachgas niet als een serieuze drug. Het is eerder een leuk tijdverdrijf met je vrienden op een feestje, op een festival, in een shishalounge, bij iemand in de auto, of gewoon op straat. Het valt jongerenwerkers op dat ook meisjes dol zijn op lachgas en in gezelschap van elkaar makkelijk een feestje

bouwen bij iemand thuis of in een hotelkamer. "Het is goedkoop, toegankelijk en wordt niet als drug gezien. Het heeft een onschuldig imago. Een bijkomend voordeel is dat anderen niks aan je zien. Geen rode ogen en je ruikt niet naar wiet", zegt Abid (161a). "Je bent maar even high", zegt Marius (103a), "maar kunt snel weer normaal functioneren. Een lachgasballon kun je ook in je pauze van school of werk doen." Lachgas is een chill middel dat ook veel gedeeld wordt. Vanwege de hype worden jongeren makkelijk meegezogen in een lachgasbinge. Zeker nu er tanks in omloop zijn waar je honderden ballonnen uit kan halen. Hoewel er in woonbuurten nog steeds patronen rondslingeren lijkt de slagroomsput uit de mode sinds dealers met grotere tanks op de proppen zijn gekomen. Het aantal ballonnen per persoon kan daarom snel oplopen. Als er flow is, ga je bijna gedachteloos van ballon naar ballon. Lachgas wordt ook gecombineerd met alcohol en cannabis.

De meeste jongeren zeggen zich niet druk te maken omdat ze slechts af en toe gebruiken. Ze reageren vrij laconiek op discussies over risico's en zeggen goed te weten waar ze mee bezig zijn. Maar over dat laatste twijfelen professionals nog wel eens. Zeker als het aantal lachgasballonnen (per sessie) begint op te lopen en de frequentie van gebruik stijgt. Een deel van de jongeren zit nog steeds in de ontkenningfase en gelooft niet dat lachgas verslavend kan zijn.

Het gebruik van andere middelen beperkt zich voornamelijk tot ecstasy en cocaïne, en dan vooral bij groepjes jongvolwassenen die ook uitgaan. Een paar meiden in Senna's (153a) groep zijn met **ecstasy** bekend op festivals waar ze zich losser kunnen gedragen dan in een shishabar. "Ze worden echt hyper en knuffelen elkaar met grote ogen." Een enkeling wordt misselijk van ecstasy. Voor Senna is het even wennen omdat ze altijd dacht dat ecstasy iets voor gabbers was en zeker niet voor Marokkaanse meisjes die getooid met zonnebrillen zich prima vermaken op een pil. En Marius (103a) weet dat er ook andere groepen zijn in Noord, die minder opvallen en op feesten ecstasy nemen. Door de week staan ze wel eens te blowen op een pleintje of gebruiken ze lachgas.

Hoewel de meesten geen ervaring hebben met **cocaïne**, is de markt (vergeleken met ecstasy) toch meer ingebed in de leefwereld van straatgroepen. Het dealergroepje bij Marius (103a) voorziet een stabiele (straat)scene in Noord van gekookte coke. De heroïne mag dan zijn weggezakt in Amsterdam; crackgebruikers (zo noemen dealers het) zijn er nog genoeg. Ze verkopen 'pofjes' voor 10 euro (6 euro inkoop). Het is een lucratieve handel.

“Eén van die gasten koopt de coke in bij een grotere speler. Dat wordt dan bij een gebruiker thuis uitgekookt en als crack verkocht aan mensen op straat. Er wonen hier veel verslaafden in de buurt. Het is een markt van vraag en aanbod.” (Marius, 103a)

Ook in Nieuw-West zit Abid (161a) er dicht op. Coke heeft een elite-imago. Vooral 20-plussers gebruiken het en hebben soms korte lijntjes naar de handel. Waar je mee omgaat raak je mee besmet. Het zijn vaak loopjongens die in opdracht van de baas versnijden en verkopen. Hij kent de verhalen van jonge mannen die kilo's cocaïne in badkamers staan te versnijden voor de bezorgmarkt van snuifcocaïne, dat in hun ogen toch een beetje voor de elite is. Een ander deel vindt zijn weg naar de crackmarkt. “Qua handel heeft snuifcocaïne de voorkeur boven crack. Het publiek is leuker, terwijl junkies lastige klanten zijn die ook niet altijd geld paraat hebben.” Abid (161a) is ervan overtuigd dat sommige versnijders en verkopers toch een keer van hun eigen waar gaan snoepen. Hoewel ze bij hoog en laag volhouden dat dit niet zo is. Ook straathoekwerker Fared (83a) heeft een groeiende groep betrokken zien raken bij de cocaïnehandel. Ook in zijn stadsdeel lopen jongeren rond met connecties in de hardere misdaad. In de cocaïnebusiness maak je échte meters als je succes hebt. Zijn groep heeft geen normen rond cocaïne. Luxe kleding pronken, in auto's snuiven en met geld smijten in het nachtleven is een cliché, maar voor deze jongens een bewijs dat ze zich kunnen meten met de elite.

3 Samenvatting

Vijf jongeren- en straathoekwerkers in vijf verschillende stadsdelen vertellen over hun werkveld en ervaringen met kwetsbare buurtjongeren en straatgroepen in volkswijken. Bij veel jongeren is sprake van een ontworpen thuissituatie, een laag opleidingsniveau en vaak ook psychosociale problematiek. De deelname aan een straatgroep wordt deels door de omstandigheden thuis bepaald. De scheidslijn tussen succes en falen is volgens professionals flinterdun. In alle groepen zitten drop-outs, maar ook jongeren die ondanks alle tegenslag hun opleiding met succes afronden.

Er is een grote zorg over hun groeiende betrokkenheid in de drugsmisdaad, die steeds nadrukkelijker vaste voet begint te krijgen in de wijken waar ze opgroeien. Een jongerenwerker zegt hierover: “Hun droom is om uit de wijk te komen, veel geld verdienen en goed zijn voor je moeder.” Maar veel jongeren zijn ongeduldig, snakken naar respect en status en voelen spanning hoe ze die droom willen verwezenlijken. Op

de legale manier, door een diploma te halen en je kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Of op illegale wijze, door bijvoorbeeld drugs te gaan verkopen en snel fortuin te vergaren.

Jongerenwerkers praten zich soms de blaren op de tong om jongeren ervoor te behoeden dat ze de weg van de minste weerstand nemen en kiezen voor een criminele carrière. Beseffen ze wel voldoende dat ze hun toekomstperspectief in één keer kunnen verknallen?

De jongerenwerkers benadrukken vooral de kwetsbaarheid van jongeren met een licht verstandelijke beperking. Hun toegang tot criminele netwerken is laagdrempelig. Het zijn in eerste instantie de 'zwakkere broeders' die in een opportunistische straatcultuur het onderspit delven en misbruikt worden voor illegale hand- en spandiensten. De wet van de straat is wat dat betreft voorspelbaar. Wie langdurig op straat rondhangt en lef durft te tonen, wordt eerder in de verleiding gebracht om dingen te doen waarvoor je je tegenover je moeder zou schamen. De professionals vinden dat ze te vaak achter de feiten aanlopen. Er is te weinig zicht op ogenschijnlijk normale jongeren met contacten in criminele netwerken. Zelfs jongerenwerkers worden soms verrast wanneer een jongen die sport en naar school gaat opeens voor een plofkraak wordt gepakt.

De set en setting van alcohol- en drugsgebruik bij risicojongeren verschilt aanzienlijk met die van hoogopgeleide stappers in het uitgaansleven. Door de bank genomen hebben de risicojongeren vooral ervaring met cannabis en in mindere mate met alcohol en lachgas. Een paar jongerenwerkers zijn uitgesproken negatief over het dagelijkse cannabisgebruik en zeggen dat blowen het kernprobleem is in hun groep. Blowen en problemen thuis of op school vormen een giftige cocktail. Nog opvallender en zorgelijker is dat de drugshandel in de straatgroepen waartoe ze behoren vaak nauw verweven is met hun alledaagse leefwereld. De stap om hier carrière in te maken is dan niet meer zo groot.

IV

SURVEY JEUGDZORG

1	Het onderzoek.....	108
1.1	Dataverzameling	109
1.2	De onderzochte jongeren	111
2	Middelengebruik	113
2.1	Tabak	113
2.2	Alcohol	114
2.2.1	Wat, waar, met wie.....	114
2.2.2	Motieven	115
2.2.3	Riskant drinkgedrag	118
2.2.4	Profiel van problematische drinkers.....	119
2.3	Cannabis	121
2.3.1	Hoe, waar, met wie.....	121
2.3.2	Motieven	122
2.3.3	Riskant blowgedrag.....	124
2.3.4	Profiel van problematische blowers.....	124
2.4	Lachgas	127
2.4.1	Hoe	127
2.4.2	Motieven	127
2.5	Stimulantia (xtc, amfetamine, cocaïne)	129
2.6	Gebruikerstypen.....	129
2.7	Overige middelen	131
2.8	Medicijnen.....	131
2.9	Gamen en gokken	132
2.10	Vragen over middelengebruik, gamen of gokken	132
2.11	Middelengebruik per subgroep.....	133
2.11.1	Geslacht	133
2.11.2	Leeftijd.....	134
2.11.3	Etniciteit.....	135
2.11.4	Type hulpverlening	135

3	Vergelijking met andere Amsterdamse cijfers.....	136
4	Samenvatting	139

De allereerste Antenne survey van 1993 werd uitgevoerd onder wat destijds 'probleemjongeren' heetten bij het Jongeren Advies Centrum (JAC) en het Psychologisch Pedagogisch Instituut (PPI) in Amsterdam.⁸⁵ Na een lange tussenpose (wegens ingrijpende reorganisatie van de jeugdhulpverlening) kwam de doelgroep weer in zicht bij de Antenne surveys van 2006 en 2012 onder cliënten van jeugdzorginstelling Spirit.⁸⁶ Ook in 2019 is een Antenne survey uitgevoerd bij Spirit. We beschrijven in dit hoofdstuk achtereenvolgens **(1)** hoe het onderzoek is uitgevoerd en welke jongeren aan het onderzoek deelnamen, **(2)** cijfers over het gebruik van tabak, alcohol, cannabis en andere middelen en **(3)** hoe deze cijfers zich verhouden tot cijfers uit andere onderzoeken onder Amsterdamse jongeren. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een **(4)** samenvatting. Tabellen behorende bij dit hoofdstuk zijn te vinden in bijlage B.

Definities en begrippen

In Antenne hanteren we verschillende maten voor middelengebruik. De gebruikte definities en enkele statistische termen worden hieronder kort toegelicht.

Ooit-gebruik

Iemand heeft het middel *ooit* in zijn/haar leven gebruikt.

Recent gebruik

Iemand heeft het middel het *afgelopen jaar* (de laatste 365 dagen) gebruikt.

Huidig gebruik

Iemand heeft het middel de *afgelopen maand* (de laatste 30 dagen) gebruikt.

Gebruikshoeveelheid per dag

Deze hoeveelheid geldt uitsluitend voor dagen waarop een middel gebruikt wordt. Wanneer we dus bijvoorbeeld het aantal sigaretten per dag rapporteren, dan tellen we dagen waarop niet wordt gerookt (0 sigaretten) niet mee. Gebruikshoeveelheden op dagen in het weekend (of feestdagen) en doordeweekse dagen worden apart gerapporteerd.

Gebruiksfrequentie per week/maand/jaar

Frequentie van roken en drinken is gemeten in dagen per week. Gebruiksfrequentie van de meeste drugs in dagen per jaar. Voor cannabis en lachgas is gebruiksfrequentie gemeten in twee stappen. Eerst is gevraagd of een respondent jaarlijks, maandelijks, wekelijks of dagelijks gebruikt. Jaarlijkse gebruikers is vervolgens gevraagd naar het aantal gebruiksdagen per jaar, maandelijks gebruikers naar het aantal gebruiksdagen per maand en wekelijkse gebruikers naar het aantal gebruiksdagen per week. Om voor alle gebruikers de gebruiksfrequentie in aantal dagen per jaar

⁸⁵ Korf & Van der Steenhoven (1994).

⁸⁶ Nabben, Benschop & Korf (2007); Benschop, Nabben & Korf (2013).

te berekenen, is het aantal dagen per maand van maandelijkse gebruikers vermenigvuldigd met 12, het aantal dagen per week van wekelijkse gebruikers vermenigvuldigd met 52 en is voor dagelijkse gebruikers uitgegaan van 365 gebruiksdagen per jaar.

Risikant drinken/blowen

Risikant drinken = dagelijks drinken (ongeacht hoeveelheid) of vaker dan twee dagen per week meer dan 3 glazen (tot 19 jaar) of meer dan 4 glazen (vanaf 19 jaar) alcohol drinken.⁸⁷ Risikant blowen = dagelijks blowen (ongeacht hoeveelheid) of vaker dan twee dagen per week meer dan 1 joint roken.⁸⁷ Deze definities wijken weliswaar af van andere (inter)nationaal gehanteerde maten (zoals bijv. overmatige of zware drinkers), maar worden in Antenne al sinds 1995 gebruikt en ten behoeve van trendanalyses aangehouden. Voor andere middelen bestaan geen maten voor risikant gebruik.

Gemiddelde en doorsnee

Meestal worden in Antenne, naast percentages, gemiddelden gerapporteerd. Omdat het aantal respondenten in deze survey beperkt is, zijn gemiddelden minder valide omdat deze sterk worden beïnvloed door uitschieters (bijvoorbeeld een extreem grote gebruikshoeveelheid). Daarom wordt in plaats van een gemiddelde waarde de doorsnee gerapporteerd. De doorsnee (oftewel de mediaan) is de 'middelste' waarde: de helft van de respondenten scoort hoger, de helft scoort lager.

Significant verschil

Wanneer vergelijkingen worden gemaakt tussen subgroepen (bijvoorbeeld naar geslacht, leeftijd of etniciteit), spreken we alleen van verschillen als deze significant zijn. Dat wil zeggen dat de verschillen statistisch gezien met ten minste 95% zekerheid niet aan toeval zijn toe te schrijven ($p \leq .05$).

1 Het onderzoek

Spirit levert specialistische jeugdhulp aan kinderen, jongeren en gezinnen in de regio's Amsterdam-Amstelland en Zaanstreek-Waterland. Net als in 2006 en 2012, heeft Spirit ook in 2019 medewerking verleend aan de Antenne survey.

⁸⁷ Voor het aantal glazen/joints is gekeken naar de gebruikshoeveelheid op weekenddagen voor weekenddrinkers/-blowers, naar de gebruikshoeveelheid op doordeweekse dagen voor doordeweekse drinkers/blowers, en het gemiddelde van beide gebruikshoeveelheden voor degenen die zowel in het weekend als door de week drinken/blowen.

1.1 Dataverzameling

Doelgroep van de survey waren Spirit-cliënten van **16 jaar en ouder** uit **Amsterdam**, die **ambulante hulp** ontvingen, in **residentiële groepen** verbleven of in **pleegzorg** zaten.⁸⁸ Om deze jongeren te kunnen bereiken zijn alle begeleiders en pleegouders bij Spirit ingeschakeld. Zij hebben immers contact met de jongeren. Daartoe hebben we dertien teamvergaderingen van ambulante begeleiders en residentiële groepen bezocht om het doel van het onderzoek toe te lichten, de te volgen procedures uit te leggen en begeleiders te verzoeken om al hun 16+ cliënten te vragen aan de survey deel te nemen. Twee teams konden wegens drukke agenda's niet bezocht worden; met hen is e.e.a. telefonisch en per mail besproken. Pleegouders en gezinshuisouders zijn door Spirit zelf benaderd met de benodigde informatie en het verzoek tot medewerking.

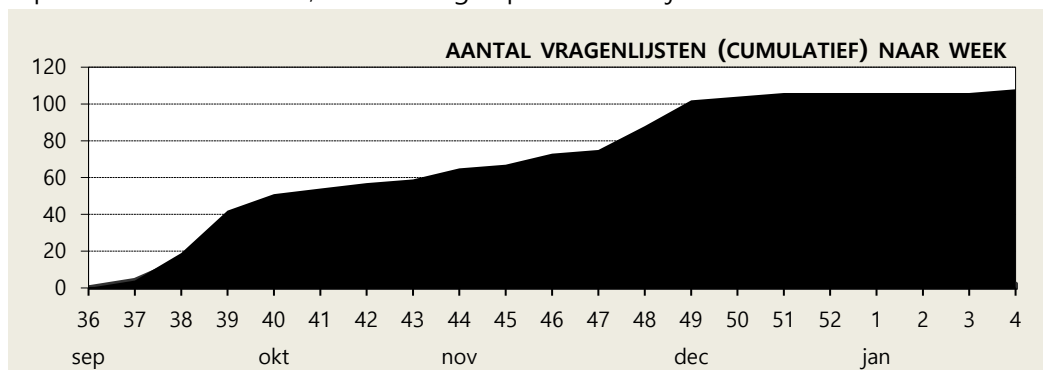
Begeleiders en pleegouders kregen een link naar een online vragenlijst en werden verzocht die via een persoonlijk bericht per mail, sms, Whatsapp, Facebook of andere sociale media te delen met hun cliënten en pleegjongeren. Ook konden zij kaartjes krijgen met daarop de link in QR-code om tijdens face-to-face contact te kunnen overhandigen. Er waren afzonderlijke links voor ambulante teams, residentiële groepen en pleegouders.

Verloop

Hoewel er door begeleiders over het algemeen welwillend werd gereageerd op het verzoek om medewerking, verliep de dataverzameling moeizaam. Half september werden de eerste teamvergaderingen bezocht, maar bij andere teams was het moeilijker tot een afspraak te komen waardoor ze pas eind november konden worden bezocht. Vooral bij de ambulante teams bleek uit de reacties dat door tijdgebrek (o.a. wegens uitval van collega's) andere werkzaamheden prioriteit kregen boven het onderzoek. Twee ambulante teams weigerden om die redenen zelfs helemaal mee te werken. Om de begeleiders en pleegouders te motiveren waren extra inspanningen nodig van de onderzoeker (o.a. wekelijkse updates en herinneringen), Spirit intern (o.a. belonen van deelnemende teams en het ontlasten van teams door jongeren direct te benaderen) en door Jellinek Preventie (o.a. organiseren van een thema-avond). Desondanks moest de

⁸⁸ Ambulant = Intensief Ambulant Werk, Intensieve Preventieve Aanpak, en Team 16-27. Residentieel = De Koppeling (gesloten behandelcentrum), gezinshuizen en diverse open leefgroepen. Crisisopvang buiten beschouwing gelaten.

periode van dataverzameling worden verlengd. Deze stond oorspronkelijk gepland voor september-oktober 2019, maar is uitgelopen tot eind januari 2020.

Vragenlijsten

De vragenlijst bestond uit ca. tachtig vragen, voornamelijk over het gebruik van tabak, alcohol, cannabis en andere drugs. Aan het begin van de vragenlijst werd het doel van het onderzoek uitgelegd en werd benadrukt dat deelname vrijwillig en anoniem was en dat geen persoonlijke informatie werd gedeeld met begeleiders, (pleeg)ouders of anderen. Jongeren gaven toestemming voor verwerking van de door hen ingevulde gegevens door de vragenlijst te starten.

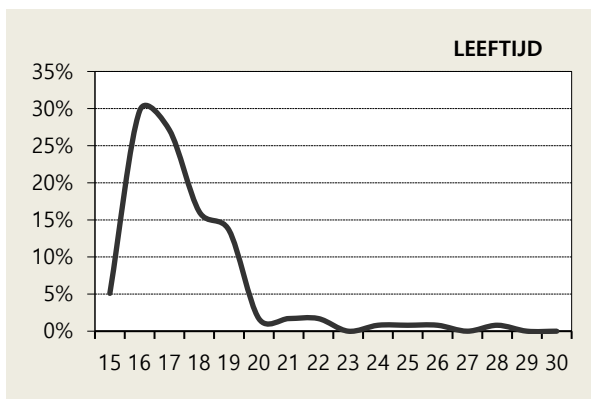
Om deelname te bevorderen werden jongeren die de volledige vragenlijst invulden beloond met een digitale cadeaubon van vijf euro. Hiervoor konden zij aan het eind van de vragenlijst een mailadres opgeven dat eenmalig werd gebruikt voor verzending van de cadeaubon en daarna verwijderd.

Uiteindelijk zijn **118** ingevulde vragenlijsten verzameld.⁸⁹

⁸⁹ Dit zijn 110 volledig ingevulde vragenlijsten en 8 vragenlijsten die niet helemaal werden ingevuld, maar wel de vragen over middelengebruik (minimaal 74% ingevuld).

1.2 De onderzochte jongeren

De meeste van de 118 jongeren die deelnamen aan de survey zijn meiden (64%). Vrijwel alle jongeren zijn tussen de 16 en 19 jaar (87%); een handvol (5%) is 15 en de resterende 9% is 20 t/m 28 jaar.⁹⁰ Bij vergelijkingen naar leeftijd maken we onderscheid tussen drie leeftijdscategorieën: 16 jaar (inclusief de paar 15-jarigen, 35%),

17 jaar (27%) en 18-plus (38%). De gemiddelde leeftijd is 18 jaar.

Ongeveer de helft heeft een Nederlandse achtergrond (44%) of is van westerse – vooral Europese – afkomst (8%). De overige 48% is van niet-westerse afkomst, waaronder 20% Surinaams/Antilliaans en 3% Turks of Marokkaans.⁹¹

Een derde van de jongeren (32%) ontvangt ambulante hulp van Spirit, 43% verblijft in een residentiele groep, en 25% zit in pleegzorg. Het type hulpverlening bepaalt ook voor een groot deel de woonsituatie: 41% woont bij ouders/verzorgers (inclusief pleegouders), 45% woont in een vorm van opvang (inclusief de residentiele groepen), 12% woont zelfstandig, en 3% heeft geen vaste woonsituatie.

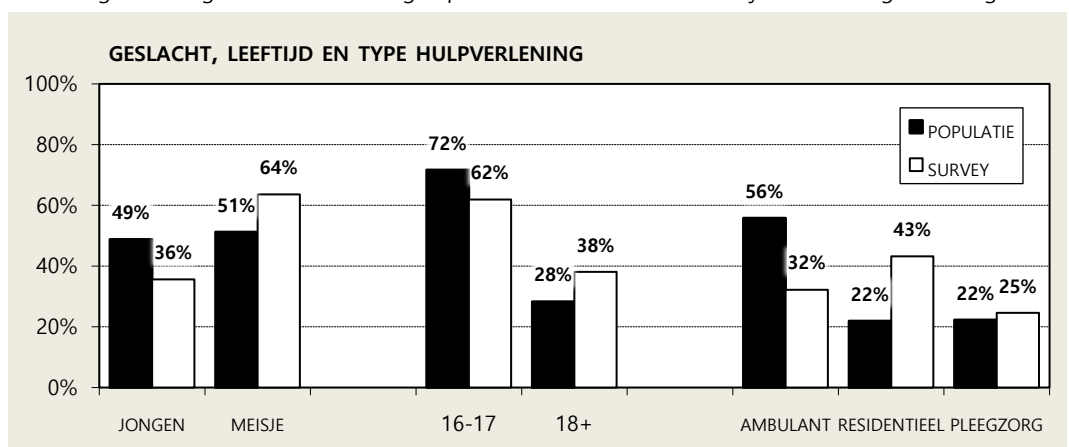
⁹⁰ Ondanks de gehanteerde minimumleeftijd van 16 jaar hebben zes 15-jarigen de link naar de online vragenlijst gekregen en deze ingevuld. En hoewel Spirit formeel jeugdzorg biedt aan jongeren tot 27 jaar, heeft ook een 28-jarige de vragenlijst ingevuld.

⁹¹ Dit is niet de door het CBS gebruikte officiële indeling naar migratie-achtergrond o.b.v. geboortelanden, maar een indeling o.b.v. zelf-rapportage ("Wat is je achtergrond/afkomst?"). Voor het onderscheid tussen westerse en niet-westerse afkomst wordt wel het CBS gevolgd: westers = Europa, Noord-Amerika, Australië, Indonesië en Japan; niet-westers = Antillen, Suriname, Marokko, Turkije, Afrika, Azië (excl. Indonesië en Japan) en Zuid-Amerika. Zie *Begrippen* -> *Migratieachtergrond* op www.cbs.nl.

Representativiteit

Op 1 september 2019 werden door Spirit in Amsterdam in totaal 283 jongeren van 16 jaar en ouder begeleid met ambulante hulp, in residentiële groepen of in pleegzorg. Het aantal 16-plussers dat in de gehele periode van dataverzameling werd begeleid zal groter zijn geweest, maar de jeugdzorg kent geen hele snelle doorstroom.⁹² Het respons percentage ligt dus in de buurt van de 40%.

Wanneer we de populatiekenmerken van deze 283 jongeren vergelijken met de kenmerken van de 118 jongeren die deelnamen aan de survey, dan blijken meiden, 18-plussers en residentiële cliënten oververtegenwoordigd in de onderzoeksgroep. Vooral ambulante cliënten zijn ondervertegenwoordigd.

School en werk

Bijna alle jongeren volgen een opleiding (91%). De meesten zitten op het mbo (49%), gevolgd door speciaal onderwijs (13%), vmbo (12%), havo/vwo (12%) en hbo/universiteit (5%). Een flink deel werkt ook (64%). Meestal in de vorm van een bijbaantje na school of in het weekend (35%) of een parttime baan (12-35 uur per week, 13%), maar ook wel als stage (9%) of in een fulltime baan (minimaal 36 uur, 7%).

Vrije tijd

Hun vrije tijd brengen de jongeren meestal door bij vrienden (76%). Andere populaire vrijetijdsbestedingen zijn winkelen (40%), bioscoopbezoek (37%), uitgaan (35%), uit eten (29%) of een bezoek aan sportschool, club of vereniging (23%). Ruim een kwart (28%) brengt zijn/haar vrije tijd (ook) buiten op straat door. Eén op de zes (16%) gaat nergens heen en blijft thuis.

⁹² De meeste jeugdzorgtrajecten duren minimaal 6 maanden. Zie *Trajecten jeugdzorg in natura; duur, (jeugdzorg)regio, peildatum, 2015-2017* op opendata.cbs.nl.

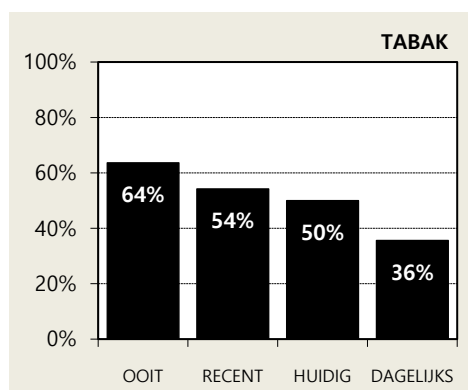
lets minder dan de helft sport (47%). Sportende jongeren doen dat meestal in een sportschool (31%). Eén op de tien is lid van een sportvereniging en 12% sport buiten verenigingsverband (bijv. hardlopen, zwemmen, straatvoetbal).

2 Middelengebruik

De vragenlijst besloeg items over roken, drinken, blowen en het gebruik van tien verschillende drugs, medicijnen, gamen en gokken. Eerst bespreken we de algemene gebruikscijfers onder de totale groep onderzochte jongeren. Daarna vergelijken we de gebruikscijfers van verschillende subgroepen.

2.1 Tabak

Ruim zes op de tien jongeren (64%) hebben ooit gerookt en deden dat voor het eerst toen zij in doorsnee 14 jaar waren. Vrijwel al deze ooit-rokers waren jonger dan de minimumleeftijd voor tabaksverkoop ten tijde van hun eerste sigaret.⁹³ Niet iedereen die ooit heeft gerookt doet dat nog steeds: voor 9% bleef het bij 1 of 2 keer. De helft van de jongeren is huidige roker (laatste maand, 50%).

Niet alle huidige rokers zijn ook dagelijkse rokers. Van de huidige rokers doet 71% dat wel elke dag, wat neerkomt op 36% dagelijkse rokers onder de totale groep jongeren. Anderen roken 1 tot 6 dagen per week (15%) of minder dan wekelijks (14%). In het weekend en op feestdagen wordt vaker en meer gerookt dan doordeweeks. In het weekend rookt 91% van de huidige rokers in doorsnee 8 sigaretten op een dag; op doordeweekse dagen rookt 87% in doorsnee 6 sigaretten. Er is een groot verschil tussen dagelijkse en niet-dagelijkse rokers: dagelijkse rokers steken op weekenddagen in doorsnee 10 sigaretten op en op doordeweekse dagen in doorsnee 8, terwijl dat er bij niet-dagelijkse rokers respectievelijk 2 en 1 zijn (als ze al roken, 42% rookt niet op

⁹³ Tot 2014 lag de leeftijdsgrens voor verkoop van tabak op 16 jaar; sindsdien is dat 18 jaar. Wanneer we rekening houden met het jaar waarin de rokers zijn begonnen, dan startte 96% toen ze jonger waren dan de op dat moment geldende leeftijdsgrens.

doordeweekse dagen). Een flink deel van de rokers (44%) vindt zelf dat zij te veel of te vaak roken.

2.2 Alcohol

De meeste jongeren hebben ooit alcohol gedronken (80%). Zij waren bij hun eerste glas meestal jonger dan de minimumleeftijd voor alcoholverkoop: in doorsnee 15 jaar.⁹⁴ Een deel van de jongeren (21%) dronk tot nu toe slechts 1 of 2 keer alcohol. De laatste maand dronk iets minder dan de helft (48%).

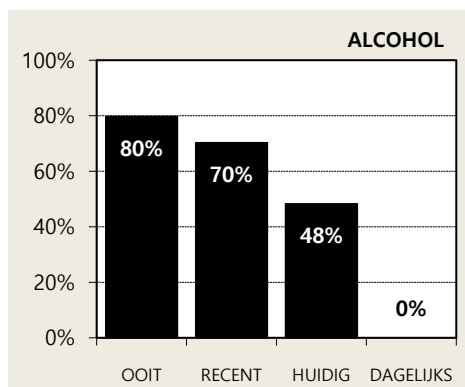
De meeste huidige drinkers consumeren niet wekelijks alcohol (67%), 25% doet dat 1 of 2 dagen per week, een klein deel (9%) drinkt meerdere dagen per week, maar niemand drinkt dagelijks.

Ruim de helft van de huidige drinkers drinkt niet op doordeweekse dagen (53%) en als ze dat wel doen, dan drinken ze in doorsnee 1 glas. In het weekend en op feestdagen is dat een ander verhaal. Dan drinkt 95% van de huidige drinkers wél en neemt dan in doorsnee 4 glazen. Bijna één op de drie huidige drinkers consumeert op dergelijke dagen zelfs 6-10 glazen alcohol.

2.2.1 Wat, waar, met wie

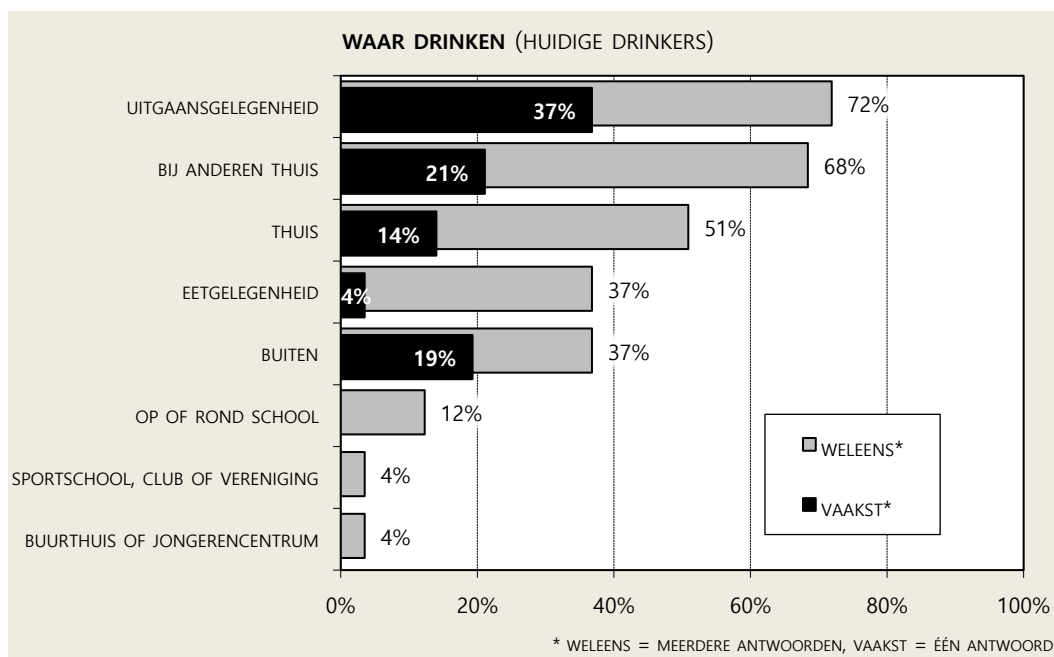
Mixdrankjes (bijv. rum-cola, gin-tonic of kant-en-klare mixjes zoals Breezer) zijn het populairst bij de drinkende jongeren (70%). Dit wordt gevolgd door sterke drank of likeur (puur, bijv. whiskey of Baileys, 63%), shotjes (bijv. Flügel, 54%) en wijn of cider (51%). Bier vinden we met 44% pas terug op de vijfde plaats. Alleen dranken als sherry, port en Martini worden minder gedronken (14%).

De meeste huidige drinkers consumeren weleens alcohol in een uitgaansgelegenheid (bijv. café, club, festival of concert, 72%), bij anderen thuis (68%) of in hun eigen huis (51%), en ruim een derde drinkt weleens in een eetgelegenheid (bijv. restaurant of snackbar, 37%) of buiten (bijv. straat, plein, park of parkeerplaats, 37%). Gevraagd naar

⁹⁴ Tot 2014 lag de leeftijdsgrens voor verkoop van alcohol op 16 jaar; sindsdien is dat 18 jaar. Wanneer we rekening houden met het jaar waarin de drinkers zijn begonnen, dan startte 92% toen ze jonger waren dan de op dat moment geldende leeftijdsgrens.

waar het v  akst alcohol wordt gedronken, scoren uitgaansgelegenheden (37%) en bij anderen thuis (21%) ook het hoogst. Er zijn echter twee belangrijke verschillen: (1) er wordt vaker buiten (19%) dan thuis (14%) of in eetgelegenheden (4%) gedronken, en (2) hoewel   en op de acht weleens op of rond school drinkt (12%), is er niemand die daar het vaakst alcohol drinkt.

Op de vraag met wie alcohol wordt gedronken antwoorden verreweg de meeste huidige drinkers met vrienden (weleens 91%, het vaakst 88%), op afstand gevolgd door drinken met ouders (25% resp. 5%). Anderen drinken alleen (12% resp. 4%) of met huisgenoten (11% resp. 2%).

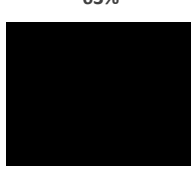

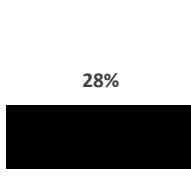

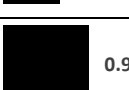
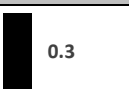

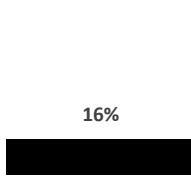

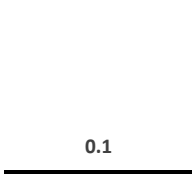
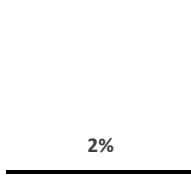

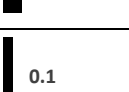
2.2.2 Motieven

Onderdeel van de vragenlijst was een iets aangepaste Nederlandse versie van de DMQ-R-SF (*Drinking Motives Questionnaire – Revised – Short Form*), een instrument waarmee op basis van 12 vragen 4 motieven om te drinken worden gemeten.⁹⁵ Zie pag. 117 voor een overzicht van de vragen en motieven. In dat overzicht staan naast de vragen ook

⁹⁵ De DMQ is een internationaal veelgebruikte en gevalideerde multidimensionale vragenlijst om onder jongeren en jongvolwassenen verschillende motieven van gebruikt te meten (Kuntsche et al., 2005). In de originele versie heeft elke vraag 5 antwoordcategorieën (*almost never/never, some of the time, half of the time, most of the time, almost always/always*). Om de vragenlijst niet te lang te maken en de vragen ook op een telefoonscherm goed in te kunnen vullen, is het aantal antwoordcategorieën teruggebracht naar 3 (nooit, soms, vaak). Zie ook: Huiberts & Lemmers (2009).

drie kolommen met cijfers grafisch weergegeven. De eerste kolom is de gemiddelde itemscore van de huidige drinkers. De itemscore is een getal tussen 0 en 2, afhankelijk van het antwoord op de vraag (nooit = 0, soms = 1, vaak = 2). De tweede kolom is de gemiddelde totaalscore. De totaalscore is de som van de drie itemscores binnen het motief (en dus een getal tussen de 0 en de 6). De derde kolom geeft het percentage huidige drinkers weer met een totaalscore van 4 of hoger.

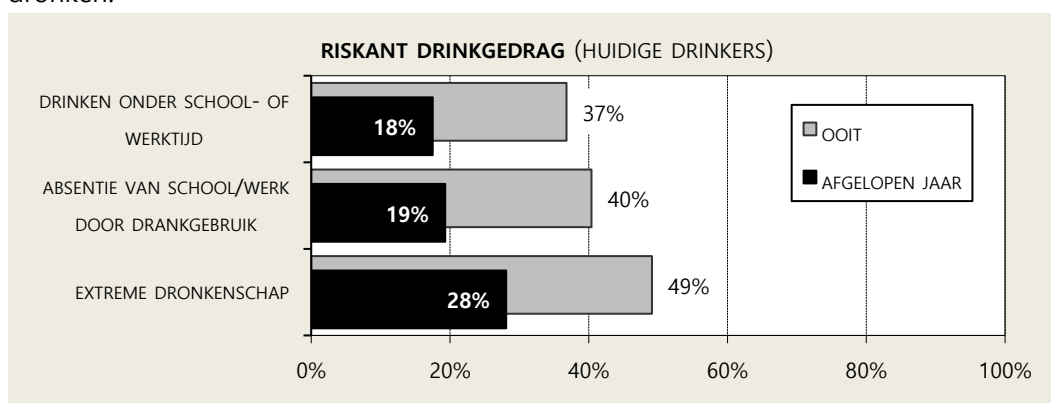
Motieven om alcohol te drinken (huidige drinkers)

	GEM. ITEMSCORE	GEM. TOTAALSCORE	TOTAALSCORE 4 OF HOGER
social			
...om van een feest te genieten	 1.3	 4.0	 63%
...omdat alcohol uitgaan leuker maakt	 1.2		
...om iets speciaals te vieren	 1.5		
opwinding			
...omdat ik me dan lekker voel	 0.9	 2.5	 28%
...omdat het me een kick geeft	 0.6		
...omdat ik me dan vrolijk voel	 0.9		
coping			
...omdat het me helpt als ik me rot voel	 0.3	 1.6	 16%
...om me beter te voelen als ik een slecht humeur heb	 0.5		
...om mijn problemen te vergeten	 0.4		
aanpassing			
...zodat ik geen commentaar van mijn vrienden krijg omdat ik niet drink	 0.1	 0.1	 2%
...om bij een groep te horen die ik leuk vind	 0.2		
...om me niet buitengesloten te voelen	 0.1		

De meeste huidige drinkers drinken om sociale redenen, waarbij drinken om iets speciaals te vieren het vaakst wordt genoemd. Daarnaast is ook opwinding een belangrijk motief. Hoewel 'slechts' 16% van de huidige drinkers in de jeugdzorg hoog scoort op coping, is dit zeker van belang omdat drinken om deze redenen geassocieerd wordt met een grotere kans op nadelige gevolgen.⁹⁶ Alcohol drinken om jezelf aan te passen aan je omgeving wordt het minst vaak gerapporteerd.

2.2.3 Riskant drinkgedrag

Onder riskant drinkgedrag verstaan we hier drinken onder school- of werktijd (voor, tijdens of in de pauze), absentie van school/werk door drankgebruik (spijbelen, te laat komen of wegblijven, bijv. wegens dronkenschap, kater of verslapen) en extreme dronkenschap (niet meer kunnen staan, ziek worden of 'out' gaan). Een flink deel van de huidige drinkers heeft ooit weleens riskant drinkgedrag vertoond. Het afgelopen jaar heeft bijna één op de vijf huidige drinkers gedronken onder school- of werktijd en/of was door drankgebruik afwezig, en meer dan een kwart werd het laatste jaar extreem dronken.

In Antenne hanteren we ook een maat voor riskant gebruik op basis van hoe vaak en hoeveel wordt gedronken. Riskant drinken is daarbij gedefinieerd als: dagelijks drinken (ongeacht hoeveelheid) of vaker dan twee dagen per week meer dan 3 glazen (tot 19 jaar) of meer dan 4 glazen (vanaf 19 jaar) alcohol drinken (zie ook *Definities en begrippen*, pag. 107). Van de huidige drinkers voldoet 6% aan deze criteria. Opvallend genoeg vinden twee keer zoveel huidige drinkers (12%) zélf dat de te veel of te vaak drinken.

⁹⁶ Wicki et al. (2017).

2.2.4 Profiel van problematische drinkers

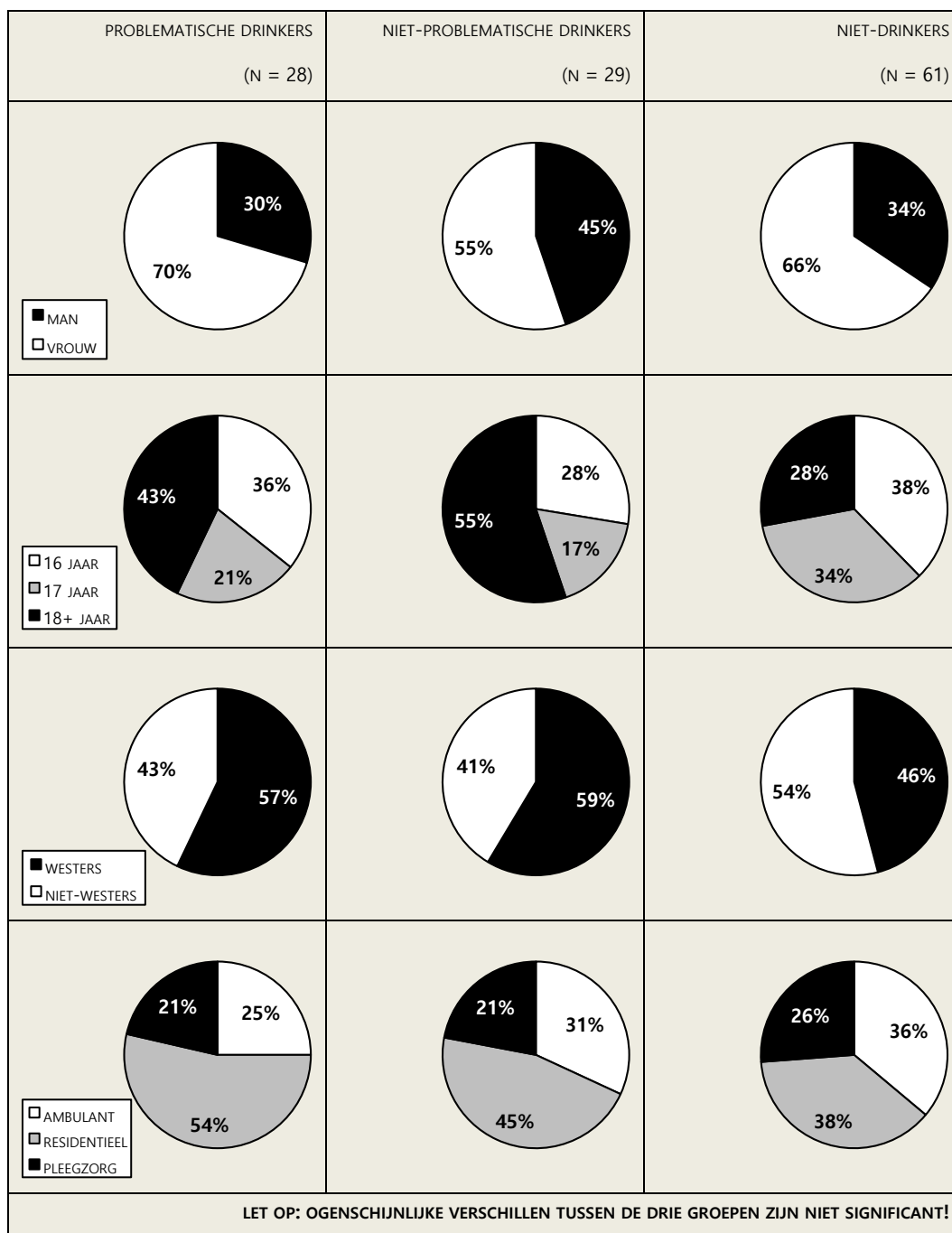
In de vorige twee paragrafen zijn cijfers over drinken om coping motieven, riskant drinkgedrag en te vaak of te veel drinken afzonderlijk gepresenteerd. Maar in hoeverre is er overlap tussen deze negatieve aspecten? Zijn het telkens dezelfde jongeren die hierop scoren? Daarom is een optelsom gemaakt van:

- Totalscore van 4 of hoger op coping
- Drinken onder school- of werktijd afgelopen jaar
- Absentie wegens drinken afgelopen jaar
- Extreme dronkenschap afgelopen jaar
- Riskant drinken

Elf van de 118 onderzochte jongeren scoorden positief op 1 van deze 5 aspecten, negen jongeren op 2, drie jongeren op 3, en twee jongeren op 4. Al deze jongeren tezamen vormen 24% van de totale groep. Deze jongeren noemen we – bij gebrek aan een betere term – ‘problematische drinkers’. Jongeren die de afgelopen maand wel alcohol dronken, maar niet scoorden op bovenstaande negatieve aspecten vormen 25% van de totale groep en noemen we ‘niet-problematische drinkers’. De resterende 52% dronk de laatste maand geen alcohol en noemen we ‘niet-drinkers’.

Het profiel van deze drie groepen (geslacht, leeftijd, etniciteit en type hulpverlening) staat weergegeven in het overzicht op pagina 120. Onder de onderzochte jongeren is een groot deel van de problematische drinkers vrouw, meerderjarig, westers en verblijvend in een residentiële groep. Maar dat geldt ook voor niet-problematische drinkers en (afgezien van leeftijd) ook voor niet-drinkers. Er zijn geen significante verschillen tussen de drie groepen. Dat betekent dat er niet één specifieke groep is aan te wijzen; problematische drinkers komen voor onder verschillende groepen jongeren in de jeugdzorg.

Profielen van drinkers

2.3 Cannabis

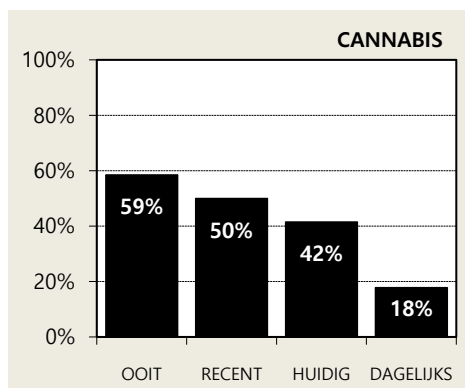
Zes op de tien jongeren hebben ooit hasj of wiet gebruikt (59%, waaronder 14% 1 á 2 keer). Zij waren vrijwel allemaal minderjarig toen ze hun eerste joint rookten; in doorsnee 15 jaar.⁹⁷ De helft blowde het laatste jaar en 42% is huidige blower.

Een fors deel van de huidige blowers – 42% – blowt dagelijks. Dat komt neer op 18% dagelijks blowers onder de totale groep onderzochte jongeren. Daarnaast blowt 31% wekelijks, 18% maandelijks en 8% een (paar) keer per jaar. Het aantal dagen per maand waarop gebloed wordt, loopt dus uiteen van minder dan 1 tot 30. In doorsnee blowen huidige blowers 17 dagen per maand.⁹⁸

Van de huidige blowers doet 91% dat in de weekenden en op feestdagen en 85% op doordeweekse dagen. Qua hoeveelheid is er weinig verschil tussen door de week en in het weekend: in doorsnee 3 joints op een dag. Wel is er een verschil tussen dagelijkse en niet-dagelijkse blowers. Dagelijks blowers roken doordeweeks in doorsnee 3 joints per dag en in het weekend 4 joints; niet-dagelijkse blowers roken (áls ze al blowen, 26% blowt niet op doordeweekse dagen) in doorsnee 2 joints.

2.3.1 Hoe, waar, met wie

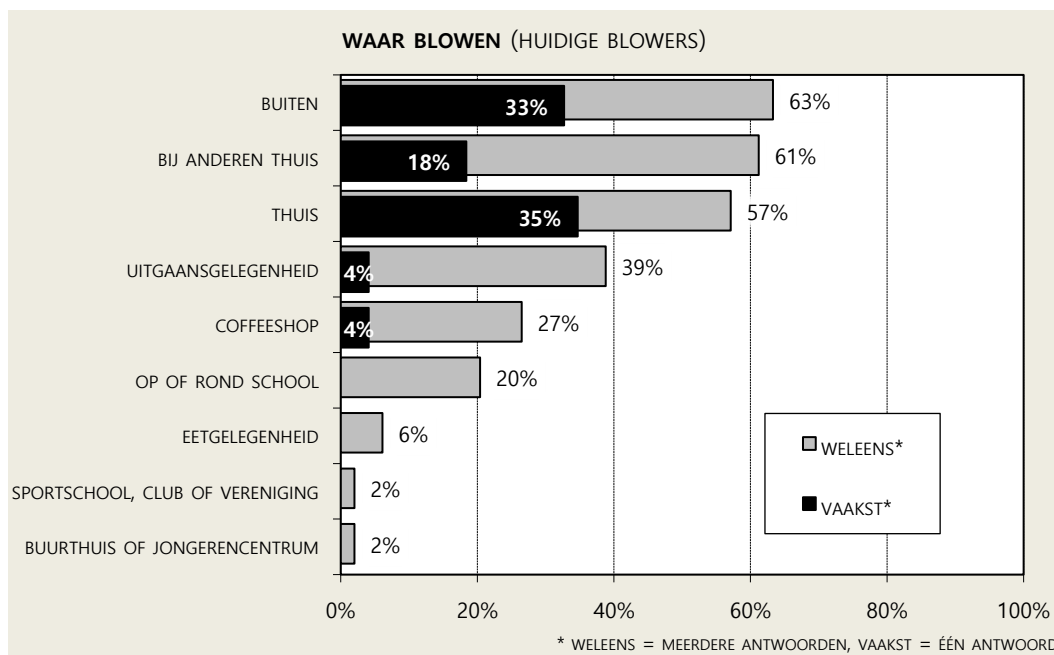
Vrijwel alle vormen van cannabisgebruik komen wel voor onder de huidige blowers: joint met tabak (92%), joint zonder tabak (20%), waterpijp (14%), chillum/bong (8%), pijpje (6%), eten/drinken (bijv. spacecake of thee, 6%) en vaporizer (2%). Alleen de e-smoker wordt door niemand gebruikt. Gevraagd naar hoe ze het vaakst hasj of wiet gebruiken, is de joint met tabak duidelijk favoriet met 88%. Daarnaast ook wel de joint zonder tabak (10%) en de waterpijp (2%), maar geen andere gebruikswijzen.

⁹⁷ Tot 1996 lag de leeftijdsgrens voor verkoop van cannabis op 16 jaar; sindsdien is dat 18 jaar. Wanneer we rekening houden met het jaar waarin de blowers zijn begonnen, dan startte 94% toen ze jonger waren dan de toen geldende leeftijdsgrens.

⁹⁸ Zie *Definities en begrippen* (pag. 107) voor de berekening van de gebruiksfrequentie. Het hier gerapporteerde aantal dagen per maand is 1/12 van het berekende aantal dagen per jaar.

De drie plekken waar de meeste huidige blowers weleens een joint roken zijn buiten (63%), bij anderen thuis (61%) en in hun eigen huis (57%). Deze drie plekken scoren ook het hoogst als het gaat om waar het vaakst wordt geblowd, maar dan in een andere volgorde: thuis (35%), buiten (33%) en bij anderen thuis (18%). In uitgaangelegenheden, coffeeshop, op of rond school en in eetgelegenheden wordt ook weleens geblowd, maar zelden tot nooit het vaakst.

Op de vraag met wie wordt geblowd antwoorden verreweg de meeste huidige blowers met vrienden (weleens 92%, het vaakst 69%), gevolgd door alleen blowen (49% resp. 29%). Een klein deel van de huidige blowers doet dat weleens met huisgenoten (10%) of ouders (2%), maar nooit het vaakst.

2.3.2 Motieven

De vragen om motieven van drinken te meten zijn ook voor blowen gesteld (waarbij 'drinken' uiteraard werden vervangen door 'blowen'). Zie pag. 115 voor uitleg over deze vragen en de scores in het volgende overzicht.

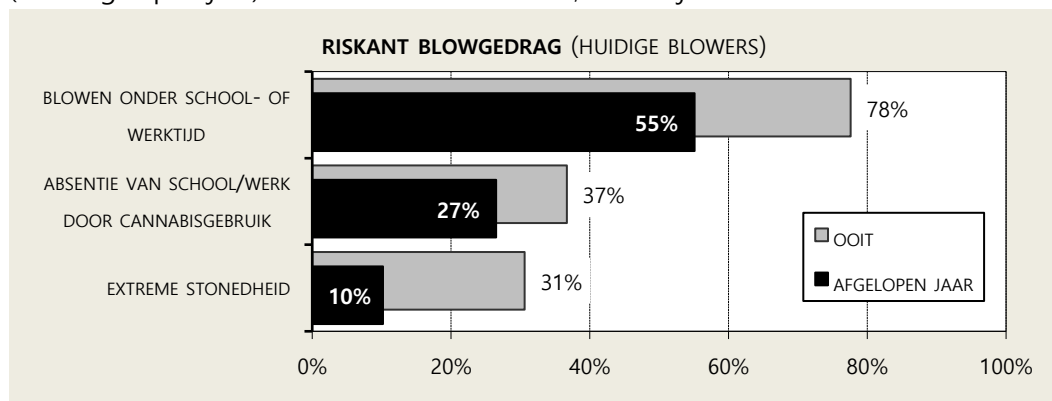
Motieven om te blowen (huidige blowers)

	GEM. ITEMSCORE	GEM. TOTAALSCORE	TOTAALSCORE 4 OF HOGER
 sociaal 			
...om van een feest te genieten	 0.7	2.2	20%
...omdat blowen uitgaan leuker maakt	 0.6		
...om iets speciaals te vieren	 0.8		
 opwinding 			
...omdat ik me dan lekker voel	 1.4	3.3	47%
...omdat het me een kick geeft	 0.7		
...omdat ik me dan vrolijk voel	 1.2		
 coping 			
...omdat het me helpt als ik me rot voel	 0.8	2.4	37%
...om me beter te voelen als ik een slecht humeur heb	 0.8		
...om mijn problemen te vergeten	 0.8		
 aanpassing 			
...zodat ik geen commentaar van mijn vrienden krijg omdat ik niet blow	0.0	0.1	0%
...om bij een groep te horen die ik leuk vind	 0.1		
...om me niet buitengesloten te voelen	 0.1		

In tegenstelling tot alcohol zijn bij hasj en wiet sociale redenen niet de belangrijkste. Blowen wordt vaker gedaan voor de opwinding (vooral om je lekker te voelen). Op de tweede plaats staat blowen uit coping; ruim een derde van de huidige blowers (37%) scoort hoog op dit motief. Coping wordt in verband gebracht met problematisch cannabisgebruik.⁹⁹ Waar drinken en blowen wel overeenkomen, is dat aanpassing aan de omgeving nauwelijks een rol speelt bij de motivatie.

2.3.3 Riskant blowgedrag

Parallel aan riskant drinkgedrag is riskant blowgedrag blowen onder school- of werktijd (voor, tijdens of in de pauze) absentie van school/werk door cannabisgebruik (spijbelen, te laat komen of wegblijven, bijv. wegens stonedheid, wietkater of verslapen) en extreme stonedheid (niet meer kunnen staan, ziek worden of 'out' gaan). Blowen onder school- of werktijd is eerder regel dan uitzondering bij de huidige blowers; meer dan de helft (55%) deed dit het afgelopen jaar. Absentie (27% afgelopen jaar) en extreme stonedheid (10% afgelopen jaar) komen minder vaak voor, maar zijn toch ook niet zeldzaam.

Op basis van frequentie en hoeveelheid definiëren we in Antenne riskant blowen als: dagelijks blowen (ongeacht hoeveelheid) of vaker dan twee dagen per week meer dan 1 joint roken (zie ook *Definities en begrippen*, pag. 107). Van de huidige blowers voldoet twee derde (67%) aan deze criteria. Wanneer we het de huidige blowers zelf vragen, dan vindt nog niet de helft daarvan dat ze te veel of te vaak blowen (29%).

2.3.4 Profiel van problematische blowers

Eveneens parallel aan alcohol is een optelsom gemaakt van de score op 5 negatieve aspecten van blowen:

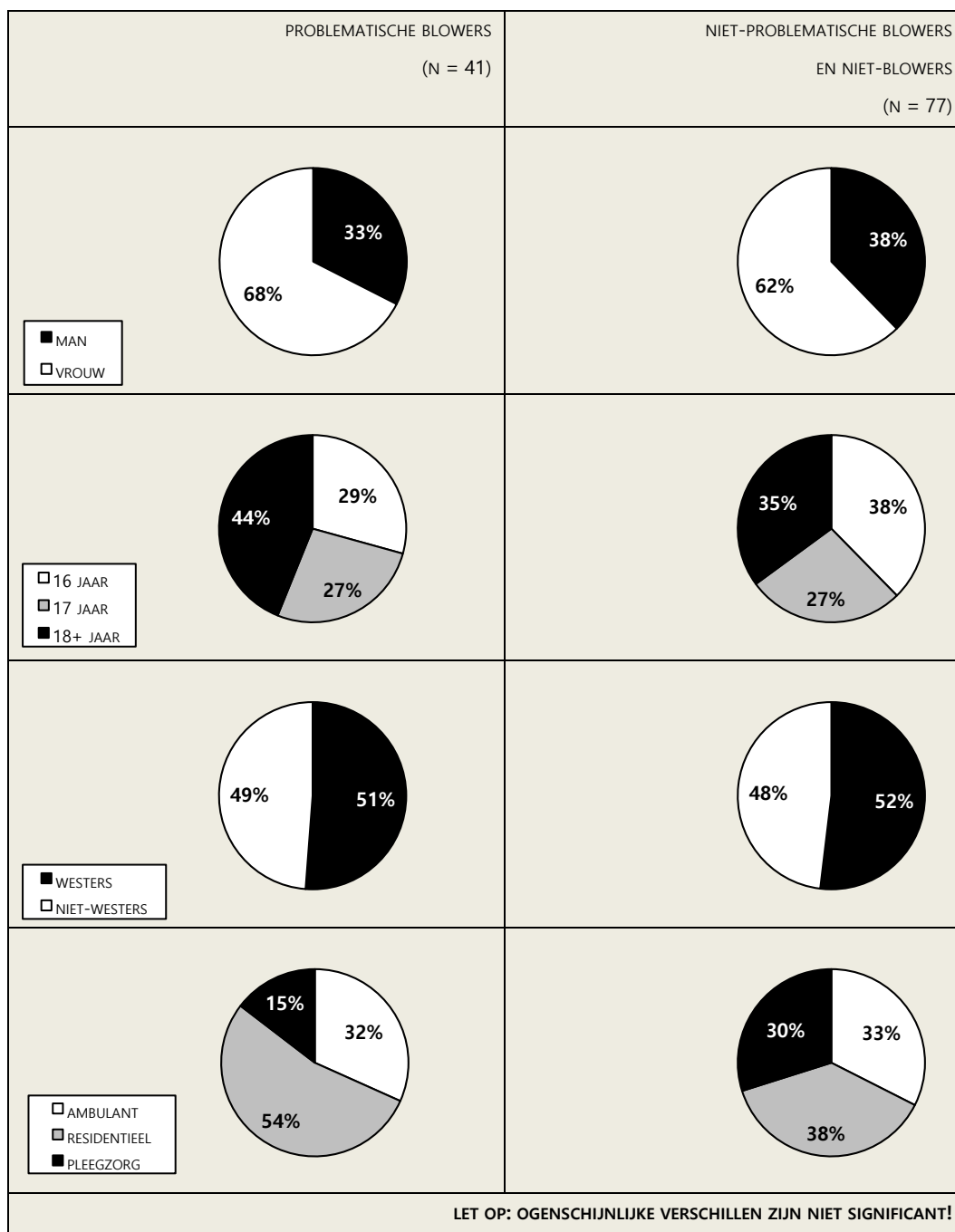
⁹⁹ Spradlin & Cuttler (2019).

- Totaalscore van 4 of hoger op coping
- Blowen onder school- of werktijd afgelopen jaar
- Absentie wegens blowen afgelopen jaar
- Extreme stonedheid afgelopen jaar
- Riskant blowen

Twaalf van de onderzochte jongeren scoorden positief op 1 van deze 5 aspecten, tien jongeren op 2, veertien jongeren op 3, drie jongeren op 4, en twee jongeren op 5. Daarmee is 35% van de onderzochte jongeren te typeren als 'problematische blowers'. Slechts acht jongeren blowden de laatste maand wel, maar scoorden niet op bovenstaande negatieve aspecten (7%). Daarom nemen we die voor de vergelijking van profielen samen met de niet-blowers (59%). Zie pagina 126 voor een overzicht van de profielen.

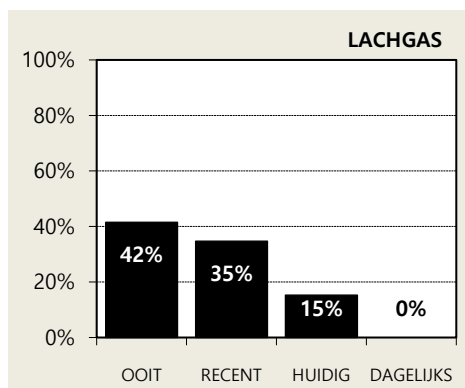
Een groot deel van de problematische blowers zijn meiden, maar dat is bij de niet-blowers (en niet-problematische blowers) ook het geval. Verder zijn de problematische blowers van uiteenlopende leeftijden (ook minderjarig) en zowel van westerse als niet-westerse afkomst. Een groot deel van de problematische blowers is te vinden in de residentiële groepen en slechts een klein deel in de pleegzorg. Toch zijn er geen significante verschillen tussen de profielen.

Profielen van blowers

2.4 Lachgas

De laatste jaren is lachgas enorm populair geworden, vooral onder jongeren.¹⁰⁰ Toch hebben veel van de onderzochte jongeren nog geen ervaring met lachgas. Ongeveer vier op de tien (42%) hebben ooit lachgas gebruikt, waarvan bijna de helft (20%) niet vaker dan 1 of 2 keer. Ruim een derde (35%) is recente lachgasgebruiker en ongeveer één op de zeven (15%) huidige gebruiker.

De meeste recente lachgasgebruikers nemen hooguit een (paar) keer per jaar lachgas (63%). Anderen gebruiken maandelijks (32%) of wekelijks (5%), maar niemand gebruikt dagelijks. Het aantal dagen per jaar dat lachgas wordt gebruikt loopt uiteen van 1 tot meer dan 100, maar in doorsnee gaat het om 8 dagen per jaar.

Als lachgas wordt gebruikt, dan vaker en meer in het weekend of op feestdagen dan op doordeweekse dagen. Doordeweeks neemt een kwart (24%) van de recente gebruikers in doorsnee 2 ballonnen. Op andere dagen neemt bijna twee derde (64%) in doorsnee 5 ballonnen.¹⁰¹ Bijna één op de drie recente gebruikers (31%) neemt er dan zelfs meer dan 5. Bijna een kwart van de recente gebruikers (22%) vindt dat hij/zij te veel of te vaak lachgas gebruikt.

2.4.1 Hoe

Alle recente lachgasgebruikers nemen lachgas uit ballonnen. De ballonnen worden vaak gevuld vanuit een patroon (via slagroomspruit of cracker, 73% weleens, 46% het vaakst), maar ook vaak vanuit een tank (66% weleens, 54% het vaakst). Niemand neemt lachgas direct vanuit patroon of tank.

2.4.2 Motieven

Ook voor lachgas is gevraagd naar motieven voor gebruik. Zie pag. 115 voor uitleg over deze vragen en de scores in het volgende overzicht.

¹⁰⁰ Nabben, Van der Pol & Korf (2017).

¹⁰¹ Opmerkelijk genoeg rapporteerde ongeveer een derde van de recente gebruikers bij de vragen naar hoeveelheden zowel in het weekend als op doordeweekse dagen geen lachgas te gebruiken. Deze respondenten gebruikten allemaal een (paar) keer per jaar.

Motieven om lachgas te gebruiken (recente gebruikers)

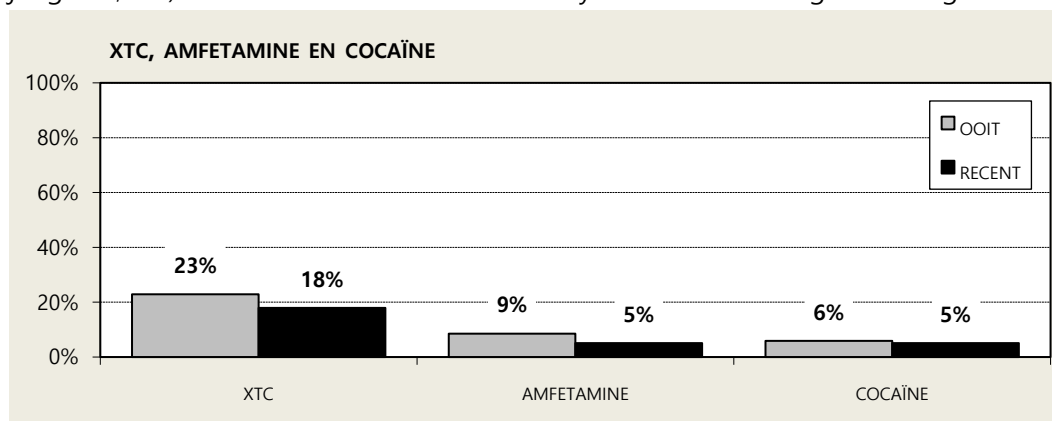
	GEM. ITEMSCORE	GEM. TOTAALSCORE	TOTAALSCORE 4 OF HOGER
 sociaal 			
...om van een feest te genieten	 0.9	2.4	39%
...omdat lachgas uitgaan leuker maakt	 0.8		
...om iets speciaals te vieren	 0.7		
 opwinding 			
...omdat ik me dan lekker voel	 1.0	3.0	46%
...omdat het me een kick geeft	 1.1		
...omdat ik me dan vrolijk voel	 0.9		
 coping 			
...omdat het me helpt als ik me rot voel	 0.3	0.3	7%
...om me beter te voelen als ik een slecht humeur heb	 0.4		
...om mijn problemen te vergeten	 0.2		
 aanpassing 			
...zodat ik geen commentaar van mijn vrienden krijg omdat ik niet gebruik	 0.1	0.1	2%
...om bij een groep te horen die ik leuk vind	 0.1		
...om me niet buitengesloten te voelen	 0.1		

Lachgas wordt gebruikt om de opwinding (omdat het een kick geeft) of om sociale redenen (om van een feest te genieten) en zelden uit coping of aanpassing.

2.5 Stimulantia (xtc, amfetamine, cocaïne)

Van xtc-pillen, amfetamine (speed) en cocaïne (poeder) zijn alleen het ooit-gebruik, startleeftijd, recent gebruik en het aantal gebruiksdagen in het afgelopen jaar gemeten. Van deze drie middelen is xtc duidelijk het populairst. Bijna een kwart van de jongeren (23%) heeft ervaring met xtc. In doorsnee slikten zij hun eerste pil toen ze 15 jaar waren. Het laatste jaar gebruikte 18% van de jongeren in doorsnee 4 keer xtc.

Amfetamine is door 9% van de jongeren weleens gebruikt en cocaïne door 6%. De doorsnee startleeftijd voor amfetamine is – net als bij xtc – 15 jaar, maar ligt bij cocaïne iets hoger op 17 jaar. Het aantal recente gebruikers van cocaïne en amfetamine (elk zes jongeren, 5%) is te klein voor een zinvolle analyse van het aantal gebruiksdagen.

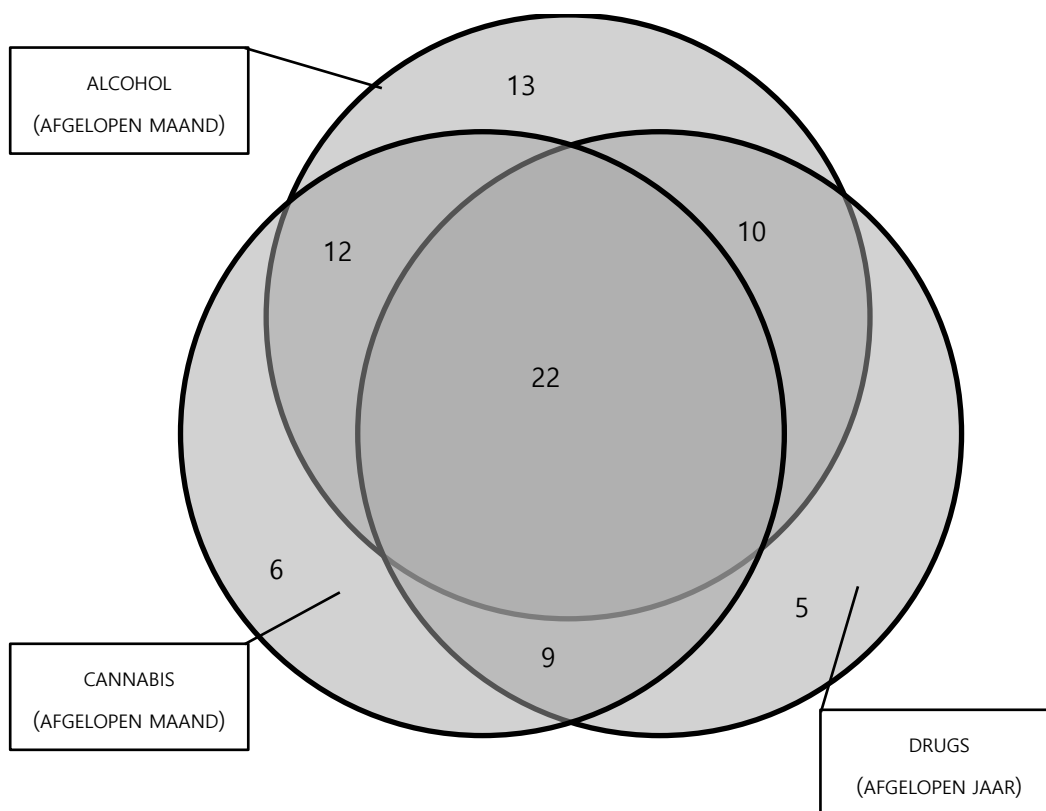

2.6 Gebruikerstypen

Tot nu toe zijn gebruikscijfers van afzonderlijke middelen gepresenteerd. Deze cijfers kunnen niet zomaar bij elkaar opgeteld worden. Er zijn jongeren die meerdere van voorgaande middelen gebruiken en jongeren die geen enkel middel gebruiken. In onderstaande figuur is de overlap weergegeven tussen jongeren die:

- de afgelopen maand alcohol dronken
- de afgelopen maand cannabis blowden
- het afgelopen jaar drugs (lachgas, xtc, amfetamine en/of cocaïne) gebruikten.

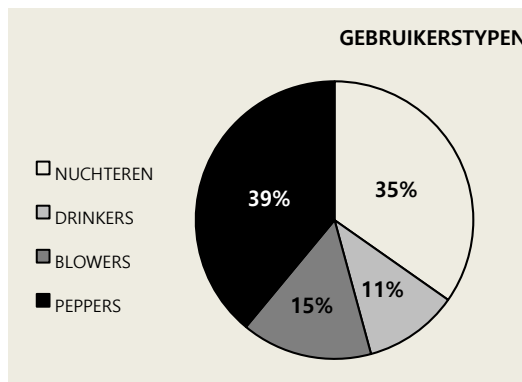
De cijfers geven het aantal jongeren weer. De overlap is groot; er zijn maar weinig jongeren die het afgelopen jaar drugs gebruikten, maar niet drinken of blowen.

Op basis van deze cijfers onderscheiden we vier gebruikerstypen:

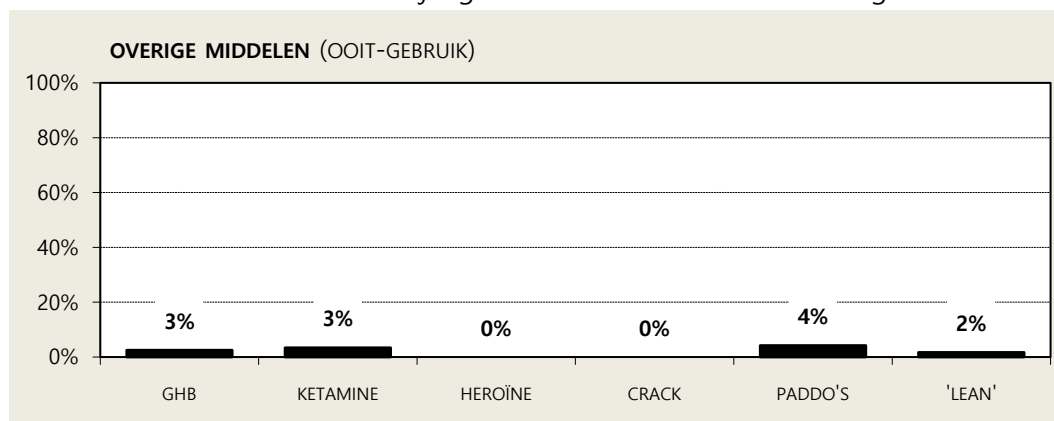
- **Peppers** gebruikten het afgelopen jaar drugs. Dit zijn $(5+9+10+22=)$ 46 jongeren.
- **Blowers** gebruikten het afgelopen jaar geen drugs, maar hebben de afgelopen maand wel geblowd. Dit zijn $(6+12=)$ 18 jongeren.
- **Drinkers** gebruikten het afgelopen jaar geen drugs en hebben de afgelopen maand niet geblowd, maar dronken de afgelopen maand wel alcohol. Dit zijn 13 jongeren.
- **Nuchteren** gebruikten het afgelopen jaar geen drugs en hebben de afgelopen maand niet geblowd en geen alcohol gedronken. Deze jongeren vallen buiten de drie cirkels in voorgaande figuur; het zijn er 41.

De onderzochte groep jongeren valt dus grotendeels uiteen in twee groepen. Enerzijds jongeren die drugs gebruiken (en daarnaast ook vaak drinken en/of blowen). En anderzijds jongeren die geen genotmiddelen nemen. De meeste nuchteren roken overigens ook niet.

2.7 Overige middelen

Van de overige middelen rapporteren we alleen het ooit-gebruik. Dit betreft hooguit enkele individuen. Vijf jongeren (4%) hebben ooit paddo's of truffels gebruikt, vier jongeren (3%) ooit ketamine, drie jongeren (3%) ooit GHB, en twee jongeren (2%) ooit 'lean' (een drankje waaraan hoestdrank met codeïne en promethazine is toegevoegd).¹⁰² Geen enkele van de onderzochte jongeren heeft ooit heroïne of crack gebruikt.

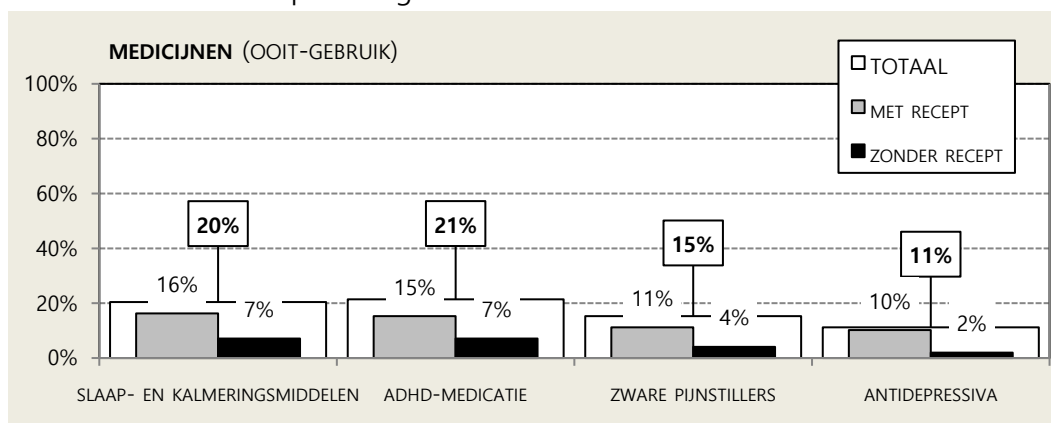
2.8 Medicijnen

Van vier typen medicatie is jongeren gevraagd of zij het weleens gebruikt hebben. En of dat dan op doktersvoorschrift of zonder recept was.

Ongeveer één op de zes jongeren kreeg ooit van een arts slaap- en kalmeringsmiddelen (bijv. *Valium* of *Seresta*, 16%) of ADHD-medicatie (bijv. *Ritalin* of *Concerta*, 15%) voorgeschreven. Een ongeveer één op de tien kreeg zware pijnstillers (bijv. *Oxycodon* of *fentanyl*, 11%) of antidepressiva (bijv. *Prozac* of *Seroxat*, 10%) op recept. Beduidend minder jongeren hebben deze medicijnen (ook) weleens zonder doktersvoorschrift

¹⁰² Zie: www.jellinek.nl/vraag-antwoord/is-lean-purple-drank-syrup/

gebruikt. Zonder recept nam 7% van de jongeren weleens slaap- en kalmeringsmiddelen en eveneens 7% ADHD-medicijnen. Zware pijnstillers en antidepressiva werden door slechts enkele jongeren zonder recept gebruikt. Medicijngebruik met en zonder recept kan naast elkaar voorkomen, waardoor het totaal in onderstaande grafiek iets lager ligt dan de som van beide percentages.

2.9 Gamers en gokken

Gamen en gokken kennen – net als middelengebruik – een risico op problemen en verslaving.

Vier op de tien jongeren (41%) speelden het afgelopen jaar games. Van deze recente gamers speelde 79% in het weekend of op feestdagen en 66% (ook) op doordeweekse dagen. In doorsnee wordt doordeweekse 3 uur gegamed en in het weekend 4 uur. Er is echter ook een groep gamers (15%) die dan meer dan 5 uur speelt. Ruim de helft van de recente gamers gaf geld uit aan games (bijv. aan betaalde games/apps of extra levels, wapens, skins, etc.). In doorsnee gaven zij het afgelopen jaar 100 euro uit.

Een handvol jongeren gokte het afgelopen jaar online (4%) en eveneens een handvol speelde 'gewone' gokspelletjes (niet online, bijv. kaarten, fruitautomaten of krasloten, 4%). In totaal gaat het hier om negen jongeren, waarvan er zes geld uitgaven aan gokken. Een verdere analyse van de uitgaven is daarom niet zinvol.

2.10 Vragen over middelengebruik, gamen of gokken

Wanneer de jongeren vragen hebben over roken, drinken, drugs, gamen of gokken, bij wie kunnen ze dan terecht? Eén op de tien antwoordt op deze vraag dat ze nergens terecht kunnen (10%). De meeste anderen gaan met dergelijke vragen naar vrienden

(64%), (pleeg)ouders (53%), hun jeugdzorgbegeleider (35%), mentor of leerlingbegeleider (20%) of huisgenoten (20%).

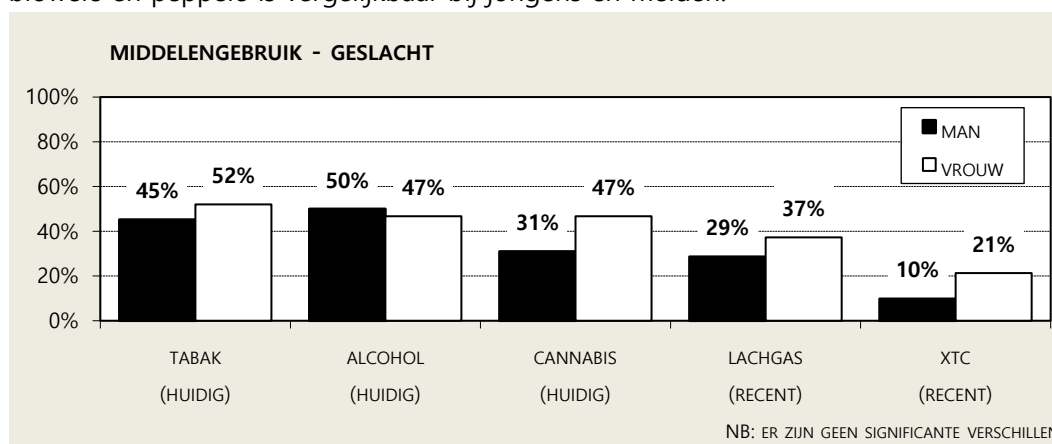
Echter, de meeste jongeren hebben helemaal geen vragen (70%) en er zijn er maar weinig die willen weten wat de effecten en risico's zijn (8%), wat de regels zijn (8%), hoe te stoppen of te minderen (8%), waar hulp te krijgen (7%), en of ze zelf (7%) of iemand anders (5%) het te veel of te vaak doet.

2.11 Middelengebruik per subgroep

In deze laatste paragraaf maken we vergelijkingen in middelengebruik tussen subgroepen op basis van achtergrondkenmerken, namelijk: geslacht, leeftijd, etniciteit en type hulpverlening. We kijken daarbij naar verschillen in *huidig gebruik* (laatste maand) van tabak, alcohol en cannabis en verschillen in *recent gebruik* (laatste jaar) van lachgas en xtc-pillen. Daarbij kijken we ook naar frequentie en hoeveelheid van gebruik. Gebruikscijfers van andere middelen zijn te klein voor zinvolle analyses. Wel wordt ook gekeken naar gebruikerstypen. Bij vergelijkingen spreken we alleen van verschillen als deze significant zijn (zie pagina 107). Vergelijkingen van andere gebruikscijfers en middelen zijn – voor zover de aantallen dat toelaten – opgenomen in de tabellen in bijlage B.

2.11.1 Geslacht

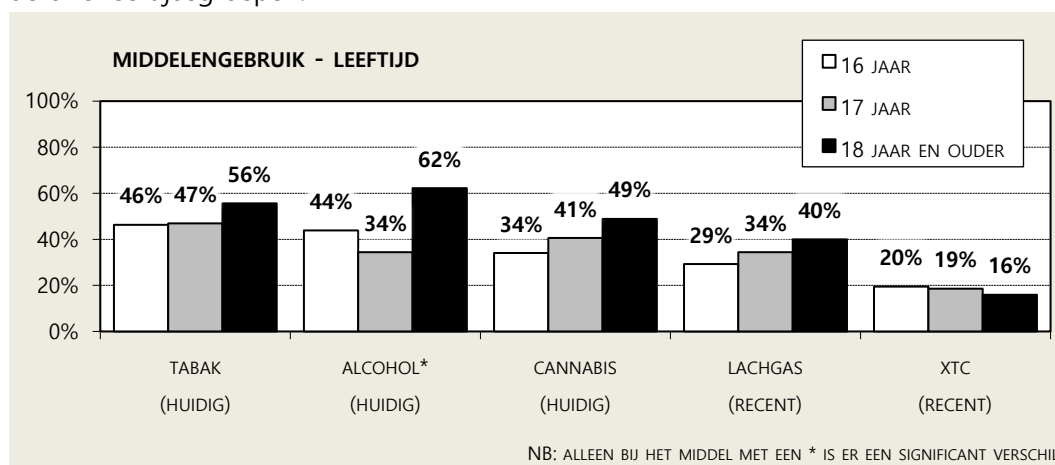
De percentages huidige rokers, drinkers en blowers, en recente gebruikers van lachgas en xtc zijn onder de onderzochte meiden (n = 75) en jongens (n = 42) vergelijkbaar. Onderstaande grafiek lijkt aan te geven dat de gebruikscijfers onder meiden hoger liggen, maar er zijn geen significante verschillen. Ook het aandeel nuchteren, drinkers, blowers en peppers is vergelijkbaar bij jongens en meiden.

Ook in gebruikte hoeveelheden (aantal sigaretten, glazen alcohol, joints of ballonnen lachgas) is er geen verschil naar geslacht. Wel zien we dat jongens meer dagen per maand blowen. Onder de huidige blowers blowen jongens in doorsnee 30 dagen per maand; bij de meiden is dat in doorsnee 13 dagen per maand.

2.11.2 Leeftijd

In de analyse naar leeftijd onderscheiden we drie categorieën, namelijk: 16 jaar (n=41), 17 jaar (n=32) en 18 jaar en ouder (n=45).¹⁰³ Percentages rokers en blowers verschillen nauwelijks naar leeftijd, wat opmerkelijk is omdat minderjarigen officieel geen tabak en cannabis kunnen kopen en 18-plussers wel. Minstens net zo opmerkelijk is het daarom dat er voor alcohol wel een verschil is. Jongeren van 18 jaar en ouder zijn vaker huidige drinkers dan minderjarigen. In het gebruik van lachgas en XTC verschillen de leeftijdsgroepen niet. En hoewel er onder de jongste leeftijdsgroep wat meer nuchteren en minder peppers lijken te zijn, is er geen significant verschil in gebruikerstypen tussen de drie leeftijdsgroepen.

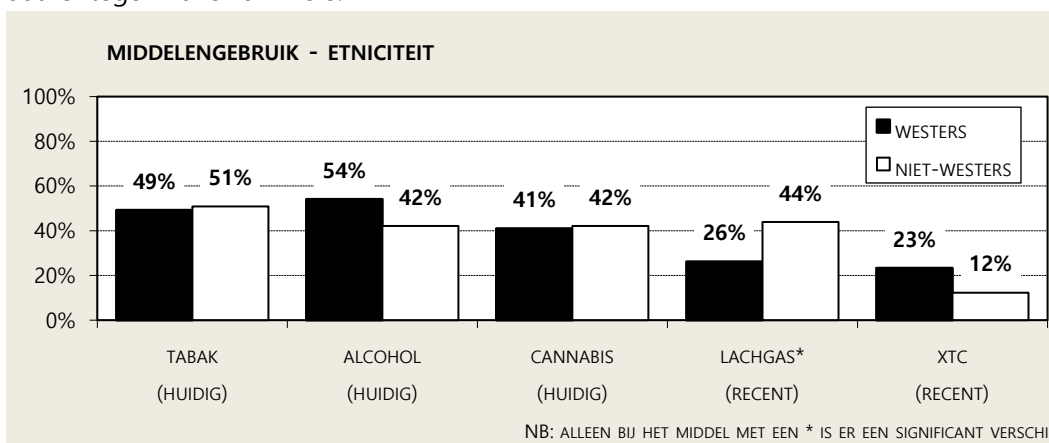

Hoewel het percentage huidige blowers onder 16-jarigen nauwelijks verschilt van dat onder de oudere jongeren, blowen ze op doordeweekse dagen wel minder: in doorsnee 1 joint tegenover 3 joints. Op weekenddagen blowen ze evenveel als 17-jarigen en 18-plussers. Qua andere gebruikshoeveelheden (aantal sigaretten, glazen alcohol of ballonnen lachgas) en in frequentie van gebruik (aantal dagen per maand/jaar) is geen verschil naar leeftijd.

¹⁰³ De categorie 16 jaar heeft ook enkele 15-jarigen (zie pag. 111).

2.11.3 Etniciteit

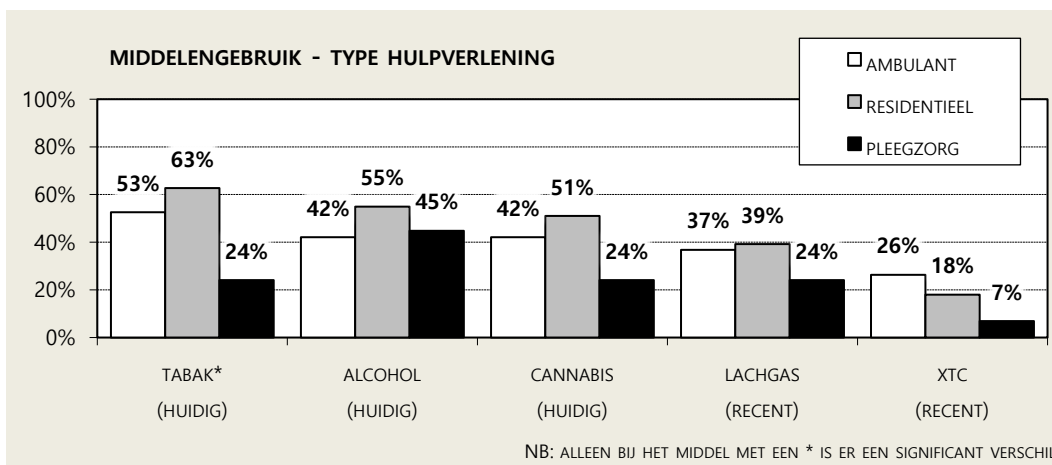
Het enige – maar dan ook zeer duidelijke – verschil in gebruikpercentages tussen jongeren met een westerse en niet-westerse achtergrond is lachgas. Jongeren van niet-westerse afkomst zijn bijna twee keer zo vaak recente lachgasgebruikers (44% versus 26%). Daarmee zijn jongeren van niet-westerse afkomst ook vaker dan jongeren van westerse afkomst te typeren als peppers. Jongeren met een westerse achtergrond zijn daarentegen vaker drinkers.

Wat gebruikshoeveelheid betreft valt op dat jongeren van westerse afkomst veel meer roken dan jongeren van niet-westerse afkomst. Op doordeweekse dagen roken jongeren van westerse afkomst in doorsnee 8 sigaretten en op weekenddagen 10, terwijl jongeren van niet-westerse afkomst op beide dagen in doorsnee 4 sigaretten roken. Afgezien hiervan is er geen verschil naar etniciteit in hoeveelheid of frequentie van gebruik.

2.11.4 Type hulpverlening

De jongeren zijn ingedeeld in drie groepen op basis van het type hulp dat ze van Spirit ontvangen: ambulante (n = 38), residentieel (n = 51) en pleegzorg (n = 29). Bij alle onderzochte middelen, behalve alcohol, scoren pleegzorgjongeren lager dan de andere twee groepen en ze lijken ook vaker te typeren als nuchteren, maar alleen voor roken is het verschil significant. Er zijn geen verschillen in hoeveelheid of frequentie van gebruik.

Over het algemeen zijn er dus weinig verschillen in middelengebruik tussen subgroepen. Het feit dat meiden, 18-plussers en residentiële cliënten zijn oververtegenwoordigd bij de onderzochte jongeren (zie 'Representativiteit', pag. 112) zal daarom weinig invloed hebben gehad op de resultaten wat betreft gebruikscijfers.

3 Vergelijking met andere Amsterdamse cijfers

In het kader van Antenne is drie keer eerder een survey uitgevoerd binnen de jeugdzorg in Amsterdam. In 1993 werd dat gedaan bij het Jongeren Advies Centrum (JAC) en Psychologisch Pedagogisch Instituut (PPI), en in 2006 en 2012 bij Spirit. De cijfers van 2019 kunnen echter niet zomaar worden vergeleken met eerdere cijfers, want de jeugdzorg is anno 2019 anders ingericht dan zeven jaar geleden. Zo is bijvoorbeeld het maatschappelijk werk overgegaan naar Ouder- en Kindteams (OKT) en Samen DOEN wijkteams.

Voordat we de resultaten van 2019 afzetten tegen die van 2012 en tegen andere Amsterdamse cijfers, geven we een korte beschrijving van deze andere onderzoeken en de belangrijkste verschillen met de huidige onderzoeksgroep.

Jeugdzorg 2012

Leeftijd 16-26 jaar (gemiddeld 18), 46% meiden, 66% niet-westerse migratieachtergrond (n = 145)

Zeven jaar geleden is de Antenne survey uitgevoerd bij de volgende afdelingen van Spirit (tussen haakjes het aantal ingevulde vragenlijsten):

- Jeugdmaatschappelijk werk (83)
- Schoolmaatschappelijk werk (84)
- Beter Met Thuis (12)
- 16+ Centrum pand (17)
- Meisa (7)

- De Verhulst (7)
- Crisisopvang (4)
- Poortgebouw (13)
- Ambulant team Thuisloze Jongeren (22)

Belangrijkste verschil is dus dat in 2019 het jeugd- en schoolmaatschappelijk werk ontbreekt, maar ook andere afdelingen (bijvoorbeeld het Poortgebouw) bestaan inmiddels niet meer. Aan de andere kant werden in 2012 pleegzorg en De Koppeling buiten beschouwing gelaten, terwijl die in 2019 wel mee zijn genomen.

Een ander belangrijk verschil is de minimumleeftijd voor deelname. In 2012 was die namelijk 12 jaar. Daarom is voor de vergelijking met 2019 een selectie gemaakt van 145 vragenlijsten van 16-plussers en zijn de gegevens opnieuw geanalyseerd. Vergeleken met deze in 2012 onderzochte jongeren zijn die uit 2019 vaker vrouw (64%), maar minder vaak van niet-westerse afkomst (48%).

Mbo 2016

Leeftijd 15-35 jaar (gemiddeld 19), 54% meiden, 37% niet-westerse migratieachtergrond (n = 1.972)

Bij het Amsterdamse middelbaar beroepsonderwijs worden eveneens Antenne surveys gedaan; het meest recent in 2016. Bijna de helft van de in 2019 onderzochte jongeren in de jeugdzorg gaat naar het mbo, wat beide onderzoeksgroepen goed vergelijkbaar maakt. Toch is dat ook het belangrijkste verschil: de helft van de jongeren in de jeugdzorg gaat niet naar het mbo. Daarnaast zijn er onder de jongeren in de jeugdzorg meer meiden (64%) en meer jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond (48%). Qua leeftijd komen de onderzoeksgroepen wel redelijk overeen.

Havo/vwo 2016

Leeftijd 16-19+ jaar, 54% meiden, 33% niet-westerse migratieachtergrond (n = 407)

De GGD Amsterdam deed in 2016 onderzoek onder 1.076 leerlingen in de 5^e en 6^e klassen van havo en vwo.¹⁰⁴ De leerlingen waren voornamelijk 16-18 jaar; een klein deel was 19+. Wat leeftijd betreft is deze onderzoeksgroep dus vergelijkbaar, maar van de jongeren in de jeugdzorg volgt 'slechts' 12% een opleiding op havo/vwo-niveau. Net als bij de vergelijking met het mbo geldt ook hier dat jongeren in de jeugdzorg vaker meisjes (64%) en van niet-westerse afkomst (48%) zijn.

Er zijn voor zover bekend geen andere Amsterdamse cijfers beschikbaar van vergelijkbare leeftijdsgroepen. De Amsterdamse Gezondheidsmonitor Jeugd gaat namelijk over een jongere groep, namelijk 2^e-klassers (13-14 jaar) en 4^e-klassers (15-16 jaar).¹⁰⁵ De leeftijdscategorie van de reguliere Amsterdamse Gezondheidsmonitor is 19 t/m 64 jaar.¹⁰⁶

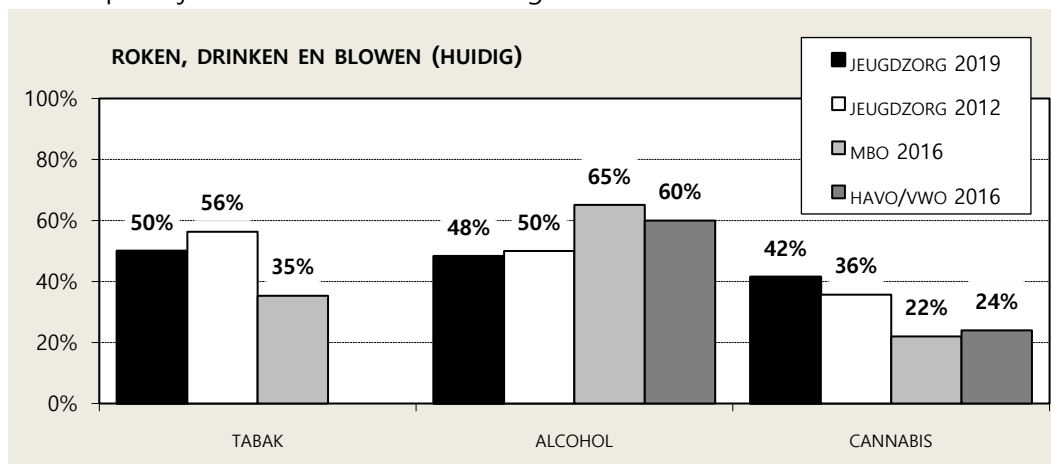
We vergelijken – voor zover beschikbaar – cijfers over het aandeel huidig rokers, drinkers en blowers (laatste maand), en over recent gebruik van lachgas, xtc, amfetamine

¹⁰⁴ Dijkshoorn, Schilthuis & Van Bakkum (2016).

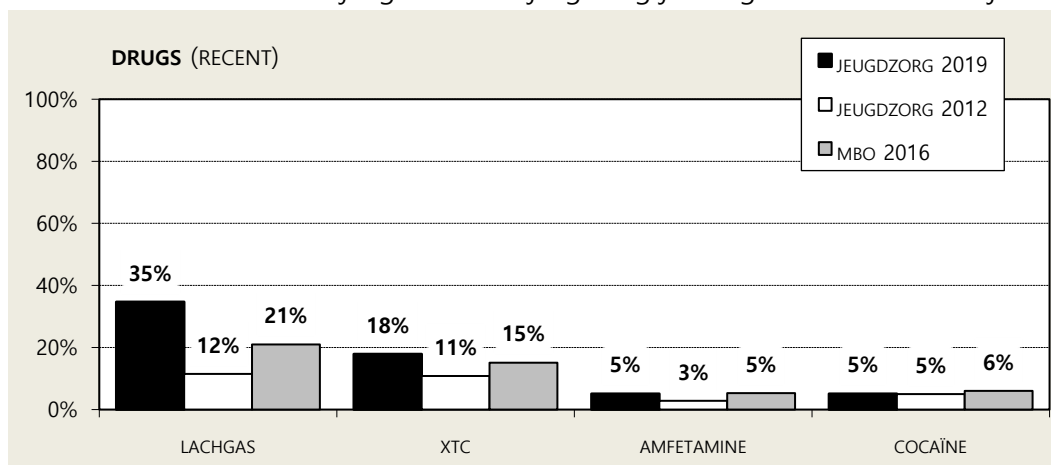
¹⁰⁵ Zie www.ggdgezondheidsinbeeld.nl/gezondheid-van-13-14-jarigen-en-15-16-jarigen/

¹⁰⁶ Dijkshoorn, Werkhoven, Verhagen & Wijffels (2019).

en cocaïne (laatste jaar). Omdat de onderzoeksgroepen (behalve qua leeftijd) uiteenlopen zijn verschillen niet statistisch getoetst.

Vergeleken met zeven jaar geleden lijkt er wat minder te worden gerookt, maar meer te worden geblowd in de jeugdzorg. Voor zowel tabak als cannabis zijn de gebruikscijfers in de jeugdzorg ook hoger dan onder leerlingen van mbo en havo/vwo. Wat alcohol betreft scoren jongeren in de jeugdzorg juist lager dan het onderwijs.

Vergeleken met de survey van 2012, is het aandeel jongeren in de jeugdzorg dat in 2019 het laatste jaar lachgas gebruikte ongeveer drie keer zo groot. De populariteit van dit middel is in die periode over de gehele breedte toegenomen en meerdere onderzoeken hebben een stijging in gebruik geconstateerd (hoewel niet altijd ook in recent gebruik).¹⁰⁷ Toch is het opvallend dat jongeren in de jeugdzorg ook vergeleken met de drie jaar geleden onderzochte mbo'ers beduidend vaker recente

¹⁰⁷ Van Laar et al. (2020).

lachgasgebruikers zijn. In het havo/vwo-onderzoek werd geen recent gebruik van lachgas gerapporteerd, maar wel huidig gebruik en ook dat percentage is onder jongeren in de jeugdzorg (15%) groter dan onder jongeren op het havo/vwo (8%). Het percentage xtc-gebruikers onder jongeren in de jeugdzorg lijkt te zijn toegenomen sinds 2012, hoewel ze maar weinig hoger scoren dan de mbo'ers. In het gebruik van amfetamine en cocaïne zijn er nauwelijks verschillen tussen de verschillende onderzoeken.

4 Samenvatting

In 2019 zijn jongeren van 16 jaar en ouder bij jeugdzorgorganisatie Spirit in Amsterdam door begeleiders en pleegouders gevraagd deel te nemen aan de Antenne survey over middelengebruik. In totaal vulden 118 jongeren de vragenlijst in.

Vanuit het oogpunt van zowel jeugdzorg als preventie is het van belang zicht te krijgen op het middelengebruik van deze groep jongeren. De ervaring leert dat dit niet eenvoudig is en een flinke tijdsinvestering vergt. Afgezet tegen het totaal aantal 16-plussers in de Amsterdamse jeugdzorg (Spirit telde er 283 op 1-9-2019) is een onderzoeksgroep van 118 jongeren relatief gezien niet klein, maar de gebruikscijfers kunnen wel betrekking hebben op kleine aantallen, wat vergelijkingen en generalisaties bemoeilijkt.

De onderzochte jongeren zijn voornamelijk meiden (64%) tussen de 16 en 19 jaar (doorsnee 17 jaar). Ongeveer de helft heeft een niet-westerse achtergrond (48%). De jongeren ontvangen ambulante hulp (32%), verblijven in residentiële groepen (43%) of zitten in de pleegzorg (25%). Vooral ambulante cliënten zijn ondervertegenwoordigd in de onderzoeksgroep. Het opleidingsniveau loopt uiteen van vmbo tot hbo/universiteit, maar de grootste groep volgt een mbo-opleiding (49%).

Ooit-gebruik en startleeftijd

De meeste jongeren hebben weleens alcohol gedronken (80%), sigaretten gerookt (64%) of geblowd (59%). Voor een deel van hen was dat 'experimenteel'; zij deden dat tot nu toe slechts 1 of 2 keer. Met andere middelen hebben de meeste jongeren nog geen ervaring. Toch heeft een flinke groep weleens lachgas gebruikt (42%), hoewel de helft daarvan experimenteel. En een kwart heeft ervaring met xtc (23%). Bij amfetamine (9%) en cocaïne (6%) gaat het hooguit om een tiental jongeren; nog minder bij paddo's (4%), ketamine (3%), ghb (3%) en 'lean' (2%); en niemand heeft ooit heroïne of crack

gebruikt. Naast drugs zijn ook weleens medicijnen zonder doktersrecept gebruikt: ADHD-medicatie (7%), slaap- en kalmeringsmiddelen (7%), zware pijnstillers (4%) en antidepressiva (2%).

	TABAK	ALCOHOL	CANNABIS	LACHGAS	XTC-PILLEN	AMFETAMINE	COCAÏNE
OOIT-GEbruik - TOTAAL	64%	80%	59%	42%	23%	9%	6%
OOIT-GEbruik - 1 OF 2 KEER	9%	21%	14%	20%	*	*	*
DOORSNEE STARTLEEFtijd	14	15	15	16	15	15	17
	* niet gemeten						

De doorsnee leeftijd bij het eerste gebruik (de startleeftijd) voor de verschillende middelen liggen dicht bij elkaar: tussen 14 en 17 jaar. De meesten namen hun eerste glas alcohol, sigaret of joint toen ze minderjarig waren. Bedenk hierbij wel dat het gaat om een jonge leeftijdsgroep waardoor ook geen hoge startleeftijd valt te verwachten.¹⁰⁸

Huidig gebruik van tabak, alcohol en cannabis

De helft van de jongeren zijn *huidige rokers* (50%) en *huidige drinkers* (48%) en een iets kleiner deel is *huidige blower* (42%). De meeste rokers en een groot deel van de blowers doet dat elke dag, maar er zijn geen dagelijkse drinkers. Van de totale groep is 36% *dagelijkse roker* en 18% *dagelijkse blower*. Het drinken van alcohol is duidelijk geassocieerd met weekenden en feestdagen. Op doordeweekse dagen drinkt ruim de helft van de huidige drinkers namelijk niet en als ze wel drinken dan nemen ze in doorsnee 1 glas. Op weekenddagen drinken de meesten wél en consumeren dan in doorsnee 4 glazen. Bij roken en blowen is er minder verschil tussen weekend en doordeweeks, maar wel tussen dagelijkse en niet-dagelijkse gebruikers. Op doordeweekse dagen roken dagelijkse rokers in doorsnee 8 sigaretten en dagelijkse blowers in doorsnee 3 joints. Een deel van de niet-dagelijkse rokers en blowers doen dat niet op doordeweekse dagen en als ze dat wel doen een stuk minder: in doorsnee

¹⁰⁸ Vaak geldt: hoe jonger de onderzoeksgroep, hoe lager de gemiddelde of doorsnee startleeftijd. Dat komt omdat je bij jonge groepen nog geen late starters zult aantreffen die het gemiddelde omhoog trekken. Dit fenomeen zie je ook terug in landelijke cijfers, waarbij bijvoorbeeld de startleeftijd van cannabis onder volwassenen gemiddeld 19 jaar is, maar die onder scholieren 14 jaar (Van Laar et al., 2020).

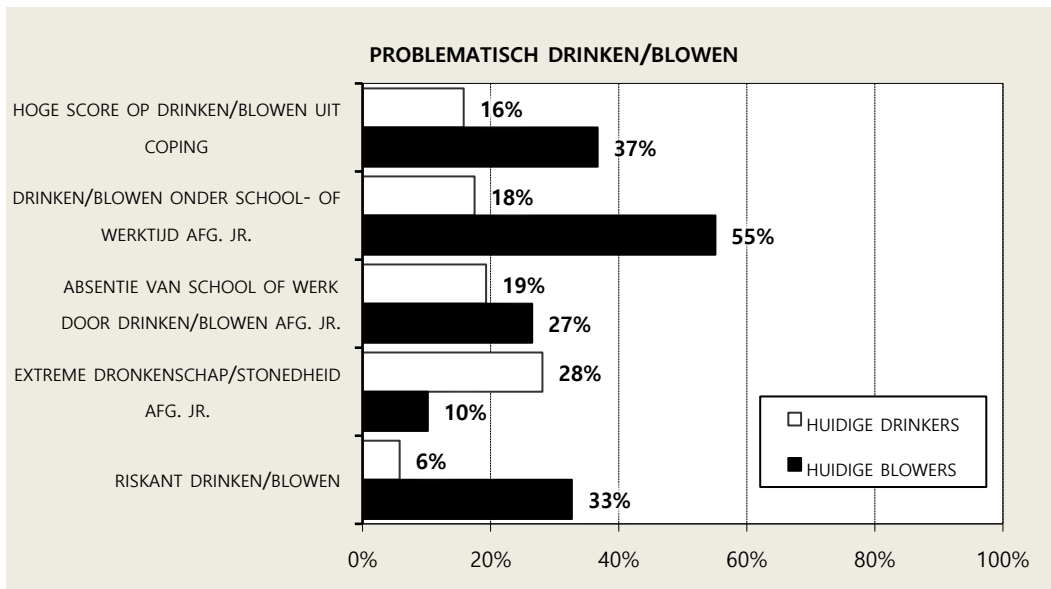
1 sigaret en 2 joints. Ook in het weekend gebruiken dagelijkse rokers en blowers meer (10 sigaretten resp. 4 joints) dan niet-dagelijkse rokers en blowers (1 á 2).

Risikant drink- en blowgedrag

Op basis van twaalf vragen zijn vier motieven om te drinken en blowen gemeten: sociale redenen (bijv. om iets speciaals te vieren), voor de opwinding (bijv. omdat ik me dan lekker voel), uit coping (bijv. om mijn problemen te vergeten), of om aan te passen aan anderen (bijv. om me niet buitengesloten te voelen).¹⁰⁹ Drinken van alcohol gebeurt vooral uit sociaal motief, terwijl blowen vaker om de opwinding wordt gedaan. Aanpassing is voor geen van beide middelen nauwelijks van belang. Drinken of blowen uit coping wordt geassocieerd met een grotere kans op nadelige gevolgen. Van de huidige drinkers scoort 16% hoog op dit motief; bij de huidige blowers is dat 37%. Naast roken en drinken uit coping, is ook risikant gedrag gemeten: het afgelopen jaar gebruik onder school- of werktijd, absentie van school of werk door gebruik, en extreme dronkenschap en stonedheid (niet meer kunnen staan, ziek worden of 'out' gaan). Daarnaast worden in Antenne definities voor risikant drinken en blowen gehanteerd, op basis van frequentie en hoeveelheid.¹¹⁰ Vooral bij blowers zien we relatief veel risikant gedrag. Blowen onder schooltijd is eerder regel dan uitzondering.

¹⁰⁹ DMQ-R-SF (*Drinking Motives Questionnaire – Revised – Short Form*).

¹¹⁰ Een riskante drinker drinkt dagelijks (ongeacht hoeveelheid) of meer dan 2 dagen per week meer dan 3 glazen alcohol (tot 19 jaar) of meer dan 4 glazen alcohol (vanaf 19 jaar). Een riskante blower blouwt dagelijks (ongeacht hoeveelheid) of een paar keer per week meer dan één joint. Zie *Definities en begrippen* (pag. 107).

Er zit overlap tussen deze vijf negatieve aspecten; het gaat voor een deel telkens om dezelfde jongeren. Jongeren die op één van deze vijf aspecten scoren noemen we – bij gebrek aan een betere term – ‘problematische’ drinkers of blowers. Van de totale groep is 24% problematische drinker en 35% problematische blower. Het profiel van deze jongeren wijkt nauwelijks af van dat van de andere jongeren die niet problematische drinken of blowen. Problematisch drinken en blowen komt voor bij zowel jongens als meiden, bij zowel minderjarigen als 18-plussers, bij jongeren van zowel westerse als niet-westerse afkomst en verschillende vormen van jeugdzorg (ambulante, residentiële en pleegzorg).

Lachgas

In totaal is ruim één op de drie jongeren (35%) recente gebruiker van lachgas. Het afgelopen jaar deden de meeste recente gebruikers het hooguit een paar keer, maar er zijn ook maandelijks en wekelijkse gebruikers. In doorsnee gaat het om 8 gebruiksdagen per jaar. Lachgas wordt vooral in het weekend of op feestdagen gebruikt en altijd met behulp van een ballon (gevuld vanuit een slagroomsput of tank). Bijna één op de drie recente gebruikers (31%) neemt op weekenddagen meer dan 5 ballonnen en bijna een kwart (22%) vindt zelf dat hij/zij te veel of te vaak lachgas gebruikt. Ook voor lachgas is gevraagd naar motieven voor gebruik. Jongeren gebruiken lachgas om de opwinding of om sociale redenen en zelden uit coping of aanpassing.

Nuchteren, drinkers, blowers en peppers

Bij de stimulantia is XTC het populairst. Het laatste jaar gebruikte 18% van de onderzochte jongeren XTC, tegenover 5% cocaïne en amfetamine. Deze cijfers kunnen niet zomaar bij elkaar opgeteld worden; er zit overlap in gebruik. Op basis van het gebruik van alcohol en cannabis in de afgelopen maand en het gebruik van lachgas, XTC, amfetamine en cocaïne in het afgelopen jaar, kunnen vier typen gebruikers worden onderscheiden: nuchteren, drinkers, blowers en peppers. De onderzochte groep jongeren valt grotendeels uiteen in enerzijds peppers (die drugs gebruiken en daarnaast vaak drinken en/of blowen, 39%) en anderzijds nuchteren (die geen genotmiddelen nemen, 35%). Onder jongeren met een niet-westerse achtergrond zijn meer lachgasgebruikers en ze zijn daarom vaker te typeren als peppers. Jongeren met een westerse achtergrond zijn daarentegen vaker drinkers.

Gamen en gokken

Een flink deel van de jongeren besteedt aardig wat tijd aan gamen. Het afgelopen jaar gamede 41% van de jongeren. Op doordeweekse dagen spelen ze in doorsnee 3 uur en in het weekend 4 uur. De helft van hen gaf ook geld uit aan games, in doorsnee 100 euro. Gokken wordt daarentegen weinig gedaan. Slechts 8% speelde het laatste jaar gokspelletjes, waarvan de helft online.

Vragen

De meeste jongeren gaan met vragen over roken, drinken, drugs, gamen of gokken naar hun vrienden. Een deel zegt hierover ook met (pleeg)ouders of jeugdzorgbegeleiders te kunnen praten, maar één op de tien kan volgens hen nergens terecht. Over het algemeen hebben de jongeren echter geen vragen over middelengebruik.

Vergelijking met andere Amsterdamse cijfers

De resultaten zijn vergeleken met cijfers van 16-plussers uit de vorige Antenne survey in de jeugdzorg (2012) en met cijfers van vergelijkbare leeftijdsgroepen uit onderzoeken onder mbo'ers en havo/vwo'ers in Amsterdam (beide uit 2016).

Anno 2019 zijn er in de jeugdzorg meer huidige blowers dan onder leerlingen van mbo en havo/vwo en lijkt er ook meer te worden geblowd dan zeven jaar geleden. Ook in het gebruik van tabak en lachgas scoren jongeren in de jeugdzorg hoger dan de scholieren. Wat betreft XTC, amfetamine en cocaïne is er echter weinig verschil en qua alcoholgebruik scoren jongeren in de jeugdzorg juist lager dan scholieren.

V MARKT

1	Panelstudie	145
1.1	Cannabismarkt.....	146
1.2	Dealers en diensten.....	147
1.3	Cocainemarkt.....	150
1.4	Ecstasymarkt.....	153
1.5	Amfetaminemarkt.....	154
1.6	Narcosemarkt	156
1.7	Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS)	158
1.8	Psychedelica en overige markten	159
2	Testservice	159
2.1	Aangeboden monsters	162
2.2	Ecstasy.....	163
2.3	Cocaine.....	167
2.4	Amfetamine	169
2.5	Ketamine.....	171
2.6	GHB.....	173
2.7	LSD	175
2.8	2C-B	177
2.9	4-FA	179
2.10	Overige monsters	181
3	Samenvatting	182

Antenne focust primair op gebruikers van genotmiddelen, maar verzamelt daarnaast ook informatie over de marktzijde van middelengebruik. In de **(1) panelstudie** in het uitgaansleven wordt de Amsterdamse drugsmarkt kwalitatief belicht. Testuitslagen van de **(2) testservice** geven een beeld van de zuiverheid en dosering van drugs. Beide bronnen leveren informatie over de prijzen van drugs.

1 Panelstudie

Uit de panelstudie komt naar voren dat de Amsterdamse drugsmarkt voor uitgaanders in grote lijnen kan worden onderverdeeld in vier 'branches'. In volgorde van omvang:

1. **Cannabis:** hasj, marihuana (wiet) en bewerkte producten zoals 'spacecake'.
2. **Stimulantia:** ecstasy(-achtigen), cocaïne en (meth)amfetamine.
3. **Narcosemiddelen:** GHB, ketamine en lachgas.
4. **Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS):** vaak stimulerend of psychedelisch van aard en vaak aangeboden op internet of door bezorgdiensten.

Deze indeling sluit grotendeels aan bij de segmentering in het aanbod, althans bij de verkoop aan consumenten.¹¹¹ Toch is er op dit niveau van de 'detailhandel' wel enige overlap, onder andere tussen de synthetische stimulantiamarkt (met name ecstasy en amfetamine) en de narcosemarkt (GHB en ketamine). Lachgas valt sinds juli 2016 onder de Warenwet; voorheen viel het onder de Geneesmiddelenwet. De cannabismarkt kent een duidelijke scheiding in aanbod: naast de gedoogde coffeeshops is er ook een (veel) kleinere niet-gedoogde cannabismarkt, onder andere bestaande uit illegale verkooppunten, thuisverkopers, straathandelaren en bezorgdiensten. Naast de van oudsher gespecialiseerde cocaïnedealer zit cocaïne ook in het drugspakket van bezorgdiensten.¹¹² De synthetische stimulantiamarkt (met name ecstasy en amfetamine)

¹¹¹ Legale middelen (alcohol/tabak) en 'straatdrugs' (heroïne/crack) zijn buiten beschouwing gelaten. Naast de vier genoemde branches zijn er nog kleine markten, waaronder: (1) Smartmiddelen: voornamelijk natuurlijke, stimulerende en (lust)opwekkende middelen, die vaak in een bewerkte vorm aangeboden worden, en (mild) psychedelische middelen zoals de truffel; (2) Trippers: LSD, DMT, mescaline, ayahuasca en ecstasy-achtigen met voornamelijk psychedelische werking; (3) Erectogenen: poppers en Viagra(-achtigen); (4) Exotische middelen: cocabladd, khat, opium, ibogaïne, peyote en San pedro; en (5) Slaap- en kalmeringsmiddelen.

¹¹² Dit zegt overigens niets over segmentering of juist gecombineerde handel in de hogere echelons.

bestaat uit thuisdealers en bezorgdiensten die ook soms narcose-, slaap- en kalmeringsmiddelen (en soms anabolen) verkopen.¹¹³

1.1 Cannabismarkt

In Amsterdam is volgens de meest recente telling het aantal coffeeshops gedaald van 173 in 2016 naar 168 in 2018.¹¹⁴ Dat is ruim een derde van alle coffeeshops in Nederland. Ongeveer de helft hiervan ligt in het centrum.¹¹⁵ De andere coffeeshops zijn vooral gevestigd in de 19e-eeuwse ring rond het centrum. De gemeente Amsterdam blijft de gemeente met het laagste aantal inwoners per coffeeshop; namelijk één coffeeshop per 5.138 inwoners.¹¹⁴ Overigens zijn hier nog niet de buitenlandse (soft)drugstoeristen in verdisconteerd, die een substantieel deel vormen van het totale aantal bezoekers (ingezetenen en niet-ingezetenen). Bij de voorgaande landelijke meting over 2016, bleken er ten opzichte van 2014 in Amsterdam 22 coffeeshops te zijn verdwenen als gevolg van de gebiedsgerichte aanpak 'Project 1012', handhaving van een afstandscriterium, geen coffeeshops in de nabijheid van scholen, en sluiting als gevolg van een negatief BIBOB-advies of overtreding van de van toepassing zijnde gedoogcriteria.¹¹⁶

Door de sluiting van coffeeshops in het 1012-gebied is er meer druk van coffeeshoptoeristen komen te liggen op de resterende coffeeshops, voornamelijk in het westelijk deel van de binnenstad (Haarlemmerbuurt), met als onbedoeld gevolg een groeiende straathandel in drugs (waterbedeffect).¹¹⁷ De branche werd de afgelopen jaren (2016-2019) ook geteisterd door beschietingen (met soms (tijdelijke) sluitingen tot gevolg), een bomontploffing en een paar handgranaten die in de buurt van coffeeshops werden gelegd. De burgemeester van Amsterdam heeft aan de ministers

¹¹³ Bij een *thuisdealer* komt de consument naar de verkoper toe. Een thuisdealer handelt vanuit een vaste locatie ('adresje'). Bij een *06-dealer* (of WhatsApp-dealer of bezorgdienst) komt de verkoper naar de consument toe op een door de consument bepaalde locatie (thuisadres of anderszins).

¹¹⁴ Mennes et al. (2019).

¹¹⁵ Korf, Liebrechts & Nabben (2016).

¹¹⁶ Project 1012 verwijst naar het Amsterdamse postcodegebied 1012 waar middels een ruimtelijke aanpak een economische opwaardering en een doorbraak van de criminele infrastructuur moest worden gerealiseerd. De wet BIBOB staat voor 'Wet Bevordering Integriteitsbeoordelingen door het Openbaar Bestuur' en kan worden gebruikt om vergunningverlening aan coffeeshophouders met eventuele contacten met criminele organisaties te voorkomen.

¹¹⁷ Korf, Liebrechts & Nabben (2016).

van Justitie en Veiligheid en van Volksgezondheid laten weten af te zien van deelname aan het wietexperiment omdat dit als 'niet uitvoerbaar' werd beschouwd.¹¹⁸ In 2019 pleitten onderzoekers in 'De achterkant van Amsterdam' onder andere voor het invoeren van een systeem dat het verkopen van drugs in coffeeshops aan buitenlandse toeristen moet gaan verbieden.¹¹⁹ Een verbod op verkoop aan niet-ingezeten zou volgens de onderzoekers een substantiële bijdrage zijn aan de "beteugeling van de *urban jungle* in de binnenstad".

1.2 Dealers en diensten

De panelleden hebben vooral zicht op de vraagkant, hoewel sommigen (o.a. social dealers, contacten met dealers) ook iets kunnen zeggen over de aanbodkant. Het dealers-gilde bij de bezorgdiensten is etnisch divers en het personeelsverloop is aanzienlijk. Er zijn dealers van verschillende pluimage. De klassieke huisdealer werkt solo, heeft een hechte klantenkring en bezorgt niet aan huis. In verschillende panelnetwerken zijn in vriendennetwerken ook 'sociale dealers' actief die connecties hebben met drugsverkopers. Ze regelen als tussenpersoon de drugs en verkopen deze (meestal zonder winstoogmerk) door aan hun vrienden. Maar er zijn ook 'social dealers' die buiten hun vriendenkring bij anderen gewoon als dealer worden gekenmerkt. Tommy (152a) verkoopt voornamelijk GHB, ecstasy en methamfetamine. Elke keer als we hem spreken is er wel iets aan de hand in zijn milieu. Onlangs was er nog een politie-inval bij een bevriende dealer. Achteraf niet zo vreemd want de buurt zag daar dagelijks 20-30 vreemde mensen naar binnen gaan. Zelf houdt Tommy het liever klein. Hij zegt voorzichtig te zijn met het leggen van dealcontacten via sociale platforms, met uitzondering van WhatsApp, waar hij alleen met klanten afspreekt. Over drugs wordt niet gepraat. Ze weten wat hij heeft.

Een ander panellid dealt cocaïne aan voetbalsupporters en hardcore-liefhebbers en soms wel eens ecstasypillen op festivals, vooral aan toeristen. Beide dealers proberen door het bedienen van een gesloten en kleine klantengroep onder de radar van de politie te blijven. Hun klanten krijgen op gezette tijden een nieuw telefoonnummer. Panelleden kopen op hun beurt vooral drugs bij bezorgdiensten en voeren doorgaans alleen korte gesprekken met de bezorgers. De ene bezorger levert alleen op

¹¹⁸ Naar verwachting start de proef in 2021 in tien grote en middelgrote steden.

¹¹⁹ Tops & Tromp (2019).

thuisadressen, terwijl de ander ook op straat of in horeca afspreekt. Een van de bezorgdiensten levert alleen binnen de A10-ring en niet in Noord. De 'autobezorgers' handelen hun deal liever in de auto af. Maar bij Keesje (160a) komt altijd een studentikoos type op de scooter. Kofi (132a) ziet vooral twintigers die een dealnetwerk inrollen via vrienden of familie. Niet zelden hebben ze een 'moeilijke achtergrond' of zitten ze in een cultuur waar geld belangrijk is en alles om de show draait. "Alsof ze willen zeggen: nu gaat het goed met mij." Nuri (118a), die ook een paar jonge dealers kent, denkt dat het plan om te gaan dealen uit armoede voortkomt. "Als je geluk hebt en rijke ouders of een oom of vriend met geld, dan kun je dure spullen kopen. Mensen die dat niet hebben zoeken een andere manier om snel aan veel geld te komen." Nuri (118a) gelooft dat er minder criminaliteit zou zijn als status en dure spullen minder prioriteit zouden hebben. Runner worden is een manier om geld te verdienen en sommigen doen het naast hun opleiding of werk. Ze kent een jonge dealer die via de cannabisverkoop is doorgegroeid naar de cocaïnehandel, waar hij 10 euro netto op elk pakje (1 gram) verdient. Nu hij de smaak te pakken heeft, wil hij graag een eigen business opzetten, zodat hij per transactie meer geld overhoudt.

Een wirwar aan drugsmarkten

Bij een vergelijking van WhatsApp-berichten komt de ene bezorgdienst niet voor bestellingen onder de €25 en onderneemt een ander pas actie vanaf €50. Een bezorgdienst legt uit hoe je moet bestellen. (1) kies je product en hoeveelheid; (2) meld je adres met de JUISTE deurbel; en (3) geef aan op welk tijdstip je de bestelling ontvangt. In een toelichting van een WhatsApp-bezorger lezen we het volgende.

"Bestel wanneer je wilt. We zijn altijd open voor alle benodigde informatie. Op deze manier kunnen we een complete en snellere levering garanderen. Staat het niet op de menukaart? We kunnen bijna alles bestellen wat je hartje begeert. Minimaal bedrag is 50 euro."

Soms worden klanten verleid met extra pillen of korting op een pakje coke wanneer ze groter inkopen. Rond het ADE ontvangt Sophie (133a) een scherpe actie van ene MO: "10 snoepjes voor 40 en 2 x M voor 40."¹²⁰ Trouwe klanten van Lulu's (156a) dealer krijgen een snuifsetje met buisje en mesje cadeau.

De drugsmarkten op consumentenniveau lopen vaak kriskras door elkaar. Sinds bezorgdiensten de WhatsApp-technologie hebben ontdekt, sturen ze complete

¹²⁰ De term "snoepjes" wordt gebruikt voor XTC-pillen en "M" staat voor MDMA-poeder.

drugsmenu's met tientallen middelen (en medicijnen) die per stuk, strip of gram worden aangeboden. Soms worden emoji's (skiër: symbool voor cocaïne; capsule: ecstasy) gebruikt. Lex (145a) denkt te weten hoe het werkt als je van tevoren moet bestellen.

"Bij die app-dealers is er iemand van de servicedesk die contact onderhoudt met de bezorgers. Het is high service! Je hebt niet het idee dat je stiekem bezig bent omdat er een zekere vertrouwensband is. Ik heb nooit problemen. Het zijn aardige jongens. Net zoals ik, hahaha. Ik hoor van meer mensen dat ze deze centrale hebben. Hij is echt groot!"

Panelleden horen in hun achterban weinig klachten over de bezorgers. De diensten adverteren over hun rappe bezorgtijden (15-20 minuten), alhoewel ze dat in het weekend niet altijd kunnen waarmaken. Want wie 24 uur per dag zegt te leveren, moet ook op zaterdagochtend om 5 uur 's nachts bereikbaar zijn.

Volgens beveiligers regelen Amsterdammers meestal hun eigen middelen voordat ze gaan stappen. De toeristen zijn eerder op staatdealers aangewezen of hopen dat ze in een club of op een festival iets kunnen scoren. Een dealer in een club moet je op heterdaad pakken, zegt een portier (153a). Dan hoop je dat de politie voldoende tijd heeft om de persoon in kwestie op te halen. "Sommige dealers zie je balen als we ze pakken. Ze krijgen een strafblad, of ze krijgen schulden bij hun opperdealer en kunnen niet zomaar kappen."

Clubmanager Jesse (147a) vertelt dat er eens in de paar maanden iemand met een grotere hoeveelheid drugs wordt uitgevist. "Vervolgens moet door ons de afweging worden gemaakt of het een échte dealer is, met een pak geld op zak en wikkeltjes cocaïne verpakt in kleine eenheden, of dat het een naïeve bezoeker is met een zakje drugs voor zijn vrienden." Maar hij ergert zich het meest aan de taxichauffeurs die in de buurt van zijn club bezoekers lastigvallen. "Het is een publiek geheim dat ze dealen." De gemeente heeft een speciale app ontwikkeld voor overlastmeldingen, maar hij twijfelt of het iets oplevert.

1.3 Cocaïnemarkt

Prijzen drugs op consumentenniveau Amsterdam, 2019¹²¹

middel	hoeveelheid ¹²²	prijstrange	meest gangbare prijs
cocaine	0,50 gram	€30-35	€30-35
	0,80 gram	€50	€50
	1 gram	€50-70	€50-60
	10 gram		€450

Colombia is wereldwijd het voornaamste bronland, gevolgd door Bolivia en Peru.¹²³ In het recordjaar 2017 wist de politie 73 ton cocaine in de Nederlandse en Belgische havens te onderscheppen. De recordvangsten zouden direct verband houden met de groeiende cocaïne-teelt in de bronlanden, die tot 15% gestegen zou zijn.¹²⁴ De Amsterdamse politie rolt elk jaar een of meer netwerken op van drugshandelaren, zoals een Nigeriaanse drugsbende in Amsterdam-Zuidoost.¹²⁵ Verschillende politiechefs lieten zich in het (landelijke) nieuws negatief uit over snuivers die het aanbod en dus ook het criminele milieu in stand houden. In 2019 werd in het onderzoeksrapport 'De achterkant van Amsterdam' onder andere geconcludeerd dat Amsterdam het centrum is van de Europese cocaïnehandel en drugscriminelen grote invloed hebben op het openbare leven in Amsterdam.¹²⁶ De autoriteiten zouden hun greep hebben verloren op het veelkoppige monster dat 'ondermijning' heet. Ook op de financiële constructies heeft de overheid te weinig grip, net als op foute ondernemers in woonbuurten en bij verdachte transacties van vastgoed. Volgens het rapport loopt de geschatte omzet in de Amsterdamse cocaïnehandel in de honderden miljoenen, zo niet miljarden.

¹²¹ De prijzen zijn afkomstig van bezorgdiensten en van panelleden. Bij prijsranges worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

¹²² De diensten vermelden steeds vaker dat het bijvoorbeeld om 0,80 of 0,85 dan om 1 gram gaat.

¹²³ In 2017 was Colombia verantwoordelijk voor 70% van de cocateelt, Peru voor 20% en Bolivia voor 10% (UNODC, 2019).

¹²⁴ De wereldproductie is in 2017 met een kwart toegenomen (UNODC, 2019).

¹²⁵ Paul Vugts, *Nigeriaanse bendes verhandelen volop cocaine vanuit Zuidoost*, Parool 7 september 2019. Veertien verdachten hebben al straffen gekregen van twee maanden tot vier jaar. De bende opereerde in sociale huurwoningen waar de cocaine werd versneden en verpakt om verder Europa in te worden gevoerd.

¹²⁶ Tops & Tromp (2019).

Nederlandse criminele organisaties sluizen steeds grotere partijen vanuit de bronlanden via de havens van Rotterdam en Antwerpen Europa in. De 100 miljoen die Den Haag heeft uitgetrokken om 'ondermijning' te bestrijden is een begin, maar volgens experts ruim onvoldoende om door te pakken.¹²⁷ Vooralsnog proberen de politiediensten extra barrières op te werpen om het criminel en zo moeilijk mogelijk te maken hun criminele vermogen te investeren in de legale markt. Het afgepakte geld blijft een schijntje vergeleken met de criminele omzetcijfers.

Kiloprijzen stijgen

De kiloprijzen van cocaïne zakten een paar jaar fors, van €35.000 in 2014 naar gemiddeld €25.000 in 2017, maar vanaf 2018 zijn de prijzen weer aan het stijgen, van ca. €28.000 naar ca. €32.000 per kilo in 2019.¹²⁸ Een panellid met connecties in het middensegment zegt dat de inkopers (van grotere partijen) onderling afspreken om de kiloprijzen bij een overschot niet onder een bepaalde prijs te laten zakken (soort kartelvorming). De kiloprijzen fluctueren maar op detailniveau blijft de consument tussen €50 en €70 (soms €80) betalen voor een gram. De zuiverheid van de cocaïne in Nederland is vergeleken met andere Europese landen relatief aan de hoge kant.¹²⁹

Consumenten krijgen momenteel veel waar voor hun geld. Bezorgdiensten vermelden in hun reclameboodschap steeds vaker uit welk land de cocaïne komt en hoe zuiver deze is (voor wat het waard is). Want vergeleken met pillen is cocaïne een delicates product, waar behalve zuiverheid ook smaak en geur belangrijk zijn. De bezorger van Lex (145a) vraagt €50 voor een pakje (0,85-0,90 gram) en geeft er bij aanschaf van vijf pakjes (€200) eentje cadeau. Daarnaast biedt hij ook cocaïne 'puur' aan voor €70, dat ook werkelijk (volgens de reclame) 1 gram! is en met 80% zuiverheidsgarantie. Dré's (149a) bezorger heeft cocaïne voor €50 uit Peru en voor €60 uit Colombia, en doet (zoals de meesten) niet in halve grammen. Maar vanwege de vraag zijn er dealers die juist wel in halve pakjes handelen. De dealer van Keesje (160a) pimpt zijn pakjes met plaatjes van Pablo Escobar en Louis Vuitton voor een stijlvollere snuifervaring.

Regelmatige cocaïnegebruikers hebben in hun mobiel vaak meerdere nummers opgeslagen. Een bezorger die altijd opneemt, betrouwbaar is, direct levert én ook nog

¹²⁷ Paul Vughts, *Wat te doen tegen het veelkoppige monster 'ondermijning'?*, Parool 1 September 2019.

¹²⁸ De kiloprijzen van Peruaanse en Boliviaanse cocaïne liggen doorgaans een paar duizend euro per kilo hoger.

¹²⁹ Van Laar et al. (2020).

goede kwaliteit heeft, doet aan klantenbinding. De ene klant maak je blij met kleine kristalletjes, terwijl de ander het liefst een zoetgeurend poeder snuift. Panellid X is heel tevreden over de huidige kwaliteit. Tijdens het interview laat hij de onderzoeker vol trots zien wat hij verkoopt. "Met een lamp erop schittert het spul zoals het hoort. Zulke goeie is zeldzaam." Zijn klanten (o.a. keukenpersoneel, barkeepers, brookers en bouwvakkers) bestellen nu meer dan normaal. Iedereen is blij. Hij houdt na verkoop netto 15 euro per pakje over.

Panellid X werkt los-vast in een bezorgdienst. Hij vervangt iemand die voor 8 maanden vastzit. Zodra die weer vrijkomt, neemt hij zijn plaats weer in. "Je moet elkaar ook wat gunnen toch?" Er is een belangrijke code dat je elkaar niet verlinkt. Als anderen daarachter komen heb je een probleem. Verder hangt het er ook van af van wie hij de cocaïne betreft. Als X het inkoopt bij zijn eigen contact dan stapt hij ook een poosje uit de bezorgdienst, zodat hij zijn winst niet hoeft te delen. Zijn eigen netwerk bestaat uit voetbalsupporters, onder wie ook veel vrienden. Zij betalen €60 per gram maar kunnen ook halve pakjes kopen. Hij gaat weleens mee met de groep als hun favoriete club uit moet spelen. Maar op feesten vraagt hij aan onbekenden €100 per pakje. Als hij ca. 25 pakjes naar het feest smokkelt, levert hem dat een aardige winst op. Contact leggen met buitenlandse festivalgangers gaat eenvoudig. Wanneer hij een vreemde taal hoort papt hij een beetje aan. Niet te opdringerig, maar eerder achteloos. Eerst begint hij over muziek, dj's en de leuke sfeer en na een kwartiertje lol begint hij terloops te vissen 'of ze nog wat zoeken'. En laat hij toevallig nou wat bij zich hebben. Voor Tommy (152a) is cocaïne gelukkig een bijzaak. "Snuivers zijn de meest ongeduldige klanten." Zijn klanten houden van andere drugs.

Het Parool spreekt uitgebreid met dealer Jamal over zijn werk dat 's avonds rond zeven begint als het gros van de mensen terug is van het werk.¹³⁰ Hij verkoopt coke, ecstasy en wiet. Hij heeft een Vespa en pakt een huurauto als het regent en werkt dan door tot vijf uur in de ochtend. In de weekenden begint hij al vanaf één uur 's middags. Bij thuiskomst rookt hij een jointje en slaapt hij overdag tot de wekker weer gaat om zes uur. Vooral de weekenden zijn druk, net als het festivalseizoen en tijdens ADE. En de 24e van de maand, wanneer de uitkeringen en salarissen zijn gestort. Bang om te worden gepakt is hij niet omdat de Amsterdamse politie te druk is met het oplossen van liquidaties. Jamal werkt samen met Mo en ze rijden om de beurt. Ze kopen coke in Rotterdam waar een kilo circa

¹³⁰ Sara Luijters, *Dealer Jamal (27): 'Als ik de drie miljoen heb aangetikt, stop ik'*, Parool 6 september 2019.

28.000 euro kost.¹³¹ Met een prijs van 60 euro per gram in de losse verkoop verdienen ze circa 60.000 euro. Op doordeweekse avonden hebben ze gemiddeld tien tot vijftien ritjes; in de weekenden beduidend meer. Met een omzet van 10.000 euro per maand verkopen ze zo'n 2 kilo cocaïne per jaar. Een deel van de inkomsten wordt geïnvesteerd in grond en onroerend goed in Marokko.¹³² Hun klantenkring is divers en door de hele stad en het zijn niet alleen studenten, maar ook advocaten, dj's, koks, ondernemers evenals sekswerkers en toeristen die zijn nummer via loopjongens op straat krijgen toegespeeld. Zijn drugs houdt hij het liefst gescheiden in een 'stash-huis' waar de beheerder voor wordt beloond. De kompanen verkopen geen harddrugs waarmee ze vooral heroïne en crack mee bedoelen. Ze houden zelf ook van een pilletje of een lijntje, maar nooit tijdens het bezorgen. De gouden regel blijft: don't get high on your own supply.

1.4 Ecstasymarkt

Prijzen drugs op consumentenniveau Amsterdam, 2019¹³³

middel	hoeveelheid	prijrange	meest gangbare prijs
XTC-pillen (140-300 mg)	1 pil	€4-6	€5
	10 pillen		€40
	100 pillen	€200-250	€900
1.000 pillen	€20-25		
MDMA-poeder/kristallen	1 gram	€20-30	€20-25
	5 gram		€75
	10 gram	€120-150	

De zuiverheid van de **xTC-pillen** blijft volgens de panelleden ook in 2019 hoog. Gebruikers blijven o.a. door de testservice op de hoogte van de marktontwikkelingen.¹³⁴

¹³¹ De inkoopprijs die Jamal noemt ligt veel lager dan de kiloprijs die anderen in de panelstudie noemen.

¹³² Als Jamal en Mo samen 2 kilo per jaar verkopen, dan houden ze, na aftrek van de inkoop, netto circa 60.000 euro over. Verdeeld over 12 maanden is dat elk circa 2.500 euro per maand. Afhankelijk van de leefstijl van de mannen, blijft er een luttel bedrag over om te investeren in Marokko. Dit sluit aan bij de bevindingen van Kruisbergen, Kleemans & Kouwenberg (2015).

¹³³ De prijzen zijn afkomstig van bezorgdiensten en van panelleden. Bij de prijzen van WhatsApp-diensten melden we alleen de prijsrange omdat de gangbare prijs per dienst verschillend is. Bij prijsranges worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

¹³⁴ Consumenten kunnen in Amsterdam hun drugssamples anoniem laten testen bij de Jellinek en de GGD.

Anderen vertrouwen de dealer of stellen zich op de hoogte via pillreports.com.¹³⁵ Door de jarenlange stijging van de gemiddelde concentratie MDMA in ecstasypillen zijn de meeste gebruikers inmiddels bekend met de hoge zuiverheid. Uit voorzorg knakken veel gebruikers hun pil in stukjes om het risico te verminderen. Op festivals worden doorgaans hogere doseringen geconsumeerd. Panelleden met zicht op de aanbodkant weten ook iets te zeggen over de prijzen bij afname van een grotere hoeveelheid. Opvallend is dat sommige bezorgdiensten steeds grotere aantallen aanbieden en zich als een soort tussenhandel beginnen te ontpoppen. Bij aankoop van duizend pillen schommelt de prijs tussen €1,10 en €1,30 per stuk, terwijl een bezorgdienst al duizend pillen voor €900 aanbiedt. (Een beginnende verkoper met een beetje startkapitaal kan daarmee een paar duizend euro verdienen). Een enkele pil kost gemiddeld €5 per stuk, maar bezorgdiensten geven korting bij aankoop van meer pillen. Lex (145a) laat ons meekijken op zijn scherm naar een pushbericht van een bezorgdienst die voor twaalf pillen €50 vraagt, met twintig voor €75, dertig voor €100, vijftig voor €125, en honderd voor €200. Panellid X kan bij de inkoop kiezen tussen pillen van 180 mg tot 300 mg. Zijn kopers malen niet om pillen met hele hoge doseringen. Ze hakken hun pillen al automatisch in vieren. Dan zit je altijd aan de veilige kant, zo wordt geredeneerd. Toeristen op festivals betalen vaak meer; er worden prijzen genoemd van €10-25 voor een pil.

Voor **MDMA-poeder** of **kristallen** wordt €20-25 voor een gram betaald en €75 voor vijf gram. Een bezorgdienst adverteert met 'champagne kristallen'.

1.5 Amfetaminemarkt

Prijzen drugs op consumentenniveau Amsterdam, 2019¹³⁶

middel	hoeveelheid	prijrange	meest gangbare prijs
amfetamine (droog)	1 gram	€5-15	€10
	10 gram	€50-75	

¹³⁵ Een website met een wereldwijde database waar pillen besproken en vergeleken worden.

¹³⁶ De prijzen zijn afkomstig van bezorgdiensten en van panelleden. Bij prijsranges worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

methamfetamine (ice)	0,50 gram		€50
	1 gram	€60-80	€80
	5 gram		€250
ritalin (10 mg)	1 pil		€5
	10 pillen	€30-60	
	30 pillen	€60-75	
dexedrine (2,5 mg)	30 pillen		€30

Het aanbod van **amfetamine** is de afgelopen jaren gegroeid. Naast de klassieke pepdealer (op thuisadressen) kopen de meeste gebruikers amfetamine via een bezorgdienst (die vaak ook andere drugs levert). De prijzen fluctueren tussen de €5 en €15 per gram. De amfetamine kan nat of droog zijn. De natte speed wordt door gebruikers thuis nog verder gedroogd (o.a. magnetron) als ze het willen snuiven. De winstmarge is laag, waardoor kopers ten minste 5 gram af moeten nemen. De kiloprijs van droge amfetamine bedraagt ongeveer €2.000.

De markt van **methamfetamine** werd in 2019 in één klap bekend toen de politie een handvol laboratoria in verschillende delen van het land oprolde.¹³⁷ Methamfetamine (ice, tina, meth) wordt vooral in extremere segmenten van de gayscene gebruikt. De prijs voor een gram lag jarenlang ruim boven de €100, oplopend tot €150, maar is vanaf 2018 gezakt naar ca. €80 per gram. Ed (126a) vertelt dat de prijs op de cryptomarkt in 2019 aanzienlijk is gedaald van €60-80 per gram naar €20-60 per gram. De meest gangbare prijs is daar €30 per gram. De goedkoopste aanbieder uit Duitsland verkocht meth voor €20 per gram. Hij vermoedt dat de scherpe prijsdaling onder andere is veroorzaakt sinds enkele populaire cryptomarkten (o.a. Dream Market, Wall Street Market en Valhalla Marketplace) offline zijn gegaan. De nieuwe aanbieders willen snel een goede reputatie opbouwen met dumprijzen. Maar ook het aanbod van methamfetamine vanuit Europa is fors toegenomen op het darkweb. Sinds 2018 komt *crystal meth* ook voor op een paar WhatsApp-menu's van bezorgdiensten. Bij een bezorgdienst wordt 'Tina' voor €80 per gram aangeboden en voor €250 bij aankoop

¹³⁷ De illegale harddrug crystal meth wordt steeds vaker in Nederland geproduceerd (7 labs in 2018, 9 labs in 2019), meldt de Landelijke Eenheid van de politie in 2019. De politie heeft in 2019 op verschillende plaatsen (o.a. Wateringen, Den Haag, Moerdijk, Amsterdam) drugslaboratoria ontmanteld. (Zie: www.politie.nl/nieuws)

van vijf gram. Methamfetamine, of 'Tina' zoals Tommy (152a) het noemt, is de hoofdmoot voor zijn inkomen. Hij koopt meth in voor €40 en verkoopt het voor €80 per gram. Sommige dealers vragen €60-70.

Bezorgdiensten verkopen ook geneesmiddelen die tot de brede amfetaminegroep behoren. *Study pills* (**Ritalin**, 5mg) dertig stuks voor €30 of **Dexedrine** (2,5 mg) dertig stuks voor €30.

1.6 Narcosemarkt

Prijzen drugs op consumentenniveau Amsterdam, 2019¹³⁸

middel	hoeveelheid	prijrange	meest gangbare prijs
lachgas	1 ballon	€3-5	€3
	2 litertank		€60
	4 litertank		€150
GHB	¼ liter	€35-50	€40
	½ liter	€50-85	€70
	1 liter	€100-125	€100
ketamine	1 gram	€15-40	€25-30
	5 gram	€120	
	10 gram	€200	

Aan de verkoop van **lachgas** (kleine slagroompatronen en grote litertanks) lijkt geen limiet te zitten. Velen, van webwinkel tot speciale 'lachgaslijnen' (bezorgdiensten), pikken een graantje mee. Bij de groothandel betaal je €10 á €12,50 voor een doos met vijftig patronen. Bij webwinkels en bezorgdiensten betaal je met €20-30 ruim het dubbele. Sommige groothandels hebben speciale acties tijdens het feestseizoen.¹³⁹ Sinds 2017 is er ook een groeiende handel (o.a. Marktplaats, Instagram, garagebedrijven) in kleine (1-3 liter) en grote (4-14 liter) tanks. Een verkoper van ballonnen maakt €750 winst op een fles van 4 liter (300 ballonnen maal €3, minus de kostprijs van €150).

¹³⁸ De prijzen zijn afkomstig van bezorgdiensten en van panelleden. Bij prijsranges worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

¹³⁹ Nabben, Van der Pol & Korf (2017).

Naast (incidentele) straatverkoop (parken, feestzones etc.) is als gevolg van een APV-verbod op de horecapleinen (Leidse- en Rembrandtplein) de straatverkoop in de loop van 2019 nagenoeg verdwenen. Clubeigenaren en een groeiend aantal festivalorganisatoren willen geen lachgasverkoop meer toestaan. Maar er zijn nog locaties waar de verkoop gewoon doorgaat. De prijzen variëren van 3 tot 5 euro per ballon. MJ (146a) vindt het positief dat er een verbod op lachgasverkoop is in het centrum. De straat was bezaaid met lege hulsjes en ballonnen, en verkopers werden steeds opdringeriger naar toeristen toe. De beveiligers denken dat de vraag niet substantieel afneemt. Ze denken dat de piek ondanks het APV-verbod nog niet is bereikt. Bij hen in de buurt ver buiten het centrum mogen ze de tanks niet afpakken van verkopers. De politie bellen is een optie, maar het blijft een kat-en-muis spel. De verkopers zien telkens hun kans schoon om in het holst van de nacht ballonnen te verkopen. "Het loont nog steeds om te verkopen, een boete doet niet af aan de winst. Zolang er nog vraag is blijven ze aanbieden." Ook Nuri (118a) ziet nog volop aanbod die vooral de thuismarkt bedient. Je kunt gewoon je tank laten bijvullen. Haar groepje heeft eigen dealer, die op zijn brommer de oude tank omwisselt voor een nieuwe. Zijn inkoopprijs (2 liter tank) is 20 euro en zijn verkoopprijs is 60 euro (plus 50 euro borg). De prijzen van **GHB** blijven stabiel. Bij de bezorgdiensten en thuisdealers kost een kwart liter GHB €25-€40 en wordt voor een halve liter €50-€85 betaald. Een liter is €100-€125. Gezien de volumes willen bezorgdiensten de bestelling een dag van tevoren. Het aanbod van de grondstof **GBL** via webwinkels is aanzienlijk geslonken.¹⁴⁰ Panelleden denken dat er daarom vaker kant-en-klare GHB wordt besteld bij een bezorgdienst. Van een liter GBL van €80 kan twee à drie liter GHB worden gemaakt. Jan (144a) koopt zijn 'stroperige' GHB bij een thuisdealer en producent (verhouding is één deel GBL op twee delen water). Nicole (155a) vindt dat de kwaliteit nogal wisselend kan zijn. Soms voel je bijna niks bij een normale dosering. Maar het komt ook voor dat de GBL te zuur of te zout smaakt. En als er nog vlokken in de vloeistof dwarrelen is de reactie niet optimaal geweest.

De **ketaminemarkt** (in poeder- en kristalvorm) heeft volgens panelleden een hoge vlucht genomen. Van schaarste is geen sprake meer sinds veel WhatsApp-dealers ook ketamine aanbieden. Er zijn verschillende soorten en sterktes in omloop, die volgens

¹⁴⁰ Een Belgische webshop die nog wel levert (GBL, BASF-kwaliteit), maar niet in Nederland, vraagt €50 voor een halve liter, €80 voor een liter en €200 voor 2,5 liter.

Nicole (155a) ieder weer anders uitwerken.¹⁴¹ "Vooral de staafjes zijn supergoed en grappig." Bezorgdiensten adverteren met ketamine als 'suiker', 'naaldjes' of 'staafjes' en vragen wisselende prijzen, van €25-40 voor een gram. Bij een grotere bestelling is het €120 voor vijf gram en €200 bij tien gram. Een panellid dat al cocaïne en ecstasy verkoopt, denkt erover om wegens de toenemende vraag ook ketamine te gaan verkopen.

1.7 Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS)

Webwinkels adverteren nog steeds met Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS).¹⁴² Maar insiders zien een daling van het aantal websites die zulke zogenaamde 'designer drugs' verkoopt. Een aantal aanbieders zou wegens geruchten al anticiperen op een naderend generiek verbod van een brede groep NPS, waaronder synthetische cathinonen, fenetylamines en cannabinoïden. Stoffen als 5-APB en 6-APB zijn al minder makkelijk te krijgen dan in voorgaande jaren. Ed (126a) verwacht dat een deel van de middelen die nu legaal verkocht worden verdwijnt en een groot deel naar de illegale markt verplaatst. **4-FA/4-FMP** is sinds het verbod in 2017 moeilijker verkrijgbaar via webwinkels. Een paar bezorgdiensten laten weten dat ze het in 2019 weer in hun assortiment hebben. De prijs is iets gestegen naar €7-10 per pil. Bij aankoop van tien pillen variëren de prijzen bij de bezorgdiensten tussen €60-80. Een bezorgdienst verkoopt vijftig pillen voor €300. Een bezorgdienst adverteert met **4-FMA** (€10 per stuk).

Panelleden zien wel dat **3-MMC** meer wordt aangeboden via verschillende verkoopkanalen (o.a. smartshops). De markt van **2c-B** blijft stabiel. Een pil (15-18 mg) kost €5-6. **5-MAPB** is een nieuwkomer en zou hetzelfde merkbare effect als MDMA hebben. De prijs is wel hoger: €40-50 per gram.

¹⁴¹ Het is de vraag of de verschillende soorten daadwerkelijk verschillende werkingen hebben. (Zie: <https://www.npo3.nl/spuiten-en-slikken/bestaan-er-echt-verschillende-soorten-ketamine>).

¹⁴² Onder andere met 5-APB, 6-APB, 3-FMP, 4-FMA, 5-MAPB, 1P-LSD, 4-HO-MET, 4-ACO-DMT en 3-MMC. De synthetische cannabinoïden krijgen geen voet aan de grond op de Nederlandse markt.

1.8 Psychedelica en overige markten

Prijzen drugs op consumentenniveau Amsterdam, 2019¹⁴³

middel	hoeveelheid	prijrange	meest gangbare prijs
wietolie (40% THC)	1 flesje		€150
LSD (150-220 µg)	1 papertrip	€3-10	€4-5
	10 papertrips		€40
	druppels	€125-150 (flesje van 100 druppels)	€2-3 (per druppel)
paddo's	1 portie (2,8 gram)		€40

Smartwinkels (uitgezonderd toeristenwinkels) verkopen **truffelvarianten** van paddo's (o.a. Tampanensis, Atlantis, Mexicana en Galindoi).¹⁴⁴ Een bezorgdienst verkoopt paddo's per portie voor €40. **LSD** (150-220 microgram) wordt verkocht als papertrip (€3-5) of in vloeibare vorm (€125-150 per flesje van 100 druppels). Een bezorgdienst verkoopt LSD per zegel van 250 microgram voor €10, en zegels van 100 microgram voor €5. Tripdealers bieden **DMT** aan (€50 voor een halve gram; €100-150 per gram). Een bezorgdienst verkoopt ook flesjes **wietolie** (40% THC) voor €150.

Poppers zijn in (web)winkels te koop in verschillende sterktes en voor uiteenlopende prijzen (€5-€15). **Viagra** en **Kamagra** worden in tabletvorm, bruistablet of als *Oral Jelly* (in verschillende smaken) verkocht, in verschillende doseringen. Een strip met vier Kamagra-tabletten van elk 100 mg kost ongeveer €10 (wat dus neerkomt op €2,50 per stuk), een blauwe pil kost €5 per stuk. Het aantal bezorgdiensten dat **benzodiazepinen** verkoopt groeit. Sommige hebben meer dan tien verschillende soorten op het menu staan (o.a. Temazepam, Oxazepam, Xanax, Clonazepam).

2 Testservice

De drugstestservices van Jellinek Preventie en de GGD Amsterdam zijn onderdeel van het landelijke Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS). Consumenten kunnen

¹⁴³ De prijzen zijn afkomstig van bezorgdiensten en van panelleden. Bij prijsranges worden incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

¹⁴⁴ Het stadsdeel Centrum ziet er door middel van controles op toe dat souvenirwinkels en minisupermarkten geen truffels of andere hallucinerende producten verkopen.

er anoniem hun drugs laten testen op de samenstelling en zuiverheid.¹⁴⁵ Eerst wordt een zuurtest gedaan, die een eerste indicatie geeft over de drug die er in zit.

Pillen worden opgemeten en alle kenmerken van de pil worden in kaart gebracht en vergeleken met een lijst van reeds in het laboratorium geanalyseerde pillen. Wordt de pil herkend, dan krijgt de gebruiker meteen een uitslag. Wordt de pil niet herkend, dan krijgt de gebruiker de mogelijkheid de pil naar het laboratorium door te laten sturen. Een week later volgt dan alsnog de uitslag. Niet alle gebruikers kiezen voor deze optie en bij het DIMS kunnen ook niet altijd alle doorgestuurde monsters worden geanalyseerd vanwege beperkte capaciteit.

De testservice van de Jellinek beschikt daarnaast sinds 2018 over een infrarood spectrometer (FT-IR). Hiermee kunnen MDMA-, speed- en ketaminepoeders ter plekke geanalyseerd worden en krijgt de gebruiker meteen een uitslag over de samenstelling en zuiverheid. De testservice van de GGD is in 2019 ook gestart met de FT-IR-analyses. Alle overig poeders, vloeistoffen en zegels, worden na de zuurtest opgestuurd naar het DIMS-lab.

De testresultaten van drugs die door consumenten bij de testservices worden aangeboden zijn op zich niet representatief voor de gehele Amsterdamse drugsmarkt omdat niet alle consumenten hun drugs laten testen. Bij de laatste Antenne cafésurvey bleek slechts 8% van de kopers van XTC-pillen hun koopwaar bij de testservice te laten testen en voor amfetamine en cocaïne was dat slechts 2%.¹⁴⁶ Toch kunnen de testresultaten wel aanwijzingen verschaffen over (ontwikkelingen op) de drugsmarkt. Gedetailleerde cijfers zijn te vinden in de tabellen in Bijlage C.

Testresultaten (en bij herkende pillen de testuitslag van eerdere analyse) worden in verschillende categorieën gerapporteerd. Deze worden hieronder uitgelegd. Daarna wordt nog een aantal begrippen met betrekking tot de testresultaten nader toegelicht.

¹⁴⁵ De Jellinek testservice is open op woensdag-, donderdag- en vrijdagavond; de GGD testservice op maandag-, dinsdagavond en zaterdagmiddag.

¹⁴⁶ Korf, Nabben & Benschop (2019).

Categorieën testresultaten

1. Het monster bevat **uitsluitend de werkzame stof** waarvoor het is gekocht.
2. Het monster bevat **voornamelijk de werkzame stof** waarvoor het is gekocht.¹⁴⁷
3. Het monster bevat voornamelijk of uitsluitend **andere werkzame stoffen**.
4. Het monster bevat (1) geen enkele werkzame stof, (2) niet-gekwantificeerde andere werkzame stoffen, waardoor niet is vast te stellen wat de belangrijkste werkzame stof is of (3) de testuitslag is niet geregistreerd. Dit is de categorie **overig**. Vanwege de diverse samenstelling van deze restcategorie, wordt hier in de tekst over het algemeen geen aandacht aan besteed.
5. Het monster is **niet geanalyseerd**.¹⁴⁸ Bij de berekening van percentages wordt deze categorie buiten beschouwing gelaten.

Werkzame stof

De actieve stoffen in een monster. Monsters kunnen de werkzame stof bevatten waarvoor het middel is gekocht, maar ook werkzame stoffen waarvoor het middel niet is gekocht. Een monster kan bijvoorbeeld als 4-FA zijn gekocht, maar ook (of uitsluitend) MDMA bevatten.

Zuiverheid

Een monster is zuiver (categorie 1) wanneer een monster geen andere stof bevat dan de stof waarvoor het middel is gekocht. Monsters in categorie 2 zijn niet zuiver, maar bevatten voornamelijk de stof waarvoor het middel is gekocht en een beperkte hoeveelheid andere werkzame stoffen of bijproducten.¹⁴⁹

Vervuilende stoffen

Monsters kunnen andere werkzame stoffen bevatten dan waarvoor het middel is gekocht. Dit wordt vervuiling genoemd. In 2019 zijn geen vervuilende stoffen aangetroffen die aanleiding gaven tot een Red Alert.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Het monster bevat naast de stof waarvoor het is gekocht ook andere stoffen. Het gewicht of volumepercentage van de stof waarvoor het is gekocht is echter het grootst. Onder deze categorie vallen ook monsters die, naast de stof waarvoor het is gekocht, ook relatief onschuldige bijproducten bevatten.

¹⁴⁸ Er zijn verschillende redenen waarom een monster niet wordt geanalyseerd, waaronder: (1) de gebruiker kiest ervoor om (de benodigde hoeveelheid van) het monster niet door te laten sturen of (2) er is een stop op de analyse van het middel door beperkte laboratoriumcapaciteit (bijvoorbeeld bij GHb en LSD).

¹⁴⁹ Of een monster als zuiver wordt gekwalificeerd, hangt daarmee ook af van de nauwkeurigheid van de test. FT-IR heeft bijvoorbeeld een detectielimiet van 10%. Zijn er vervuilende stoffen in lagere concentratie aanwezig, dan zullen deze niet worden gedetecteerd en zal het monster als zuiver worden gekwalificeerd. (Zie: www.jellinek.nl/vraag-antwoord/why-do-they-test-drugs-the-netherlands-and-how-does-it-work-2/).

¹⁵⁰ Een Red Alert is een door het DIMS uitgebrachte waarschuwing voor drugs die een extra risico met zich meebrengen (Vrolijk & Van der Gouwe, 2020).

Dosering

De hoeveelheid werkzame stof in een monster. Dit wordt alleen weergegeven voor monsters die uitsluitend of voornamelijk de stof bevatten waarvoor het is gekocht. De dosering wordt voor pillen uitgedrukt in milligram, voor vloeistoffen in milligram per milliliter, voor papertrips in microgram en voor poeders in volumepercentage. Vrijwel alle poeders bestaan uit een psychoactieve base en een inactief zout. Voor de dosering wordt alleen het psychoactieve deel gemeten. Zelfs als een poeder volledig zuiver is, is de dosering door de aanwezigheid van zout nooit 100%.

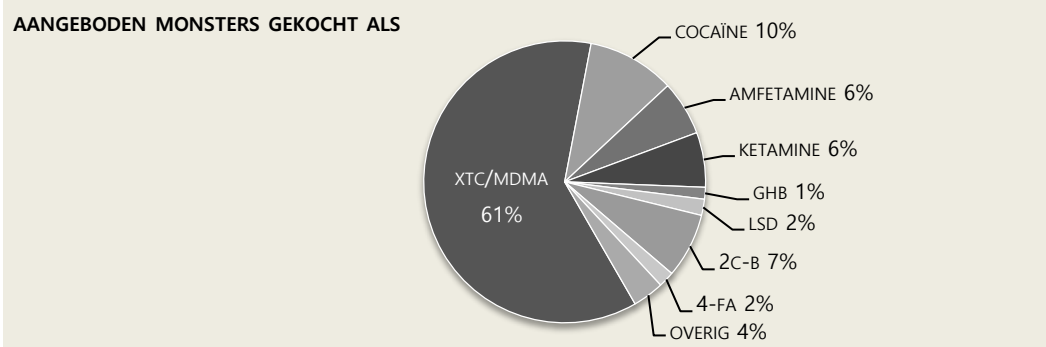
In de grafieken wordt naast het gemiddelde ook een boven- en benedenmarge aangegeven waarbinnen 95% van de monsters vallen. Deze marges zijn geschat op het gemiddelde plus of min 1,96 maal de standaarddeviatie.¹⁵¹

Prijs

Klanten wordt gevraagd wat zij voor het middel dat ze komen laten testen hebben betaald. Bij de berekening van de gemiddelde prijs worden gratis verkregen middelen niet meegenomen en onwaarschijnlijk hoge prijzen buiten beschouwing gelaten. Prijzen worden afgezet tegen de dosering. Daarbij worden alleen monsters meegenomen die uitsluitend of voornamelijk de stof bevatten waarvoor het is gekocht.

2.1 Aangeboden monsters

In 2019 werden in totaal **5.166** drugsmonsters aangeboden bij de testservices in Amsterdam. Dat is meer dan het jaar daarvoor (3.890). Sinds 2015 (2.257 monsters) is het aantal meer dan verdubbeld, mede omdat de laatste jaren, naast de testservice van Jellinek, ook de testservice van de GGD Amsterdam wordt meegenomen in Antenne.

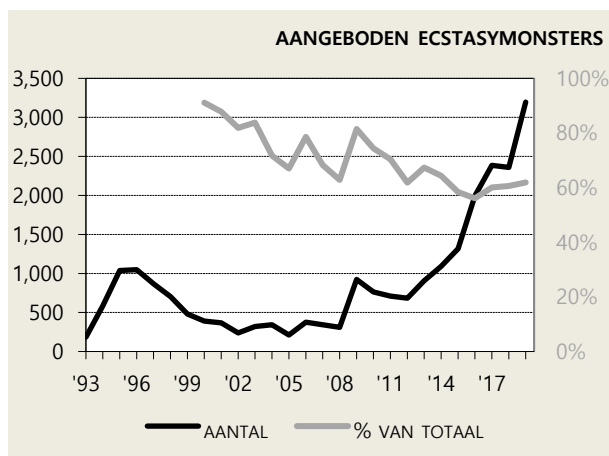
Net als in voorgaande jaren werden in 2018 de meeste aangeboden monsters gekocht als XTC of MDMA (61%), op afstand gevolgd door cocaïne (10%).

¹⁵¹ Wanneer de geschatte benedenmarge lager was dan de laagste dosering die daadwerkelijk werd aangetroffen, dan is het daadwerkelijke minimum genomen. Een soortgelijke procedure is voor de bovenmarge gevolgd. Bij monsters in poedervorm is de bovenmarge bovendien gemaximeerd op het maximaal haalbare volumepercentage.

In de volgende paragrafen bespreken we de testresultaten van de negen categorieën drugsmonsters uit de voorgaande figuur.

2.2 Ecstasy

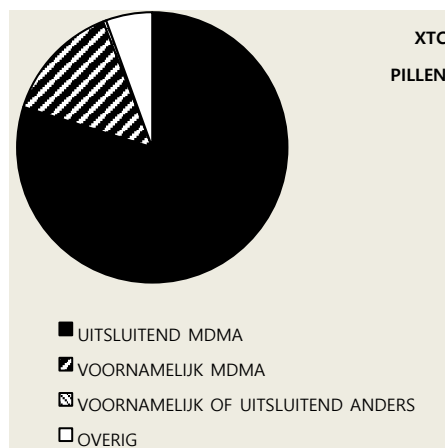
Na een piek eind jaren negentig, werden na de eeuwwisseling jarenlang zo'n 300 ecstasymonsters (XTC of MDMA) per jaar aangeboden bij de testservice van Jellinek. In 2009 was er een korte stijging, waarna het aantal weer daalde. Vanaf 2012 is sprake van een vrijwel continue toename. Ten opzichte van het totaal aantal aangeboden

monsters bleef het aandeel ecstasymonsters echter min of meer gelijk. In 2019 werden bij de Amsterdamse testservices in totaal **3.169** monsters aangeboden die waren gekocht als XTC of MDMA. Veruit de meeste van deze monsters waren XTC-pillen (88%). De rest bestond voornamelijk uit MDMA-poeders of -kristallen (12%).

2.2.1 Testresultaten XTC-pillen

Van de 2.773 aangeboden XTC-pillen werden er 2.362 direct herkend of in het laboratorium geanalyseerd. De testuitslag wees uit dat **80%** van de XTC-pillen zuiver was. MDMA was in die pillen de enige werkzame stof. Dit percentage is lager dan voorgaande jaren; in 2018 was dat 83% en in 2017 was nog 94% zuiver. Wat toenam is het percentage pillen dat voornamelijk MDMA bevat, met daarnaast een beperkte hoeveelheid vervuilende stoffen of bijproducten.

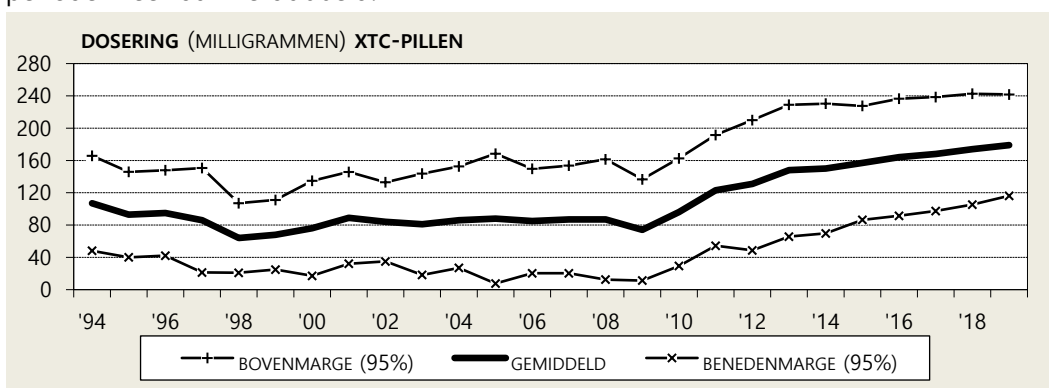
In 2019 was dit **14%** (in 2018 5%, in 2017 2%). XTC-pillen die voornamelijk of uitsluitend andere werkzame stoffen bevatten werden – net als voorgaande jaren – nauwelijks aangetroffen (minder dan 1%).

Vervuilende stoffen

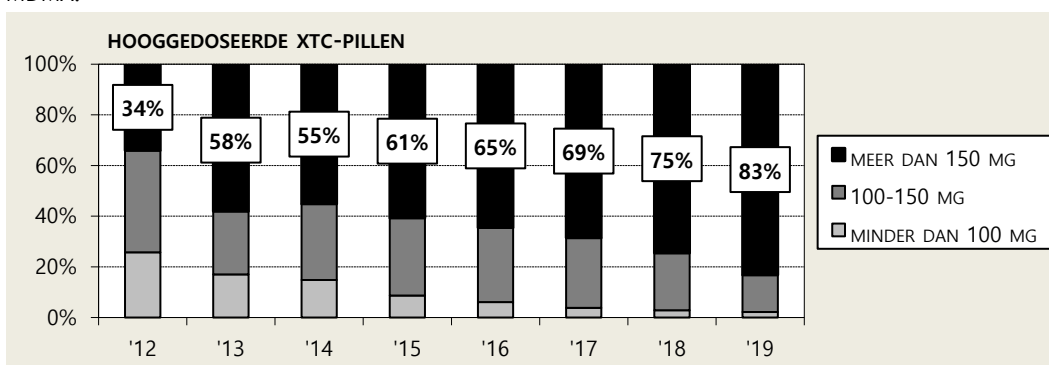
Vervuilende werkzame stoffen die meer dan eenmalig voorkwamen in XTC-pillen waren: N,N-dimethyl-MDA (95x), hexamethyleenbenzamide (25x), cafeïne (21x), M-ALPHA (14x), amfetamine (12x), MDA (10x) en 2C-B (4x).

Dosering

XTC-pillen met uitsluitend of voornamelijk MDMA bevatten gemiddeld **179 mg** MDMA. Er is veel variatie in dosering, van 19 tot maar liefst 279 mg MDMA. Ook als je de uitschieters niet meetelt is er een forse range: 95% van de pillen bevat tussen de 116 en 242 mg MDMA. De gemiddelde sterkte van XTC-pillen neemt sinds 2009 gestaag toe en is in die periode meer dan verdubbeld.

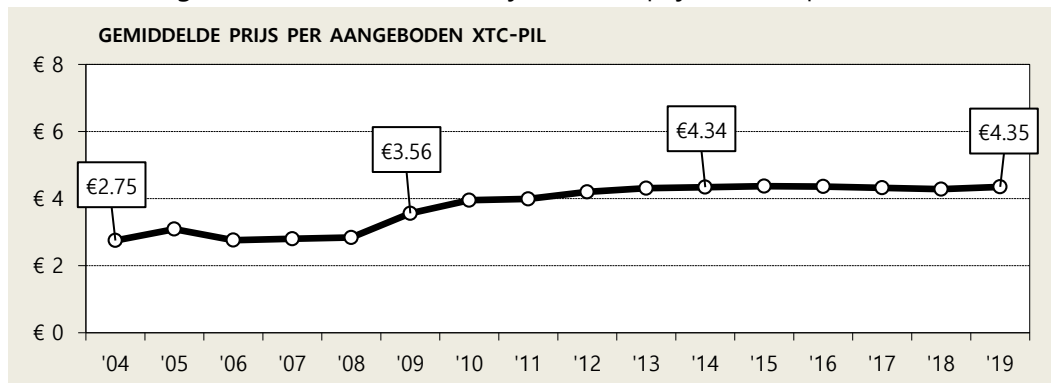

Ook het aandeel hooggedoseerde pillen neemt gestaag toe. In 2012 bevatte één op de drie XTC-pillen meer dan 150 mg MDMA. Anno 2019 is dat het geval bij de meeste pillen het geval (83%). Bijna één op de vijf XTC-pillen (18%) bevat zelfs meer dan 200 mg MDMA.

Prijs

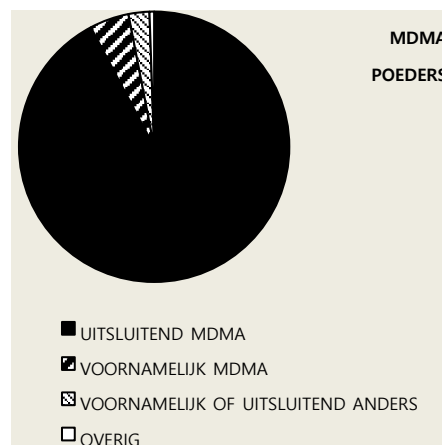
De gemiddelde prijs die aanleveraars voor XTC-pillen betaalden was **€4,35**. Tot 2008 schommelde de gemiddelde prijs rond de 3 euro. Sindsdien zijn XTC-pillen ongeveer de helft duurder geworden, maar de laatste jaren is de prijs van XTC-pillen stabiel.

Dat de prijs al jaren gelijk blijft is opvallend omdat de sterkte wel toenam. Is de prijs dan onafhankelijk van het aantal milligrammen MDMA? Dat blijkt inderdaad zo te zijn. Bij XTC-pillen is er geen verband tussen dosering en prijs.¹⁵² Een zware pil is dus ongeveer even duur als een lichte pil.

2.2.2 Testresultaten MDMA-poeders

Van de 381 MDMA-poeders werden er 361 geanalyseerd. Het merendeel van deze monsters was zuiver: **92%** bevatte uitsluitend MDMA en **5%** voornamelijk MDMA met lichte vervuilingen. Een klein deel van de MDMA-poeders (3%) bestond voornamelijk uit andere stoffen. De zuiverheid van MDMA-poeders is in 2019 vergelijkbaar met het jaar daarvoor.¹⁵³

¹⁵² Regressiecoëfficiënt $B = -0.000$ ($p = 0.764$), pillen waarin MDMA niet het hoofdbestanddeel is buiten beschouwing gelaten.

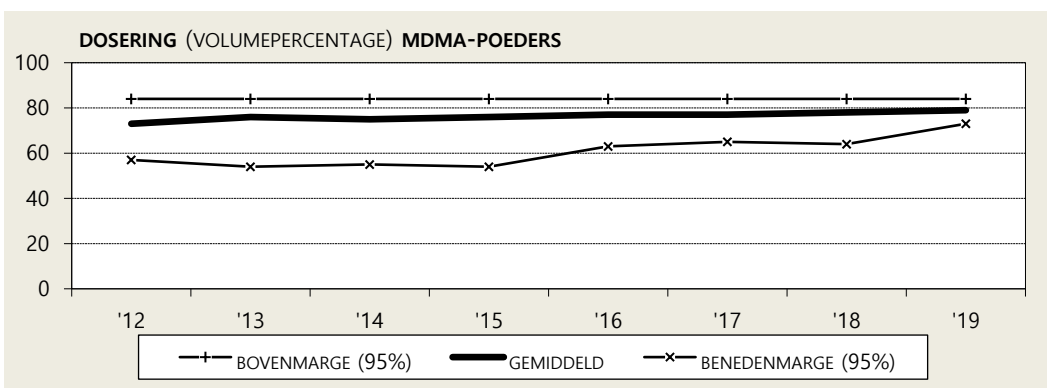
¹⁵³ De inzet van FT-IR-analyses vanaf 2018, waardoor onzuiverheden onder de radar kunnen blijven (zie voetnoot 148, pag. 161) lijkt geen effect te hebben gehad op de testresultaten. Het jaar voor de ingebruikname van deze analysetechniek was het percentage zuivere MDMA-poeders namelijk vergelijkbaar: 90%.

Vervuilende stoffen

Vervuilende werkzame stoffen die meer dan een enkele maal voorkwamen in MDMA-poeders waren: N,N-dimethyl-MDA (3x), ketamine (3x) en amfetamine (2x).

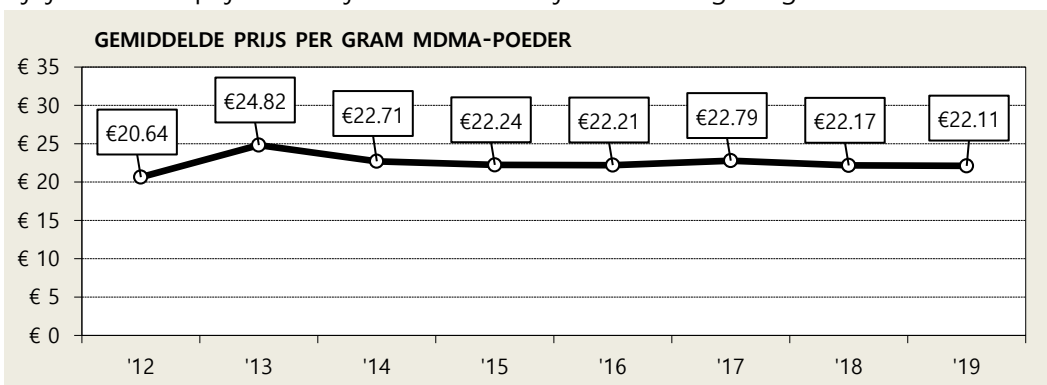
Dosering

De gemiddelde dosering van MDMA-poeders waarin MDMA het hoofbestanddeel vormde was **79%** in 2019. Dat is hoog, want het maximale volumepercentage is 84%. De gemiddelde dosering van MDMA-poeders is de laatste jaren weinig veranderd. Hoewel er soms MDMA-poeders met een laag volumepercentage worden aangetroffen (50% was het laagste in 2019), is er over het algemeen weinig marge in dosering. De meeste poeders bevatten tussen de 75% en 84% MDMA. De marge wordt ook steeds kleiner.

Prijs

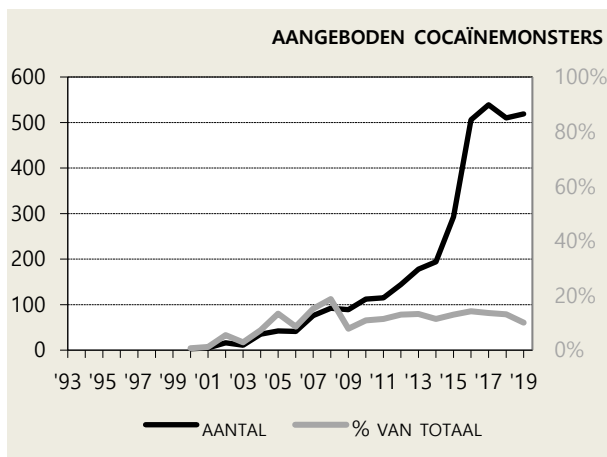
Voor de aangeboden MDMA-poeders werd gemiddeld **€22** per gram betaald. De laatste vijf jaar is deze prijs nauwelijks veranderd. Prijs en dosering hangen niet samen.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Regressiecoëfficiënt $B = -0.042$ ($p = 0.803$), poeders waarin MDMA niet het hoofbestanddeel is buiten beschouwing gelaten.

2.3 Cocaïne

Sinds 2000 werd in toenemende mate cocaïne aangeboden bij de testservice, met vanaf 2014 een sterke stijging naar aanleiding van de 'coke alert' campagne wegens dodelijke ongelukken door als cocaïne verkochte witte heroïne. Vanaf 2016 lijkt er sprake van een stabilisatie en neemt het aantal cocaïnemonsters zelfs iets af ten

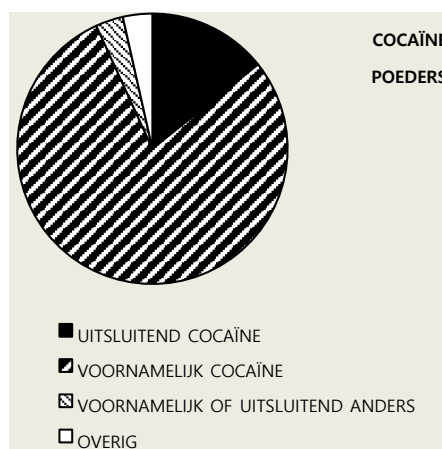

opzichte van het totaal. In 2019 werden **519** cocaïnemonsters aangeboden.

Vrijwel alle monsters werden in poedervorm aangeboden; enkele cocaïnemonsters in de vorm van kristallen zijn hierbij meegenomen.

2.3.1 Testresultaten cocaïne-poeders

Van 455 aangeboden cocaïne-poeders zijn testresultaten bekend. Eén op de zeven geanalyseerde cocaïnemonsters was echt zuiver (**14%**). Ruim driekwart bestond uit cocaïne met beperkte hoeveelheden andere stoffen of bijproducten (**79%**). Een klein deel van de cocaïne-poeders (3%) bestond voornamelijk uit andere stoffen.

Vervuilende stoffen

Net als in voorgaande jaren was levamisol de belangrijkste vervuilende stof. In totaal bevatten 164 geanalyseerde cocaïnemonsters levamisol, wat neerkomt op 36%. In 12% van de cocaïnemonsters werd minimaal tien volumeprocent levamisol aangetroffen. Versnijding met levamisol bestaat al veel langer, maar nam een aantal jaar geleden flink toe.¹⁵⁵ In 2015 bevatte maar liefst 70% van de cocaïnemonsters levamisol, waaronder 37% minimaal tien volumeprocent. De laatste jaren namen de levamisol-vervuilingen af, maar in 2019 is het weer iets meer dan het

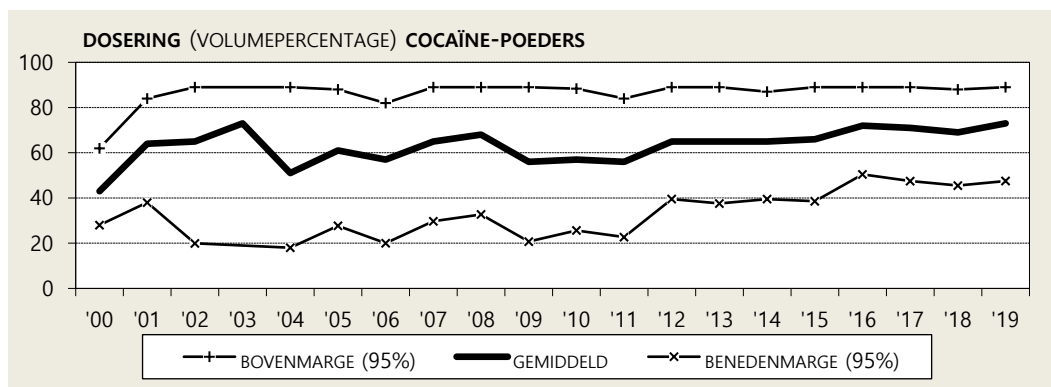
¹⁵⁵ CAM (2015).

jaar daarvoor (29% cocaïnemonsters met levamisol in 2018, waaronder 7% meer dan tien volumeprocent).

Andere vervuulende werkzame stoffen die meer dan eens voorkwamen in de geanalyseerde cocaïnemonsters waren: fenacetine (34x), cafeïne (27x), procaïne (5x), lidocaïne (20x), paracetamol (3x), benzocaïne (2x) en ketamine (2x).

Dosering

De gemiddelde zuiverheid van monsters waarin cocaïne het hoofdbestanddeel vormt lag in 2019 op **73%**. Tot 2012 was de zuiverheid van cocaïne wisselend, maar de laatste jaren is dit redelijk stabiel. Ook is de marge in zuiverheid sindsdien wat kleiner. In 2019 hadden de meeste cocaïne-poeders een volumepercentage tussen de 48% en de maximaal haalbare 89%.

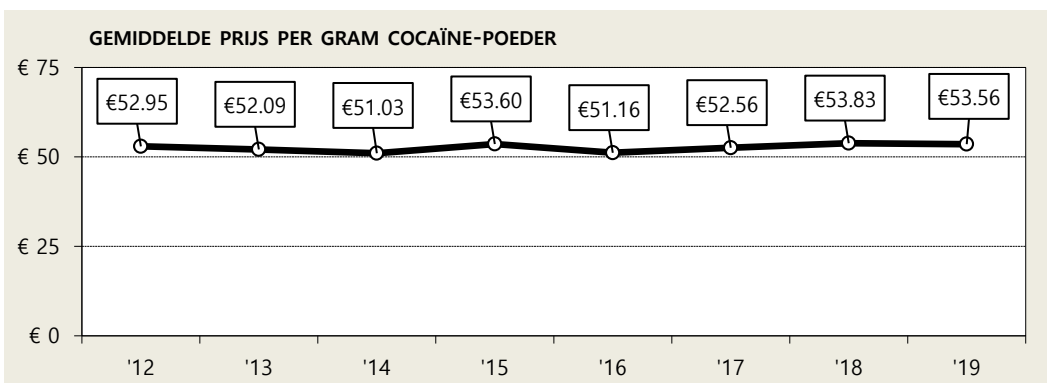

Prijs

De aangeboden cocaïnepoeders poeders kosten anno 2019 gemiddeld **€54** per gram, even veel als het jaar daarvoor. Bij cocaïne hangt de prijs wel samen met de zuiverheid, maar het prijsverschil tussen een gram van 60% en een gram van 70% is nog geen anderhalve euro (€1,29).^{156,157}

¹⁵⁶ Regressiecoëfficiënt $B=1.29$ ($p=.001$), poeders waarin cocaïne niet het hoofdbestanddeel is buiten beschouwing gelaten.

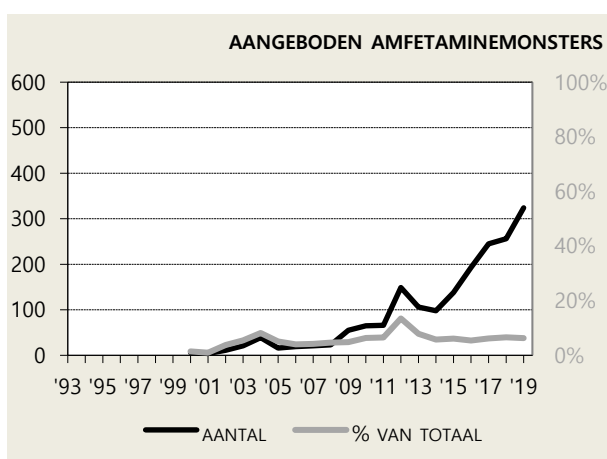
¹⁵⁷ Dit kleine prijsverschil lijkt tegenstrijdig met informatie uit de panelstudie, waaruit naar voren komt dat dealers cocaïne van verschillende zuiverheid voor duidelijk verschillende prijzen aanbieden (zie paragraaf 1.3). Uit die informatie blijkt echter ook dat de prijs niet alleen per zuiverheid, maar ook per land van herkomst varieert. En bovendien dat ook de verkochte hoeveelheid kan variëren (0,8 of 0,9 i.p.v. 1 gram).

2.4 Amfetamine

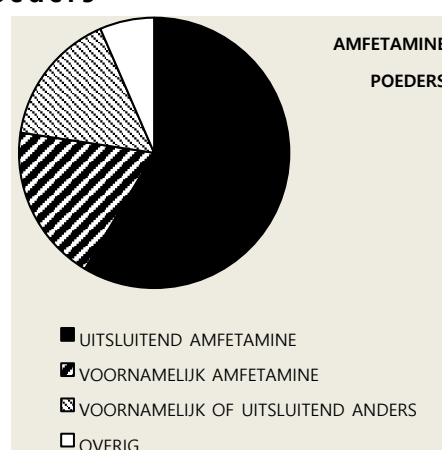
Het aantal aangeboden amfetaminemonsters neemt sinds 2000 gestaag toe, met een piek in 2012. Ten opzichte van het totaal aantal aangeboden monsters, is het aandeel amfetaminemonsters de laatste jaren stabiel. In 2019 werden bij de testservices **324** amfetaminemonsters aangeboden.

Amfetaminemonsters werden vrijwel altijd aangeboden in de vorm van poeder (98%).

2.4.1 Testresultaten amfetamine-poeders

Van 292 aangeboden amfetamine-poeders zijn testresultaten bekend. Meer dan de helft van de geanalyseerde amfetamine-poeders (59%) bevatte uitsluitend amfetamine en een vijfde (19%) voornamelijk amfetamine. Een aantal jaar geleden was dat nog heel anders. In 2015 was slechts 8% van de amfetamine volledig zuiver en

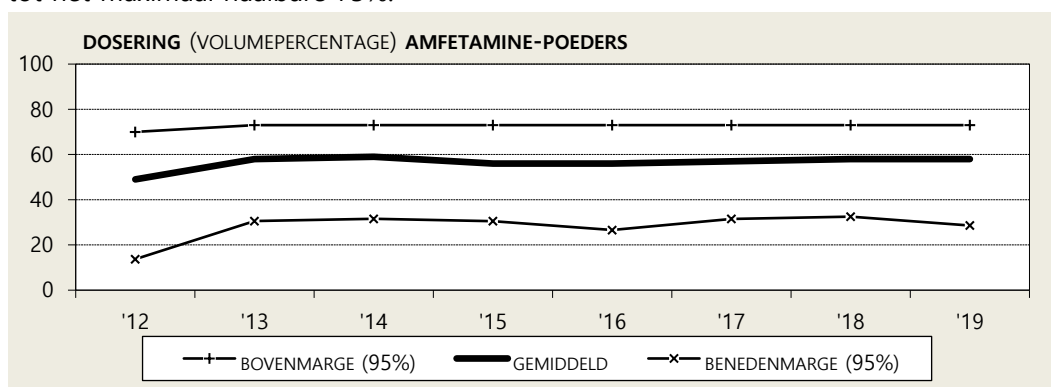
bestond 54% voornamelijk uit amfetamine.¹⁵⁸ In één op de zes amfetamine-poeders van 2019 (16%) was niet amfetamine, maar een andere stof het hoofdbestanddeel. Twee jaar daarvoor was dat nog het dubbele (36%).

Vervuilende stoffen

Cafeïne was de belangrijkste vervuilende werkzame stof in amfetamine-poeders. In 36% van de geanalyseerde monsters werd dit aangetroffen (104x). Wanneer amfetamine niet het hoofdbestanddeel vormde, bestond het monster vaak voornamelijk uit cafeïne. Andere vervuilende stoffen die meermaals voorkwamen in de geanalyseerde amfetamine-poeders waren ketamine (3x), paracetamol (3x), fenethylamine (2x) en methamfetamine (2x).

Dosering

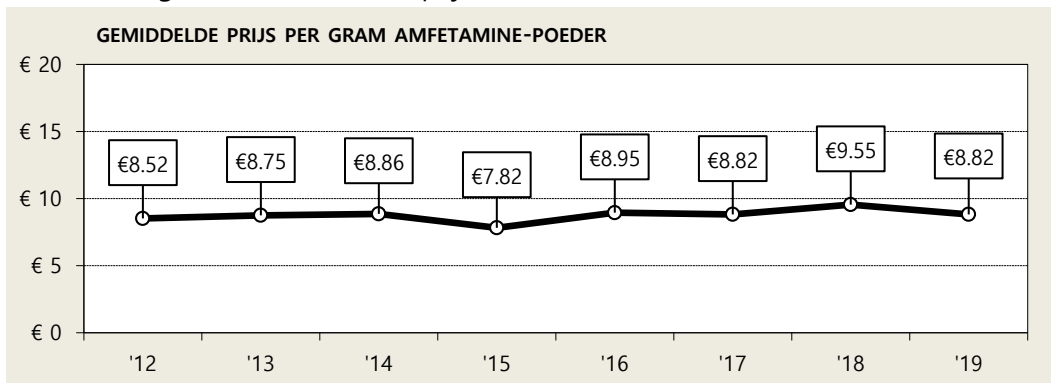
De gemiddelde dosering van amfetamine-poeders die uitsluitend of voornamelijk amfetamine bevatten, lag in 2019 op **58%**. Sinds 2013 is dit percentage vrij stabiel, maar is wel een grote variatie aan doseringen in omloop. Eén monster bevatte niet meer dan 2%, en ook wanneer we de uitschieters niet meetellen blijft de range groot: van 29% tot het maximaal haalbare 73%.

¹⁵⁸ De toegenomen zuiverheid zou deels verklaard kunnen worden door de inzet van FT-IR-analyses vanaf 2018, waardoor onzuiverheden onder de radar blijven (zie voetnoot 148, pag. 161). Het jaar voor de ingebruikname van deze analysetechniek was het percentage zuivere amfetamine-poeders echter al gestegen naar 41%. Een ook bij andere middelen die met deze techniek worden geanalyseerd (MDMA-poeders en ketamine) zien we rond de ingebruikname geen grote verschuivingen in zuiverheid.

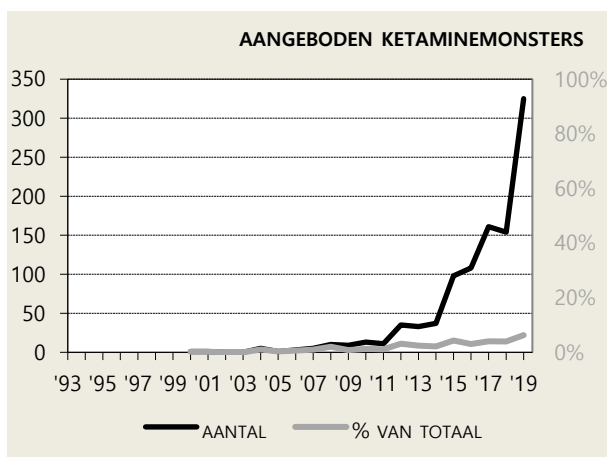
Prijs

Klanten die amfetamine lieten testen, betaalden daar gemiddeld **€9** per gram voor. Kleine schommelingen daargelaten is de amfetamineprijs sinds 2012 hetzelfde. Er is bij amfetamine geen verband tussen prijs en zuiverheid.¹⁵⁹

2.5 Ketamine

Tot 2008 werd ketamine nauwelijks aangeboden bij de testservice. In de jaren daarna ging het om ongeveer 10 monsters per jaar en vanaf 2012 om circa 35 monsters per jaar. Vanaf 2015 steeg het aantal aangeboden ketaminemonsters flink. Na een korte terugval in 2018 is er in 2019 zelfs sprake van een verdubbeling, van 154 naar **325** aangeboden ketaminemonsters.

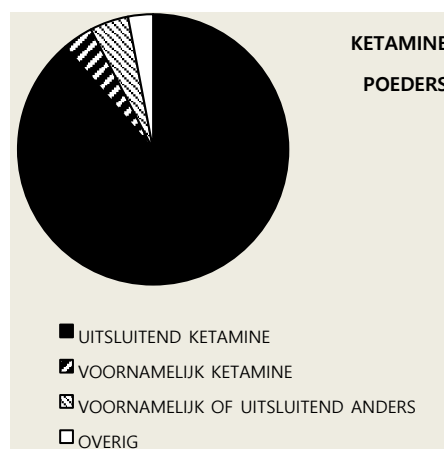
Ten opzichte van het totale aantal aangeboden monsters gaat het over een toename van 4% naar 6%.

Ongeveer de helft van de ketaminemonsters betreft poeders en de andere helft kristallen. Gezamenlijk zullen deze als ketamine-poeders verder worden besproken.

¹⁵⁹ Regressiecoëfficiënt $B = -0.008$ ($p = 0.674$), poeders waarin amfetamine niet het hoofbestanddeel is buiten beschouwing gelaten.

2.5.1 Testresultaten ketamine-poeders

Van 302 aangeboden ketamine-poeders zijn testresultaten bekend. De meeste daarvan bleken zuiver (**89%**) en **4%** bevatte voornamelijk ketamine en een beperkte hoeveelheid andere stoffen. Een relatief klein deel (5%) bevatte vooral andere stoffen. Dit laatste percentage lag een aantal jaar geleden flink hoger (20% in 2015).¹⁶⁰

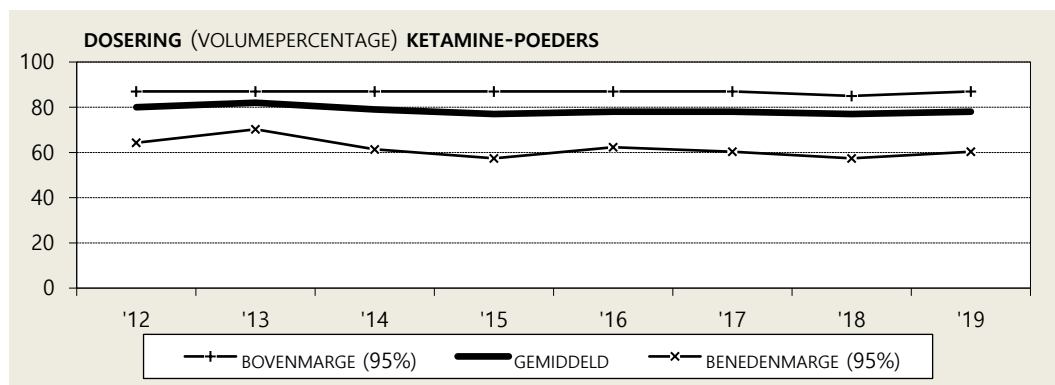

Vervuilende stoffen

Vervuilingen in ketamine-poeders die vaker dan een enkele keer voorkwamen zijn: levamisol (8x), cafeïne (5x), MDMA (4x), lidocaïne (3x) en MXE (2x).

Dosering

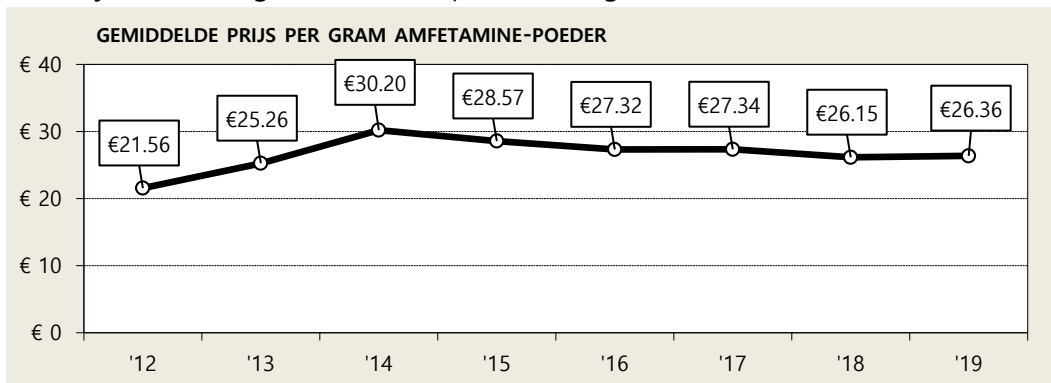
In 2019 was de gemiddelde dosering van ketamine-poeders die uitsluitend of voornamelijk ketamine bevatten **78%**, vergelijkbaar met voorgaande jaren. Er is relatief smalle marge in dosering: de meeste ketamine-poeders bevatten tussen de 60% en het maximaal haalbare 87% ketamine.

¹⁶⁰ Dit verschil is waarschijnlijk niet te wijten aan de inzet van FT-IR-analyses vanaf 2018, waardoor onzuiverheden onder de radar blijven (zie voetnoot 148, pag. 161). Het jaar voor de ingebruikname van deze analysetechniek was het percentage zuivere ketamine-poeders namelijk al gestegen naar 83%.

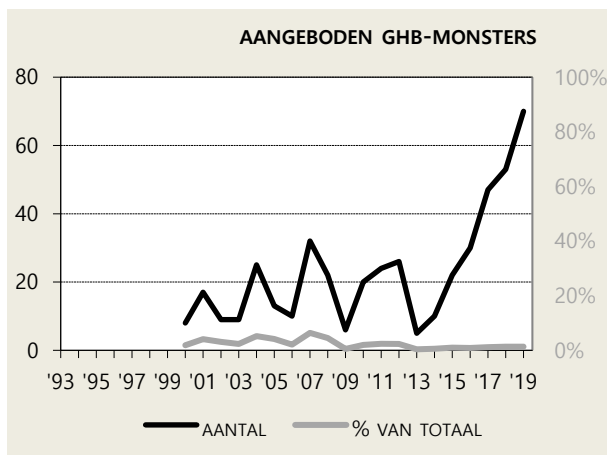
Prijs

De bij de testservice aangeboden ketamine-poeders zijn de laatste jaren wat goedkoper geworden. In 2019 was de gemiddelde prijs **€26** per gram, terwijl dan in 2014 nog €30 was. Prijs en dosering van ketamine-poeders hangen niet samen.¹⁶¹

2.6 GHB

Het aantal aangeboden GHB-monsters verloopt grillig: sommige jaren tientallen, andere jaren slechts enkele. Dit heeft onder meer te maken met beperkte laboratoriumcapaciteit waardoor er met enige regelmaat een stop op de analyse van GHB-monsters is. Toch neemt het aantal de laatste jaren gestaag toe, hoewel het slechts een klein percentage van het totale aantal aangeboden monsters betreft. In 2019 werden **70** GHB-monsters aangeboden. Vrijwel alle GHB-monsters waren vloeistoffen (97%).

¹⁶¹ Regressiecoëfficiënt $B=0.009$ ($p=.848$), poeders waarin ketamine niet het hoofdbestanddeel is buiten beschouwing gelaten.

2.6.1 Testresultaten GHB-vloeistoffen

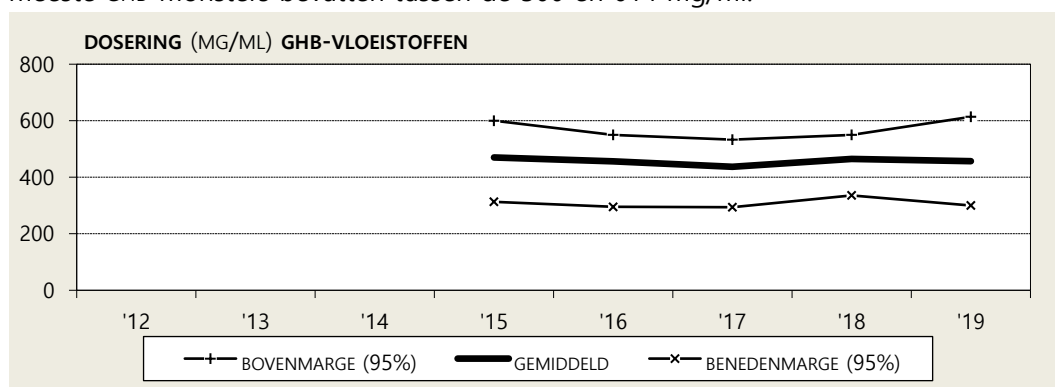
Van 68 GHB-vloeistoffen zijn testresultaten bekend. Op één na waren deze GHB-vloeistoffen zuiver (9%). Het andere monster bevatte een andere werkzame stof (1%).

Vervuilende stoffen

De enige vervuilende stof (feitelijk een grondstof) die werd aangetroffen is GBL.

Dosering

De geanalyseerde GHB-vloeistoffen bevatten gemiddeld **457 mg/ml** GHB. Dat is vergelijkbaar met het jaar daarvoor (465 mg/ml). De meeste GHB-monsters bevatten tussen de 300 en 614 mg/ml.

Prijs

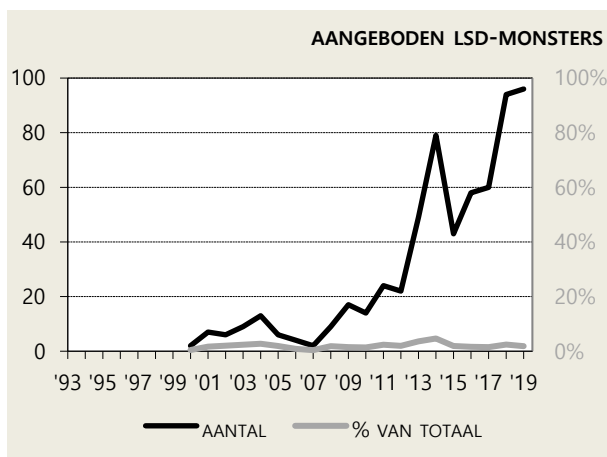
De door de aanleversaren opgegeven prijzen voor GHB lopen zo ver uiteen (van 50 cent tot honderden euro's), dat het hier waarschijnlijk om verschillende onvergelijkbare hoeveelheden gaat.

2.7 LSD

Vanaf 2007 stijgt het aantal aangeboden LSD-monsters, met een plotselinge piek in 2014. In 2019 werden **96** LSD-monsters aangeboden bij de testservices. LSD-monsters vormen enkele procenten van het totale aantal aangeboden monsters.

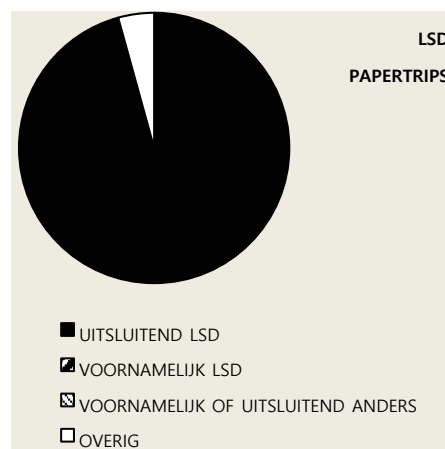
Tijdens de piek in 2014 werd 22% van de LSD aangeboden in de vorm

van pillen, poeders of vloeistoffen, maar sindsdien worden deze alternatieve verschijningsvormen niet of nauwelijks meer gezien. Alle in 2019 aangeboden LSD-monsters waren papertrips.

2.7.1 Testresultaten LSD-papertrips

Van de 70 papertrips zijn testresultaten bekend. Op enkele na bevatten deze papertrips uitsluitend LSD (96%). De andere papertrips bevatten geen werkzame stoffen. Geen enkel LSD-monster bestond uit andere stoffen. Dit kwam een paar jaar geleden vaker voor (12% in 2015).

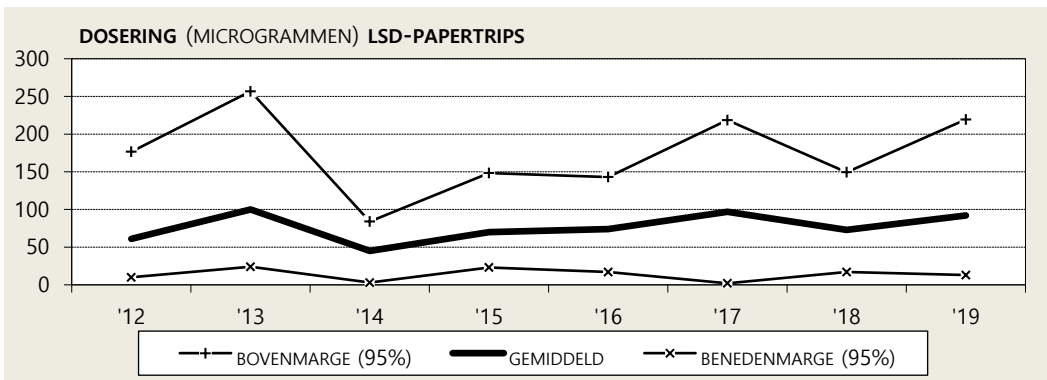
Vervuilende stoffen

Er zijn geen vervuilende stoffen aangetroffen.

Dosering

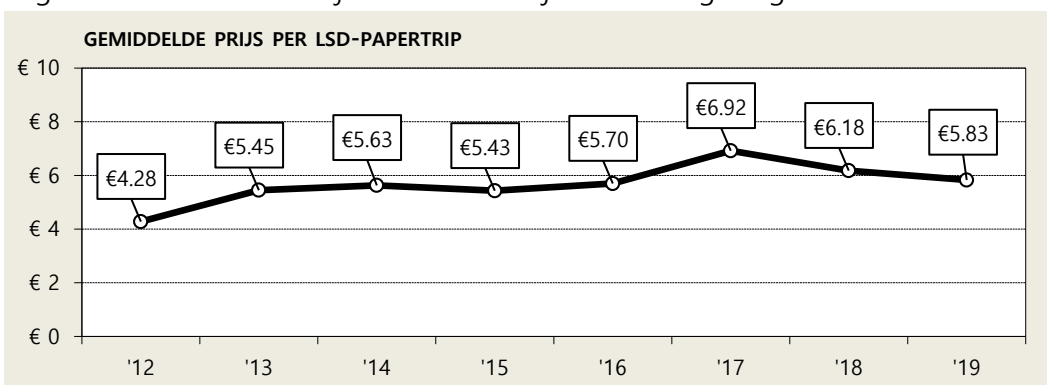
Van een beperkt aantal geanalyseerde LSD-papertrips is een dosering bekend (24).¹⁶² Deze lag in 2019 gemiddeld op **92** microgram. De dosering van LSD laat over de jaren flink wat schommelingen zien. Ook is er veel variatie in doseringen: tussen de 13 en 219 microgram per papertrip.

¹⁶² Van de LSD-monsters die worden doorgestuurd naar het laboratorium worden per week twee willekeurig gekozen monsters geanalyseerd op LSD-dosering. Bij de overige monsters wordt alleen getest of LSD al dan niet aanwezig is (maar geen dosering).

Prijs

De aangeleverde LSD-papertrips van 2019 waren gekocht voor gemiddeld **€6** per stuk, ongeveer hetzelfde als het jaar daarvoor. Prijs en dosering hangen niet samen.¹⁶³

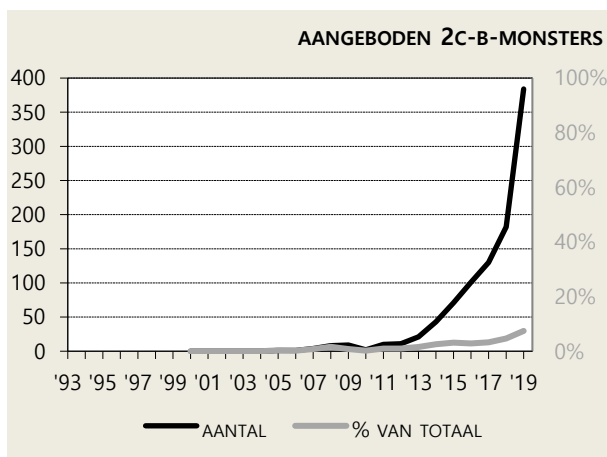

¹⁶³ Regressiecoëfficiënt $B=3.649$ ($p=.061$), papers waarin LSD niet het hoofdbestanddeel is buiten beschouwing gelaten.

2.8 2C-B

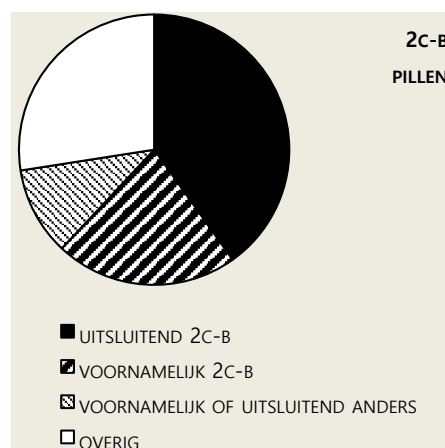
Sinds enkele jaren is er een stijging in het aantal aangeboden monsters die als 2C-B waren gekocht. In 2019 is er zelfs sprake van een ruime verdubbeling in aantallen van 182 naar **384**. Ten opzichte van het totaal steeg het aandeel 2C-B-monsters van 5% naar 7%.

De aangeboden 2C-B-monsters waren vaak pillen (87%). Daarnaast werd 2C-B ook wel als poeder in een andere vorm aangeboden (13%).

2.8.1 Testresultaten 2C-B-pillen

In totaal werden 284 aangeboden 2C-B-pillen herkend of geanalyseerd. Vier van de tien geanalyseerde 2C-B-pillen bevatte uitsluitend 2C-B (**40%**) en twee op de tien voornamelijk 2C-B (**22%**).¹⁶⁴ Bij één op de tien was het hoofdbestanddeel een andere stof (11%). De categorie 'overig' is bij 2C-B pillen van 2019 relatief groot (28%) omdat veel pillen – naast 2C-B – niet-gekwantificeerde andere stoffen bevatten.¹⁶⁵

Vervuilende stoffen

Vervuilingen die in 2C-B-pillen meermaals voorkwamen waren hexamethyleenbenzamide (21x), 2-broom-4,5-dimethoxyfenethylamine (13x) en MDMA (4x). In de meest gevallen ging het echter om onbekende stoffen (59x).¹⁶⁶

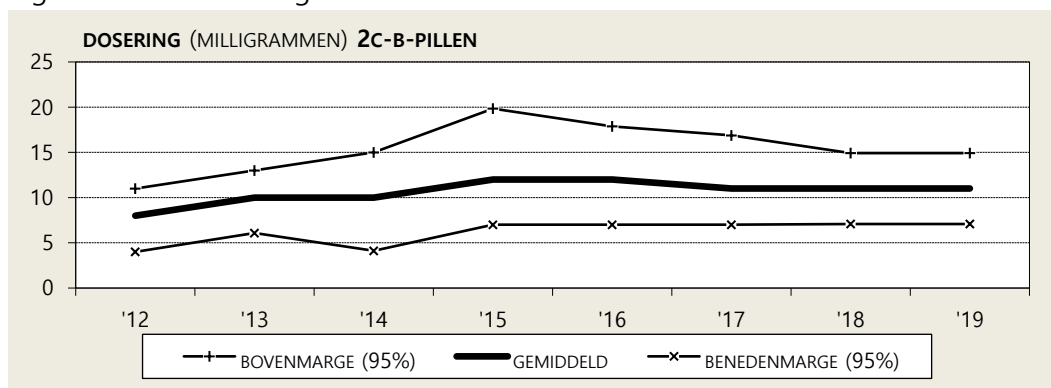
¹⁶⁴ In pillen met voornamelijk 2C-B werd vaak het bijproduct 2,5-dimethoxyfenethylamine aangetroffen.

¹⁶⁵ Mogelijk is 2C-B in deze pillen wel de belangrijkste werkzame stof en komen de andere stoffen in kleine hoeveelheden voor, maar omdat de andere stoffen niet gekwantificeerd worden kan dat niet worden bepaald (zie pag. 161).

¹⁶⁶ Onbekende stoffen kunnen later mogelijk alsnog geïdentificeerd worden. Zie ook 'Onzuiverheden 2C-B' op www.drugs-test.nl.

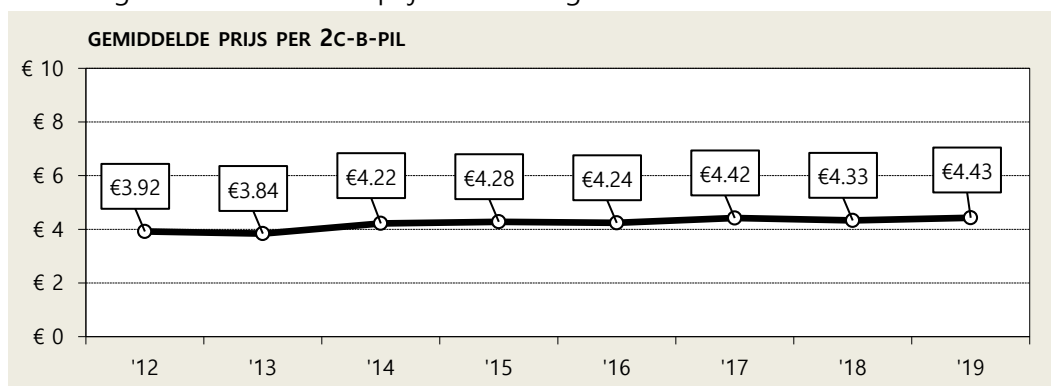
Dosering

De gemiddelde dosering van de in 2019 geanalyseerde 2C-B-pillen was **11 mg**. De laatste jaren ligt de gemiddelde dosering stabiel rond dit getal. De range lijkt relatief klein (95% van de pillen bevat tussen de 7 en 15 mg), maar de dosering luistert nauw bij 2C-B – onder de 10 mg werkt het middel stimulerend en euforiserend; boven de 10 mg is het een hallucinogeen.

Prijs

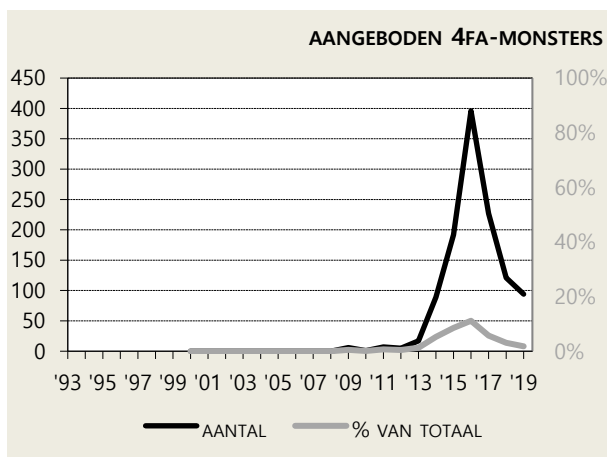
De door de klanten betaalde prijs voor 2C-B-pillen ligt al een aantal jaar stabiel rond de **€4**. Er is geen verband tussen prijs en dosering.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Regressiecoëfficiënt $B = -.012$ ($p = .777$), pillen waarin 2C-B niet het hoofdbestanddeel is buiten beschouwing gelaten.

2.9 4-FA

4-FA verscheen rond 2010 voor het eerst bij de testservice. In de periode 2014-2016 nam het aantal aangeboden 4-FA-monsters explosief toe. Vanaf 2017 – toen 4-FA verboden werd – is echter sprake van een forse daling. In 2019 werden **94** 4-FA-monsters aangeboden. Ten opzichte van het totaal aantal aangeboden monsters

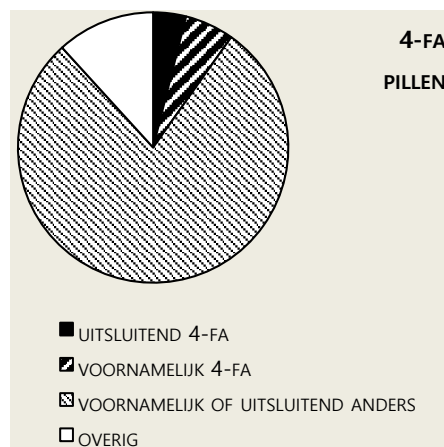

daalde het aandeel 4-FA van 11% in 2016 naar 2% in 2019.

4-FA werd in poedervorm en pillen aangeboden (daarnaast ook wel capsules). In 2012 werd 4-FA uitsluitend in poedervorm aangeboden, maar sindsdien kwamen daar steeds vaker pillen voor in de plaats. In 2019 bestond 64% van de aangeboden 4-FA-monsters uit pillen, 19% uit poeders en de rest (17%) waren voornamelijk capsules. Vanwege het afgenomen aantal worden testresultaten van 4-FA-poeders niet meer afzonderlijk besproken.

2.9.1 Testresultaten 4-FA-pillen

Van 51 4-FA-pillen is een testuitslag bekend. Kort gezegd waren dat géén 4-FA-pillen. Slechts **10%** bevatte uitsluitend of voornamelijk 4-FA. Het merendeel bestond (hoofdzakelijk) uit andere werkzame stoffen (**78%**). Sinds het verbod van 2017 bevatten pillen die als 4-FA gekocht worden steeds vaker andere stoffen.

Vervuilende stoffen

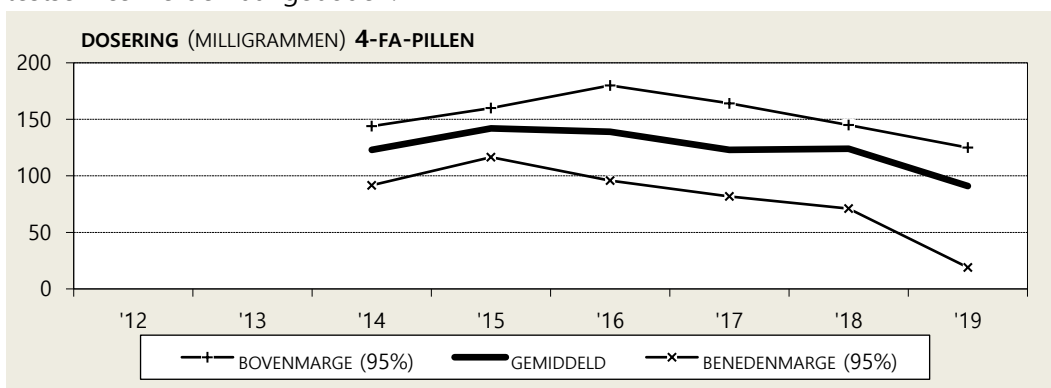
De meeste pillen die als 4-FA gekocht waren bevatten in plaats daarvan 4-FMA (44x).¹⁶⁸

Daarnaast is er ook vervuiling met MDMA (9x) en 4-fluorfenylaceton (3x).

¹⁶⁸ Zie ook '4-FA versus 4-FMA' op www.drugs-test.nl.

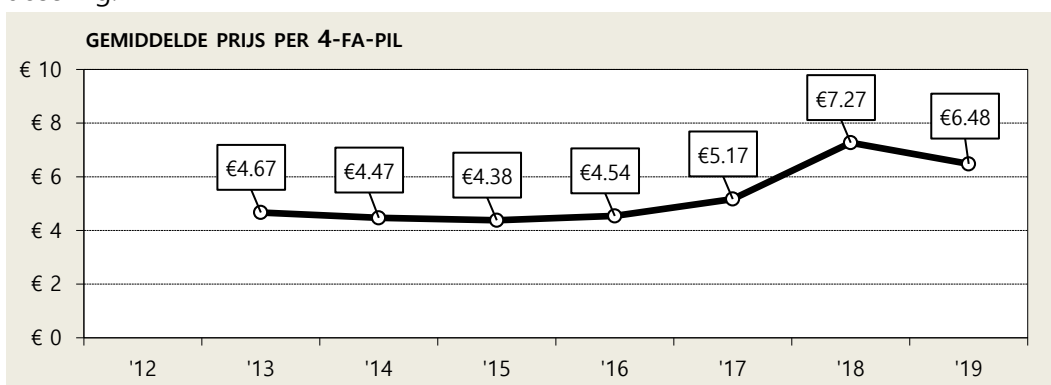
Dosering

Voor zover er nog wel pillen werden aangeboden met 4-FA als hoofdbestanddeel, dan daalt daarin het hoeveelheid 4-FA sinds 2017. In 2019 bevatten de 4-FA-pillen gemiddeld **91 mg** 4-FA, maar belangrijker is dat er niet meer dan vijf van dergelijke pillen bij de testservice werden aangeboden.

Prijs

De gemiddelde prijs die aanleveraars betaalden voor een 4-FA-pil (**€6**) lag in 2019 iets lager dan het jaar daarvoor, maar daarvoor kregen zij dus meestal geen 4-FA maar iets anders. Het is daarom weinig zinvol om te kijken naar het verband tussen prijs en 4-FA-dosering.

2.10 Overige monsters

Tot slot werden 185 monsters van andere middelen aangeboden bij de testservice. Testresultaten van monsters waarvan er meerdere werden aangeboden en meer dan twee testuitslagen beschikbaar zijn, staan in het onderstaande overzicht.¹⁶⁹

AANGEBODEN ALS	TESTRESULTATEN
mefedron (21x)	mefedron (5x) mefedron + ketamine (1x) mefedron + methamfetamine (1x) mefedron + p-toluic acid, 3,5-difluor ester (1x) mefedron + 4-MEC + p-toluic acid, 3,5-difluor ester (1x) mefedron + ketamine + MDMA (1x) 3-MMC (5x) 4-CMC (1x) 4-fluormethylfenidaat (1x) benzylamfetamine (1x) niets (1x) geen testresultaat (2x)
4-FMA (19x)	4-FMA (11x) 4-FMA + 2-FMA (2x) 4-FMA + 2-FEA (2x) 4-FMA + 4-fluorfenylaceton (1x) 4-CMC (1x) geen testresultaat (2x)
heroïne (18x)	heroïne + twee tot vijf andere stoffen (6-acetylcodeïne, cafeïne, codeïne, noscapine en/of papaverine) (15x) MDMA (1x) geen testresultaat (2x)

¹⁶⁹ Monsters waarvan slechts één of twee exemplaren werd aangeboden of getest, werden gekocht als: 1P-LSD, 2-C, 2-FA, 3-FEA, 3-FMC, 3-MEO-PCP, 4-ACO-DMT, 4-fluorococaïne, 5-APB, 5-MAPB, 5F-MDMB-2201, BK-MDA, blue 69, changa, crystal meth, DOC, ethylfenidaat, etizolam, flualprazolam, flunitrazolam, hexen, ketamine en 2C-B, MDMA en speed, methallylescaline, methoxetamine, methylon, micraplug, miraclefast, n-ethylhexedron, phenibut, pink lady, spice diamond, THC-olie, en Viagra. Van 22 monsters is niet bekend onder welke naam zij werden gekocht.

3-MMC (15x)	3-MMC (12x) mefedron + cafeïne (1x) geen testresultaat (2x)
6-APB (11x)	5-APB + 6-APB (6x) 5-APB + 6-APB + 3-MMC (1x) 6-APB (3x) geen testuitslag (1x)
DMT (8x)	DMT + 2-methyltetrahydro-b-carboline + n-methyltryptamine (7x) DMT + 2-methyltetrahydro-b-carboline + n-methyltryptamine + tryptamine (1x)
GBL (8x)	GBL (4x) GHB (2x) geen testresultaat (2x)
methamfetamine (6x)	methamfetamine (6x)
tucibi (6x)	MDMA (1x) MDMA + 2C-B + ketamine (1x) MDMA + cafeïne + fenacetine + ketamine (1x) MDMA + cafeïne + fenethylamine + ketamine + levamisol + tramadol (2x) ketamine + 2C-B + 2-broom-4,5-dimethoxyfenethylamine + 2-FEA + 4-FEA (1x)
basecoke (3x)	cocaïne (2x) cocaïne + levamisol (1x)
MDA (3x)	MDA (2x) MDA + MDEA + MDMA (1x)

3 Samenvatting

Dit hoofdstuk focust op de marktzijde van de Amsterdamse drugsmarkt, vanuit de panelstudie waarin vooral de verkopers kwalitatief worden belicht, en vanuit de testservice die informatie levert over de zuiverheid, dosering en prijs van drugs.

Dealers

Afgezien van cannabis, komen de meeste Amsterdamse gebruikers aan hun drugs via bezorgdiensten die via WhatsApp adverteren met hele drugsmenu's en aantrekkelijke aanbiedingen. De toeristen zijn eerder op staatdealers aangewezen of hopen dat ze in een club of op een festival iets kunnen scoren. Cocaïnedealers bieden vaak cocaïne uit

verschillende landen met verschillende zuiverheden aan voor verschillende prijzen. XTC-pillen zijn in steeds grotere aantallen verkrijgbaar. Op de cryptomarkten wordt methamfetamine goedkoper, maar in Amsterdam blijft het gebruik ervan vooral beperkt tot de extremere segmenten van de gayscene. Hoewel straatverkoop van lachgas in Amsterdam inmiddels verboden is, gaat de verkoop van zowel kleine patronen als grote tanks via groothandels, webwinkels en bezorgdiensten onverminderd door. De ketaminemarkt (in poeder- en kristalvorm) heeft volgens panelleden een hoge vlucht genomen. Webwinkels adverteren nog steeds met Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS), maar insiders zien een daling van het aantal websites die zulke zogenaamde 'designer drugs' verkopen.

Testservice

In 2019 werden bij de testservices van Jellinek en GGD in Amsterdam in totaal 5.166 drugsmoesters aangeboden, zoals altijd voornamelijk ecstasy. Na een korte stagnatie vorig jaar is dat een verdere stijging in aantallen. Er werden meer XTC-pillen en amfetamine-poeders aangeleverd en de hoeveelheid aangeboden ketamine en 2C-B verdubbelde zelfs.

Zuiverheid en vervuiling

Verreweg de meeste geteste XTC-pillen (80%), MDMA-poeders (92%), ketamine-poeders (89%), GHB-vloeistoffen (99%) en LSD-papertrips (96%) waren zuiver; dat wil zeggen dat geen andere werkzame stoffen werden aangetroffen. Minder zuiver waren amfetamine-poeders (59%), waarbij cafeïne zoals gebruikelijk de belangrijkste vervuiler was. De geteste cocaïne-monsters waren meestal niet volledig zuiver en vaak vervuild met levamisol, maar cocaïne vormde meestal wel het hoofdbestanddeel (79%). Voor zover er nog 4-FA-pillen werden aangeboden (de aantallen lopen sinds het verbod van 2017 terug) bleken die meestal vooral 4-FMA te bevatten. Bij 2C-B-pillen valt op dat een flink deel – naast 2C-B – andere, vaak onbekende stoffen bevat (28%).

Dosering

Sinds 2009 is sprake van een continue stijging in de sterkte van XTC-pillen. Met een gemiddelde dosering van 179 mg MDMA waren XTC-pillen nog weer sterker dan in voorgaande jaren. Er is een flinke variatie in dosering, maar de meeste pillen zijn hooggedoseerd; bijna één op de vijf (18%) bevat zelfs meer dan 200 mg MDMA. De gemiddelde dosering van MDMA-poeders (79%) bleef stabiel. Dat geldt ook voor de gemiddelde dosering van de andere poeders – cocaïne (73%), amfetamine (58%) en

ketamine (78%). De dosering van de meeste poeders ligt dicht bij het maximaal haalbare volumepercentage en de range in doseringen is smal. Uitzondering is amfetamine, waar aangeleverde monsters een grote variatie in dosering laten zien. Van aangeleverde 2C-B-pillen bleef de gemiddelde dosering gelijk op 11mg. Voor zover er nog 4-FA-pillen werden aangeleverd, bevatten die minder 4-FA (91mg), maar vaker dus helemaal geen 4-FA.

Prijzen

De panelstudie, de cafésurvey en de testservice leveren vanuit verschillende invalshoeken overeenkomende prijzen van drugs op. Een XTC-pil kost 4 á 5 euro, maar wordt goedkoper bij afname van grotere hoeveelheden. Een gram cocaïne kost 50 á 60 euro, MDMA 20 á 25 euro, ketamine 25 á 30 euro en amfetamine ongeveer een tientje. De prijzen bleven de afgelopen vijf jaar ongeveer op hetzelfde niveau. Dat de prijs van XTC-pillen gelijk blijft, ondanks een stijgende dosering, mag opvallend heten. Prijs en dosering blijken dan ook niet samen te hangen. Dat geldt voor alle middelen, behalve cocaïne.

VI

SAMENVATTING

In Antenne 2018 keken we terug op 25 jaar monitoring van het gebruik van genotmiddelen bij jonge Amsterdammers en concludeerden we dat het uitgaansleven, de drugsmarkten, de bevolking en de toeristenindustrie substantieel waren meegegroeid met de stad. Amsterdam was een levendige en bruisende stad ... totdat het coronavirus de wereld in een pandemie stortte. Op dringend advies van het RIVM besloot de regering tot een intelligente lockdown en kwam alles knarsend tot stilstand. Amsterdam werd een bijna uitgestorven stad. Op het moment van schrijven (zomer 2020) mogen de cafés weer voorzichtig open, mits de anderhalve meter afstand gewaarborgd blijft. Clubs blijven tot zeker 1 september gesloten. En ook festivals mogen nog geen doorgang vinden. Het is goed om te weten dat de beschreven ontwikkelingen op de drugs- en gebruikersmarkt in deze Antenne 2019 dateren uit andere tijden, toen clubs en cafés propvol waren en de festivalmachine als vanouds overuren draaide.

Een gecombineerde monitor

In Antenne Amsterdam wordt sinds 1993 jaarlijks het middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad in kaart gebracht. Dit gebeurt op basis van een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens. Antenne kent drie vaste onderdelen: (1) een panelstudie onder twee verschillende doelgroepen, (2) een survey, en (3) analyse van uitslagen van de drugstestservice.

In het **uitgaanspanel** worden de laatste ontwikkelingen gevolgd aan de hand van individuele interviews met een panel van insiders die vertellen over het uitgaansleven, met de nadruk op trendsetters. Het gaat hierbij niet om precieze cijfers, maar om dynamische processen. Dat geldt ook voor het **panel kwetsbare jeugd**, waarin professionals zijn vertegenwoordigd die met buurtjongeren werken.

De **survey** levert kwantitatieve gegevens over middelengebruik binnen specifieke groepen. In 2019 is voor de derde maal een survey uitgevoerd onder cliënten van

jeugdzorgorganisatie Spirit (eerder werd dat in 2006 en 2012 gedaan). Via begeleiders en pleegouders zijn jongeren van 16 jaar en ouder benaderd voor de survey.

Antenne richt zich enerzijds op gebruikers (vraagzijde) en anderzijds op de markt (aanbodzijde) van genotmiddelen. Hier komt kwalitatieve informatie uit de panelstudie samen met kwantitatieve **testuitslagen** over zuiverheid en dosering van drugs die bij de Amsterdamse testservices worden aangeboden

De gegevens uit de verschillende onderdelen schetsen samen een gedifferentieerd beeld van trends in middelengebruik in de Amsterdam. Middelenrepertoire en gebruikspatronen in het uitgaansleven kunnen behoorlijk verschillen van die onder kwetsbare buurtjongeren en jeugdzorgcliënten en worden daarom afzonderlijk beschreven.

Uitgaansleven

Meer wafel- dan rafelranden

Het Amsterdamse nachtleven stuit na een periode van uitbundige groei zo langzamerhand op haar grenzen. Er is weerstand vanuit bestuur en maatschappij, in het centrum dreigt het aanbod te versralen, het einde nadert voor populaire pop-up clubs, en toeristen ontdekken ook de coole plekken buiten het centrum. De stad heeft tegenwoordig meer wafel- dan rafelranden, merkt een panellid op.¹⁷⁰ Toch valt er nog genoeg te beleven in het uitgaansleven, waar verschillende disciplines (o.a. kunst, mode en muziek) vaker samenwerken en nieuwe doelgroepen aanboren die zich niet alleen op muziek willen richten. Organisatoren zien het uitgaansdomein ook als een 'laboratorium' voor het pluggen van maatschappelijk relevante en controversiële thema's (o.a. me-too, gender, milieu) bij de meer geëngageerde jonge garde van generatie Z.

Steeds meer alcohol- en rookvrij

Een ruime meerderheid van de uitgaanders drinkt regelmatig alcohol en in sommige kringen wordt nog stevig gerookt en geblowd. Ondanks dat alcohol de grote gangmaker blijft in het uitgaansleven, is er een groeiende groep die kritischer naar zijn drinkgedrag kijkt. Er ontstaat meer bewustwording omtrent de gezondheidsrisico's van

¹⁷⁰ Daarmee wordt bedoeld dat er inmiddels meer Nutella- en wafelwinkels voor toeristen zijn dan alternatieve uitgaanslocaties voor Amsterdammers.

(fors) alcoholgebruik. Steeds meer jonge Amsterdammers lassen ten minste één keer per jaar een alcoholvrije periode in en '0.0%' beleeft een stevige opmars. Over de hele linie is sprake van een stabiele daling van tabak- en cannabisgebruik. Een meerderheid van de rokers en blowers inhaleert nog steeds op de klassieke manier, maar het gebruik van e-sigaretten en vaporizers lijkt toch mondjesmaat toe te nemen.

XTC in groothandelshoeveelheden

Ecstasy blijft koploper bij bezoekers van clubs, poppodia en festivals, vooral tijdens evenementen en feestjes in het dancemilieu. Toch is sprake van een dalende trend. Een wetmatige constante in de panelstudie is dat veel uitgaanders op termijn hun interesse voor ecstasy verliezen. De bijwerkingen worden heviger, het middel voorspelbaar of het past niet meer goed in iemands leefstijl. De huidige gebruikers hebben hun dosering (vaak met 'kwartjes' en 'halfjes') afgestemd op de zuivere en hooggedoseerde ecstasymarkt. Met een gemiddelde dosering van 179 mg MDMA waren de in 2019 bij de testservice aangeleverde xtc-pillen nog weer sterker dan in voorgaande jaren. Een enkele xtc-pil kost 4 á 5 euro, maar bezorgdiensten bieden steeds grotere hoeveelheden met aanzienlijke korting; bij duizend pillen kan de stuksprijs onder de euro zakken.

Coke kan overal

Cocaïne (coke) staat bekend als een 'opgewekte metgezel' die zich net zo makkelijk thuis voelt in het café, op huisfeestjes of andere gelegenheden waar vrienden bijeenkomen om te drinken en te socializen. Cocaïnegebruik in de panelnetwerken zit in de lift. De meesten zijn gelegenhedengebruikers die vaak spontaan met andere vrienden meesnuiven. In sommige netwerken gaat het drinken van alcohol bijna automatisch gepaard met het gebruik van cocaïne. Toch zien panelleden over een langere periode bij sommigen binnen hun netwerk ingeslepen snuifpatronen ontstaan met frequenter gebruik en een hogere dosering per keer. Het aanbod is groot en over de kwaliteit wordt niet geklaagd. De bij de testservices aangeleverde cocaïne heeft ook een gemiddelde zuiverheid van 73% (hoewel versnijdingen met vooral levamisol voor blijven komen). Dealers bieden vaak cocaïne uit verschillende landen met verschillende zuiverheden aan voor verschillende prijzen. Een gram cocaïne kost 50 á 60 euro.

Speed is vooral functioneel en praktisch

Amfetamine (speed of pep) is vooral populair bij jonge twintigers die stevig uitgaan. Het gebruik ervan daalt, maar ligt nog wel hoger dan tien jaar geleden. Amfetamine

wordt niet door iedereen als een echte recreatieve drug gezien, maar meer als een hulpmiddel ter verbetering van prestaties, om langer te feesten en om wakker te blijven. De gemiddelde zuiverheid van amfetaminemonsters bij de testservices is al enkele jaren stabiel (58% in 2019). Er is echter een grote variatie in doseringen in omloop en een deel bevat voornamelijk cafeïne. Amfetamine kost ongeveer een tientje per gram. Het aan amfetamine verwante methamfetamine (crystal meth) is al twintig jaar verkrijgbaar op de Amsterdamse drugsmarkt, maar blijft grotendeels geïsoleerd binnen uitgaansniches en de panelstudie laat geen verdere verspreiding binnen andere netwerken zien.

GHB in clubs is een no-go

GHB heeft zich gaandeweg meer als clubdrug ontpopt, maar heeft vanwege het controversiële imago ook een slechte naam in het uitgaansleven. Niet in het minst bij clubeigenaars en feestorganisatoren die door de aanhoudende GHB-gerelateerde acute en ernstige gezondheidsincidenten genoodzaakt zijn steeds harder op te treden tegen bezit en gebruik. Desondanks is het middel populair in sommige kringen in de underground- en technoscene en neemt het gebruik ervan onder de trendsetters in de panelstudie de laatste jaren toe.

Lachgas van patronen en cilinders naar litertanks

Lachgas heeft inmiddels het urbanmilieu veroverd, niet in het minst door het promoten van lachgasballonnen door rapartiesten via sociale media. Niettemin neemt lachgasgebruik in het uitgaansleven over de hele linie af de laatste paar jaar. De slagroomspuiten en kleine cilinders zijn inmiddels vervangen door grotere litertanks, waardoor hoeveelheid en frequentie van gebruik fors kan toenemen. De gemeente heeft in 2019 een APV-verbod afgekondigd, waardoor de verkoop op straat aan banden is gelegd.

Keta is de underground ontgroeid

Het gebruik van ketamine is de laatste jaren verder toegenomen in uitgaansnetwerken waar het middel al gebruikt werd. Volgens sommigen is ketamine de status van undergroundmiddel ontstegen. Bij de testservices wordt ook vaker ketamine aangeleverd. De meeste gebruikers nemen lage doseringen en zijn vooral in uitgaanssettings beducht om de controle kwijt te raken. Maar er zijn ook gebruikers die (veelal in privé-settings) verder durven gaan in het verkennen van hun grenzen betreffende hogere doseringen met meer intense effecten als gevolg.

Weinig animo voor NPS

De markt van Nieuwe Psychoactieve Stoffen (NPS) is over zijn hoogtepunt en wordt vooral gevolgd door liefhebbers die experimenteren met 'nichemiddelen'. 4-FA is sinds het verbod in 2017 op zijn retour en nagenoeg verdwenen van de markt. Wat nog wordt verkocht aan 4-FA is in werkelijkheid vaak 4-FMA, zo blijkt uit de analyseresultaten van de testservices. 2C-B is echter nog niet verdwenen en wordt zelfs vaker aangeboden bij de testservices. 3-MMC begint bekender te worden, maar voorsnog in een beperkt aantal kringen.

Ander wereldbeeld door psychedelica

Psychedelica (o.a. LSD, paddo's, psychedelische truffels, DMT en ayahuasca) spelen een bescheiden rol in het uitgaansleven. Over microdoseringen (vooral LSD) wordt weinig meer vernomen, maar de groeiende wetenschappelijke aandacht voor onderzoek naar psychedelica wordt in sommige panelnetwerken op de voet gevolgd. Sommigen denken dat psychedelica in de nabije toekomst ons kritische handelen en denken over de wereld zal versterken.

Kwetsbare jongeren en jeugdzorg

Het middelengebruik van buurtjongeren en andere kwetsbare jeugd in Amsterdam verschilt aanzienlijk met dat van de wat oudere stappers in het uitgaansleven. Vanuit het oogpunt van zowel jeugdzorg als preventie is het van belang zicht te krijgen op het middelengebruik van deze groepen jongeren. De ervaring leert echter dat dit niet eenvoudig is en een flinke tijdsinvestering vergt. In de panelstudie vertellen vijf jongeren- en straathoekwerkers in verschillende stadsdelen over hun werkveld en ervaringen met kwetsbare buurtjongeren en straatgroepen in volkswijken. Bij veel jongeren is sprake van een ontwrichte thuissituatie, een laag opleidingsniveau en vaak ook psychosociale problematiek. Cijfers over middelengebruik zijn afkomstig van een survey onder jongeren in de jeugdzorg waar, na een langdurige en intensieve werving via begeleiders en pleegouders, 118 jongeren van 16 jaar en ouder een vragenlijst invulden. De onderzochte jongeren zijn voornamelijk meiden (64%) en ongeveer de helft heeft een niet-westerse achtergrond (48%). De jeugdzorgjongeren ontvangen ambulante hulp (32%), verblijven in residentiële groepen (43%) of zitten in de pleegzorg (25%).

Relatief veel rokers in jeugdzorg

De helft van de 16-plussers in de jeugdzorg rookt, wat meer is dan onder mbo-scholieren van dezelfde leeftijd. De meeste rokers doen dat dagelijks; in doorsnee 8 sigaretten op doordeweekse dagen en 10 in het weekend. Niet-dagelijkse rokers doen dat veelal niet doordeweeks en nemen in doorsnee hooguit 1 sigaret.

Feestdrinkers, maar ook riskante drinkers

Buurtjongeren verschillen in de mate waarin zij alcohol nemen. Jongeren met een Nederlandse achtergrond drinken meer en ook vaker op verschillende gelegenheden; jongeren van Marokkaanse komaf drinken het minst; Nederlands-Surinaamse en -Antilliaanse jeugd zit daar tussenin. Ook binnen de jeugdzorg (16+) zijn jongeren met een niet-westerse achtergrond minder vaak drinkers. In totaal is bijna de helft (48%) van de jongeren in de jeugdzorg huidige drinker. Drinken is vooral geassocieerd met weekenden en feestdagen; op doordeweekse dagen drinken de meesten niet en er zijn geen dagelijkse drinkers. Leeftijdsgenoten op havo/vwo of mbo scoren ook hoger dan de jeugdzorg. Toch vertoont een kwart (24%) van de jeugdzorgjongeren riskant gedrag door te veel of te vaak te drinken, te drinken onder schooltijd, weg te blijven van school wegens drankgebruik, extreem dronken te worden of te drinken om problemen te vergeten.

Blowen is het kernprobleem

Jongeren in de jeugdzorg onderscheiden zich van jongeren in de algemene bevolking (scholieren havo/vwo/mbo) door een hoog percentage huidige blowers: 42%. Bijna de helft daarvan (18%) blowt dagelijks. We zien ook relatief veel riskant blowgedrag: te veel of te vaak, wegblijven van school wegens blowen, extreem stoned worden, blowen om problemen te vergeten, en – vooral – blowen onder schooltijd. Dit gedrag lijkt onafhankelijk van geslacht, leeftijd of etniciteit. In totaal zou 35% van de onderzochte jeugdzorgjongeren als 'problematische blower' kunnen worden omschreven. In het panel van professionals zijn jongerenwerkers ook uitgesproken negatief over het cannabisgebruik van de kwetsbare jeugd en zeggen dat blowen een belangrijke risicofactor is. Blowen en problemen thuis of op school vormen een giftige cocktail.

Laconiek over lachgas

Na tabak, alcohol en cannabis, is lachgas het meest populaire genotmiddel bij zowel buurtjongeren als jeugdzorgcliënten. Veel jongeren zien lachgas niet als een serieuze drug. Het is eerder een leuk tijdverdrijf met je vrienden. Onder de 16-plussers in de

jeugdzorg heeft ruim één op de drie (35%) het laatste jaar lachgas gebruikt. Lachgas wordt vooral in het weekend of op feestdagen gebruikt en door de meesten hooguit een paar keer per jaar. Uit de panelstudie komt naar voren dat jongeren vrij laconiek reageren op discussies over risico's en zeggen goed te weten waar ze mee bezig zijn. Maar over dat laatste twijfelen professionals nog wel eens. Zeker als door de litertanks het aantal lachgasballonnen per sessie begint op te lopen en de frequentie van gebruik stijgt.

Zorgen over drugscriminaliteit

Het gebruik van andere middelen onder de buurtjongeren beperkt zich voornamelijk tot ecstasy en cocaïne, en dan vooral bij groepjes jongvolwassenen die ook uitgaan. Ook bij jongeren in de jeugdzorg worden naast xTC (18% laatste jaar), cocaïne (5%) en amfetamine (5%) niet of nauwelijks andere middelen gebruikt. Opmerkelijker op dit punt is dat professionals in de panelstudie signaleren dat de drugshandel in de straatgroepen vaak nauw verweven is met de alledaagse leefwereld van buurtjongeren. Er is een grote zorg over hun groeiende betrokkenheid in de drugsmisdaad.

Peppers versus nuchteren

Gebruikscijfers onder jongeren in de jeugdzorg kunnen niet zomaar bij elkaar opgeteld worden. Sommigen gebruiken meerdere genotmiddelen, anderen juist helemaal niets. Op basis van het gebruik van alcohol en cannabis in de afgelopen maand en het gebruik van lachgas, xTC, amfetamine en cocaïne in het afgelopen jaar, kunnen vier typen gebruikers worden onderscheiden: nuchteren, drinkers, blowers en peppers. De onderzochte groep jongeren valt grotendeels uiteen in enerzijds peppers (die drugs gebruiken en daarnaast vaak drinken en/of blowen, 39%) en anderzijds nuchteren (die geen genotmiddelen nemen, 35%). Jongeren van niet-westerse afkomst zijn vaker te typeren als peppers (vooral vanwege meer lachgasgebruik); jongeren met een westerse achtergrond zijn daarentegen vaker drinkers.

VII

SUMMARY

In the previous Amsterdam Antenna 2018, we looked back at 25 years of activities to monitor alcohol and drug use by adolescents and young adults in Amsterdam. We concluded that the nightlife scene, the drug markets, the local population and the tourist industry had all flourished in parallel with the city itself. Amsterdam was a lively and vibrant city ... until COVID-19 plunged the world into a pandemic. Early in 2020, in response to urgent recommendations by the national health institute RIVM, the Dutch government imposed an 'intelligent lockdown' and everything ground to a halt. Amsterdam turned into a desolate cityscape overnight. At this writing (summer 2020), cafés and pubs have cautiously reopened, conditional on 1½ metres of social distancing. Clubs will stay closed until autumn at the earliest, and festivals have been suspended indefinitely. For the reader of this Antenna 2019, it is important to keep in mind that the developments we describe here with respect to the Amsterdam drug markets and drug scenes refer back to a radically different era, when clubs, pubs and cafés were brimful of revellers and the festival machine was still pulsing overtime.

A combination monitoring scheme

Every year since 1993, Amsterdam Antenna has documented the use of recreational substances by adolescents and young adults in Amsterdam. We use a combination of qualitative and quantitative data. Antenna has three standard components: (1) a panel study in two different target populations, (2) an annual survey and (3) analyses of findings from drug checking services.

In our **nightlife panel** we keep track of the latest developments by conducting individual interviews with a panel of insiders recruited from various scenes, with a special focus on trendsetters who experiment with new music, venues or drugs. The panel study reports few exact figures but highlights dynamic processes. The same applies to our

vulnerable youth panel, which includes professionals who work with neighbourhood youth.

Our annual **survey** provides quantitative data about substance use in specific groups within the Amsterdam population. In 2019, the survey focused for the third time on clients of the youth support agency Spirit (as it did earlier in 2006 and 2012). We contacted young people aged 16 or older via their support workers or foster parents. Antenna focuses both on the users of recreational substances (the demand side) and on the market (the supply side). Qualitative information from the panel studies is combined with quantitative **testing results** on the purity and potency of drugs brought in by consumers to the Amsterdam drug checking services.

Taken together, the data obtained in the three research components paint a diversified picture of the trends in Amsterdam's world of recreational substances. As the substance use repertoires and patterns in nightlife scenes may differ considerably from those found for vulnerable neighbourhood youth and youth services clients, we report on these in separate sections.

Nightlife

More gleamy than seamy

Following a period of boisterous growth, Amsterdam nightlife was nearing its limits by 2019. Resistance was growing both from local government and from the local community, the city centre offered a bleaker range of nightspots, the end was near for popular pop-up clubs, and tourists were also discovering the cool locations outside the city centre. As one panel member remarked, Amsterdam now had 'more gleamy than seamy fringes'.¹⁷¹ There was still enough to do in the entertainment scene, though. A variety of disciplines (including art, fashion and music) were collaborating more closely and tapping new target groups that were not just interested in music. Organisers were also viewing the nightlife domain as a 'laboratory' for promoting pertinent, controversial social issues (like #MeToo, gender or the environment) within the new ranks of socially engaged nightlifers from Generation Z.

¹⁷¹ The informant meant that glossy tourist attractions had supplanted earlier underground meeting places for alternative Amsterdam nightlifers.

More people going alcohol- and smoke-free

A large majority of the nightlifers were found to drink alcohol regularly, and tobacco and cannabis were still being smoked heavily in some circles. Although alcohol remained the prime pacesetter, a growing group of nightlifers were taking a more critical look at their drinking behaviour. Awareness about the health risks of alcohol and heavy drinking was increasing. More and more young nightlifers were observing at least one alcohol-free period per year, and '0.0%' was proliferating. A steady decline in tobacco and cannabis consumption was evident across the spectrum. Most tobacco and pot smokers still inhaled in the classical way, but the use of e-cigarettes and vaporisers seemed to be marginally increasing.

Ecstasy in wholesale quantities

Ecstasy was still the front runner amongst the patrons of clubs, pop music venues and festivals, in particular at events and parties in the dance scene. A diminishing trend was nonetheless observable. A systematic constant in our panel data is that many nightlifers sooner or later lose interest in ecstasy. Side-effects become more intense, the high seems more predictable, or the drug no longer suits a person's lifestyle. Current users were adjusting their dosage to the uncut, high-dosed ecstasy market, often taking quarter or half tabs. With an average dosage of 179 mg of MDMA, the ecstasy pills submitted to the drug checking services in 2019 were once again stronger than in previous years. Single pills were priced at 4 to 5 euros, but delivery services were offering increasingly large quantities at substantial discounts; for bulk purchases of one thousand pills, the unit price could sink below one euro.

Coke wherever you like

Cocaine (coke) has a reputation as an 'upbeat companion' that feels equally at home at a pub, a private party, or anywhere else where friends meet to drink and socialise. In our 2019 panel networks, cocaine use was on the rise. Most people were spur-of-the-moment users, often spontaneously sniffing along with friends. In some networks, drinking alcohol almost automatically implied a cocaine chaser. Over a longer period, panel informants also observed that some people in their networks were developing ingrained coke-snorting patterns, involving more frequent use of the drug and higher dosages at a time. Supply was abundant and no complaints were heard about quality. Cocaine submitted to the drug checking services showed an average purity of 73% (although adulterations were still found, mostly with levamisole). Dealers often had cocaine from

different countries on offer, with different purities and different prices. One gram of cocaine was priced at 50 to 60 euros.

Speed: mainly functional and practical

Amphetamine (speed or pep) was predominantly popular with fervent nightlifers in their early twenties. The use of speed was declining, but was still higher than ten years previously. Not everybody regarded speed as a genuine recreational drug, but often as more of an aid for improving performance, partying longer or staying awake. The average purity of amphetamine samples at the drug checking services has remained stable for years (58% in 2019). A wide variation in dosages were in circulation, however, and a proportion of them consisted largely of caffeine. Amphetamine cost around a tenner per gram.

The related substance methamphetamine (crystal meth) has been available on the Amsterdam drug market for twenty years, but it has remained mostly confined to small nightlife niches, and the panel study indicated no further spread within other networks.

GHB in clubs is a no-go

Although GHB has established itself more and more as a club drug, its controversial image has also given it a bad name in nightlife, not least among club owners and event organisers. A persistent series of GHB-related acute health incidents compelled them to impose increasingly stringent crackdowns against the possession and use of the drug. Despite this, the drug retained its popularity in some circles within the underground and techno scenes, and panel members reported that GHB use by nightlife trendsetters was increasing in recent years.

Laughing gas: from small cartridges and cylinders to litre-sized tanks

Laughing gas (nitrous oxide) had overrun the urban music scene by 2019, not least due to promotional stunts for laughing gas balloons by rap artists on social media. At the same time, the use of laughing gas in nightlife was diminishing across the board in recent years. The whipped cream chargers and small cylinders were meanwhile supplanted by larger, litre-sized tanks, enabling sharp increases in the volume and frequency of laughing gas use. The Amsterdam city council imposed a ban via local bylaws in 2019, curtailing the sale of laughing gas on the streets.

Ketamine outgrows the underground

The use of ketamine continued to grow in recent years in nightlife networks where it was already known. Some informants now reported that ketamine had risen above its status as an underground drug. Samples were also being submitted more frequently to the checking services. Most users took low dosages and were wary of losing control, especially in nightlife settings. But there were also users who, often in private settings, ventured to go further in exploring their frontiers by trying higher dosages which produced more intense effects.

Little enthusiasm for NPS

The market for novel psychoactive substances (NPS) was past its peak and was still watched mainly by devotees that experiment with 'niche substances'. Since the Dutch ban on 4-FA in 2017, that drug had been on the wane and had now virtually disappeared from the market. Analytic results from the drug checking services showed that whatever was being sold as 4-FA was often 4-FMA in reality. 2C-B had not yet vanished, and was in fact being seen more often in the checking services. 3-MMC was becoming better known, but thus far in a limited number of circles.

Psychedelics for a different world view

Psychedelics (which include LSD, magic mushrooms, psychedelic truffles, DMT and ayahuasca) played a modest role in Amsterdam nightlife in 2019. Although reports about microdosing (of LSD in particular) were dwindling, people in some panel networks were still keeping a keen eye on the growing body of research on psychedelic drugs. Some believed that psychedelics would, in the near future, strengthen our critical agency and thinking vis-à-vis the world.

Vulnerable youth and support services

Substance use by neighbourhood youth and other vulnerable young people in Amsterdam contrasts in many ways with the patterns in the somewhat older nightlife crowd. From the point of view of both youth support and harm prevention services, it is important to have accurate information about substance use in these groups of young people. Experience has shown that this is a difficult task, however, requiring considerable time and effort. In our panel study, five youth workers and street workers from different city districts report on their work practice and their experiences with vulnerable neighbourhood youth and street groups in low-income neighbourhoods. Many of the young

people there are living with dysfunctional situations at home, have low educational attainment and may experience psychosocial problems. We obtained current figures on substance use in a survey of young clients of youth support services. After prolonged, intensive recruitment efforts with the aid of youth workers and foster parents, 118 young people aged 16 or older completed a questionnaire. The respondents were predominantly female (64%); about half (48%) were of non-Western ethnic background. The young people were receiving community support (32%), were living in residential care groups (43%) or lived in foster homes (25%).

Higher percentage of smokers

Half of the young respondents smoked tobacco, a higher rate in comparison with Dutch vocational school students above 16. Most smokers smoked every day, averaging 8 cigarettes on weekdays and 10 at weekends. Non-daily smokers averaged 1 cigarette per day, and most did not smoke on weekdays.

Party drinkers and at-risk drinkers

Neighbourhood youth varied widely in terms of alcohol use. Young people with ethnic Dutch backgrounds drank in larger amounts and in more situations; those of Moroccan background drank the least, and those with Surinamese or Dutch-Antillean backgrounds were in-between. Similar figures emerged in our survey of young people (aged 16+) receiving youth support, where those of non-Western ethnic background were again less likely to drink. Overall, nearly half the respondents (48%) were current drinkers. Drinking was predominantly associated with weekends and holidays; most respondents did not drink on weekdays, and none were daily drinkers. Comparatively higher alcohol figures have been reported for age-group peers attending academic or vocational secondary schools. Nevertheless, one quarter (24%) of our youth support respondents exhibited at-risk behaviours by drinking too much or too often, drinking during school hours, skipping school as a result of alcohol use, becoming extremely drunk or drinking to forget problems.

Cannabis smoking is the key problem

A contrast between young people receiving youth support and their age counterparts (secondary school students) in the general population came to light in the high percentage of current cannabis users, 42%, among the youth support clients, nearly half of whom (18%) smoked pot daily. Relatively high rates of at-risk cannabis smoking were also evident: too much or too often, skipping school due to cannabis use, becoming

extremely stoned or smoking to forget problems – and, in particular, smoking pot during school hours. Such behaviours appeared to be independent of gender, age or ethnicity. A total of 35% of the surveyed youth support clients may be classified as problem cannabis users. Within our panel of professionals, youth workers were emphatically negative with regard to the cannabis use of the vulnerable youth, and they highlighted pot smoking as a serious risk factor. Pot smoking combined with problems at home or in school forms a noxious cocktail.

Lackadaisical about laughing gas

After tobacco, alcohol and cannabis, laughing gas was the most popular recreational substance for both neighbourhood youth and youth support clients. Many young people did not regard laughing gas as a serious drug, but more as a fun pastime with friends. More than one in three (35%) of the youth support clients (over age 16) reported having inhaled laughing gas in the past year. That took place mainly at weekends or on holidays and, for most people, no more than a few times per year. Panel study data revealed that young people react rather glibly to discussions about risks, insisting they know quite well what they are doing. Yet many professionals expressed misgivings, especially after litre-sized tanks began filling more and more balloons per session and the frequency of use increased.

Concern about drug crime

Amongst neighbourhood youth, the use of other types of drugs was mainly confined to ecstasy and cocaine, and then mostly by small groups of young adults who also took part in city nightlife. Similarly, the youth support clients reported little or no additional substance use other than ecstasy (18% in the past year), cocaine (5%) and amphetamine (5%). More important to note, however, are the observations by professionals in the panel study that drug dealing in youth street groups is often closely intertwined with the everyday social worlds of neighbourhood youth. Serious concern is expressed about their growing involvement in drug crime.

Consumers and abstainers

Substance use statistics for young people in youth services cannot be simply tallied together. Some partake of several recreational substances and others completely abstain. On the basis of alcohol and cannabis use in the past month and the use of laughing gas, ecstasy, amphetamine or cocaine in the past year, we distinguished four

categories of youth in terms of substance use: abstainers, drinkers, pot smokers and drug consumers. The young people we studied can be roughly distributed along a spectrum ranging from drug consumers (who took laughing gas, ecstasy, amphetamine or cocaine, often drinking alcohol or smoking pot as well, 39%) to abstainers (who took no recreational substances at all, 35%). Youth of non-Western ethnic background could more often be labelled as drug consumers (particularly due to a higher use of laughing gas), whereas youth of Western backgrounds could more often be classified as drinkers.

I
INTRO

II
PANEL UITGAANDERS

III
PANEL KWETSBARE JEUGD

IV
SURVEY JEUGDZORG

V
MARKT

VI
SAMENVATTING

VII
SUMMARY

BIJLAGE A
PANEL UITGAANDERS

BIJLAGE B
SURVEY JEUGDZORG

BIJLAGE C
MARKT

LITERATUUR

BIJLAGE A

PANEL UITGAANDERS

Panelnetwerken	201
De panelmethode	202
Geruchten, signalen en trends	204
Panelnetwerken en panelmutaties	205
Tabellen	207
Tabel 1 panelnetwerken club- en partycircuit.....	207
Tabel 2 top drie drugs club- en partycircuit.....	208
Tabel 3 drugsgebruik club- en partycircuit.....	209

Panelnetwerken

De set variabelen (leeftijd, etniciteit en sekse) zeggen iets over de uitgaansnetwerken in de panelstudie. De groepen en scènes zijn heterogeen, van jong tot ouder, homo en/of hetero en soms wit, zwart of etnisch gemixt.

Leeftijd

De leeftijdsspreiding in uitgaansnetwerken is tussen de 20 en 35 jaar, met een gemiddelde rond de 25 jaar. Het hoge opleidingsniveau komt overeen met die van de clubgangers in het Amsterdamse uitgaansleven.¹⁷² De laatste jaren is er sprake van een verjonging door de forse aanwas van staggroepen die vaak in het kielzog van nieuwe feestcollectieven het uitgaansleven ontdekken. De nieuwe lichtung is een mix van scholieren en/of studenten die in Amsterdam en omgeving wonen en zich met groot feestelan in de kijker spelen. Naast de bekendere festivals zijn er veel nieuwe zomerfestivals bij gekomen waar de leeftijd (18-22 jaar) een stuk lager ligt. Het middensegment van 25+ domineert vooral het reguliere clubcircuit. Oudere staggroepen gaan minder frequent naar clubs maar willen de zomerfestivals niet missen.

Etniciteit

Het dancepubliek is in meerderheid van westerse afkomst (75%-100%). Bezoekers van techno, hardcore en hardstyle zijn praktisch allemaal wit. Op hiphop en latin feesten voeren Surinaamse en Caribische bezoekers (60%-70%) de boventoon. Bezoekers van dancehall en reggaeton zijn overwegend zwart. De etnofeesten binnen het urbansegment richten zich vaak op één etnische groep. De etnische mix is het grootst op clubavonden waar trendsetters juist geïnteresseerd zijn in crossovers tussen stijlen.

Sekse

Mannen zijn vaker in de meerderheid op feesten, maar de percentages zijn steeds meer naar elkaar toegegroeid. De vrouw-man verhouding is op veel feesten nagenoeg gelijk. De voortschrijdende participatie van jonge vrouwen in het uitgaansleven (sinds 1995) is volgens sommigen te wijten aan het feit dat er meer vrouwen in Amsterdam zijn gaan studeren en wonen. Het komt vaker voor dat vrouwen op urban en dancefeesten in de meerderheid zijn. Nederlandse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen zijn actiever in het nachtleven dan Marokkaanse en Turkse vrouwen. Homomannen voelen zich minder

¹⁷² Nabben, Benschop & Korf (2014).

gebonden aan de klassieke homolocaties (vergeleken met de jaren negentig van de vorige eeuw) en mengen vaker met anderen in het uitgaansleven.

Opleiding en werk

De deelnemers in de panelnetwerken vertegenwoordigen verschillende sociaaleconomische categorieën. De jongste groepen stromen vers van de middelbare school door naar de arbeidsmarkt of het middelbare en hogere (beroeps)onderwijs. Een grote groep 20-plussers zit in het hoger onderwijs en heeft vaak een tijdelijke baan naast de studie. De derde groep werkt inmiddels of is op zoek naar een baan. Een aanzienlijk deel rekent zichzelf tot de creatieven (o.a. koks, journalisten, designers) of is zelf werkzaam in het nachtleven (o.a. dj's, bookers, decorbouwers, barpersoneel). Nu er weer sprake is van een economische opleving floreert ook de banenmarkt. Daarnaast horen panelleden verhalen van vrienden die in innovatieve *startups* zijn gestapt.

De panelmethode

De panelstudie verzamelt doorlopend informatie over de Amsterdamse drugsmarkt. Dit gebeurt op basis van interviews met insiders in verschillende netwerken en scènes van gebruikers. In tegenstelling tot andere onderdelen van Antenne gaat het in de panelstudie nauwelijks om cijfers, maar om dynamische processen als uitgaanstrends en drugsgebruik onder jongeren en jongvolwassenen. Hoewel we de bevindingen van de panelstudie niet in cijfers uitdrukken, kunnen we er wel algemene ontwikkelingen mee schetsen. Dit doen we door de trendsetters en de vroege trendvolgers in de gaten te houden. Zij experimenteren meer dan gemiddeld met drugs en zijn vaak voortrekkers van nieuwe ontwikkelingen in het uitgaansleven. We onderscheiden drie typen trendsetters: *maven*, *connectors* en *salesmen*.¹⁷³

De *maven* (bollebozen) hebben veel kennis van het uitgaanscircuit en/of de drugsmarkt en kunnen ons hierover alles vertellen. Ze opereren deels achter de schermen, maar wisselen ook onderling specifieke informatie uit over drugs. Ze weten ons haarfijn uit te leggen hoe de vork in de steel steekt als het gaat over farmacologische eigenschappen van verschillende typen drugs. Soms zijn ze betrokken als innovators die uit hobbyisme veel chemische kennis hebben en een buitengewone interesse vertonen voor (nieuwe) drugs. Zij hebben niet de behoefte om nieuwe chemische

¹⁷³ Gladwell (2000).

innovaties bij een groot publiek onder de aandacht te brengen. De *connectors* opereren dynamischer en zijn goed op de hoogte van de uitgaans- en drugsmarkt. Soms sijpelt er kennis door van de *maven* waar ze soms contact mee hebben. De *connectors* weten precies waar de belangrijke of invloedrijke spelers op de markt zich bevinden en welke posities ze innemen binnen het hectische uitgaansleven. *Connectors* investeren veel tijd in sociale contacten om op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen. De kracht van *salesmen* of *proseliteerders* (evangelisten)¹⁷⁴ is hun vermogen om te overtuigen en zo een grotere groep, tot zelfs de grootste sceptici, te enthousiasmeren voor een 'nieuwe' drug, clubavond of mode. Daar waar anderen voorzichtig zijn, wil de evangelist het van de daken schreeuwen. Het is goed mogelijk dat trendsetters meerdere posities en rollen hebben. Aangezien de innoverende, producerende en consumerende segmenten binnen het uitgaansleven vaak in elkaar grijpen, kan iemand zowel de rol van de *connector* als van de *salesman* spelen.

De leden van het panel worden sinds 1994 doorlopend twee keer per jaar onafhankelijk van elkaar face-to-face geïnterviewd. Hiermee voorkomen we dat leden elkaar beïnvloeden of napraten. Iedereen die deel uitmaakt van het panel heeft zicht op een bepaald netwerk, een specifieke scene of locatie waar alcohol en drugs worden geconsumeerd. Het is overigens niet uitgesloten dat netwerken elkaar deels overlappen. Zowel op megafeesten als in favoriete clubs of cafés kunnen panelleden tegelijkertijd aanwezig zijn en vanuit hun eigen beleving verslag doen van het feest, de locatie en de sfeer. Het gaat daarbij niet om het eigen drugsgebruik, maar over wat zij waarnemen in hun netwerk en directe omgeving. De verhalen van clubmedewerkers en stappers kunnen zeer uiteenlopend zijn omdat er vanuit een verschillend perspectief wordt gekeken. Dit maakt de panelmethode juist zo boeiend, omdat we in onze analyse en vertaling van de verhalen over het hedonistische uitgaansleven en (nieuwe) patronen, signalen en trends in verschillende dimensies op de voet kunnen blijven volgen.

Om de anonimiteit van zowel panelleden als clubs, cafés, coffeeshops, etc. te waarborgen noemen we geen namen van horecagelegenheden als deze door panelleden direct in verband worden gebracht met drugsgebruik of -handel. Deze voorzichtige benadering is een bewuste keuze om panelleden en locaties niet in diskrediet te brengen. Als er een impressie wordt gegeven van een populaire clubavond of party, dan wordt de locatie gewoon vermeld, aangezien we dan niet ingaan op het

¹⁷⁴ Cohen (1975).

middelengebruik. Aangezien sommige panelleden twee verschillende netwerken beschrijven wordt elk panellid met een nummer én de letter 'a' of 'b' gecodeerd om de verschillende netwerken te typeren.

Geruchten, signalen en trends

In de gehanteerde panelmethodiek is een beveiliging ingebouwd om vage en moeilijk traceerbare geruchten te onderscheiden van duidelijk waarneembare verschijnselen die zowel door panelleden als onderzoekers geverifieerd kunnen worden. Deze waarneembare verschijnselen noemen wij signalen omdat ze werkelijk in het oog springen en zodoende ook kunnen worden gevolgd en zo mogelijk zelfs verklaard. Maar signalen zijn nog geen trend. Waar precies een signaal ophoudt en een trend begint, is niet altijd duidelijk aan te wijzen omdat het over illegale middelen gaat, waarover geen productiecijfers van fabrikanten bestaan. Dit maakt het des te complexer om *hypes* te onderscheiden van werkelijke trends. We spreken pas van een trend als meerdere panelleden in verschillende netwerken tegelijkertijd en onafhankelijk van elkaar een vergelijkbare en nieuwe ontwikkeling waarnemen in de uitgaans- of drugsmarkt. Bij voorkeur worden deze waarnemingen ook bevestigd door andere, kwantitatieve onderdelen van Antenne.

De panelstudie bevat actuele informatie over spraakmakende *hypes*, nieuwe scènes, muziekgenres en uitgaanslocaties. Maar de betekenis en het belang van het Amsterdamse uitgaansleven wordt ook in een sociaal-culturele en historische context geplaatst die veel verder reikt dan de vluchtigheid van hip en hype, die vaak vergankelijk en tijdsgebonden blijken te zijn.¹⁷⁵ Wat bij wijze van spreken vandaag in de mode is, kan morgen alweer passé zijn. Onze focus is daarom niet alleen gericht op nieuwe fenomenen binnen een uitgaanssetting. Ook de dynamiek van de verschillende drugsmarkten en prijsontwikkelingen, de verandering van toedieningswijze, riskante en/of favoriete combinaties en de opkomst van nieuwe synthetische of natuurlijke middelen worden gevolgd en beschreven. Het blijft daarom van evident belang om ontwikkelingen in de drugsmarkt, veranderende leefstijlen en gebruik van genotmiddelen onder jonge mensen op empirisch controleerbare wijze te blijven volgen. Deze kennis blijft een belangrijke bron voor beleid, preventie en hulpverlening en leidt tevens tot een beter begrip en duiding van hedendaagse jeugdstijlen.

¹⁷⁵ Leland (2004).

Geruchten, signalen, trends en hypes

Geruchten zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

Signalen zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen, waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Van **trends** is sprake wanneer we uit diverse onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen. Ze zijn het resultaat van een cumulatie van ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Er is een duidelijke verspreiding van het gebruik van een 'nieuw' middel of van een 'nieuwe' toedieningswijze, dan wel een revival van 'oude' middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken.

Hypes zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklopt.

De panelstudie geeft op de langere termijn meer inzicht in gebruikspatronen, reguleringsmechanismen, de mate van interesse in 'nieuwe' drugs en het verschijnen en verdwijnen van middelen op de gebruikersmarkt. Elke nieuwe generatie ontdekt en gebruikt op haar eigen wijze en onder een ander gesternte de genotmiddelen die in omloop zijn. Dit verklaart waarom het middelengebruik een golvend karakter vertoont met pieken en dalen. De nieuwkomers vormen voor zichzelf een beeld op grond van hun eigen ervaring, ervaringen van vrienden en de informatie die op dat moment voorhanden is. Internet is voor jongeren een veilig en rijk medium om op speciale voorlichtingssites specifieke informatie over drugs te zoeken of vragen te stellen aan de eigen feestcommunity. Nieuwe hypes, rages en kicks worden – mede door nieuwe communicatievormen als Facebook, Instagram en YouTube – snel bekend in de scene.

Panelnetwerken en panelmutaties

Wie hypes en trends van drugsgebruik binnen jongerenculturen wil duiden, heeft een daarop afgestemde methode nodig die flexibel én voor langere tijd geldend en toepasbaar is. Continuïteit is daarbij van essentieel belang om de golfbewegingen van trends in drugsgebruik door de tijd te volgen. Het streven is om alle deelnemende panelleden twee maal per jaar te interviewen. We slagen hier grotendeels in, maar kunnen niet voorkomen dat panelleden om wat voor reden dan ook afhaken. Om nieuwe ontwikkelingen op de voet te blijven volgen, is het noodzakelijk om het panel aan te blijven vullen met leden die een goed begrip hebben van nieuwe fenomenen in het uitgaansleven. Verderop in deze bijlage staat bij elk panellid vermeld aan welke meting hij of zij heeft meegedaan en welke specifieke netwerken worden vertegenwoordigd. Ook wordt een overzicht gegeven van panelmutaties met nieuwe,

vervangen en uitgetreden panelleden. De panelmutaties zijn onderverdeeld in drie categorieën: *nieuwe panelleden*, die een nieuwe locatie of netwerk vertegenwoordigen; *vervangen panelleden* die worden vervangen door anderen afkomstig uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk; en *uittreedende panelleden* die niet worden vervangen omdat er geen geschikte opvolger is.

Nieuwe panelleden

Er zijn **2** nieuwe personen in het panel geworven na tips van panelleden of op basis van veldwerk benaderd:

Sara-Lee (159a) vertegenwoordigt een jonge groep (deels scholieren) die de eerste schreden in het uitgaansleven zetten

Keesje (160a) maakt als allround uitgaander deel uit van een Amsterdamse uitgaansscene die frequent clubs, cafés en festivals bezoekt.

Uittredende panelleden

In totaal zijn er **5** personen uit het panel getreden die niet zijn vervangen:

Jasmin (85a) heeft jarenlang diep in het nachtleven en de -horeca gezeten maar heeft haar leven radicaal omgegooid. Meer sport en mindfulness, minder drugs en een gezonder dag & nachtritme geeft haar meer balans en zelfvertrouwen.

Rico (157a) is maar kort panellid geweest. Hij was veel op tournee en reageerde niet meer op interviewverzoeken.

Arno (154a) was moeilijk bereikbaar en niet meer gemotiveerd als panellid.

Monica (148a) heeft een paar jaar uitbundig feest gevierd, maar sinds ze haar studie psychologie weer heeft opgepakt staat uitgaan op de tweede plaats.

Vervangen panelleden

Eén panellid werd door een ander panellid -die deel uitmaakt van hetzelfde netwerk- vervangen:

MJ (146a) heeft als nieuwe clubmanager het stokje van PJ overgenomen.

Toelichting bij tabellen panelnetwerken

- De kolom **T** geeft het nummer van de meting aan (51 en/of 52).
- De kolom **andere etniciteit**: allochtoon (migratieachtergrond; all), Europees (eur), gemixt (mix), toeristen (toe).

Tabellen

Tabel 1 panelnetwerken club- en partycircuit

naam	functie	code	T	setting scene	leeftijd (gem.)	aantal	♀	NL	andere etniciteit
Bram	trendwatcher	94a	51 -	millennials	n.v.t.				
Camille	stapper	141a	51 52	alternatief underground	28-35 (30)	125	50%	85%	15% mix
Dré	stapper	149a	51 52	hardcore & cafégangsters	18-24 (22)	25	35%	100%	
Ed	stapper moderator	126a	51 52	psytrance psychonauten	20-30 (25)	fora	30%	90%	10% mix
Frits	beveiliging	153a/b	51 52	clubcircuit	n.v.t.				
Jamie	dealer	113a	51 52	hardcore voetbal	18-40 (26)	200	40%	100%	
Jan	raver	144a	51 52	ravers	22-26 (24)	20 (200)	40%	90%	10% mix
Jesse	clubmanager	147a	51 52	club	21-50 (24)	1.100	40%	60%	40% toe
Jort	organisator	135a	51 52	raves	20-35 (24)	150- 450	50%	90%	10% mix
Keesje	stapper	160a	51 52	cafés/clubs festivals	20-25 (23)	30	80%	90%	10% mix
Kofi	partyfotograaf	132a	51 52	urban muziekgenres	17-35 (25)	500	50%	50%	50% mix
Lex	stapper	145a	51 -	gay/raves clubs	22-35 (25)	100	0%	100%	
Lulu	stapper & PR	156a	51 -	clubs/raves	20-40 (25)	250	40%	75%	25% mix
Melissa	stapper	150a	51 52	hiphop/urban	18-25 (25)	50	30%	20%	80% mix
MJ	clubeigenaar	146a	51 52	homo underground	25-45 (30)	330	20%	70%	30% toe
Nicole	stapper	155a	51 52	clubs & gay	25-30 (27)	200	30%	90%	10% eur
Nuri	stapper	118a	51 52	urban	20-30 (22)	400	50%	15%	85% all
Sara-Lee	stapper	159a	- 52	cafés/clubs	16-25 (18)	20	50%	100%	
Sophie	horeca stapper	133a	51 52	urban mix hiphop	26-35 (25)	400	40%	40%	60% all
Soraya	stapper	151a	51 52	muziek/kunst scene	20-40 (25)	50 (200)	40%	80%	20% mix
Tommy	dealer	152a	51 52	chemsex	n.v.t.				
Valentijn	stapper	58a	51 52	gay	27-38 (30)	175 (75)	25%	75%	25% mix

Tabel 2 top drie drugs club- en partycircuit

		drug 1		drug 2		drug 3	
		T51	T52	T51	T52	T51	T52
Bram	94a	n.v.t.	-	n.v.t.	-	n.v.t.	-
Camille	141a	cocaïne	cocaïne	amfetamine	amfetamine	ketamine	ketamine
Dré	149a	XTC	XTC	amfetamine	amfetamine	ketamine	ketamine
Ed	126a	XTC	XTC	LSD	LSD	ketamine	ketamine
Frits	153a/b	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Jamie	113a	cocaïne	cocaïne	XTC	XTC	ketamine	ketamine
Jan	144a	3-MMC	3-MMC	GHB	GHB	ketamine	ketamine
Jesse	147a	XTC	XTC	amfetamine	amfetamine	cocaïne	cocaïne
Jort	135a	amfetamine	amfetamine	3-MMC	ketamine	GHB	XTC
Keesje	160a	cocaïne	cocaïne	XTC	XTC	ketamine	ketamine
Kofi	132a	XTC	XTC	cocaïne	cocaïne	lachgas	lachgas
Lex	145a	GHB	-	3-MMC	-	cocaïne	-
Lulu	156a	cocaïne	-	amfetamine	-	GHB	-
Melissa	150a	XTC	lachgas	lachgas	XTC	cannabis	cannabis
MJ	146a	XTC	XTC	poppers	poppers	GHB	GHB
Nicole	155a	cocaïne	cocaïne	ketamine	amfetamine	lachgas	GHB
Nuri	118a	lachgas	lachgas	XTC	XTC	cannabis	cannabis
Sara-Lee	159a	-	lachgas	-	XTC	-	amfetamine
Sophie	133a	cocaïne	cocaïne	amfetamine	XTC	ketamine	ketamine
Soraya	151a	cocaïne	cocaïne	ketamine	ketamine	XTC	XTC
Tommy	152a	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Valentijn	158a	XTC	XTC	GHB	GHB	ketamine	ketamine

Tabel 3 drugsgebruik club- en partycircuit

	T	Camille 141a	Dré 149a	Ed 126a	Jamie 113a	Jan 144a	Jesse 147a	Jort 135a	Kofi 132a	Keesje 160a	Lex 145a	Iulu 156a
alcohol	51	*****	*****	*****	*****	***	*****	*****	*****	*****	*****	*****
	52	*****	*****	*****	*****	***	*****	*****	*****	*****	*****	*****
cannabis	51	**	***	****	****	***	***	***	****	***	***	****
	52	***	****	****	****	***	***	***	*****	*		
XTC	51	**	*****	*****	****	***	***	*****	***	*****	**	***
	52	***	****	****	***	***	***	****	***	*****		
cocaine(poeder)	51	****	*	*	*****	*	***	**	**	*****	*****	**
	52	****	*		*****	*	***	**	**	*****		
amfetamine	51	****	*****	*	*	****	****	*****	*	****	****	***
	52	****	*****		*	***	***	****	*	***		
methamfetamine	51	-	-	*	-	-	-	-	-	-	*	*
	52	-	-		-	-	-	-	-	-		
lachgas	51	*	-	***	****	**	-	**	**	-	****	**
	52	*	-		**	**	-	***	*	-		
ketamine	51	****	***	**	***	***	**	-	-	*	***	**
	52	****	***	***	***	***	*	***	-	**		
GHB	51	***	-	*	**	*****	**	***	-	-	*****	****
	52	**	-		**	*****	**	***	-	-		
paddo's/truffels	51	*	-	*****	-	*	*	*	-	*	-	**
	52	*	-		-	*	-	*	-	-		
LSD	51	**	-	*****	-	***	*	*	-	-	-	**
	52	*	-		-	***	*	**	-	-		
ecotrip (cactus, salvia, DMT)	51	*	-	-	-	*	*	-	-	-	-	**
	52	*	-		-	*	*	-	-	-		
heroïne/methadon	51	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	52	-	-		-	-	-	-	-	-		
crack (basecoke)	51	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	52	-	-		-	-	-	-	-	-		
poppers	51	*	-	-	-	-	**	**	-	-	***	**
	52	*	-		-	-	**	*	-	-		
erectogenen (viagra etc.)	51	-	-	-	-	-	*	**	-	-	**	**
	52	-	-		-	-	*	*	-	-		
slaapmiddelen	51	*	*	**	**	**	*	***	-	*	*	**
	52	*	*		**	**	*	***	-	-		
2C-B	51	**	***	*	-	-	-	**	-	-	**	**
	52	**	***		-	-	*	**	-	-		
4-FA	51	*	-	-	-	*	-	*	-	-	-	-
	52	-	-		-	-	*	*	-	-		

- = 0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

Tabel 3 drugsgebruik club- en partycircuit (vervolg)

	T	Melissa 150a	MJ 146a	Nicole 155a	Nuri 118a	Sara-Lee 159a	Sophie 133a	Soraya 150a	Valentijn 158a
alcohol	51	*****	****	*****	*****		*****	*****	*****
	52	****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	****
cannabis	51	***	**	***	*****		***	***	*
	52	**	**	***	****	***	***	***	*
XTC	51	*	***	**	***		****	**	*****
	52	*	***	**	****	***	****	***	*****
cocaïne(poeder)	51	*	*	*****	***		*****	***	*
	52	-	***	****	****	*	*****	****	***
amfetamine	51	*	**	****	-		**	**	**
	52	-	**	****	-	***	**	***	*
methamfetamine	51	-	*	*	-		-	-	*
	52	-	-	**	-	-	-	-	*
lachgas	51	***	-	*****	*****		**	-	-
	52	**	-	***	*****	****	**	***	*
ketamine	51	-	**	****	-		***	***	****
	52	-	**	***	-	**	***	***	****
GHB	51	-	***	****	-		*	*	****
	52	-	***	****	-	-	*	**	***
paddo's/truffels	51	-	-	-	-		*	*	-
	52	-	*	*	***	-	**	**	-
LSD	51	-	-	**	-		*	*	-
	52	-	-	*	-	*	*	**	-
ecotrip (cactus, salvia, DMT)	51	-	-	-	-		-	*	-
	52	-	-	-	-	*	-	*	-
heroïne/methadon	51	-	-	-	-		-	-	-
	52	-	-	*	-	-	-	-	-
crack (basecoke)	51	-	-	-	-		-	-	-
	52	-	-	-	-	-	-	-	-
poppers	51	-	****	****	-		*	*	*****
	52	-	****	****	-	-	*	*	**
erectogenen (viagra etc.)	51	-	****	****	*		-	-	**
	52	-	****	****	***	-	-	-	**
slaapmiddelen	51	*	-	****	-		**	*	*
	52	*	-	***	-	-	-	*	***
2C-B	51	-	-	**	-		*	*	-
	52	-	-	***	-	**	-	**	*
4-FA	51	-	-	-	-		*	-	-
	52	-	-	-	-	*	-	*	-

- = 0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

BIJLAGE B

SURVEY JEUGDZORG

1	Survey	213
	Tabel 1.1 representativiteit (geslacht, leeftijd, etniciteit, type hulpverlening).....	213
	Tabel 1.2 woonsituatie	213
	Tabel 1.3 opleiding en werk	214
	Tabel 1.4 vrije tijd.....	214
2	Middelengebruik	215
	Tabel 2.1 tabak.....	215
	Tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid (huidige rokers)	215
	Tabel 2.3 tabak per subgroep.....	216
	Tabel 2.4 hoeveelheid per subgroep (huidige rokers)	216
	Tabel 2.5 alcohol.....	217
	Tabel 2.6 frequentie en hoeveelheid (huidige drinkers).....	217
	Tabel 2.7 wat, waar, met wie (huidige drinkers)	218
	Tabel 2.8 motieven (huidige drinkers).....	219
	Tabel 2.9 riskant drinkgedrag (huidige drinkers).....	220
	Tabel 2.10 profielen van drinkers.....	220
	Tabel 2.11 alcohol per subgroep	221
	Tabel 2.12 hoeveelheid per subgroep (huidige drinkers)	221
	Tabel 2.13 cannabis.....	222
	Tabel 2.14 frequentie en hoeveelheid (huidige blowers)	222
	Tabel 2.15 hoe, waar, met wie (huidige blowers)	223
	Tabel 2.16 motieven (huidige blowers)	224
	Tabel 2.17 riskant blowgedrag (huidige blowers).....	225
	Tabel 2.18 profielen van blowers	225
	Tabel 2.19 cannabis per subgroep	226
	Tabel 2.20 frequentie en hoeveelheid per subgroep (huidige blowers).....	226
	Tabel 2.21 lachgas	227
	Tabel 2.22 frequentie en hoeveelheid (recente lachgasgebruikers)	227
	Tabel 2.23 hoe (recente lachgasgebruikers).....	228

Tabel 2.24	motieven (recente lachgasgebruikers)	228
Tabel 2.25	lachgas per subgroep.....	229
Tabel 2.26	frequentie en hoeveelheid per subgroep (recente lachgasgebruikers).....	229
Tabel 2.27	stimulantia (xtc-pillen, amfetamine, cocaïne)	230
Tabel 2.28	stimulantia per subgroep.....	230
Tabel 2.29	gebruikerstype	231
Tabel 2.30	gebruikerstype per subgroep.....	231
Tabel 2.31	overige middelen (ooit-gebruik).....	231
Tabel 2.32	medicijnen (ooit-gebruik).....	231
Tabel 2.33	gamen en gokken (recent)	232
Tabel 2.34	frequentie (recente gamers)	232
Tabel 2.35	uitgaven (recente gamers en gokkers)	232
Tabel 2.36	praten en vragen over roken, drinken, drugs, gamen of gokken.....	233

Verschillen (p-waarden)

*	< .05
**	< .01
***	< .005
****	< .001

n.s. geen significant verschil

Statistische verschildoetsen: Chi-kwadraat of Fisher's Exact bij percentages, Kruskal-Wallis bij medianen, en T-test of Anova bij gemiddelden.

1 Survey

Tabel 1.1 representativiteit (geslacht, leeftijd, etniciteit, type hulpverlening)

	¹⁷⁶ populatie (n = 283)	survey (n = 118) <i>p</i>
geslacht¹⁷⁷		
man	48.8%	35.6% ***
vrouw	51.2%	63.6%
anders		0.8%
leeftijd¹⁷⁸		
16 jaar	?	34.7%
17 jaar	?	27.1%
18 jaar en ouder	?	61.9%
gemiddeld (SD)	?	17.5 (2.1)
mediaan	?	17
16-17 jaar	71.7%	61.9% *
18 jaar en ouder	28.3%	38.1%
eticiteit¹⁷⁹		
Nederlands	?	44.1%
Surinaams/Antilliaans	?	20.3%
Turks/Marokkaans	?	3.4%
overig westers	?	7.6%
overig niet-westers	?	24.6%
westers	?	51.7%
niet-westers	?	48.3%
type hulpverlening¹⁸⁰		
ambulant	55.8%	32.2% ****
residentieel	21.9%	43.2%
pleegzorg	22.3%	24.6%

Tabel 1.2 woonsituatie

	TOTAAL (n = 118)
woonsituatie¹⁸¹	
ouder(s)/verzorger(s)	40.7%
zelfstandig	11.9%
opvang	44.9%
zwervend	2.5%

¹⁷⁶ Cijfers volgens Spirit registratie op 1 september 2019. Verschillen tussen populatie en survey zijn getoetst door middel van non-parametrische Chi-kwadraat testen voor een enkele steekproef.

¹⁷⁷ Categorie 'anders' buiten beschouwing gelaten bij statistische analyse.

¹⁷⁸ Zes 15-jarigen die deel hebben genomen aan de survey zijn bij de 16-jarigen geteld (zie ook pag. 111).

¹⁷⁹ In de survey is subjectieve etniciteit gemeten ("Wat is je achtergrond/afkomst?"). Zie ook pag. 111.

¹⁸⁰ Ambulant = Intensief Ambulant Werk, Intensieve Preventieve Aanpak, en Team 16-27.

Residentieel = De Koppeling (gesloten behandelcentrum), gezinshuizen en diverse open leefgroepen.

¹⁸¹ Deels bepaald door type hulpverlening (pleegzorg = ouder(s)/verzorger(s), residentieel = opvang).

Tabel 1.3 opleiding en werk

	TOTAAL (n = 118)
opleiding	
niet schoolgaand	9.4%
speciaal onderwijs (bijv. Altra College)	12.8%
vmbo	12.0%
havo/vwo	11.9%
mbo	48.7%
hbo/universiteit	5.1%
werk	
niet werkend	36.2%
bijbaantje na schooltijd of in het weekend	35.3%
stage	8.6%
parttime baan (12-35 uur per week)	12.9%
fulltime baan (minimaal 36 uur per week)	6.9%

Tabel 1.4 vrije tijd

	TOTAAL (n = 118)
waar ga je in je vrije tijd naartoe?	
vrienden	75.9%
bioscoop	37.1%
winkelen	39.7%
uitgaansgelegenheid (café/club/concert/festival)	34.5%
eetgelegenheid (restaurant/snackbar)	29.3%
buiten (straat/park/parkeerplaats)	27.6%
sportschool, club of vereniging	23.3%
buurthuis of jongerencentrum	0.9%
coffeeshop	8.6%
ergens anders ¹⁸²	7.8%
nergens, ik blijf thuis	15.5%
sport je?	
ja, ik ga naar de sportschool	31.0%
ja, ik ben lid van een sportclub (bijv. voetbal, hockey, tennis)	9.5%
ja, ik sport buiten een sportschool of sportclub (bijv. hardlopen, zwemmen, straatvoetbal)	12.1%
nee, ik sport niet	53.4%

¹⁸² Naar ouders/familie/huis (4x), kerk (2x), casino (1x), online (1x), voetbal (1x).

2 Middelengebruik

Tabel 2.1 tabak

	TOTAAL (n = 118)
ooit-gebruik	63.6%
1 of 2 keer	9.3%
recent gebruik	54.2%
huidig gebruik	50.0%
dagelijks	35.6%
startleeftijd	
gemiddeld (SD)	13.8 (2.0)
mediaan	14

Tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid (huidige rokers)

	huidige rokers (n = 59)
frequentie	
minder dan 1 dag per week	13.6%
1-2 dagen per week	8.5%
3-4 dagen per week	3.4%
5-6 dagen per week	3.4%
dagelijks	71.2%
hoeveelheid per dag - weekend/feestdagen	
rookt niet in het weekend	8.6%
minder dan 1 sigaret	8.6%
1-2 sigaretten	12.1%
3-5 sigaretten	19.0%
6-10 sigaretten	32.8%
meer dan 10 sigaretten	19.0%
gemiddeld (SD) ¹⁸³	9.3 (11.6)
mediaan	8
hoeveelheid per dag - doordeweeks	
rookt niet doordeweeks	12.1%
minder dan 1 sigaret	8.6%
1-2 sigaretten	10.3%
3-5 sigaretten	22.4%
6-10 sigaretten	27.6%
meer dan 10 sigaretten	19.0%
gemiddeld (SD) ¹⁸³	8.4 (8.5)
mediaan	6
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	44.1%
nee	55.9%

¹⁸³ Rookt niet in het weekend c.q. doordeweeks buiten beschouwing gelaten; minder dan 1 sigaret meegenomen als ½ sigaret.

Tabel 2.3 tabak per subgroep

	ooit	recent	huidig	dagelijks
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	52.4%	47.6%	45.2%	33.3%
vrouw	69.3%	57.3%	52.0%	37.3%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
16 jaar	56.1%	48.8%	46.3%	34.1%
17 jaar	65.6%	56.3%	46.9%	31.3%
18 jaar en ouder	68.9%	57.8%	55.6%	40.0%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	62.3%	50.8%	49.2%	42.6%
niet-westers	64.9%	57.9%	50.9%	28.1%
type hulpverlening	<i>n.s.</i>	*	***	*
ambulant	71.1%	57.9%	52.6%	36.8%
residentieel	68.6%	64.7%	62.7%	47.1%
pleegzorg	44.8%	31.0%	24.1%	13.8%

Tabel 2.4 hoeveelheid per subgroep (huidige rokers)

	¹⁸⁴ weekend aantal sigaretten per dag mediaan (gemiddeld, SD)	¹⁸⁵ doordeweeks aantal sigaretten per dag mediaan (gemiddeld, SD)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	6 (12.9, 18.5)	5 (10.8, 12.4)
vrouw	8 (7.9, 5.7)	6 (7.5, 5.5)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
16 jaar	9 (7.9, 5.6)	7 (7.3, 5.9)
17 jaar	7 (8.0, 6.8)	5 (8.0, 6.7)
18 jaar en ouder	8 (11.3, 16.5)	6 (9.7, 11.2)
etniciteit	***	*
westers	10 (10.0, 5.6)	8 (9.0, 6.2)
niet-westers	4 (8.6, 15.9)	4 (7.8, 10.9)
type hulpverlening	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
ambulant	9 (8.1, 6.5)	6 (7.5, 6.7)
residentieel	9 (10.9, 14.4)	7 (9.6, 9.9)
pleegzorg	5 (4.9, 3.7)	5 (5.6, 5.4)

¹⁸⁴ Uitsluitend huidige rokers die op weekenddagen roken (n = 53). Verschil in medianen is getoetst.

¹⁸⁵ Uitsluitend huidige rokers die op doordeweekse dagen roken (n = 51). Verschil in medianen is getoetst.

Tabel 2.5 alcohol

	TOTAAL (n = 118)
ooit-gebruik	79.7%
1 of 2 keer	21.2%
recent gebruik	70.3%
huidig gebruik	48.3%
dagelijks	0%
startleeftijd	
gemiddeld (SD)	14.4 (2.4)
mediaan	15

Tabel 2.6 frequentie en hoeveelheid (huidige drinkers)

	huidige drinkers (n = 57)
frequentie	
minder dan 1 dag per week	66.7%
1-2 dagen per week	24.6%
3-4 dagen per week	5.3%
5-6 dagen per week	3.5%
dagelijks	0%
hoeveelheid per dag - weekend/feestdagen	
drinkt niet in het weekend	5.6%
minder dan 1 glas	13.0%
1-2 glazen	20.4%
3-5 glazen	31.5%
6-10 glazen	29.6%
meer dan 10 glazen	0%
gemiddeld (SD) ¹⁸⁶	4.3 (3.1)
mediaan	4
hoeveelheid per dag - doordeweeks	
drinkt niet doordeweeks	52.6%
minder dan 1 glas	19.3%
1-2 glazen	15.8%
3-5 glazen	10.5%
6-10 glazen	1.8%
meer dan 10 glazen	0%
gemiddeld (SD) ¹⁸⁶	1.9 (1.9)
mediaan	1

¹⁸⁶ Drinkt niet in het weekend c.q. doordeweeks buiten beschouwing gelaten; minder dan 1 glas meegenomen als ½ glas.

Tabel 2.7 wat, waar, met wie (huidige drinkers)

	huidige drinkers (n = 57)	
wat voor alcohol drink je?		
bier		43.9%
wijn/rosé/cider/prosecco/etc.		50.9%
sherry/port/martini/etc.		14.0%
sterke drank of likeur puur (whiskey/wodka/baileys/etc.)		63.2%
mixdrankjes (breezer/rum-cola/gin-tonic/etc.)		70.2%
shotjes (flügel/feigling/etc.)		54.4%
waar drink je alcohol?		
	¹⁸⁸ weleens	¹⁸⁹ vaakst
thuis	50.9%	14.0%
bij anderen thuis	68.4%	21.1%
uitgaansgelegenheid (café/club/festival/concert)	71.9%	36.8%
eetgelegenheid (restaurant/snackbar)	36.8%	3.5%
buiten (straat/plein/park/parkeerplaats)	36.8%	19.3%
sportschool, club of vereniging	3.5%	0%
buurthuis of jongerencentrum	3.5%	0%
op of rond school	12.3%	0%
ergens anders ¹⁸⁷	5.3%	5.3%
met wie drink je alcohol?		
	¹⁸⁸ weleens	¹⁸⁹ vaakst
alleen	12.3%	3.5%
met vrienden	91.2%	87.7%
met ouders	24.6%	5.3%
met huisgenoten	10.5%	1.8%
met anderen ¹⁹⁰	1.8%	1.8%

¹⁸⁷ Huisfeestjes (1x), verjaardagen (1x), werk (1x).

¹⁸⁸ Meerdere antwoorden mogelijk.

¹⁸⁹ Eén antwoord mogelijk.

¹⁹⁰ Broer (1x).

Tabel 2.8 motieven (huidige drinkers)¹⁹¹

	huidige drinkers (n = 57)
 sociaal	
om van een feest te genieten	1.3 (0.7)
omdat alcohol uitgaan leuker maakt	1.2 (0.8)
om iets speciaals te vieren	1.5 (0.6)
totaalscore	4.0 (1.6)
hoge score	63.2%
 opwinding	
omdat ik me dan lekker voel	0.9 (0.8)
omdat het me een kick geeft	0.6 (0.8)
omdat ik me dan vrolijk voel	0.9 (0.8)
totaalscore	2.5 (1.8)
hoge score	28.1%
 coping	
omdat het me helpt als ik me rol voel	0.3 (0.7)
om me beter te voelen als ik een slecht humeur heb	0.5 (0.7)
om mijn problemen te vergeten	0.4 (0.7)
totaalscore	1.4 (1.9)
hoge score	15.8%
 aanpassing	
zodat ik geen commentaar van mijn vrienden krijg omdat ik niet drink	0.1 (0.3)
om bij een groep te horen die ik leuk vind	0.2 (0.5)
om me niet buitengesloten te voelen	0.1 (0.4)
totaalscore	0.5 (1.0)
hoge score	1.8%

¹⁹¹ Gemiddelde (SD) itemscore op een 3-puntsschaal: nooit (0), soms (1), vaak (2). Totaalscore = gemiddelde (SD) som van de drie itemscores. Hoge score = percentage huidige drinkers met een totaalscore van 4 of hoger.

Tabel 2.9 riskant drinkgedrag (huidige drinkers)

	huidige drinkers (n = 57)
gedronken onder schooltijd of tijdens stage/werk	
ja, het afgelopen jaar	17.5%
ja, langer geleden	19.3%
nee, nooit	63.2%
te laat komen, spijbelen of wegblijven van school/stage/werk door (te veel) drinken	
ja, het afgelopen jaar	19.3%
ja, langer geleden	21.1%
nee, nooit	59.6%
zoveel gedronken dat je niet meer kon staan, ziek werd of 'out' ging	
ja, het afgelopen jaar	28.1%
ja, langer geleden	21.1%
nee, nooit	50.9%
riskant drinken¹⁹²	
ja	5.8%
nee	94.2%
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	12.3%
nee	87.7%

Tabel 2.10 profielen van drinkers¹⁹³

	problematische drinkers (n = 28)	niet-problematische drinkers (n = 29)	niet-drinkers (n = 61)	<i>p</i>
geslacht				
man	29.6%	44.8%	34.4%	<i>n.s.</i>
vrouw	70.4%	55.2%	65.6%	
leeftijd				
16 jaar	35.7%	27.6%	37.7%	<i>n.s.</i>
17 jaar	21.4%	17.2%	34.4%	
18 jaar en ouder	42.9%	55.2%	27.9%	
etniciteit				
westers	57.1%	58.6%	45.9%	<i>n.s.</i>
niet-westers	42.9%	41.4%	54.1%	
type hulpverlening				
ambulant	25.0%	31.0%	36.1%	<i>n.s.</i>
residentieel	53.6%	44.8%	37.7%	
pleegzorg	21.4%	24.1%	26.2%	

¹⁹² Riskant drinken = dagelijks drinken (ongeacht hoeveelheid) of vaker dan twee dagen per week meer dan 3 glazen (tot 19 jaar) of meer dan 4 glazen (vanaf 19 jaar) alcohol drinken. Zie ook pag. 107.

¹⁹³ Problematische drinkers = huidige drinkers met positieve score op minimaal 1 van 5 negatieve aspecten (Totaalscore van 4 of hoger op coping motief; Drinken onder school- of werktijd afgelopen jaar; Absentie wegens drinken afgelopen jaar; Extreme dronkenschap afgelopen jaar; Riskant drinken). Niet-problematische drinkers = huidige drinkers zonder positieve score op negatieve aspecten. Niet-drinkers = geen huidige drinkers.

Tabel 2.11 alcohol per subgroep

	ooit	recent	huidig	dagelijks
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	76.2%	66.7%	50.0%	0%
vrouw	81.3%	72.0%	46.7%	0%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
16 jaar	80.5%	68.3%	43.9%	0%
17 jaar	78.1%	65.6%	34.4%	0%
18 jaar en ouder	80.0%	75.6%	62.2%	0%
eticiteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	82.0%	72.1%	54.1%	0%
niet-westers	77.2%	68.4%	42.1%	0%
type hulpverlening	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
ambulant	73.7%	73.7%	42.1%	0%
residentieel	86.3%	72.5%	54.9%	0%
pleegzorg	75.9%	62.1%	44.8%	0%

Tabel 2.12 hoeveelheid per subgroep (huidige drinkers)

	¹⁹⁴ weekend aantal glazen per dag mediaan (gemiddeld, SD)	¹⁹⁵ doordeweeks aantal glazen per dag mediaan (gemiddeld, SD)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	3 (3.9, 3.3)	1 (1.8, 2.3)
vrouw	4 (4.7, 2.9)	2 (1.8, 1.4)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
16 jaar	4 (4.5, 3.4)	1 (1.5, 1.5)
17 jaar	5 (4.4, 2.7)	3 (2.5, 1.7)
18 jaar en ouder	4 (4.2, 3.1)	1 (2.0, 2.3)
eticiteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	5 (4.9, 3.3)	1 (1.7, 2.0)
niet-westers	3 (3.6, 2.7)	2 (2.3, 1.7)
type hulpverlening	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
ambulant	4 (4.4, 3.2)	1 (1.3, 1.4)
residentieel	4 (4.5, 3.3)	2 (2.1, 2.1)
pleegzorg	4 (3.8, 2.5)	2 (2.3, 2.1)

¹⁹⁴ Uitsluitend huidige drinkers die op weekenddagen alcohol drinken (n = 51). Verschil in medianen is getoetst.

¹⁹⁵ Uitsluitend huidige drinkers die op doordeweekse dagen alcohol drinken (n = 27). Verschil in medianen is getoetst.

Tabel 2.13 cannabis

	TOTAAL (n = 118)
ooit-gebruik	58.5%
1 of 2 keer	13.6%
recent gebruik	50.0%
huidig gebruik	41.5%
dagelijks	17.8%
startleeftijd	
gemiddeld (SD)	14.8 (2.0)
mediaan	15

Tabel 2.14 frequentie en hoeveelheid (huidige blowers)

	huidige blowers (n = 49)
frequentie	
een (paar) keer per jaar	8.2%
een (paar) keer per maand	18.4%
een (paar) keer per week	30.6%
dagelijks	42.9%
gem. aantal dagen per maand (SD) ¹⁹⁶	17.8 (12.1)
mediaan	17
hoeveelheid per dag - weekend/feestdagen	
blowt niet in het weekend	8.5%
minder dan 1 joint	6.4%
1-2 joints	27.7%
3-5 joints	42.6%
meer dan 5 joints	14.9%
gemiddeld (SD) ¹⁹⁷	4.7 (7.1)
mediaan	3
hoeveelheid per dag - doordeweeks	
blowt niet doordeweeks	14.9%
minder dan 1 joint	8.5%
1-2 joints	31.9%
3-5 joints	34.0%
meer dan 5 joints	10.6%
gemiddeld (SD) ¹⁹⁷	4.1 (7.8)
mediaan	3

¹⁹⁶ 1/12 van aantal dagen per jaar. Voor berekening zie pag. 107.

¹⁹⁷ Blowt niet in het weekend c.q. doordeweeks buiten beschouwing gelaten; minder dan 1 joint meegenomen als ½ joint.

Tabel 2.15 hoe, waar, met wie (huidige blowers)

	huidige blowers (n = 49)	
	¹⁹⁸ weleens	¹⁹⁹ vaakst
hoe gebruik je hasj of wiet?		
joint met tabak	91.8%	87.8%
joint zonder tabak	20.4%	10.2%
pijpje	6.1%	0%
waterpijp	14.3%	2.0%
chillum, bong	8.2%	0%
vaporizer	2.0%	0%
e-smoker	0%	0%
eten/drinken (spacecake, thee, etc.)	6.1%	0%
waar gebruik je hasj of wiet?	¹⁸⁸ weleens	¹⁸⁹ vaakst
thuis	57.1%	34.7%
bij anderen thuis	61.2%	18.4%
coffeeshop	26.5%	4.1%
uitgaansgelegenheid (café/club/festival/concert)	38.8%	4.1%
eetgelegenheid (restaurant/snackbar)	6.1%	0%
buiten (straat/plein/park/parkeerplaats)	63.3%	32.7%
sportschool, club of vereniging	2.0%	0%
buurthuis of jongerencentrum	2.0%	0%
op of rond school	20.4%	0%
ergens anders ²⁰⁰	8.2%	6.1%
met wie gebruik je hasj of wiet?	¹⁸⁸ weleens	¹⁸⁹ vaakst
alleen	49.0%	28.6%
met vrienden	91.8%	69.4%
met ouders	2.0%	0%
met huisgenoten	10.2%	0%
met anderen ²⁰¹	4.1%	2.0%

¹⁹⁸ Meerdere antwoorden mogelijk.¹⁹⁹ Eén antwoord mogelijk.²⁰⁰ Overal (3x), woongroep (1x).²⁰¹ Broer (1x), vriend en broer (1x).

Tabel 2.16 motieven (huidige blowers)²⁰²

	huidige blowers (n = 49)
 sociaal	
om van een feest te genieten	0.7 (0.8)
omdat blowen uitgaan leuker maakt	0.6 (0.7)
om iets speciaals te vieren	0.8 (0.8)
totaalscore	2.2 (1.9)
hoge score	20.4%
 opwinding	
omdat ik me dan lekker voel	1.4 (0.8)
omdat het me een kick geeft	0.7 (0.7)
omdat ik me dan vrolijk voel	1.2 (0.8)
totaalscore	3.3 (1.8)
hoge score	46.9%
 coping	
omdat het me helpt als ik me rol voel	0.8 (0.8)
om me beter te voelen als ik een slecht humeur heb	0.8 (0.9)
om mijn problemen te vergeten	0.8 (0.8)
totaalscore	2.4 (2.3)
hoge score	36.7%
 aanpassing	
zodat ik geen commentaar van mijn vrienden krijg omdat ik niet blow	0.0 (0.1)
om bij een groep te horen die ik leuk vind	0.1 (0.2)
om me niet buitengesloten te voelen	0.1 (0.3)
totaalscore	0.2 (0.5)
hoge score	0%

²⁰² Gemiddelde (SD) itemscore op een 3-puntsschaal: nooit (0), soms (1), vaak (2). Totaalscore = gemiddelde (SD) som van de drie itemscores. Hoge score = percentage huidige blowers met een totaalscore van 4 of hoger.

Tabel 2.17 riskant blowgedrag (huidige blowers)

	huidige blowers (n = 49)
blowen onder schooltijd of tijdens stage/werk	
ja, het afgelopen jaar	55.1%
ja, langer geleden	22.4%
nee, nooit	22.4%
te laat komen, spijbelen of wegblijven van school/stage/werk door (te veel) blowen	
ja, het afgelopen jaar	26.5%
ja, langer geleden	10.2%
nee, nooit	63.3%
zoveel geblowd dat je niet meer kon staan, ziek werd of 'out' ging	
ja, het afgelopen jaar	10.2%
ja, langer geleden	20.4%
nee, nooit	69.4%
riskant blowen²⁰³	
ja	67.3%
nee	32.7%
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	28.6%
nee	71.4%

Tabel 2.18 profielen van blowers²⁰⁴

	problematische blowers (n = 41)	niet-problematische blowers en niet-blowers (n = 77)	<i>p</i>
geslacht			
man	32.5%	37.7%	<i>n.s.</i>
vrouw	67.5%	62.3%	
leeftijd			
16 jaar	29.3%	37.7%	<i>n.s.</i>
17 jaar	26.8%	27.3%	
18 jaar en ouder	43.9%	35.1%	
etniciteit			
westers	51.2%	51.9%	<i>n.s.</i>
niet-westers	48.8%	48.1%	
type hulpverlening			
ambulant	31.7%	32.5%	<i>n.s.</i>
residentieel	53.7%	37.7%	
pleegzorg	14.6%	29.9%	

²⁰³ Riskant blowen = dagelijks blowen (ongeacht hoeveelheid) of vaker dan twee dagen per week meer dan 1 joint roken. Zie ook pag. 107.

²⁰⁴ Problematische blowers = huidige blowers met positieve score op minimaal 1 van 5 negatieve aspecten (Totaalscore van 4 of hoger op coping motief; Blowen onder school- of werktijd afgelopen jaar; Absentie wegens blowen afgelopen jaar; Extreme stonedheid afgelopen jaar; Riskant blowen). Niet-problematische blowers = huidige blowers zonder positieve score op negatieve aspecten. Niet-blowers = geen huidige blowers.

Tabel 2.19 cannabis per subgroep

	ooit	recent	huidig	dagelijks
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	52.4%	45.2%	31.0%	21.4%
vrouw	61.3%	52.0%	46.7%	16.0%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
16 jaar	48.8%	46.3%	34.1%	12.2%
17 jaar	65.6%	46.9%	40.6%	15.6%
18 jaar en ouder	62.2%	55.6%	48.9%	24.4%
eticiteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	62.3%	50.8%	41.0%	18.0%
niet-westers	54.4%	49.1%	42.1%	17.5%
type hulpverlening	***	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
ambulant	63.2%	47.4%	42.1%	15.8%
residentieel	70.6%	62.7%	51.0%	25.5%
pleegzorg	31.0%	31.0%	24.1%	6.9%

Tabel 2.20 frequentie en hoeveelheid per subgroep (huidige blowers)

	²⁰⁵ aantal dagen per maand mediaan (gemiddeld, SD)	²⁰⁶ weekend aantal joints per dag mediaan (gemiddeld, SD)	²⁰⁷ doordeweeks aantal joints per dag mediaan (gemiddeld, SD)
geslacht	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	30 (25.4, 8.3)	4 (7.5, 11.6)	3 (7.1, 13.1)
vrouw	13 (15.3, 12.3)	3 (3.5, 3.6)	3 (2.8, 2.2)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
16 jaar	17 (17.6, 11.5)	4 (4.2, 3.2)	1 (1.9, 2.4)
17 jaar	13 (15.8, 12.8)	3 (3.5, 1.8)	3 (3.5, 1.9)
18 jaar en ouder	24 (19.1, 12.5)	3 (5.7, 10.4)	3 (6.1, 11.6)
eticiteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	24 (18.1, 12.2)	3 (4.6, 4.4)	3 (2.9, 2.5)
niet-westers	13 (17.5, 12.3)	4 (4.8, 9.3)	2 (5.5, 11.0)
type hulpverlening	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
ambulant	13 (17.3, 11.6)	4 (5.1, 5.1)	3 (3.9, 3.3)
residentieel	13 (19.1, 12.6)	3 (4.7, 8.9)	3 (4.9, 10.2)
pleegzorg	13 (14.3, 12.7)	3 (3.4, 2.3)	1 (1.5, 1.0)

²⁰⁵ Uitsluitend huidige blowers (n = 49). Verschil in medianen is getoetst.

²⁰⁶ Uitsluitend huidige blowers die op weekenddagen blowen (n = 44). Verschil in medianen is getoetst.

²⁰⁷ Uitsluitend huidige blowers die op doordeweekse dagen blowen (n = 40). Verschil in medianen is getoetst.

Tabel 2.21 lachgas

	TOTAAL (n = 118)
ooit-gebruik	41.5%
1 of 2 keer	20.3%
recent gebruik	34.7%
huidig gebruik	15.3%
dagelijks	0%
startleeftijd	
gemiddeld (SD)	16.1 (1.5)
mediaan	16

Tabel 2.22 frequentie en hoeveelheid (recente lachgasgebruikers)

	recente lachgasgebruikers (n = 41)
frequentie	
een (paar) keer per jaar	63.4%
een (paar) keer per maand	31.7%
een (paar) keer per week	4.9%
dagelijks	0%
gem. aantal dagen per jaar (SD) ²⁰⁸	20.4 (33.0)
mediaan	8
hoeveelheid per dag - weekend/feestdagen	
gebruikt niet in het weekend	35.9%
minder dan 1 ballon	10.3%
1-2 ballonnen	7.7%
3-5 ballonnen	15.4%
meer dan 5 ballonnen	30.8%
gemiddeld (SD) ²⁰⁹	12.6 (20.9)
mediaan	5
hoeveelheid per dag - doordeweeks	
gebruikt niet doordeweeks	75.6%
minder dan 1 ballon	9.8%
1-2 ballonnen	4.9%
3-5 ballonnen	4.9%
meer dan 5 ballonnen	4.9%
gemiddeld (SD) ²⁰⁹	5.9 (8.9)
mediaan	2
te veel of te vaak (eigen mening)	
ja	9.8%
nee	90.2%

²⁰⁸ Voor berekening zie pag. 107.²⁰⁹ Gebruikt niet in het weekend c.q. doordeweeks buiten beschouwing gelaten; minder dan 1 ballon meegenomen als ½ ballon.

Tabel 2.23 hoe (recente lachgasgebruikers)

hoe gebruik je lachgas?	recente lachgasgebruikers (n = 41)	
	²¹⁰ weleens	²¹¹ vaakst
ballon gevuld uit een patroon (slagroomsput of cracker)	65.9%	53.7%
ballon gevuld uit een tank	73.2%	46.3%
geen ballon, direct uit patroon of tank	0%	0%
anders	0%	0%

Tabel 2.24 motieven (recente lachgasgebruikers)²¹²

	recente lachgasgebruikers (n = 41)
 sociaal	
om van een feest te genieten	0.9 (0.9)
omdat lachgas uitgaan leuker maakt	0.8 (0.8)
om iets speciaals te vieren	0.7 (0.8)
totaalscore	2.4 (2.3)
hoge score	39.0%
 opwinding	
omdat ik me dan lekker voel	1.0 (0.9)
omdat het me een kick geeft	1.1 (0.9)
omdat ik me dan vrolijk voel	0.9 (0.8)
totaalscore	3.0 (2.3)
hoge score	46.3%
 coping	
omdat het me helpt als ik me rol voel	0.3 (0.6)
om me beter te voelen als ik een slecht humeur heb	0.4 (0.7)
om mijn problemen te vergeten	0.2 (0.5)
totaalscore	0.9 (1.5)
hoge score	7.3%
 aanpassing	
zodat ik geen commentaar van mijn vrienden krijg omdat ik niet gebruik	0.1 (0.5)
om bij een groep te horen die ik leuk vind	0.1 (0.4)
om me niet buitengesloten te voelen	0.1 (0.3)
totaalscore	0.4 (1.0)
hoge score	2.4%

²¹⁰ Meerdere antwoorden mogelijk.²¹¹ Eén antwoord mogelijk.²¹² Gemiddelde (SD) itemscore op een 3-puntsschaal: nooit (0), soms (1), vaak (2). Totaalscore = gemiddelde (SD) som van de drie itemscores. Hoge score = percentage huidige gebruikers met een totaalscore van 4 of hoger.

Tabel 2.25 lachgas per subgroep

	ooit	recent	huidig	dagelijks
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	38.1%	28.6%	7.1%	0%
vrouw	42.7%	37.3%	18.7%	0%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
16 jaar	31.7%	29.3%	9.8%	0%
17 jaar	46.9%	34.4%	21.9%	0%
18 jaar en ouder	46.7%	40.0%	15.6%	0%
etniciteit	*	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	31.1%	26.2%	13.1%	0%
niet-westers	52.6%	43.9%	17.5%	0%
type hulpverlening	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
ambulant	42.1%	36.8%	21.1%	0%
residentieel	47.1%	39.2%	11.8%	0%
pleegzorg	31.0%	24.1%	13.8%	0%

Tabel 2.26 frequentie en hoeveelheid per subgroep (recente lachgasgebruikers)

	²¹³ aantal dagen per jaar mediaan (gemiddeld, SD)	²¹⁴ weekend aantal ballonnen per dag mediaan (gemiddeld, SD)	²¹⁵ doordeweeks aantal ballonnen per dag mediaan (gemiddeld, SD)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	10 (20.2, 29.8)	3 (6.6, 11.7)	1 (5.3, 9.7)
vrouw	7 (19.9, 35.2)	7 (16.2, 24.4)	5 (9.0, 9.6)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
16 jaar	12 (18.0, 17.8)	4 (9.4, 12.0)	1 (5.7, 10.8)
17 jaar	11 (35.4, 51.7)	5 (30.0, 36.4)	13 (12.5, 10.6)
18 jaar en ouder	5 (12.8, 23.8)	4 (4.5, 2.7)	2 (1.8, 1.3)
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	9 (10.7, 8.7)	6 (10.5, 11.7)	25 (25.0, 0.0)
niet-westers	8 (26.6, 40.8)	4 (14.1, 26.4)	2 (3.8, 6.3)
type hulpverlening	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
ambulant	11 (22.9, 30.2)	6 (20.3, 32.6)	3 (7.8, 11.7)
residentieel	6 (15.6, 33.9)	4 (7.5, 8.3)	3 (7.8, 10.6)
pleegzorg	7 (28.9, 38.0)	6 (11.0, 12.3)	2 (1.5, 0.9)

²¹³ Uitsluitend recente gebruikers (n = 41). Verschil in medianen is getoetst.

²¹⁴ Uitsluitend recente gebruikers die op weekenddagen lachgas gebruiken (n = 25). Verschil in medianen is getoetst.

²¹⁵ Uitsluitend recente gebruikers die op doordeweekse dagen lachgas gebruiken (n = 10). Verschil in medianen is getoetst.

Tabel 2.27 stimulantia (XTC-pillen, amfetamine, cocaïne)

	XTC-pillen	amfetamine	cocaïne
ooit-gebruik	22.9%	8.5%	5.9%
recent gebruik	17.9%	5.1%	5.1%
startleeftijd			
gemiddeld (SD)	15.4 (2.0)	15.5 (2.2)	16.6 (2.3)
mediaan	15	15	17
aantal dagen per jaar²¹⁶			
gemiddeld (SD)	8.9 (13.3)	63.7 (147.6)	63.0 (148.0)
mediaan	4	3	2

Tabel 2.28 stimulantia per subgroep

	XTC-pillen			amfetamine		cocaïne	
	ooit	recent	²¹⁷ aantal dagen per jaar mediaan (gem, SD)	ooit	recent	ooit	recent
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	16.7%	9.8%	9 (19.8, 27.5)	7.1%	4.8%	9.5%	9.5%
vrouw	25.3%	21.3%	4 (6.5, 6.6)	9.3%	5.3%	4.0%	2.7%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
16 jaar	22.0%	19.5%	7 (9.5, 8.4)	7.3%	4.9%	0%	0%
17 jaar	21.9%	18.8%	4 (4.8, 4.2)	6.3%	0%	3.1%	3.1%
18 jaar en ouder	24.4%	15.9%	3 (11.7, 21.5)	11.1%	8.9%	13.3%	11.1%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	29.5%	23.3%	4 (10.1, 15.9)	14.8%	9.8%	9.8%	8.2%
niet-westers	15.8%	12.3%	4 (6.4, 5.3)	1.8%	0%	1.8%	1.8%
type hulpverlening	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
ambulant	31.6%	26.3%	7 (7.0, 4.5)	10.5%	7.9%	2.6%	2.6%
residentieel	21.6%	18.0%	3 (12.4, 19.7)	9.8%	5.9%	9.8%	7.8%
pleegzorg	13.8%	6.9%	3 (2.5, 2.1)	3.4%	0%	3.4%	3.4%

²¹⁶ Recente gebruikers van XTC (n = 21), amfetamine (n = 6) en cocaïne (n = 6).

²¹⁷ Uitsluitend recente gebruikers (n = 21). Verschil in medianen is getoetst.

Tabel 2.29 gebruikerstype²¹⁸

	TOTAAL (n = 118)
nuchteren	34.7%
drinkers	11.0%
blowers	15.3%
peppers	39.0%

Tabel 2.30 gebruikerstype per subgroep

	geslacht			leeftijd			
	man	vrouw	<i>p</i>	16 jaar	17 jaar	18 jaar	<i>p</i>
nuchteren	35.7%	34.7%	<i>n.s.</i>	43.9%	31.3%	28.9%	<i>n.s.</i>
drinkers	19.0%	6.7%		14.6%	12.5%	6.7%	
blowers	16.7%	14.7%		7.3%	15.6%	22.2%	
peppers	28.6%	44.0%		34.1%	40.6%	42.2%	
	ethniciteit			type hulpverlening			
	westers	niet westers	<i>p</i>	ambulant	residentieel	pleegzorg	<i>p</i>
nuchteren	34.4%	35.1%	*	31.6%	27.5%	51.7%	<i>n.s.</i>
drinkers	19.7%	1.8%		13.2%	7.8%	13.8%	
blowers	14.8%	15.8%		13.2%	19.6%	10.3%	
peppers	31.1%	47.4%		42.1%	45.1%	24.1%	

Tabel 2.31 overige middelen (ooit-gebruik)

	GHB	ketamine	heroïne	crack	paddo's	'lean'
ooit-gebruik	2.5%	3.4%	0%	0%	4.2%	1.7%

Tabel 2.32 medicijnen (ooit-gebruik)

	slaap-/kalmeringsmiddelen			
	ADHD-medicatie (<i>ritalin, concerta</i>)	middelen (<i>valium, seresta</i>)	zware pijnstillers (<i>oxycodon, fentanyl</i>)	antidepressiva (<i>prozac, seroxat</i>)
met recept	15.3%	16.3%	11.2%	10.2%
zonder recept	7.1%	7.1%	4.1%	2.0%
TOTAAL	21.4%	20.4%	15.3%	11.2%

²¹⁸ Nuchteren = afgelopen maand niet gedronken en niet geblowd, afgelopen jaar geen drugs (lachgas, XTC, amfetamine of cocaïne) gebruikt. Drinkers = afgelopen maand gedronken, maar niet geblowd en afgelopen jaar geen drugs (idem) gebruikt. Blowers = afgelopen maand geblowd (evt. gedronken), maar afgelopen jaar geen drugs (idem) gebruikt. Peppers = afgelopen jaar drugs (idem) gebruikt (evt. gedronken of geblowd).

Tabel 2.33 gamen en gokken (recent)

	TOTAAL (n = 118)
gamen	41.4%
gokken	
online	4.3%
gewoon	4.3%
TOTAAL	7.8%

Tabel 2.34 frequentie (recente gamers)

	recente gamers (n = 48)
uren per dag - weekend/feestdagen	
gamet niet in het weekend	21.3%
minder dan 1 uur	0%
1-2 uur	31.9%
3-5 uur	31.9%
meer dan 5 uur	14.9%
gemiddeld (SD) ²¹⁹	4.1 (3.0)
mediaan	4
uren per dag - doordeweeks	
gamet niet doordeweeks	34.0%
minder dan 1 uur	4.3%
1-2 uur	25.5%
3-5 uur	21.3%
meer dan 5 uur	14.9%
gemiddeld (SD) ²¹⁹	4.4 (5.8)
mediaan	3

Tabel 2.35 uitgaven (recente gamers en gokkers)

	recente gamers (n = 48)	recente gokkers (n = 9)
geld uitgegeven aan gamen/gokken afgelopen jaar		
ja	56.3%	66.7%
nee	43.8%	33.3%
gemiddelde uitgave (SD) ²²⁰	€ 222 (316)	
mediaan	€ 100	

²¹⁹ Gamet niet in het weekend c.q. doordeweeks buiten beschouwing gelaten; minder dan 1 uur meegenomen als ½ uur.

²²⁰ Geen geld uitgegeven buiten beschouwing gelaten. Aantal gokkers te klein voor analyse.

Tabel 2.36 praten en vragen over roken, drinken, drugs, gamen of gokken

	TOTAAL (n = 118)
als je vragen hebt over roken, drinken, drugs, gamen of gokken, bij wie kun je dan terecht?	
vrienden	63.8%
ouders of pleegouders	52.6%
huisgenoten	19.8%
spirit begeleider	35.3%
mentor of leerlingbegeleider op school	19.8%
iemand anders ²²¹	6.0%
niemand	10.3%
wat zou je willen weten of vragen over roken, drinken, drugs, gamen of gokken?	
wat de effecten en risico's zijn	7.9%
wat de regels zijn	7.9%
of ik het te veel of te vaak doe	7.0%
of iemand anders die ik ken het te veel of te vaak doet	5.3%
hoe ik of iemand anders kan stoppen/minderen	7.9%
waar ik of iemand anders hulp kan krijgen	7.0%
iets anders ²²²	3.5%
niets	70.2%

²²¹ Arkin (1x), familie (4x), Google (1x).

²²² "Alles en nog wat", "Normale vragen", "Waarom verschilt het zo erg per middel hoe makkelijk je kan stoppen. Naast het lichamelijke verslavingsgedeelte.", "Wat een mens meemaakt als hij of zij onder invloed is."

BIJLAGE C

MARKT

1	Testservice	236
	Tabel 1.1	monsters aangeboden bij Jellinek Preventie en de GGD Amsterdam..236
	Tabel 1.2	ecstasy.....236
	Tabel 1.3	werkzame stof XTC-pillen..... 236
	Tabel 1.4	dosering (milligram) XTC-pillen 237
	Tabel 1.5	prijzen aangeboden XTC-pillen..... 237
	Tabel 1.6	werkzame stof MDMA-poeders 238
	Tabel 1.7	dosering (volumepercentage) MDMA-poeders..... 238
	Tabel 1.8	prijzen aangeboden MDMA-poeders 238
	Tabel 1.9	cocaïne
		239
	Tabel 1.10	werkzame stof cocaïne-poeders..... 239
	Tabel 1.11	dosering (volumepercentage) cocaïne-poeders 239
	Tabel 1.12	prijzen aangeboden cocaïne-poeders..... 239
	Tabel 1.13	amfetamine
		240
	Tabel 1.14	werkzame stof amfetamine-poeders 240
	Tabel 1.15	dosering (volumepercentage) amfetamine-poeders..... 240
	Tabel 1.16	prijzen aangeboden amfetamine-poeders 240
	Tabel 1.17	ketamine
		241
	Tabel 1.18	werkzame stof ketamine-poeders..... 241
	Tabel 1.19	dosering (volumepercentage) ketamine-poeders 241
	Tabel 1.20	prijzen aangeboden ketamine-poeders..... 241
	Tabel 1.21	GHB
		242
	Tabel 1.22	werkzame stof GHB-vloeistoffen 242
	Tabel 1.23	dosering (mg/ml) GHB-vloeistoffen 242
	Tabel 1.24	LSD
		243
	Tabel 1.25	werkzame stof LSD-papertrips 243
	Tabel 1.26	dosering (microgrammen) LSD-papertrips 243
	Tabel 1.27	prijzen aangeboden LSD-papertrips 243
	Tabel 1.28	2c-B
		244

Tabel 1.29	werkzame stof 2C-B-pillen	244
Tabel 1.30	dosering (milligrammen) 2C-B-pillen.....	244
Tabel 1.31	prijzen aangeboden 2C-B-pillen	244
Tabel 1.32	4-FA	245
Tabel 1.33	werkzame stof 4-FA-pillen.....	245
Tabel 1.34	dosering (milligrammen) 4-FA-pillen	245
Tabel 1.35	prijzen aangeboden 4-FA-pillen	245

1 Testservice

Tabel 1.1 monsters aangeboden bij Jellinek Preventie en de GGD Amsterdam

	2015	2016	2017	2018	2019
xtc/mdma	1.317	1.993	2.386	2.358	3.169
cocaïne	293	506	539	510	519
amfetamine	138	193	245	256	324
ketamine	98	108	161	154	325
ghb	22	30	47	53	70
lsd	43	58	60	94	96
2c-b	71	101	130	182	384
4-fa	192	396	227	121	94
overig	63	137	149	143	163
onbekend	20	31	29	19	22
TOTAAL	2.257	3.553	3.973	3.890	5.166

Tabel 1.2 ecstasy

	2015	2016	2017	2018	2019
pillen	92%	90%	90%	87%	88%
	1.210	1.802	2.143	2.057	2.773
poeders/kristallen	8%	9%	10%	13%	12%
	106	186	248	296	381
overig/onbekend	0%	0%	0%	0%	0%
	1	5	27	5	15

Tabel 1.3 werkzame stof xtc-pillen²²³

	2015	2016	2017	2018	2019
uitsluitend MDMA	90%	87%	94%	83%	80%
	939	1.267	1.658	1.413	1.886
voornamelijk MDMA	6%	4%	2%	5%	14%
	57	58	40	84	336
uitsluitend of voornamelijk anders	1%	1%	1%	1%	0%
	9	21	17	19	9
overig	3%	7%	2%	9%	6%
	34	105	43	179	131
niet geanalyseerd	171	351	403	361	411

²²³ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

Tabel 1.4 dosering (milligram) xTC-pillen²²⁴

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
1994	328	3	222	107	30
1995	638	6	173	93	27
1996	731	9	199	95	27
1997	439	1	181	86	33
1998	540	3	136	64	22
1999	384	5	195	68	22
2000	346	8	212	76	30
2001	317	8	193	89	29
2002	199	8	209	84	25
2003	275	4	212	81	32
2004	294	27	188	86	34
2005	156	5	180	88	41
2006	252	2	172	85	33
2007	276	3	157	87	34
2008	225	1	182	87	38
2009	475	1	180	74	32
2010	534	1	190	96	34
2011	525	1	212	123	35
2012	528	12	210	131	42
2013	666	3	229	148	42
2014	823	3	250	150	41
2015	996	5	239	157	36
2016	1.325	30	245	164	37
2017	1.698	36	278	168	36
2018	1.498	8	275	174	35
2019	2.222	19	279	179	32

Tabel 1.5 prijzen aangeboden xTC-pillen

	2015	2016	2017	2018	2019
prijs per pil	€ 4.37	€ 4.36	€ 4.32	€ 4.28	€ 4.35
aantal met prijsopgave	955	1.349	1.628	1.592	2.208

²²⁴ Met uitsluitend of voornamelijk MDMA als werkzame stof.

Tabel 1.6 werkzame stof MDMA-poeders²²⁵

	2015	2016	2017	2018	2018
uitsluitend MDMA	83%	77%	90%	92%	92%
	58	119	148	259	333
voornamelijk MDMA	9%	15%	4%	4%	5%
	6	23	6	10	17
uitsluitend of voornamelijk anders	4%	6%	5%	3%	3%
	3	9	8	8	9
overig	4%	3%	2%	1%	1%
	3	4	3	4	2
niet geanalyseerd	36	31	17	15	20

Tabel 1.7 dosering (volumepercentage) MDMA-poeders²²⁶

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	44	41	82	73	8
2013	86	1	87	76	11
2014	80	29	84	75	10
2015	64	2	81	76	11
2016	142	1	84	77	7
2017	154	29	84	77	6
2018	269	2	84	78	7
2019	349	50	84	79	3

Tabel 1.8 prijzen aangeboden MDMA-poeders

	2015	2016	2017	2018	2019
prijs per gram	€ 22.24	€ 22.21	€ 22.79	€ 22.17	€ 22.11
aantal met prijsopgave	62	134	145	245	319

²²⁵ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

²²⁶ Met uitsluitend of voornamelijk MDMA als werkzame stof.

Tabel 1.9 cocaïne

	2015	2016	2017	2018	2019
poeders/kristallen	100%	100%	100%	100%	100%
	293	504	537	510	519
overig	-	0%	0%	-	-
		2	4		

Tabel 1.10 werkzame stof cocaïne-poeders²²⁷

	2015	2016	2017	2018	2019
uitsluitend cocaïne	5%	11%	23%	18%	14%
	11	51	117	89	65
voornamelijk cocaïne	87%	83%	70%	75%	79%
	182	383	354	361	359
uitsluitend of voornamelijk anders	4%	3%	4%	4%	3%
	9	13	21	19	15
overig	4%	3%	3%	3%	4%
	8	15	13	15	16
niet geanalyseerd	83	42	32	26	64

Tabel 1.11 dosering (volumepercentage) cocaïne-poeders²²⁸

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2000	3	28	62	43	17
2001	5	38	84	64	19
2002	15	10	89	65	23
2003	10	52	90	73	?
2004	35	18	89	51	22
2005	36	22	88	61	17
2006	35	20	82	57	20
2007	69	12	89	65	18
2008	89	25	89	68	18
2009	83	8	89	56	18
2010	97	14	90	57	16
2011	101	13	84	56	17
2012	104	13	89	65	13
2013	127	12	89	65	14
2014	128	20	87	65	13
2015	193	15	89	66	14
2016	434	13	89	72	11
2017	471	8	89	71	12
2018	450	21	88	69	12
2019	420	26	89	73	13

²²⁷ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.²²⁸ Met uitsluitend of voornamelijk cocaïne als werkzame stof.

Tabel 1.12 prijzen aangeboden cocaïne-poeders

	2015	2016	2017	2018	2019
prijs per gram	€ 53.60	€ 51.16	€ 52.56	€53.83	€53.56
aantal met prijsopgave	202	439	484	465	438

Tabel 1.13 amfetamine

	2015	2016	2017	2018	2019
poeders/kristallen	99%	98%	98%	95%	98%
	136	190	241	244	317
overig	1%	1%	2%	5%	2%
	2	3	4	12	7

Tabel 1.14 werkzame stof amfetamine-poeders²²⁹

	2015	2016	2017	2018	2019
uitsluitend amfetamine	8%	46%	41%	55%	59%
	8	84	97	119	171
voornamelijk amfetamine	54%	15%	19%	21%	19%
	53	28	45	45	55
uitsluitend of voornamelijk anders	21%	33%	36%	19%	16%
	21	60	85	41	47
overig	16%	7%	3%	5%	7%
	16	12	8	10	19
niet geanalyseerd	38	6	6	29	25

Tabel 1.15 dosering (volumepercentage) amfetamine-poeders²³⁰

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	52	5	70	49	18
2013	56	3	73	58	14
2014	52	1	73	59	14
2015	61	17	73	56	13
2016	112	4	73	56	15
2017	142	15	73	57	13
2018	162	12	73	58	13
2019	226	2	73	58	15

Tabel 1.16 prijzen aangeboden amfetamine-poeders

	2015	2016	2017	2018	2019
prijs per gram	€ 7.82	€ 8.95	€ 8.82	€ 9.55	€ 8.82
aantal met prijsopgave	89	160	222	192	262

²²⁹ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

²³⁰ Met uitsluitend of voornamelijk amfetamine als werkzame stof.

Tabel 1.17 ketamine

	2015	2016	2017	2018	2019
poeders/kristallen	99%	100%	100%	100%	100%
	97	108	160	154	324
overig	1%	-	-	-	0%
	1				1

Tabel 1.18 werkzame stof ketamine-poeders²³¹

	2015	2016	2017	2018	2019
uitsluitend ketamine	66%	76%	83%	85%	89%
	55	77	120	127	268
voornamelijk ketamine	7%	8%	1%	8%	4%
	6	8	2	12	11
uitsluitend of voornamelijk anders	20%	7%	10%	2%	5%
	17	7	14	3	14
overig	7%	10%	6%	5%	3%
	6	10	8	7	9
niet geanalyseerd	13	6	2	5	22

Tabel 1.19 dosering (volumepercentage) ketamine-poeders²³²

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	20	53	87	80	8
2013	19	60	87	82	6
2014	20	60	87	79	9
2015	61	46	87	77	10
2016	85	43	87	78	8
2017	122	37	87	78	9
2018	139	12	85	77	10
2019	279	26	87	78	9

Tabel 1.20 prijzen aangeboden ketamine-poeders

	2015	2016	2017	2018	2019
prijs per gram	€ 28.57	€ 27.32	€ 27.34	€ 26.15	€ 26.36
aantal met prijsopgave	74	93	133	138	275

²³¹ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

²³² Met uitsluitend of voornamelijk ketamine als werkzame stof.

Tabel 1.21 GHB

	2015	2016	2017	2018	2019
vloeistoffen	96%	97%	100%	100%	97%
	21	29	47	53	68
overig	4%	3%	-	-	3%
	1	1			2

Tabel 1.22 werkzame stof GHB-vloeistoffen²³³

	2015	2016	2017	2018	2019
uitsluitend GHB	89%	90%	87%	86%	99%
	16	26	41	42	67
voornamelijk GHB	-	-	-	2%	-
				1	
uitsluitend of voornamelijk anders	-	-	4%	6%	1%
			2	3	1
overig	11%	10%	9%	6%	-
	2	3	4	3	
niet geanalyseerd	3	-	-	4	-

Tabel 1.23 dosering (mg/ml) GHB-vloeistoffen²³⁴

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	-	-	-	-	-
2013	-	-	-	-	-
2014	-	-	-	-	-
2015	16	313	600	470	82
2016	26	125	550	456	82
2017	40	240	533	437	73
2018	43	190	550	465	66
2019	67	182	632	457	80

²³³ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

²³⁴ Met uitsluitend of voornamelijk GHB als werkzame stof. Tot 2015 werd de dosering uitgedrukt in volumepercentage.

Tabel 1.24 LSD

	2015	2016	2017	2018	2019
papertrips	98%	93%	95%	99%	100%
	42	54	57	93	96
overig	2%	7%	5%	1%	-
	1	4	3	1	

Tabel 1.25 werkzame stof LSD-papertrips²³⁵

	2015	2016	2017	2018	2019
uitsluitend LSD	79%	89%	89%	86%	96%
	27	41	47	60	67
voornamelijk LSD	-	-	-	-	-
uitsluitend of voornamelijk anders	12%	2%	-	3%	-
	4	1		2	
overig	9%	9%	11%	11%	4%
	3	4	6	8	3
niet geanalyseerd	8	8	4	23	26

Tabel 1.26 dosering (microgrammen) LSD-papertrips²³⁶

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	18	10	268	61	59
2013	20	24	378	100	80
2014	32	3	84	45	22
2015	27	23	154	70	40
2016	23	17	143	74	40
2017	23	2	253	97	62
2018	30	17	190	73	39
2019	24	13	260	92	65

Tabel 1.27 prijzen aangeboden LSD-papertrips

	2015	2016	2017	2018	2019
prijs per papertrip	€ 5.43	€ 5.70	€ 6.92	€ 6.18	€ 5.83
aantal met prijsopgave	30	37	47	63	58

²³⁵ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

²³⁶ Met uitsluitend of voornamelijk LSD als werkzame stof.

Tabel 1.28 2c-b

	2015	2016	2017	2018	2019
pillen	90%	92%	98%	95%	87%
	64	93	127	172	335
overig	10%	8%	2%	5%	13%
	7	8	2	10	43

Tabel 1.29 werkzame stof 2c-b-pillen²³⁷

	2015	2016	2017	2018	2019
uitsluitend 2c-b	60%	88%	94%	52%	40%
	32	72	102	73	114
voornamelijk 2c-b	28%	10%	4%	39%	22%
	15	8	4	55	62
uitsluitend of voornamelijk anders	6%	1%	1%	4%	11%
	3	1	1	6	30
overig	6%	1%	2%	4%	28%
	3	1	2	6	78
niet geanalyseerd	11	11	18	32	51

Tabel 1.30 dosering (milligrammen) 2c-b-pillen²³⁸

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	6	4	11	8	3
2013	14	4	13	10	2
2014	21	3	15	10	3
2015	47	7	20	12	4
2016	80	7	19	12	3
2017	106	7	17	11	3
2018	128	6	17	11	2
2019	176	7	17	11	2

Tabel 1.31 prijzen aangeboden 2c-b-pillen

	2015	2016	2017	2018	2019
prijs per pil	€ 4.28	€ 4.24	€ 4.42	€ 4.33	€ 4.43
aantal met prijsopgave	48	75	103	131	273

²³⁷ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

²³⁸ Met uitsluitend of voornamelijk 2c-b als werkzame stof.

Tabel 1.32 4-FA

	2015	2016	2017	2018	2019
pillen	55%	62%	67%	73%	64%
	105	244	151	88	60
poeders	32%	21%	22%	17%	19%
	62	81	49	20	18
overig	13%	18%	12%	11%	17%
	25	71	27	13	11

Tabel 1.33 werkzame stof 4-FA-pillen²³⁹

	2015	2016	2017	2018	2019
uitsluitend 4-FA	86%	41%	58%	46%	4%
	75	85	68	37	2
voornamelijk 4-FA	6%	55%	24%	14%	6%
	5	114	28	11	3
uitsluitend of voornamelijk anders	4%	2%	18%	39%	78%
	3	4	21	31	40
overig	2%	2%	1%	1%	12%
	2	3	1	1	6
niet geanalyseerd	20	38	33	8	9

Tabel 1.34 dosering (milligrammen) 4-FA-pillen²⁴⁰

	N	min	max	gemiddeld	standaarddeviatie
2012	-	-	-	-	-
2013	1	?	?	?	?
2014	25	80	144	123	16
2015	80	82	160	142	13
2016	199	35	180	139	22
2017	96	78	170	123	21
2018	48	68	145	124	27
2019	5	19	125	91	44

Tabel 1.35 prijzen aangeboden 4-FA-pillen

	2015	2016	2017	2018	2019
prijs per pil	€ 4.38	€ 4.54	€ 5.17	€ 7.27	€ 6.48
aantal met prijsopgave	81	196	114	76	48

²³⁹ Zie hoofdstuk V voor uitleg over de categorisering.

²⁴⁰ Met uitsluitend of voornamelijk 4-FA als werkzame stof.

LITERATUUR

- Abraham MD, Kaal HL & Cohen PDA (2003)** *Licit and illicit drug use in Amsterdam, 1987 to 2001*. Amsterdam: Cedro/Mets & Schildt. [\[1\]](#)
- Achterbergh R (2017)** *Hoge prevalentie van psychosociale problemen bij mannen die seks hebben met mannen met veel seksueel risico gedrag*. [Abstract conferentie presentatie]. 27ste Forum Alcohol en Drugs Onderzoek (FADO), 23 november 2017, Utrecht. [\[1\]](#)
- Benschop A, Bujalski M, Dabrowska K, Demetrovics Z, Egger D, Felinczi K, Henriques S, Kalo Z, Kamphausen G, Korf DJ, Nabben T, Silva JP, Van Hout MC, Werse B, Wells J, Wiczorek L & Wouters M (2017)** New Psychoactive Substances: transnational project on different user groups, user characteristics, extent and patterns of use, market dynamics, and best practices in prevention. NPS-transnational Project (HOME/2014/JDRU/AG/DRUG/7077). [\[1\]](#)
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2009)** *Antenne 2008. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 20). [\[1\]](#)
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2011)** *Antenne 2010. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 22). [\[1\]](#)
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2013)** *Antenne 2012. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 24). [\[1\]](#)
- Benschop A, Nabben T & Korf DJ (2015)** *Antenne 2014. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 26). [\[1\]](#)
- Berenbaum MC (1989)** What is synergy? *Pharmacological Reviews*, 41: 93-141. [\[1\]](#)
- CAM (2015)** *Quick Scan rapportage van levamisol, 2014 Update*. Bilthoven: RIVM, Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs. [\[1\]](#)
- CAM (2019)** *Risicobeoordeling lachgas*. Bilthoven: RIVM, Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs. [\[1\]](#)
- Cohen H (1975)** *Drugs, druggebruikers en drug-scene*. Alphen aan den Rijn: Uitgeverij Samson. [\[1\]](#)
- Dijkshoorn H (2002)** *Amsterdamse gezondheidsmonitor 1999-2000. Ongezonde leefgewoonten in Amsterdam*. Amsterdam: GGD Amsterdam.
- Dijkshoorn H, Van Dijk TK & Janssen AP (red.) (2009)** *Zo gezond is Amsterdam! Eindrapport Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2008*. Amsterdam: GGD Amsterdam, cluster EDG.
- Dijkshoorn H, Hazeleger F, Janssen AP & Ujcic-Voortman JK (red.) (2013)** *Amsterdammers gezond en wel? Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2012*. Amsterdam: GGD Amsterdam, cluster EDG. [\[1\]](#)
- Dijkshoorn H, Schilthuis, W & Van Bakkum F (2016)** *Jeugd en genotmiddelen 2016. Onderzoek naar alcohol- en druggebruik in klas 5 en 6 van havo & vwo in Amsterdam*. Amsterdam: GGD Amsterdam/Jellinek Preventie. [\[1\]](#)

- Dijkshoorn H, Werkhoven J, Verhagen C & Wijffels C (2019)** *Gezondheid in Beeld 19- t/m 64-jarigen. Factsheet Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2018*. Amsterdam: GGD Amsterdam. [\[1\]](#)
- EMCDDA (2014)** *European Drug Report 2014: Trends and developments*. Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. [\[1\]](#)
- EMCDDA (2019)** *European Drug Report 2019: Trends and Developments*, Luxembourg: Publications Office of the European Union. [\[1\]](#)
- Gemeente Amsterdam (2008)** *Notitie met de uitgangspunten voor beleid ten aanzien van grootschalige dansfeesten met betrekking tot (hard)drugs*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.
- Gemeente Amsterdam (2015)** *Amsterdams beleidskader dance events. Over drugs, gezondheid en veiligheid*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam. [\[1\]](#)
- Gemeente Amsterdam (2019a)** *Weerbare Mensen, Weerbare Wijken. Programma Terugdringen Drugshandel* Amsterdam: Gemeente Amsterdam. [\[1\]](#)
- Gemeente Amsterdam (2019b)** *De Weerbare Stad. Programma Ondernijning* Amsterdam: Gemeente Amsterdam. [\[1\]](#)
- Gemeente Amsterdam (2020)** *Uitvoeringsplan Weerbare Mensen, Weerbare Wijken. Programma Terugdringen Drugshandel* Amsterdam: Gemeente Amsterdam. [\[1\]](#)
- Goossens F & Van Damme J (2019)** Muziekfestivals en druggebruik. Een drugsvrije of pragmatische aanpak? *Cahier Politiestudies*, 52(3): 115-128.
- Gladwell M (2000)** *The Tipping point. How little things can make a big difference*. New York: Little Brown & Company.
- Huiberts A & Lemmers L (2009)** *Handleiding Watdrinkij.nl*. Utrecht: Trimbos-instituut. [\[1\]](#)
- Kleinberg B & Mc Farlane P (2020)** *Violent music vs violence and music: Drill rap and violent crime in London*. arXiv:2004.04598. [\[1\]](#)
- Korf DJ & Van der Steenhoven P (1994)** *Antenne 1993. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 2).
- Korf DJ, Liebrechts N & Nabben T (2016)** *Waterbed, drukte en overlast. Effecten sluitingsbeleid coffeeshops in Amsterdam-centrum*. Amsterdam: Rozenberg Publishers. [\[1\]](#)
- Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1995)** *Antenne 1994. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 3).
- Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1996)** *Antenne 1995. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 5).
- Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1998)** *Antenne 1997. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 7).
- Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1999)** *Antenne 1998. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 8).
- Korf DJ, Nabben T, Diemel S & Bouma H (2000a)** *Antenne 1999. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 9).
- Korf DJ, Nabben T, Leenders F & Benschop A (2000b)** *GHB: tussen ecstasy en narcose*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2001)** *Antenne 2000. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 10).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2002)** *Antenne 2001. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 11).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2003)** *Antenne 2002. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 12).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2004)** *Antenne 2003. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 14). [\[Bibliografie\]](#)
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2019)** *Antenne 2018. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 30). [\[Bibliografie\]](#)
- Korf DJ, Benschop A & Nabben T (2019)** *Antenne Gooi en Vechtstreek 2018. Zicht op middelengebruik onder jonge mensen in de regio*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam / Hogeschool van Amsterdam / Jellinek. [\[Bibliografie\]](#)
- Kruisbergen EW, Kleemans ER & Kouwenberg RF (2015)** Wat doen daders met hun geld? Uitkomsten van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit. *Justitiële Verkenningen (41)*: 84-102. [\[Bibliografie\]](#)
- Kuntsche E, Knibbe R, Gmel G & Engels R (2005)** Why do young people drink? A review of drinking motives. *Clinical Psychology Review, 25(7)*: 841-861. [\[Bibliografie\]](#)
- Laudens F (2004)** *Dossier combigebruik*. Brussel: S. Ansoms. [\[Bibliografie\]](#)
- Leccese AP, Pennings, EJM & De Wolff FA (2000)** *Combined use of alcohol and other psychotropic drugs. A review of the literature*. Leiden: LUMC.
- Leland J (2004)** *Hip: the history*. New York: Harper Collins.
- Luijk SJ, Nabben T & Korf DJ (2018)** *Antenne Gooi en Vechtstreek 2017: Zicht op middelengebruik onder jonge mensen in de regio*. Amsterdam: Bonger Instituut voor Criminologie. [\[Bibliografie\]](#)
- Matza D (1964)** *Delinquency and drift*. New York: Wiley.
- Meldpunt Nieuwe Drugs (2012)** *Meldpunt nieuwe drugs: Halfjaar rapportage 2012* [Interne rapportage]. Utrecht: Bureau DIMS, Douanelaboratorium en Nederlands Forensisch Instituut.
- Mennes R, Schoonbeek I, Van der Molen J & Bieleman B (2019)** *Coffeeshops in Nederland 2018. Aantallen coffeeshops en gemeentelijk beleid 1999-2018*. Groningen/Rotterdam: Breuer & IntraVal. [\[Bibliografie\]](#)
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2006)** *Antenne 2005. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 17). [\[Bibliografie\]](#)
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2007)** *Antenne 2006. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 18). [\[Bibliografie\]](#)
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2008)** *Antenne 2007. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 19). [\[Bibliografie\]](#)
- Nabben T (2010)** *High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*. Amsterdam: Rozenberg Publishers. [\[Bibliografie\]](#)
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2010)** *Antenne 2009. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 21). [\[Bibliografie\]](#)

- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2012)** *Antenne 2011. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 23). [📄](#)
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2014)** *Antenne 2013. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 25). [📄](#)
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2016)** *Antenne 2015. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 27). [📄](#)
- Nabben T, Luijk SJ, Benschop A & Korf DJ (2017)** *Antenne 2016. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 28). [📄](#)
- Nabben T, Luijk SJ & Korf DJ (2018)** *Antenne 2017. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 29). [📄](#)
- Nabben T, Van der Pol P & Korf DJ (2017)** *Roes met een luchtje. Gebruik, gebruikers en markt van lachgas*. Amsterdam: Rozenberg Publishers. [📄](#)
- OIS Amsterdam (2015)** *Amsterdam in cijfers 2015*. Amsterdam: Onderzoek Informatie en Statistiek (Gemeente Amsterdam). [📄](#)
- OIS Amsterdam (2019)** *Amsterdam in cijfers 2019*. Amsterdam: Onderzoek Informatie en Statistiek (Gemeente Amsterdam). [📄](#)
- Pérez AO, Cruyff MJ, Benschop A & Korf DJ (2013)** Estimating the Prevalence of Crack Dependence Using Capture-Recapture With Institutional and Field Data: A Three-City Study in the Netherlands. *Substance Use & Misuse*, 48(1-2): 173–180. [📄](#)
- Pollan M (2018)** *How to change your mind: What the new science of psychedelics teaches us about consciousness, dying, addiction, depression, and transcendence*. New York: Penguin Press.
- Rodenburg G, Spijkerman R, Eijnden RJM van den & Mheen D van de (2007)** *Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik 2005*. Rotterdam: IVO.
- Sessa B (2012)** *The psychedelic renaissance: reassessing the role of psychedelic drugs in the 21st century psychiatry and society*. London: Muswell Hill Press.
- Snijder MB, Galenkamp H, Prins M, Derks EM, Peters RJ, Zwinderman AH & Stronks K (2017)** Cohort Profile: the Healthy Life in an Urban Setting (HELIUS) study. *BMJ Open*, 7(12): e017873. [📄](#)
- Spradlin A & Cuttler C (2019)** Problems Associated with Using Cannabis to Cope with Stress. *Cannabis* 2(1): 29-38. [📄](#)
- Thornton S (1995)** *Club cultures. Music, media and subcultural capital*. Cambridge (UK): Polity Press.
- Tops P & Tromp J (2019)** *De achterkant van Amsterdam. Een verkenning van drugsgelateerde criminaliteit*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam. [📄](#)
- Uitenbroek DG, Ujcic-Voortman JK, Janssen AP, Tichelman PJ & Verhoeff AP (red.) (2006)** *Gezond Zijn en Gezond Leven in Amsterdam*. Amsterdam: GGD Amsterdam, cluster EDG.
- UNODC (2019)** *World Drug Report 2019*. Vienna: United Nations. [📄](#)
- Van Amsterdam JGC, Benschop A, Van Binnendijk S, Snijder MB, Lok A, Schene AH, Derks EM & Van den Brink W (2020)** A Comparison of Excessive Drinking, Binge Drinking and Alcohol Dependence in Ethnic Minority Groups in the Netherlands: The HELIUS Study. *Eur Addict Res*. 26(2): 66-76. [📄](#)

- Van Bellen J, Breet L, Van der Eerden F, Hemker A, Koopman D, Tuin K, Verdoes P & Weston M (2003)** *Nachtnota Amsterdam*. Amsterdam: Nachtwacht. [📄](#)
- Van Bussel I (2016)** *Entheogen: Het ontdekken van het goddelijke in jezelf*. Masterscriptie UvA FGw Religiestudies. [📄](#)
- Van den Boom W, Dijkshoorn H, Janssen A, Van Santen D, Verhagen C & Wijffels C (2017)** *Gezondheid in beeld resultaten Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2016*. Amsterdam: GGD, Epidemiologie, Gezondheidsbevordering en Zorginnovatie. [📄](#)
- Van der Pol P, Nijkamp L, Nabben T & Van Laar M (2017)** 4-FA. 4-Fluoramfetamine: gebruikers en gebruik in beeld. Utrecht/Amsterdam: Trimbos-instituut & Bonger Instituut voor Criminologie. [📄](#)
- Van Laar MW, Cruts AAN, Van Miltenburg CJA, Strada L, Ketelaars APM, Croes EA, Beenackers EMT & Meijer RF (Red.) (2020)** *Nationale Drug Monitor. Jaarbericht 2019*. Utrecht: Trimbos-instituut. [📄](#)
- Van Rooij AJ, Schoenmakers TM & Mheem D van de (2011)** *Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik 2009: De kerncijfers*. Rotterdam: IVO. [📄](#)
- Van Vliet H (2019)** *Festival Atlas 2018. Een overzicht en analyse van het landschap van film-, food-, kunst- en muziekfestivals in Nederland in 2018*. Amsterdam: MXStudio / Hogeschool van Amsterdam. [📄](#)
- Visser MJ, Ikram UZ, Derks EM, Snijder MB, Stronks K & Kunst AE (2017)** Perceived ethnic discrimination in relation to smoking and alcohol consumption in ethnic minority groups in the Netherlands: the HELIUS study. *Int J Public Health*, 62(8): 879-887. [📄](#)
- Vrolijk R & Van der Gouwe D (2020)** *Jaarbericht 2019. Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS)*. Utrecht: Trimbos-instituut. [📄](#)
- Weijenberg M (2012)** *This beat needs a Hennessy and a bag of weed. Substance use in Dutch urban nightlife*. Master thesis Sociology, University of Amsterdam.
- Wicki M, Kuntsche E, Eichenberger Y, Aasvee K, Bendtsen P, Dankulinová Veselská Z, Demetrovics Z, Dzielska Z, Farkas J, de Matos MG, Roberts C, Tynjala J, Valimaa, R & Vieno A (2017)** Different drinking motives, different adverse consequences? Evidence among adolescents from 10 European countries. *Drug Alcohol Rev*, 36(6): 731-741. [📄](#)
- Wijffels C, Buster M, Steenkamer I, Schaap A, Uitenbroek D & Verhagen C (2020)** *Genotmiddelenmonitor Amsterdam 2020*. Amsterdam: GGD. [📄](#)
- Zinberg N (1984)** *Drug, set, and setting. The basis for controlled intoxicant use*. Londen: Yale University Press

Antenne 2019

In deze Antenne worden trends en ontwikkelingen beschreven onder gebruikers (vraagzijde) en op de markt (aanbodzijde) van genotmiddelen in Amsterdam in 2019, toen clubs en cafés propvol waren en de festival-machine overuren draaide.

Ondanks dat alcohol de grote gangmaker blijft in het uitgaansleven, is er een groeiende groep die kritischer naar zijn drinkgedrag kijkt en over de hele linie is sprake van een stabiele daling van tabak- en cannabisgebruik. Ecstasy blijft koploper bij bezoekers van clubs, poppodia en festivals, vooral tijdens evenementen en feestjes in het dancemilieu. Cocaïne voelt zich net zo makkelijk thuis in het café als op huisfeestjes of andere gelegenheden waar vrienden bijeenkomen om te drinken en te socializen. En amfetamine is vooral functioneel en praktisch.

Het middelengebruik van buurtjongeren en andere kwetsbare jeugd in Amsterdam verschilt aanzienlijk met dat van de wat oudere stappers in het uitgaansleven. Dat blijkt uit een panelstudie onder jongeren- en straathoekwerkers en een survey onder jongeren in de jeugdzorg. Daar lijkt blowen het kernprobleem te zijn.

Bezorgdiensten bieden ecstasypillen in groothandelshoeveelheden met aanzienlijke korting op de stuksprijs. Het aanbod van cocaïne is gevarieerd: uit verschillende landen met verschillende zuiverheden voor verschillende prijzen. Op de lachgasmarkt zijn de slagroomsputten en kleine cilinders inmiddels vervangen door grotere litertanks

ISBN: 978 90 361 0632 0

ROZENBERG
Publishers

Hogeschool van Amsterdam